

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_228227

UNIVERSAL
LIBRARY

ریاض السلاطین

(تاریخ ہنگالہ)

تالیف

غلام حسین - سلیم

بتصحیح

مولوی عبدالحق عابد

برای ایشیاٹک سوسائٹی ہنگالہ

در مطبع بیپٹسٹ مشن

بطبع در آمد

کلکتہ

۱۸۹۰

فهرست مضامین ریاض السلاطین بالفاظ مؤلف *

دیباچه *

۱	..	..	..	..	..	..	حمد
۲	..	..	..	..	..	..	نعت
۳	..	..	..	..	..	..	حال مؤلف
۴	..	..	..	..	..	..	سبب تالیف این رساله
							فهرست مضامین این رساله مرتبه مؤلف مشتمل بر مقدمه
۵	..	..	..	..	..	..	و چهار روضه

مقدمه مشتمل بر چهار چمن *

چمن اول — در بیان کیفیت حدود و اطراف ممالک بنگاله —

۶	..	..	..	..	..	بنگاله
۸	..	..	..	..	..	کوچ بهار
۹	..	..	..	..	..	بهوئنت
۱۰	..	..	..	..	..	آشام
۱۳	..	..	..	..	..	تبت

۱۴	..	..	..	..	ارخنگ
≡	..	..	..	..	پیگو
۱۵	..	..	..	..	اوڌیسہ
۱۸	..	..	..	..	جگرنانہ
≡	...				چمن دوم — در بیان بعضی خصوصیات ممالک ہنگالہ
					چمن سیوم — در ذکر بعضی شہرہا و آبادیہی بعضی بلاد ملک ہنگالہ
۲۸	..	..	..	..	لکھنوتی
۳۰	..	..	..	..	مرشد آباد
۳۲	..	..	..		ہوگلی و ساتگام
۳۴	..	..	..	..	کاکتہ
۴۱	..	..			چندن نگر - عرف فرلشدانگہ
۴۲	..	..	..	..	پورنیہ
۴۵	..	..	..		دھاکہ جہانگیرنگر
۴۶	..	..	..	..	سونارگام
≡	..	..			اسلام آباد - عرف چانگام
۴۶	..	...	..	..	بگلا
۴۷	..	..	..		رنگیر پور و گہڑا گہات
≡	..	..	..	..	محمود آباد
≡	..	..	..	..	باریک آباد
۴۸	..	..	..	..	بازوہا

سلطت ۴۸

شریف آباد ۴۹

مدارن .. .. //

اکبرنگر - عرف راج محل .. .. //

مالده و پنڈوه .. .. //

چمن چهارم — در شرح حکومت رایان در زمان سلف در ممالک

بنگاله بر سبیل اجمال ۵۱

شرح تسلط بعضی رایان هند بر ممالک بنگاله -

و سبب رواج بت پرستی در هند ۵۴

روضه اول — در ذکر حکومت حاکمان اسلام

که از طرف سلاطین دهلی بنیابت درین

ممالک فرمانروائی کرده اند *

تمهید ۵۹

محمد بختیار ۶۰

حاکم شدن علی مردان خلجی در بنگاله ۶۹

مسلط شدن غیاث الدین خلجی در بنگاله .. .. //

حکومت سلطان ناصرالدین پسر سلطان شمس الدین ۷۰

حکومت علاء الدین خان ۷۱

حکومت سیف الدین ترک ۷۲

فرماندهی خضر خان المخاطب بهادر شاه	..	..	..	۱۵۰
سلطنت جلال الدین بن محمد خان	..	..	..	۱۵۱
فرمانروائی پسر جلال الدین	..	..	...	≡
سلطنت غیاث الدین	..	..	..	≡
فرماندهی تاج خان کرانی	..	..	..	۱۵۲
فرماندهی سلیمان کرانی	..	..	..	۱۵۳
فرماندهی بایزید خان بن سلیمان خان	..	..	..	۱۵۵
ذکر سلطنت داؤد خان بن سلیمان خان	..	..	..	≡
حکومت نواب خان جهان در ممالک بنگاله و کیفیت قتل				
داؤد خان	..	..	..	۱۶۴
کیفیت مستامل شدن بعضی امرای داؤد خان	..	..	..	۱۶۷

روضه ثالث - در ذکر حکومت ناظماني که از حضور
سلاطین تیموریهٔ دهلی بنظامت بنگاله ممتاز شدند *

نظامت راجه مان سنگه	..	..	..	..	۱۷۰
نظامت قطب الدین خان	..	..	..	..	۱۷۱
نظامت جهانگیر قلی خان	..	..	..	..	۱۷۴
حکومت نواب اسلام خان و کیفیت قتل عثمان خان	..	..	..	..	۱۷۵
نظامت قاسم خان	..	..	..	..	۱۸۱
نظامت ابراهیم خان و آمدن شاه جهان در بنگاله	..	..	..	..	≡

ذکر رسیدن موکب شاه جهانپي در بنگاله و کشته شدن ابراهيم خان

فتح جنگ ۱۹۰

جنگ نمودن شاه جهان با عساکر پادشاهي و رفتن بسمت دکن ۱۹۶

مقرر شدن صوبه بنگاله در جاگیر نواب مهابت خان و پسر او ۲۰۲

نظامت نواب مکرم خان ۲۰۵

نظامت نواب فدائي خان ۲۰۶

نظامت نواب قاسم خان ۲۰۷

نظامت نواب اعظم خان .. .. . =

حکومت نواب اسلام خان ۲۰۸

حکومت شاهزاده محمد شجاع ۲۰۹

نظامت نواب اعتقاد خان .. .. . =

کیفیت حکومت شاه شجاع دفعه دوم و مآل حال او .. ۲۱۰

حکومت نواب معظم خان خان خازان ۲۱۶

حکومت نواب امیر الامرا شایسته خان ۲۲۲

نظامت نواب ابراهيم خان ۲۲۳

حکومت شاهزاده والا گهر محمد عظیم الشان و قتل ابراهيم خان ۲۳۲

مقرر شدن نظامت بنگاله به نواب جعفر خان نیابة از طرف شاهزاده

عظیم الشان ۲۵۱

جلوس فرمودن سلطان فرخ سیر بسویر سلطنت دهلي .. ۲۷۳

نظامت نواب شجاع الدین محمد خان که ناظم صوبه اودیسه بود ۲۸۸

نظامت نواب سرفراز خان	..	..	..	..	۳۰۷
نظامت نواب علي وردی خان مهابت جنگ	..	..	..	..	۳۲۴
نظامت نواب سراج الدوله	..	..	..	..	۳۶۳
نظامت شجاع الملک جعفرعلي خان	..	...	..	..	۳۷۴
نظامت عالي جاهد نصیرالملک امتیازالدوله قاسم علي خان بهادر	..	..	..	..	۳۷۹
نصرت جنگ	..	..	..	..	۳۷۹
نظامت بار ثانی جعفرعلي خان بهادر	..	..	..	..	۳۸۵

روضهٔ رابع - در ذکر مسلط شدن نصاری انگریز در

ممالک دکن و بنگاله و دران دو خیابان است *

خیابان نخستین - در ذکر آمدن نصاری فرقهٔ پرتگیس و فرانسیس

و غیره در دکن و بنگاله

خیابان دریم - در ذکر مسلط شدن نصاری انگریز در ممالک بنگاله

و دکن و غیره

بسم الله الرحمن الرحيم *

جهان جهان حمد سزاوار بارگاه جهان آفرینی ست که - این
مظاهر کونی را بید قدرت کامله خویش بحلیه وجود محلی
ساخته - علم خداوندی افراشت * و عالم عالم ثنا لائق درگاه
پروردگاری ست که این نگارستان هستی را بقلم حکمت بالغه خود
بر صحیفه کائنات بخط رنگارنگ نگاشت * حکیم علیمی که امور
انتظام عالم و عالمیان و صلاح و سداد جمهور انام ^(۱) را بوجود
سلاطین - و ^(۲) زمام حل و عقد کاروبار اصناف بذی نوع انسان را
بقبضه اختیار فرمانروایان خطه غبرا - و گذاشت ^(۳) * داور جهانداری
که - رتق و فتق مهمات طوائف انام و خیر و شر مرکز نشینان
دائره خاک را بمیزان مصالح جهانداری سنجیده - در هر اقلیمی
و ملکی فرماندهی برگماشت *

لمولفه -

---

(۱) (را) اینجا افزوده شد - در نسخه های قلمی که مدار تصحیح

بر آنهاست مذکور نیست * (۲) در نسخه های قلمی بجای و

که نوشته * (۳) متأخرین تحقیق کرده اند که در الفاظ زبان فارسی

ذال نخذ نیامده *

زابر فیض او باغ جـهـان سبز -

زباد لطف او گلـذـار^(۱) جان سبز *

زرنگ آمیزِی نقاش صنعش -

زمرّد میشود در جوف کان سبز *

سبحانه تعالی - جل شانہ و ثنائہ - و عم نوالہ و آئہ - و الحمد
علی نعمائہ •

و صلوات بیضا امعات و تحیات زاکیات بر جمیع فرمانبران
بارگاہ وحدتش کہ نفرس انبیا و رسل باشد - علی الخصوص بران
آیہ رحمت عالمیان - مقتدای اهل ایمان - خاتم پیغمبران - شارع
شرع قویم - سراج وهاج صراط المستقیم - لموافہ -
مقصود ظهور این مظاهر - نور اول ظہـور^(۲) آخر -

یعنی فخر انبیا - سید ازکیا - شفیع یوم الجزا - محمد مصطفی
احمد مجتبی - صلی اللہ و سلامہ علیہ و آلہ و اهل بیتہ الطاہرین -
و اوصیائہ و اصحابہ اجمعین •

اما بعد اضعف العباد - الراجی بشفاعۃ السید الکونین^(۳) -
غلام حسین - المتخاص سلیم زید پوری^(۴) - چنین گوید کہ چون از
چند گاہ - بحسب اتفاق وقت - بملازمت خدمت صاحب والا

(۱) محققین گلزار بہ زای ہوز نویسند • (۲) در نسخہ های قلمی بعد

لفظ اول و نوشتہ • (۳) در نسخہ های قلمی همچنین • (۴) چنان

بایستی نگاشت - غلام حسین زید پوری متخاص بہ سلیم •

مناقب - اعلیٰ مناصب - خجسته سیرت - فرخنده سیرت - کریم
 الطبع - حلیم المزاج - ستوده شمیم - سراپا هم - حاتم کشور سخاوت -
 نوشیروان ممالک عدالت - خداوند فیاض زمان - مشفق و مهربان -
 بسیار بخش و کم ستان - قدردان فیض رسان - از همه اوصاف مستغنی
 مستر جارج ادنی^(۱) - ادام الله تعالی اقباله - و زاد حشمته - و زرع
 درجته - وضاعف عمره و قدره - بسلك ملازمان منظم گردیده -
 همواره مستفیض فیض و احسانش و بهره یاب انعام و نوالش بوده
 و هست • الحق ذات مجمع الحسنات و منبع الفیوضات آن معدن
 جوهرشناسی - یگانه عصر بل از مغنمات روزگار و دهر - عدیم
 المثال^(۲) است •
 لمولفه -

- بود در هر فضیلت ذات او مجموعه خوبی -
 • هران وصفی که آید در گمان افزون ازان دارد •
 دل روشن صواب اندیش چون پیران دانا دل -
 و لی اقبال عمر و حشمت^(۳) و بخت جوان دارد •
 سخن سنجید بدامن گوهر معنی فرو ریزد -
 • دو لب همچون دو کف وقت تکلم در فشان دارد •

(۱) در نسخه های قلمی ادلی به لام نوشته مگر در قاریخ بنگاله چارلس
 استوارت به نون است و همین صحیح است • (۲) در یک نسخه قلمی
 مثال نوشته و در دو دیگر مثل • (۳) شاید که بعد لفظ اقبال و قلم
 انداز شده •

مهیا خوان نعمایش^(۱) بمسکینان و محتاجان -

زر و دینار موجود از برای مفلسان دارد •

چون طبع بلندش علی الدرام مائل بمطالعۀ کتب تواریخ و سیر
(و) خواهان انواع علم و هنر است - لهذا رای فیض پیرایش -
در ایام سنه ۱۲۰۰ یک هزار و در صد هجری مقدسه نبوی و مطابق^(۲)
ملت نصاری سنه ۱۷۸۶ یک هزار و هفت صد و هشتاد و شش
سال عیسوی - جوای احوال سلاطین و حکام سلف - که در ممالک
جنت البلاد بنگاله رایت فرماندهی انراشته به نهانخانه عدم
شناخته اند - شده - باین قلیل البضاعت حکم محکم اصدار گردید
که هرچه از کتب تواریخ و غیره دریافت شود بعبارتی سلیس عام
فهم خاص پسند بحیز تحریر در آرد * این هیچمدان قلیل الاستعداد -
امثال مثال خداوند نعمت را واجب و محتتم دانسته - رهی^(۳)
مثال انگشت قبول بر دیده نهاده - کمر سعی و اهتمام بر میان
جان بسته - از هر جا فقره فقره بهم رسانیده - بعرض دو سال
بتالیف و ترتیب این رساله پرداخته * و پس از اختتام نامش
موافق تاریخ اتمام ریاض السلاطین^(۴) ساختم - امید که منظور نظر

(۱) در یک نسخه قلمی یغمایش نوشته • (۲) و ملت نصاری این

الفاظ بیکار است چه لفظ عیسوی پائین مذکور است • (۳) لفظ سال

بیکار • (۴) در نسخه های قلمی زهی به زای هوز نوشته کاتب غلط کرده

باشد • (۵) بحساب الجدد ۱۲۰۲ عیشود •

ارباب بصیرت شود • التماس از واقفان آثار سلف آنست - از اینجا که فقیر از ناقلی بیش نیست - مع هذا^(۱) - بمقتضای الانسان مرکب^(۲) مع الخطاء و الذسیان - اگر خطائی و سهوی ملحوظ نظر گردد - معذور و معاف داشته -

بقدر وسع در اصلاح کوشند - اگر اصلاح نتوانند بپوشند^(۳) • و بنای این رساله بر مقدمه و چهار روضه نهاد • و ترتیب فهرست آن برین نهج است -

مقدمه - مشتمل بر چهار چمن -

چمن اول - در بیان کیفیت آبادی ممالک بنگاله و حدود و اطراف آن •

چمن دوم - در بیان بعضی خصوصیات آن ملک •

چمن سیوم - در ذکر بعضی بلاد آن ممالک •

چمن چهارم - در ذکر حکومت رایان هند بر سبیل اجمال و اقتصار^(۴) •

روضه اول - در ذکر حکومت حاکمان اسلام که از طرف

سلطین دهلی بغیابت درین ملک فرمانروائی کرده اند •

روضه دوم - در ذکر سلطین که - در بنگاله بر سریر سلطنت

(۱) مع هذا نیز رسم خط است • (۲) در نسخه های قلمی مرکبه نوشته •

(۳) اینجا شاید که ممکنه حرفی را جائز داشته یا بجای بپوشند

پوشند باشد • (۴) در نسخه های قلمی اقصاء نوشته و غالباً اختصار باشد •

- جلوس فرموده - خطبه سلطنت بفام خردها خوانده اند *
- روضه سیوم - در بیان احوال ناظماني که از حضور سلاطین
- چغتیة ها درین ملک بنظامت پرداخته اند ^(۱) *
- روضه چهارم - مشتمل بر دو خیابان -
- خیابان نخستین - در ذکر آمدن نصاری فرقه پرتگیس
- و فرانسیس و غیره در دکن و بنگاله *
- خیابان دوم - در ذکر مسلط شدن نصاری انگریز در ممالک
- بنگاله و دکن *

مقدمه - مشتمل بر چهار چمن *

- چمن اول - در بیان کیفیت حدود و اطراف ممالک بنگاله *
- مشهود خواطر سیاحان اقالیم سیرو تواریخ باد که صوبه بنگاله
- در اقلیم دوم است - از اسلام آباد عرف چانگام ^(۲) تا به تیلیا گدهی ^(۳)
- شوقاً غرباً چهار صد کروه طول - و عرض شمالاً و جنوباً از کوهستان
- شمالی تا سرکار مدارن - که حد جنوبی این صوبه است - دو صد
- کروه مسافت دارد * و چون در زمان سلطنت جلال الدین محمد

(۱) جائی دیگر چغتائی نوشته و همین صحیح است - صفحه ۲۹ سطر

۲ بنگرند • (۲) بعض مردم چانگانو نویسند و خوانند • (۳)

متأخرین گزهی خوانند و به رای هندی نویسند • صاحب سیر المتأخرین

تلیاگدهی نوشته •

اکبر پادشاه غازی صوبه اردیسه^(۱) بردست کالا^(۲) بهار مفتوح شد -
و آن صوبه داخل ممالک محروسه پادشاه دهلی گردید - و صوبه
اردیسه را نیز با بنگاله^(۳) منتظم کردند - طول چهل و سه کوره و
عرض بست کوره افزوده شد * در حدود جنوب این صوبه دریای
شور واقع است - و سمت شمال و مشرق کوهستان شوامخ - و طرف
مغرب بصوبه بهار اتصال دارد * و در زمان جلال الدین محمد
اکبر پادشاه - عیسی خان افغان - بعضی ممالک مشرقی را مفتوح
ساخته - سکه و خطبه اکبری رائج نموده - متعلق صوبه بنگاله
کرد * بست و هشت سرکار و هشتاد و هفت محال درین صوبه
است * در ازمنه ماضیه پنججاه و نه کور و هشتاد و چهار لک
و پنججاه و نه هزار و سه صد و نوزده دام جمع مقرری آن صوبه
بوده است - که یک کور و چهل و نه لک و شصت و یک هزار
و چهار صد و هشتاد و دو روپیه پانزده آنه و کسری روپیه سکه
میشود * و بست و سه هزار و سه صد و سی سوار - و هشت لک
و یک هزار و یک صد و پنججاه و هشت نفر پیکه مدا می - و
یک صد و هشتاد زنجیر فیل - و چهار هزار و دو صد و شصت

(۱) آریسه نیز خوانند و نویسند - صفحه ۶ حاشیه ۳ بنگرند • (۲)

در نسخه های قلمی اینجا کاله نوشته و جاهای دیگر کالا - صفحه ۱۵

سطر ۱۴ بنگرند • (۳) ضم با یسني نگاشت - در نسخه های قلمی

منتظم و منتظم نوشته و همچنان جایی دیگر - صفحه ۱۵ سطر ۱۳ بنگرند •

ضرب نوپ - و چهار هزار و چهار صد کشتی - متعین میبود *

و متصل حدود شمالی چانگام - ملک راجه تیره است - و آن ملکی وسیع است * رایان آنجا خطاب مانک دارند - چنانچه نیامانک و غیره * و خطاب امرای آنجا نرائن است * راجه آنجا یک هزار زنجیر فیل و دو لک پیاده نوکر میداشت * و سوار اسپ بهم نمیرسد *

ما بین شمال و مغرب بنگاله مائل بطرف شمال - ولایت کوچ بهار واقع است - طولش شرقاً و غرباً از ابتدای پرگنه بهیتر بند - که داخل ممالک مکروسه است - تا پات گانون^(۲) - که سرحد ممالک مورنگ است - پنجاه و پنج کوه جریبی - و عرضش جنوباً و شمالاً از پرگنه ناچ هات - که از جمله ممالک مکروسه (است) - تا پو شکوپور - که متصل کھوفا گهاٹ است - پنجاه کوه جریبی * و این ملک در گوارائی و عذوبت آب - و اعتدال و لطافت هوا - و نراحت امکنه و بساتین - از سائر زمین شرقی ممالک هندوستان ممتاز است * نازنج کلان بسیار خوب میشود - و دیگر فواکه هم افراط دارد * نهال فلفل دران ملک میشود - بیخش باریک - و شاخهایش بالای تالارها میدوانند - خوشه هایش بطور خوشه های انگور از شاخ می آویزد * ساکنان آنجا دو قوم اند

(۱) در نسخه های قلمی ابتد * (۲) بعض گانو نویسند * (۳) در

نسخه های قلمی تا پوشکوپور نوشته *

(۱) منج و کوچ - و راجه از قوم اول است * و سکه بر زر میزنند *
 و روپیه مضروب آن ملک را نرائینی میگویند * رایان عظیم الشان
 در آنجا شده اند * یک هزار و یک لک پیاده علی الدوام ملازم رای
 آنجا بوده است * و ملک کامروپ^(۲) - که آنرا کامروپ^(۳) گفته گویند - در
 حکومت رایان آنجا بوده است * مردمان ملک کامروپ خوبصورت -
 و در جادوگری علم استادی می افرازند * و اکثر حکایات آنجا در
 از عقل روایت میکنند * چنانچه از نباتات آنجا میگویند که
 بوی گلها بعد از چیدن چند ماه بدستور قائم و بحال میماند -
 و قداس ازان میسازند * و از بریدن درختان اکثر عرق شیرین حاصل
 میشود * و درخت انبه بطور انگور بر تالارها میبald - و میوه انبه
 میدهد - علی هذا القیاس *

و کوهستان بهوتنت - که مسکن بهوتیه است - در سمت
 جنوبی کوچ بهار واقع است * اسپان^(۴) تانگن و بهوت و بری (۹) - و
 آهوی مشک دران کوهستان میشود * و در وسط آن ملک نهری

(۱) در تاریخ فرشته منج و کوچ نوشته - تاریخ فرشته چاپ بمبلی سنه

۱۸۳۲ ع صفحه ۵۷۲ سطر ۹ بنگرند * و در طبقات ناصری کوچ و میج نوشته -

طبقات ناصری مطبوعه کلکته سنه ۱۸۶۴ ع صفحه ۱۵۶ سطر ۷ بنگرند *

(۲) کامرو و کامرود و کانورو نیز نوشته اند * (۳) در دیگر کتب تواریخ کامتا

نوشته * (۴) در نسخه های قلمی واقعه - دیگر جا در همان نسخه ها

واقع - صفحه ۱۵ سطر ۹ بنگرند *

از میان دو کوه جاری ست - عرض کم دارد اما بسیار تند و عمیق *
 زنجیره از آهن بالای آب بسته - هر دو سر زنجیر را بسنگهای
 طرفین نهر بند کرده - و زنجیر دیگر محاذی زنجیر مسطور بر
 فوق آن بارتفاع قد آدم تعبیه نموده - میدارند * متروددین پا
 بر زنجیر اسفل نهاده دست بر زنجیر اعلی زده عبور مینمایند *
 طرفه تر آنکه اسپان نائگی و جمیع احوال و ائقال را نیز ازین آب
 بر همین زنجیر میگذرانند * مردم آن ملک سرخ و سفید و
 تفومند میشوند * و موی سر میگون از اطراف سر و گردن
 فرو هشته دارند * و لباس غیر از یک لنگ - که ستر عورت توان
 ساخت - دیگر ندارند * اناث و ذکور این ملک بهمین هیأت
 و وضع میباشند * و لهجه زبان شان با زبان مردم کوچ بهار موافقتی
 دارد * گویندگان فیروزه هم دران کوهستان ست *

و ما بین شمال و مشرق ممالک بنگاله - پیوسته بملک
 کامروپ - ولایت آشام^(۱) واقع است * نهر برهما پتر در وسط آن از
 مشرق جانب مغرب جریان نموده * طولش شرقاً و غرباً - از
 گواهی تا سدی - تخمیناً دو صد کروه جریبی - و عرضش شمالاً^(۲)
 از کوهستان قوم مری و مجمبی^(۳) و دقله و ولانده تا جبل قوم نانگا^(۴) -
^(۵)

(۱) صفحه ۹ حاشیه ۵ بنگرند * (۲) شاید که لفظ جنوباً اینجا قلم

انداز شده * (۳) در نسخه های قلمی این چهار نام مشکوک * (۴) در

نسخه های قلمی با نوشته * (۵) در بعض کتب نانگا *

قیاساً هفت هشت روزه راه * جبال جنوبیش با^(۱) کوهستان^(۲) خسیه
 و کچهار و کشمیر در طول لاحق - و در عرض باو^(۳)طان مسکونه قوم
 نازکا لاحق * و کوهستان شمالش در طول با رواسی^(۴) شامخ کامروپ
 پیوسته - (و) در عرض پیش روی^(۵) کوه های سابق قوم ولانده^(۶)
 کشیده * سرزمین ساحل شمال نهر برمه پتر را اوتراکول (گویند)
 از گواهی تا مسکن مری و مجمی - و امتداد دکن کول از
 ملک نکئی رانی تا موضع سدیه * آب و هوای سواحل نهر
 برمه پتر فی الجمله برای غیر بومی سم است * هشت ماه
 بارش باران میشود - و چهار ماه زمستان هم خالی از بارش
 نیست * و ریاحین و فواکه هند و بنگاله دران ملک بهم میرسند -
 و سوای آن نیز میشود که در سائر ممالک هند نیست * محصول^(۷)
 عمده آن ملک شالیست * گندم و جو و عدس نمیکارند - اما
 زمینش قابل است هرچه بکارند * نمک کمیاب و عزیز - و آنچه
 در دامن بعضی از کوه ها بهم رسد تلخ و گزنده * خروس جنگی
 آن ملک رو از حریف نمیتابد - اگرچه طرف ثانی قوی و کلان

(۱) در نسخه های قلمی تا نوشته * (۲) در نسخه های قلمی به صاد

نوشته * (۳) در نسخه های قلمی اطوان نوشته * (۴) در نسخه های

قلمی رو * (۵) در بعض جا در نسخه های قلمی الانده * (۶) در

نسخه های قلمی اینجا نحر نوشته و بالا (صفحه ۱۰ سطر ۱۵) نهر نوشته

و همان صحیح * (۷) در نسخه های قلمی سیوای *

باشد - آنقدر بچنگد که مغز سر پریشان شود و بمیرد * و فیل کلان
 متناسب اعضا در صحاری و جبال وافر * و آهو و گوزن و نیله
 و قوچ نیز بسیار میشود * از ریگ دریای برمهاپتر طلا حاصل
 میشود * دوازده هزار اسامی برین کار مقرراند * هر سال بحساب
 فی نفر یک توله طلا بسرکار راجه داخل میسازند - اما طلا
 کم عیار - که یک توله بهشت و نه روپیه فروخت میگردد - (و)
 روپیه و اشرافی بنام راجه آنجا مسکوک * و خرمهره^(۱) رائج دارد -
 و فلوس مس رواج ندارد * و آهوی^(۲) مشکین در کوهستان آشام
 است - نافه اش بزرگ پر از دانه های کلان و خوش رنگ و اذفر *
 و چوب عود - که منبتش کوهستان نامروپ (؟) و سدی و لکهور است -
 سنگین و معطر میشود * و خراج از رعیت نمیگیرند * از هر خانه
 در سه نفر یک نفر بخدمت راجه قیام مینمایند - و در اطاعت
 حکم راجه تهاون نمیورزند - و اگر تهاونی واقع شود بقتل رسند *
 راجه آنجا بر مکن بالا میباشد - و پا بر زمین نمیگذارد - و اگر
 پا بر زمین نهد از راجگی عزل شود * و اعتقاد باطل آنها بر آنست
 که آبا و اجداد شان بر آسمان میبوده اند - وقتی نردبان طلا نهاده

---

(۱) رواج بایسنی نگاشت - جایی دیگر نیز رائج نوشته -

صفحه ۵۵ سطر ۱۴ بنگرند * (۲) در نسخه های قدیمی اینجا

یای اضافت ننوشته - و همچنان جاهای دیگر در صفحه ۹ سطر ۱۴

آهوی مشک و اینجا مشکین *

برزمین فرود آمده بود^(۱) - ازان زمان بر زمین بماند - لهذا او را راجه سرگي گویند - و سرگ بزبان هندی آسمان است * و راجه هاي آنجا زبردست و عظیم الشان بوده اند * گویند چو رای آنجا فوت میشود - ذکور و اناث و خواص و خدمه متوفی را - با برخي از اسباب تجمل و حوائج و فروش و لباس و ماکولات - با چراغي پروغن - با او در دخمه باستحکام تمام بچوبهاي قوی بپوشند *

و متصل ملک آشام ثبت است - و متصل ثبت خطا^(۲) و ماچین ست - و دارالملک خطا خان بالغ است - که از دریای شور چهار روزه راه فاصله دارد * گویند از خان بالغ تا کناره دریای شور نهر آب کاویده - و هر دو کناره آن سنگین ساخته اند * و در کوه ها جانب شرقی آشام - طرف اوتراکول - بمسافت پانزده روز - قوم مری و مجی سکونت دارند * دران کوهستان آهوی مشکین و فیل پیدا میشود * نقره و مس و ارزیز ازان جبال بهم رسد * طرز و وضع آن قوم از آشامیان موافقتی دارد - و در حسن و ملاحمت از نسوان آشام بیشتر اند * و از تفنگ بسیار میترسند - و گویند بد چیزی ست - نعره میزند - و از جا حرکت نمیکند - و بچه از شکمش برآمده آدم را میکشد *

(۱) بود بصیغه واحد آورده و فاعلش مذکور نکرده * (۲) در آئین اکبری

خفا به تائى قرشت و جای دیگر در بیان برهم پتر به طای خطی نوشته .

و ما بین جنوب و مشرق بنگاله ولایتی وسیع - که آنرا ارخنگ گویند - واقع شده - و چاتگام بآن متصل است * نرفیل^(۱) در آنجا بسیار میشود - و اسپ نایاب است - و شتر و خر بقیمت اعلی میسر میتواند شد - و گاو و گاو میش معدوم مطلق * اما جانوری مشابه گاو و گاو میش - و رنگ ابلق و متلون - است که شیر میدهد * و کیش و ملت آنها خارج از اسلام و هندوان^(۲) ست * سوای مادر هرزن را بزوجیت میتوانند گرفت - چنانچه برادر خواهر خود را زوجه میتواند کرد * و از حکم سردار و پیشوای خود - که آنرا رالی^(۳) گویند - قاصر نشده همگی در اطاعت او راسخ اند * و زنان نوکران سپاه بدربار حاضر میباشند - و شوهران شان بخانه خود میمانند * و سکنه آنجا کلهم اسود اللون اند * و مردان ریش ندارند *

و متصل ملک ارخنگ^(۴) ملک پیگو ما بین جنوب و مشرق بنگاله است * و افواج آن ملک از فیل و پیاده است - و فیل سفید

(۱) در آئین اکبری صرف فیل نوشته - لفظ نرافزود مولف باشد * (۲)

پیش لفظ هندوان لفظ مذهب بایستی نگاشت * در آئین اکبری چنان

نوشته - ” و کیش اینان برخلاف هندو و مسلمان نشان دهند “ * (۳) در

آئین اکبری راولی نوشته - در سیر المتأخرین ولی - در تحفته الہند راولا -

در خلاصنه التواریخ راولی * (۴) در نسخه های قلمی اینجا یرخنگ

ورخنگ نوشته *

در جنگل آنجا^(۱) * و در حدود آن ملک کان فلزات و جواهر است -
 لهذا در میان پیگوان^(۲) و مردم ارخنگان^(۳) خصومت میباشد *

و متصل این ملک ملک مگ است * حیوانی چند
 (به) لباس انسانی ملبس شده اند * از جانوران خشکی و تری
 هرچه بدست آید میخورند - هیچ جانداري را نمیکذارند * و دین
 و آئین و مذهب درست ندارند * و خواهر خود را - که از مادر
 دیگر باشد - بزنی میگیرند * و لهجه زبان اینها با زبان مردم تبت
 نزدیک است *

• و در حدود جنوبی صوبه بنگاله ولایت اودیسسه واقع است *
 از لائده دلول تا مالوه و عبور رودخانه چلکه حدود آن ملک
 است * در عهد سلطنت سلطان جلال الدین محمد اکبر پادشاه
 غازی آن ملک - بردست کالاپهاز مفتوح شده - داخل دیوان
 اکبری گردیده - در بنگاله منتظم گشت^(۴) * و کیفیت آن مجملأً
 اینست که کالاپهاز - از امرای بابری - (که شجاع و اهل دل
 و صاحب کرامت بود - حسب الامر محمد اکبر پادشاه - با دوازده هزار^(۵)

(۱) فعل را در چنین جا مذکور نکردن خالی از رکاکت نباشد * (۲)

پیگوان بایستی نگاشت * (۳) ارخنگیان بایستی نگاشت * در نسخه های

قلمی اینجا نیز برخنگان و رخنگان نوشته * (۴) صفحه ۷ حاشیه ۴

بنگرند * (۵) بعد لفظ هزار شاید که لفظ لشکر با لفظی دیگر مترادف

آن قلم انداز شده *

جرار انتحایی - به تسخیر آن ملک پرداخت * راجه مکند دیر
 مرزبان آن ملک از بس عیاش و آرام طلب بود * شش ماه
 بارعام داده - بضبط و ربط و تظلم^(۱) و تنسیق امورات ملکی پرداخته -
 تن بآرام داده بخواب غفلت میگذرانید * و تا شش ماه ایام
 استراحت و آرام از امتداد میکشید * و احياناً (اگر) کسی او را
 هریں عرصه بیدار میکرد - بقتلش اقدام مینمود * چون خبر در
 آمدن کالپهار بانراج پادشاهی دران ملک سامعه آشوب راجه
 شد - برای حفاظت و خود داری قلعه باره بائی را - که جایی
 مستحکم بود - تعمیر نموده متحصن گشت * و افواج شایسته
 بمقابلۀ حریف تعیین نموده - خود بدستور سابق بر بستر استراحت
 مشغول خواب غفلت گردید * کالپهار - افواج او را بجنگ و
 جدل بسیار انهزام داده - تمامی قلمرو اردیسه را بحیطه تصرف
 و ضبط خود در آورد - حتی^(۳) که رانی^(۴) را معه اموال^(۵) و اسباب
 خانه اش بنغیمت برد - با این همه - از خوف قتل - کسی را
 یارای بیدار ساختن آن سرمست خواب غفلت نشد - تا آنکه

(۱) در نسخه های قلمی تنظیم * (۲) اهل زبان بجای این لفظ عرض

نویسند - مولف نیز جایی دیگر همین لفظ آورده - صفحه ۴ سطر ۱۱ برگردند .

(۳) در نسخه های قلمی حبیبی نوشته * (۴) مختار متأخرین مع * (۵)

در نسخه های قلمی بعد لفظ اسباب و نوشته * (۶) در نسخه های قلمی

کالاپهار از تسخیر تمامی ولایت او مفروغ شد - (و) قلعه
 باره بائی را - که محل خواب او بود - محاصره نموده بجنگ
 پرداخت • اهلکاران و متصدیان راجه - سرناچیان را طلبیده -
 تمامی ماجرای این حال را در نای سرنا دمیدند • چون خبر کالاپهار
 بگوش آن خفته بخت بسترالنوم اخوالموت^(۱) خورد - آن واقعه را
 نمودار واقعه قیامت تصور نموده - بسان خفتگان قبور از نفع صور -
 سراسیمه از خواب غفلت برجست - و حرکت مذبحی نموده -
 سر خود را وقف تیغ غازیان اسلام نمود • ولایت اردیسه و قلعه
 باره بائی مفتوح شده داخل ممالک محروسه پادشاه اسلام گردید •
 دین متین محمدی و شرع مبین احمدی دران ولایت رواج
 یافت • پیش ازین عمل و دخل سلاطین اسلام دران مرز (و)
 بوم نبوده • از کرامات کالاپهار یکی این ست که هر جا که دران
 ملک آواز نقره او میرفت دست و پا و گوش و بینی اصنام
 معبود هندوان از بدن سنگین شان از هم میپاشید - چنانچه الآن
 بتان سنگین دست و پا شکسته و بینی و گوش بریده دران سرزمین
 جا بجا افتاده است • و هندو باطل بژره از کور دلوی خود دیده
 و دانسته به پرستش آن^(۲) اشتغال دارند • بیت -

بود معلوم کز سنگی چه خیزد -

ز معبودیش جز نفگی چه خیزد •

(۱) در نسخه های قلمی اخ الموت نوشته • (۲) آنها باید خواند •

گویند کالا بهار در زمان مراجعت در سرزمین کیونجه^(۱) در جنگلی
نقاره گذاشته رفته (که) معکوس افتاده است - مردم آن ملک
احدی از بیم جان براست کردن آن جرأت نمیکند * العهدة
على الراوي *

و جگرناته^(۲) که معبد سترگ هنود در آن صوبه است * گویند
چون مردم هنود برای زیارت جگرناته در موضع پرسوتم - که
جگرناته در آنجاست - میرسند - اول بدستور مسلمانان موسی سر
میتراشد - و بدروازه اول مکان شیخ کبیر - که مرد درویش
کامل و دلی وقت بود - و پدر و مادرش حائک^(۳) - یعنی جولا^(۴)
بوده اند - آب و طعام او را - که بزبان آن ملک ترانی نامند -
میخورند - بعد ازان در معبد جگرناته به پرستش میروند * و در
پرسوتم هندوان با مسلمانان - بلکه با هر قوم - خلاف عادت
طعام میخورند * و اقسام طعام مطبوخ در بازار میسر میشود - و
هنود و مسلمین میخورند و یکجا میخورند و میفروشند *

چمن دوم در بیان بعض خصوصیات ممالک بنگاله *
معلوم جوهر شناسان در آثار باستان باد * اکثری از اصحاب
فن تواریخ رقم زده خامه تحقیق گردانیده اند که چون حضرت

(۱) جگناته نیز خوانند * (۲) که اینجا محل معنی ست * (۳)

در نسخه های قلمی هائک به های هوز نوشته * (۴) شاید که در باشد

که جمع در است *

حام بن نوح - علی نبینا (و) عم - حسب الاجازت پدر فرجام
 خود متوجه بوسعت آباد جنوب شده - در تعمیر آن کمر اهتمام
 بر بست - پسران خود را - که یکی هند^(۲) و دومین سند و سیومین
 حبش و چهارمین زنج و پنجمین بربر و ششمین نوبه نام داشت -
 بهر طرفی که جهت آبادی رخصت فرمود آن سرزمین بنامش
 موسوم گردید *

پسر کلان که هند باشد چون در سر زمین هند فرو کش کرد -
 آن ملک بنامش موسوم گشت * و سند نیز برفاقت برادر کلان
 بسمت سند توجه بر آبادی گذاشته - همان جا رخت اقامت
 افکند * آن ملک بنام او مشهور شده *

اما هند را چهار پسر بودند - یکی پورب درم بنگ سیوم دکن
 چهارم نهروال * و هر داری که از ایشان آباد شد - بالفعل آن
 ملک بنام آنها اشتها دارد * و دکن بن هند را سه پسر بوجود
 آمد * ملک دکن بر آنها تقسیم یافت * نام ایشان مرهت و کفر^(۴)
 و تلنگ بود * و دکنان همه از نسل اویند * و الیوم این هر سه

(۱) شاید که بعد لفظ پدر لفظ نیک یا فرخنده و غیره قلم انداز شده * (۲)

در نسخه های قلمی اینجا هند و پائین (مطر ۷) هند نوشته * (۳) آن ملک

اینجا بیکار * (۴) فعل بصیغه جمع باید * (۵) در نوشته کنه * (۶) اگر

نام پسر هند دکن باشد چنانکه مولف بالا نوشته است اولادش را دکنیان باید

گفت و اگر نامش دکن باشد اولادش را دکنیان باید نوشت نه دکنان *

فوقه دران ملک ریاست دارند *

و نهروال را سه پسر بهروج و کفاج^(۱) و مال راج نام بودند * بنام ایشان هم شهرها آباد گردید *

و پوزب بن هند را - که پسر کلان بود - چهل و دو پسر بهم رسیده * و در اندک فرصتی اولاد ایشان - بسیار شده - ملکهها آباد ساختند * و چون بسیار شدند - یکی را بسوروی براشته - در نظام ملک سعی نمودند *

و بنگ بن هند را فرزندان بوجود آمده ملک بنگاله آباد گردید * و نام بنگاله در اصل بنگ بود - و لفظ آل که مرکب آن شده سبب آنست که آل در زبان بنگاله بمعنی پشتۀ کلان ست که گرد باغ و زراعت و غیره مرتفع سازند - تا آب داخل آن باغ و زراعت نشود * چون در زمان سلف رایان بنگاله در زمین نشیب - که در دامن کوه و غیره هم بود - پشتۀهایی کلان بارتفاع ده ده دست که عرضش بست دست باشد - در حدود بنگ میساختند - و خانه و زراعت و عمارت درون آن میکردند - لهذا عوام نواح^(۲) این ملک را بنگاله میگفتند * هوای بنگاله باعتدال نزدیک است - و بسبب قرب دریای شوز و بارندگی بسیار رطوبت تمام دارد * برشکال از ماه اردی بهشت - که بهندی ماه جیته خوانند - شروع

(۱) در نوشته کَنَدَاج (۲) در آئین اکبری - " بلندی ده گز و پهنای بیست

گز " نوشته * (۳) در نسخه های قلمی نَوَاع

شود - و تاشش ماه بارش باران باشد - بخلاف دیگر ممالک هندوستان - که آنجا برسات از نصف ماه خورداد^(۱) - که هندیان اساز^(۲) گویند - آغاز باران^(۳) - و تاشهریور - که هندیان آسن نامند - چهار ماه بارش ماند - و در موسم باران زمینهای نشیب بنگاله همه غرق * و بموسم برسات آن جا هوای بد دارد - خصوصاً آخر برسات * آدم و حیوانات اکثر بیمار و تلف میشوند * زمینش طراوت بسیار دارد - چنانچه در بعضی از بلاد خانه های گچ و خشت دو منزله سازند * و با وجود که زمین را از گچ و خشت ببندند تا هم مکن زیرین لیاقت بود و باش ندارد - و اگر کسی بماند زود بیمار شود * و به سبب شادابی زمین بنگاله قوت نبات بسیار دارد - چنانچه بعضی از قسم شالی - آن قدر که آب برسات ببالا رود - تا سرش غرق نشده باشد - در بالیدگی برابر شود - و خوشه هرگز غرق نمیشود * و همچنین در بعضی از قسم شالی در یک دانه نخم او دوسه آثار^(۴) شالی حاصل میشود * و اکثر زمین در تمام سال سه فصل زراعت میدهد * و زراعت آن ملک بالتمام شالی ست - چه باریک و چه گنده * مزروعات

(۱) خورداد نیز می نگارند * (۲) صحیح اساز * (۳) لفظ

باران اینجا مغل معنی ست بجا بایش گرده یا شود باید خواند *

(۴) آثار بمعنی هیر وزن مشهور در لغات عربی و فارسی نیامده

دیگر - مثل گندم و جو و نخود و غیره - بعض جا شاذ^(۱) و خال بهم رسد * طرفه آنکه این قدر افراط شالی^(۲) وافر میشود و احتیاج بآب باران غیر موسم و چاه و دریا ندارند - مگر آب باران^(۳) برسات - که اگر خدا نخواسته باران برسات نشود نقصان تمام دارد *

و سکنه قریات مطیع و منقاد حکام میباشد - و بطور زمینداران و رعایای دیگر ممالک هندستان با حاکم جنگ نمیکند * و مالکداری سال تمام را هشت قسط کرده در هشت ماه ادا کنند * و زر خراج را رعایا خود بکچهری رسانند * و مدار بند و بست هر فصل بر نسق است - و نسق کاغذ سر رشته را گویند که پیش محرر و پتواری و کارکن بهمر عامل میباشد *

مگر در معاملات داد و ستد و خرید و فروخت و دیگر قضایای دنیوی مفسد و دغا باز و حيله ساز و متفتن و شرور مثل بنگالیان در تمامی ربع مسکون نبوده باشد * قرض را واجب الدین^(۴) نمیدانند - و وعده یک روز را بیک سال هم وفا نکنند * و خوراک سکنه آن ممالک از اعلی تا ادنی ماهی و برنج و روغن سرشفت و جغرات و نقلیات^(۵) است * و مرچ سرخ و نمک هم بیشتر خورند * نمک در بعضی جا های این ملک کمتر بهم میرسد * مردم آن ملک

(۱) در نسخه های قلمی ساز و حال * (۲) محض بیکار * (۳)

بآب بایستی نوشت * (۴) بجای واجب الادا * (۵) غالباً

بقولات باشد *

یکم کثیف الدهن و کثیف المزاج و کثیف الکسوت اند * فان
 گندم^(۲) و جو مطلق نمیخورند - و گوشت^(۳) گوسپند و مرغ و روغن
 زرد بمزاج شان موافقت ندارد * و اکثر چنانند اگر بخورند معده
 قبول نکند - و فی الفور بقی بر آید * مدار پوشاک ذکور و اناث
 همگی اعلی و ادنی بر یک پارچه که ستر عورت بدان توان کرد -
 چه مردان یک پارچه سفید - که عوام آنها دهوتی گویند - از زیر
 ناف تا زانو بندند - و یک دستارچه^(۴) خورد بقیاس دوسه دست
 بر حاشیه سر پیچند که تمام کاسه سر و پرچم مو نمایان باشد - و
 زنان یک پارچه - که آنها سازی گویند - نیمی از زیر ناف تا
 ساق پیچیده - و سر دیگرش از طرفی کشیده - بگردن اندازند -
 و سر برهنه باشند - و دیگر پارچه نبوشند * و زنان شان کفش
 و موزه در پا نکنند * و مردان و زنان هر روز روغن سرشفت در
 بدن مالند - و غسل بدربا و تالاب کنند * و زنان بنگالی پرده
 ندارند - و برای حوائج و امورات خانگی بیرون میروند * ویرانی
 و آبادی این ملک حکم مساوات دارد - چه خانه های علفی
 دارند - که از بانس و کاه سازند - و ظروف اکثر سفالین و کمتر

(۱) شاید که بمعنی گنده دهن آورده مگر چنین ترکیب لفظ عربی با

فارسی جائز ندارند و دهن بالضم درین ترکیب بی معنی * (۲) در

نسخه های قلمی نان و گندم * (۳) در نسخه های قلمی گوشت و

گوسپند * (۴) در رسم خط محققین خرد *

برنجی * هرگاه از جایی بر خاسته^(۱) جای دیگر رفتند - فی الفور
 مثل اول خانه علفی تیار ساختند - و ظروف گلی بهم رسانیدند *
 و اکثر آبادی آنها در بیشه و درختزار است - که پیرامن خانه
 درختان باشد * و اگر خدا نخواست در یک خانه آتش گیرد -
 تمام بسوزند - و بعد از سوختن نشان خانه نیابند - مگر از آثار
 درختان که گرد پیش خانه شان بودند * و سفر اکثر بر آب میکنند -
 خصوصاً در موسم برسات - که دران موسم کشتیهای خورد و کلان^(۲)
 برای سفر و آمد شد مهیا دارند * و برای سفر خشکی سنگها^(۳)سن
 و پالکی و جواله (۹) هم دارند * و فیل در بعضی جای این ممالک
 گرفته شود - و اسب خوب بدست نیاید - و اگر بهم رسد بقیمت
 اعلی * طرفه کشتی درین ملکه میسازند که برای حصارگیری
 بکار آید * و آن چنان ست که کشتی کلان میسازند - و سرکشتی را -
 که بزبان آنجا گلّهی گویند - بآن طور بلند تیار کنند که هرگاه
 بدیوار قلعه رسانند مردم از کشتی بدیوار بر آید و داخل قلعه
 شوند * و قسمی از غالیچه از درخت تیزی سازند که بسیار
 خوش قماش و طبع پسند باشد * و جواهرات و مروارید و یشم^(۴)
 و عقیق درین ملک نیست - از دیگر ممالک در بغادر این صوبه

(۱) در نسخه های قلمی بر خاسته * (۲) صفحه ۲۳ حاشیه ۴ بنگرود *

(۳) در آئین اکبری در ذکر اودیسه سکها^{سن} نوشته * (۴) در نسخه های

می آید - و بهترین میوه این ملک انبه است که در بعضی (جا) انبه^(۱) کلان و شیرین و بیریشه و خوش طعم میشود - و خسته کوچک دارد * و درخت سه ساله - که بقدر آدم رسیده باشد - بارور میشود * و نارنج کلان که گولا^(۲) گویند و خورد که نارنگی خوانند درین ملک خوب میشود - و ترنج کلان اقسام * و لیموی^(۳) کاغذی و انناس و نارجیل و فوفل و تاز و افراط خارپشت و موز^(۵) یعنی کیلا انتها ندارد * و انگور و خربزه و غیره میوه ها درین جا نمیشود * اگرچه تخم خربزه و نهال انگور اکثر درین ملک کاشته شد - اما خوب نشد * و نیشکر نفیس و نازک و شیرین سرخ و سفید و سیاه وفور دارد * و زنجبیل و فلفل در بعضی جاها بسیار میشود * و برگ تفبول بافراط است * و ابریشم خوب وافر پیدا میشود * و پارچه ابریشمی درین ملک خوب میشود - و پارچه ریسمانی بهترین میبایزند * و انهار خورد (و) کلان درین ملک بسیار است * و رسم تالاب ساختن خارج از حساب * و آب چاه درین ملک کمتر خورند - چه هر جا آب نهرها و تالاب افراط

(۱) در نسخه های قلمی لفظ انبه نوشته - شاید که لفظی دیگر باشد •

(۲) بتلفظ بعضی گولا • (۳) در صفحه ۲۷ سطر ۱۹ لیمون نوشته •

(۴) در يك نسخه قلمی خارپوس و آن خارپوست یا خارپوش باشد و در

یکی دیگر خارپشت • (۵) در نسخه های قلمی مویز و آن بمعنی

کیلا نیست •

دارد * و اکثر آب چاه شورا است - مگر در اندک حفر آب بر آید *
 و بهترین انهار گنگ است ^(۱) که از کوهستان شمالی هندوستان
 از جائی که گوتمه گویند - برآمده در صوبه های هندوستان
 فروخ آباد و اله آباد و بهار شده - به بنگاله رسیده - و در بنگاله
 متصل قاضی هته متعلقه سرکار باربگ آباد - مسمی به پدا شد *
 و از آنجا شعبه از گنگ جدا شده - به مرشد آباد رفته - و در
 ندیه با نهر جلنگی ملحق شده - بدریای شور رفته - و نام آن
 بهاگیرتی گویند - و بدان طرف چانگام رفته - بدریای شور ملحق
 گشت * و این گنگ در اله آباد با نهر جون ^(۳) و سورستی ^(۴) ملحق
 شده - و نزدیک حاجی پور - با گندک و سرو و سون هم ملحق

(۱) در آئین اکبری چنان نوشته - " از شمالی کهسار پدید آمده بصوبه دهلی
 و دار الخلافت آگره و اله آباد و بهار گذشته بدین صوبه در آید و نزد موضع
 قاضی هته از سرکار باربگ آباد دو بخش شود - یکی بسوی خاور رفته نزد
 بندر چانگانو بدریای شور در شود * درین جدائی بدهاوتی نام گیرد
 و دیگر رو بجنوب آورد - سه بخش گردد - یکی را سورستی گویند - و
 دیگری را جون - و سوم را گنگ - بهندی زبان ترینین خوانند و بس
 گرامی دارند * و موسمین نزد ساگانو هزار شعبه شده بدریای شور پیوندند *
 و سورستی و جون نیز در شوند " * صفحه ۳۸۸ - جلد اول * (۲) در
 نسخه های قلمی تا * (۳) جمون و جمنا نیز خوانند * (۴) در
 آئین سورستی *

شده - پهنائی عظیم دارد * و جائی که هر سه نهرها ملحق شده هندوان آنرا تربیّنی گویند - و احترام آن در مذهب هِنود زیاده از حصر است * و این گنگ (و) سورستی (و) جون تا رسیدن بدریای شور و چانگام هزار شعبه شده رفته است * و هندوان در باب برکت این آبها کتابها نوشته * و این آبها را متبرک دانسته - غسل در آن موضع رفع گناهان تمام عمر دانند - خصوصاً غسل بعضی گناهانی گنگ - مثل بنارس و اله آباد و هردوار - متبرک می‌شمارند * و اغذیای شان آب گنگ را از راه‌های دور دراز طلب داشته نگاه دارند - و در بعضی روزهای متبرک پرستشهای آنها بکار آید * و حق آنست که آب گنگ در شیرینی و سبکی و خوشگوارِی نظیر ندارد * و آب این نهر را هر جائی که نگاه دارند هر قدر دیر بماند گنده نمیشود * هیچ دریائی کلانتر ازو در ممالک بنگاله نیست *

و دیگر از انهار کلان این ملک برمه پتر است که از اقصای خطا تا کوچ و از آنجا براه بازوها بدریای شور ملحق گردید * و در نواح چانگام نام او می‌گذاشته است دارد * دیگر نهرهای خورد را حسابی نیست * و بر هر دو کنار اکثر انهار زراعت شالی میکنند * دیگر از خصوصیات این ملک - برخلاف دیگر ممالک هندوستان - اینست که شاخ درخت انبه و لیمون را قلم کرده در زمین می‌نشانند - و در سال اول بارور میشود *

چمن سیوم - در ذکر بعضی شهرها و آبادی

بعضی بلاد ملک بنگاله *

شهر لکهنوتی - که در ازمنه سابقه دار السلطنت بنگاله بود - از تعمیرات سنگلدیب است * گویند وقتی که فیروز رای راجه هند از رستم دستان شکست خورده به ترهت گریخت - و از آنجا هم بکوهستان چهارکهند و گوندواره گریخته فوت شد - رستم دستان - که از بی اندامی او کوفته خاطر بود - سلطنت هند بفرزندانش مسلم نداشته - هندوئی سورج نام را مملکت هند ازانی داشته * و او راجه عظیم الشان شده - تمامی قلمرو دکن را عمل نموده - تا بنگاله بقبضه اقتدار خود آورد * و چون فوت شد - و نوبت سلطنت به پسرش بهراج^(۲) رسید - دران وقت تخلخل در ممالک او افتاده در هر سر سودائی پدید آمد - و آخر کیدار نام برهمنی - از کوهستان سواک خروج کرده - و بغلبه جنگ غالب گشته - زمام مملکت هند را بکف آورد * و در آخر عهد او سنگلدیب نام شخصی - از نواحی کوچ - که در حدود ملک بنگاله است - بر وی خروج کرده - اول تمامی ملک بنگ و بهار را بتصرف در آورد - و بعد ازان باکیدار جنگها نموده غالب آمد - و شهر لکهنوتی را احداث نموده پای تخت خویش

---

(۱) در تاریخ فرشته شکل * (۲) در تاریخ فرشته همچنین *

ساخت * و در هزار سال آن شهر دارالملک بزرگ بوده - در عهد
سلطین چغتایی ویران شده - عوض آن بلدهٔ ثانده نشیمن حکام
گردید * و بعد از آن ثانده هم ویران شده - جهانگیر نگر - و بعد از آن
مرشد آباد - صوبه نشین شد * و وجه تسمیهٔ گور^(۱) معلوم نشد * اما
بخاطر میرسد که در زمان حکومت فرزندان نوج گوریه شاید این
نام یافته باشد * و همایون پادشاه گور را تجفیس ناخوش دیده
جنت آباد نام ساخت * این شهر الحال خراب و ویران مطلق
شده مسکن شیر و پلنگ است * جز آثار و دروازهٔ قلعه و عمارات
شکسته و ریخته و مسجد و بقای آثار قدم رسول صلی الله علیه
و سلم چیزهٔ دیگر نمانده است *

جائی^(۳) که بوده خسروان با درستان در بوستان -

شد زاغ و کرگس را وطن شد شیر و روبه را مکان *

قلعهٔ کلان داشت^(۴) که آثار آن الیوم نمود است * و سمت مشرق
آن شهر جهیل جتیه (۴) و بهتیه (۴) و دیگر آبشارهاست * و بند آب

(۱) در نسخه های قلمی گور به رای هندی * در تاریخ بنگاله چارلس

استوارت نوشته که گور نام دیگر شهر لکهنوتی ست * (۲) در آئین اکبری

و سیر المتأخرین بهوج گوریا - صفحه ۵۱ حاشیه بنگرند * (۳) مولف درین

شهر تصرف کرده - در اصل چنانست - " جائی که بود آن دلستان با دوستان

در بوستان - شد زاغ و کرگس را مکان شد گرگ و روبه را وطن " * (۴)

فعل فعل مذکور نکرده * (۵) بجای نمودار آورده *

ازان وقت تا حال موجود است - اما دران وقت که آبادی شهر بود استحکام تمام داشت - و مدخل آنها در موسم برسات نبود • و درین وقت در موسم برسات کشتی دران طرف میگذرد - و همه آب میشود • شمالی آن یک قلعه بفاصله یک کروه - یک عمارتی کلان از تعمیرات قدیم بود و حوض آبی - مسمی به پیاژباری - که آب آن حوض متعفن بود - هر که میخورد بامراض متضاده مبتلا شده هلاک میشد • گویند در زمان سابقه گناهکاران را دران عمارت محبوس میکردند - و از خوردن آب آن حوض بزودی تمام هلاک میشدند • و محمد اکبر پادشاه آنرا^(۴) مروت کرده گناهکاران را ازان عقوبت و صعوبت منع فرمود •

شهر مرشد آباد شهری کلان بر لب نهر بهاگیرتی واقع شده - بر هر دو کنار نهر آبادی دارد • در ابتدا شخصی سوداگری مخصوص خان نام - سرائی در آنجا ساخته - مخصوص آباد نام گذاشته بود • خانه چند دکانداران سکونت داشتند • چون در عهد پادشاه اورنگزیب عالمگیر نواب جعفر خان نصیری - که خدمت دیوانی

(۱) غالباً چنان باشد - " جانب شمال آن قلعه بفاصله یک کروه یک عمارتی

الخ " • (۲) تالی ثانیت در ترکیب فارسی خلاف سلیقه اهل زبان ست •

جای دیگر زمان سابق آورده • (۳) در نسخه های قلمی میشد بصیغه

واحد • (۴) لفظ آنرا اینجا بیکار - یا چنان باشد - " و محمد اکبر پادشاه

از راه مروت گروه گناهکاران را " • (۵) در نسخه های قلمی دوکانداران •

اودیسه داشت - کار طلب خان خطاب یافت - و بدیوانی ممالک
 بنگاله سرافرازی یافت - بعد رسیدن در جهانگیر نگر عرف دهاکه -
 که در آن وقت جای حاکم نشین بود - و شاهزاده عظیم الشان - از
 حضور پادشاه اورنگزیب بحکومت بنگاله اختصاص یافته - از پیشتر
 در آنجا بود - چنانکه بعد ازین مذکور خواهد شد - صحبت خود
 با شاهزاده برار ندیده - ببهانه آن که محالات بنگاله ازان جا بعید
 مسافت دارد - از ملازمت^(۱) شاهزاده جدا شده - در مخصوص آباد
 طرح اقامت افکند - و عمل زمینداران و قانونگویان و ارباب دفاتر
 دیوانی خالصه شریفه را در آن جا ساکن ساخت * و در گهریه^(۲) - که
 ویرانه محض بود - محلسرا و دیوانخانه و کچهری پادشاهی
 آراسته تحصیل مالواجب مقرر کرد * و چون اصاله بصوبه داری
 بنگاله و اودیسه - بانضمام دیوانی و خطاب مرشد قلی خان
 و عطای خلعت فاخره و علم و نقاره و اضافه منصب - مباحات
 اندوخت - بعد رسیدن^(۳) مخصوص آباد - آبادی شهر (را) بنام
 خود حکم کرده موسوم به مرشد آباد ساخت * و دارالضرب مقرر
 کرده در سکه ضرب مرشد آباد مسکوک نمود * ازان وقت این
 شهر صوبه نشین گردید * شهر خوب است * سکنه آنجا - در

(۱) در نسخه های قلمی ملازمت * (۲) پیش لفظ دوگه -ویه

لفظ در قلم انداز شده باشد * (۳) یعنی بعد رسیدن به

مصاحبت صوبه دار^(۱) با مردم شاهجهان آباد همصحبت بوده - شعار و گفتار شایسته و درست - برخلاف دیگر ممالک بنگاله - با مردم هندوستان فی الجمله مشابه دارند * از تعمیرات آنجا آنچه لیاقت تحریر داشته باشد بنظر نیامده - مگر یک مکن امام بازه از تعمیرات نواب سراج الدوله * وصفش^(۲) مستغنی البیان ست - مثل آن (در) تمام ممالک هندوستان نیست * اگرچه الآن از عشر عشیری نیست - اما جزوی نمونه آن یادگار کلی ست * این دو بیت مولانا عرفی شیرازی - رحمة الله علیه - مناسب محل دیده ثبت شده *

چه قدر صبح شناسند ساکنان درش -

که در حوالی آن شام را نبوده گذار *

زهی صفای عمارت که در تماشایش

بدیده باز نگردد نگاه از دیوار *

و مکانات مونی جهیل و هیرا جهیل - که خویترین جا بود - حالا

از بینم کندیده شد - و خراب مطلق گردید *

بندر هوگلی و سانگام^(۳) بفاءله نیم کرده از یک دیگر واقع

شده * پیش ازین سانگام شهری کلان^(۴) و آبادی بسیار داشت - و

(۱) در نسخه های قلمی اینجا صوبدار نوشته * (۲) در دو نسخه های قلمی

وصفتش * (۳) در آئین سانگانو * (۴) بعد لفظ کلان لفظ بود قلم

جلی حاکم نشین بود * و کوتاهی نصارای پرتگیس و دیگر تجاران هم بود * چون ساتنگام بسبب^(۱) دریا گذاشت ویران شد بندر هوگلی آبادی کمال پذیرفت * فوجدار این بندر همیشه از حضور سلاطین دهلی مقرر شده می آمد - و با ناظران بنگاله چندان تعلق نداشت * نواب جعفر خان خدمت فوجداری آنجا ضمیمه خدمت نظامت و دیوانی^(۲) در علاقه خود نمود - چنانکه مذکور خواهد شد - انشاء الله تعالی * و بسبب آن که نواب موصوف ایله مدار زر خیزی ملک بنگاله بر محصول سوداگران نهاده - با تجارت پیشگان فرنگ و چین و تجاران ایران و توران زمین سلوک و مراعات بسیار می نمود - و سواي محصول واجب مجوز اخذ یک دام بیجا و غیر معمول نمیشد - لهذا در عهد او بندر هوگلی زیاده از سابق معمور و آبادان شد - و تجار سائر بنادر عرب و عجم و نصارای فرنگ مالک چهارات و اغنیای مغلیه مسکن کردند - اما اعتبار مغلیه بنسبت^(۳) تجار دیگر فوکه زیاده تر بود * اهل فرنگ را از احداث برج و بازار و قلعه و خندق ممانعت و مزاحمت تمام بود * بعد ازان - چون ظلم و سختگیری و زیاده طلبی فوجداران ازدیاد گردید - بندر هوگلی رو برویانی نهاده - و کلکته بسبب رعایت و صیانت فرقه انگریز و آسانی محصول آباد گشت *

(۱) در نسخدهای قلمی نسبت * (۲) عبارت اینجا مبهم است *

(۳) موصوف مذکور نکرده * (۴) بجای زائد گردید *

شهر کلکته در سفین ماضیه دیهی بود در تعلقه مصارف
 کالی نام بتی که در آنجا ست * چون در زبان بنگاله کتا و کتا
 بمعنی مالک و خداوند است لهذا آن دیه به کالی کتا موسوم
 شد - بمعنی مالک آن کالی ست * رفته رفته بتغیر السنه
 الف و یای تحتانیه حذف نموده - کلکتا^(۱) گفتند * شرح آبادی
 این شهر و موجب قائم شدن کوئهی کمپنی انگریز چنین ست -
 که در زمان نظامت نواب جعفرخان کوئهی کمپنی انگریز - که
 در بندر هوگلی متصل لکھوگهاٹ و مغلیه بود - ناگاه بعد زوال
 آفتاب - که سرداران انگریز بتناول طعام مشغول بودند - بر زمین
 فرو شدن گرفت - سرداران انگریز افتان و خیزان بدر رفته ازان
 ورطه هلاک مناص یافتند - و کلم^(۲) مال و اسباب وقف قعر آب
 گردید * اکثر ذی روح و بعضی مردم نیز تلف شدند * مستر
 چانک^(۳) - سردار همه آنها - باغ بنارس گماشته کمپنی را - که
 که در لکھوگهاٹ متصل شهر بود - بقیمت گرفته - اشجار آنرا
 بریده - احداث کوئهی نموده - طرح عمارات دو منزله و سه
 منزله نمود * چون احاطه دیوار نیارشد - و کار بآن رسید که
 مسقف به شاهنیرها سازند - شرنا و نجبای مردم سادات و

(۱) پیشتر کلکته نوشته و اینجا کلکتا و هیچ نگفته که های هوز

بجای الف از کجا آمده * (۲) کلم بجای کل اینجا صحیح نباشد ،

(۳) صحیح چارنک

مغلیه که عمدتاً تجار بودند پیش میر ناصر فوجدار هوگلی ظاهر ساختند که هرگاه نا محرمان بر بالای بام و بالاخانه‌های مرتفع بر آیند موجب هتک حرمت و بی‌شرمی ننگ و ناموس ما خواهد شد * فوجدار حقیقت این حال را بحضور نواب جعفر خان عرضداشت نمود - و متعاقب تمام مغلیه و شرفا و نجبا را نیز روانه ساخت * آنها بحضور رسیده نظم و استغاثه نمودند * نواب جعفر خان پروانه - باین مضمون که زهار خشتی بالای خشتی نهند - و چوبی بالای چوبی نگذارند - بقام فوجدار مرقوم قلمی نمود * فوجدار - بمجرد ورود پروانه مانع شده - معماران و نجاران را حکم نمود که احادی برای کار عمارات فرود * آن عمارات همچنان نا تمام ماند * مستر چانک آزرد شده مستعد بجنگ گشته * اما چون جمعیت قلیل داشت - و سواي یک منزل چهار دیگر در آن وقت موجود نبود - و علاوه آن حکم نواب جعفر خان غالب - و ازدهام^(۱) مغلیه بسیار - و فوجدار بالا دست بآنها متفق^(۲) - از دست و پا زدن هیچ فائده متصور نکرد - ناگزیر لنگر چهار برداشت * و آئینه آفتابی از بالای چهار محاذی آبادانی شهر مقابل نموده - آبادانی شهر کنار دریا را با چندن نگر آتش زده - روان شد * فوجدار بجهت تدارک این معنی به تهانه دار مکروه نوشت که چهار رفتن نیابد * تهانه دار مذکور زنجیر

(۱) در نسخه‌های قلمی ازدهام * (۲) ای متفق بود *

آهني - که هر حلقه آن مقدار ده آثار سطر بود (و) جهت
افسداد راه آمد شد کشتیهایی غنیم ارننگ و قوم مگ (از)
این روی دریا تا آن رو ساخته بدیوار قلعه تعبیه کرده مهیا
داشت - بر روی آب کشید * چهار بزنجیر رسیده بند شد و از
رفتار ماند * مستر چانک زنجیر را بشمشیر فرنگ بریده راه نور
شد - و چهار بدریای شور رسانیده - عازم ولایت دکن گردید *
و چون بادشاه اورنگزیب دران ایام در دکن (بود) - و غنیم از
هر چهار طرف رسد غله بند کرده - قحط عظیم در لشکر بادشاهی
روی داده بود - سردار کوتهی کرناٹک - رسد غلات بحمل چهارات
بلشکر رسانیده - مجرای دولتخواهی و نیکو خدمتی خود بظهور
رسانید * و بادشاه عالمگیر - از فرقه انگریز بسیار راضی شده -
استفسار مطلب کمپنی انگریز نموده * سردار انگریز درخواست
سند فرامین احداث کوتهیها در ممالک محروسه علی الخصوص
احداث کوتهی بنگاله کرد - و درجه پذیرائی یافت - و فرمان
والا بمعافی محصول چهارات کمپنی انگریز و گرفتن سه هزار روپیه
در وجه پیشکش بخشبند و احداث کوتهی صادر شد * مستر
چانک - با احکام و فرامین بادشاهی - از دکن مراجعت کرده
باز به بنگاله آمد - و در مکانی که به چانک مشهور است لنگر

۱) نسخه قلمی لفظ فرنگی اینجا نوشته . (۲) در نسخه های

مده * (۳) حالا به اچانک شهرت دارد .

اتمامت انداخت * و ولا را باندر و پيشکش و تحف و هدايا
 نزد نواب جعفر خان فرستاد - و سند مطابق ^(۱) اجازت کوئهي کلکته
 حاصل کرده - احداث کوئهي نو کرده - بآبادي شهر پرداخت -
 و کاروبار تجارت بنگاله جاري ساخت * آلآن آن کوئهي شهرت دارد *
 کلکته شهري کلان بر لب نهر بهاگپوتي واقع است *
 بندر کلان تجارتگاه کمپني انگريز و تبعه آنهاست * جهازهاي
 خورد - که سلب ^(۲) گویند - از ولايات چين و فرنگ و ديگر ممالک
 هميشه و هر سال در آن بندر آمد و رفت دارد - و اکثر موجود
 ميباشد * درين وقت آن شهر مسکن سرداران انگريز و نواب و
 لواحق ايشان ست * يکقلم عمارات پخته از چونه و گچ است *
 چون زمينش بسبب قرب درياي شور همه مرطوب و شور است -
 لهذا عمارات آن شهر دو منزله و سه منزله است * مکان زيروين
 لياقت بود و باش ندارد * عماراتش بطور ولايات فرنگستان ست -
 و هوا دار و وسيع و رفيع ساخته ميشود * سڑکهاي آن شهر وسيع
 و همه پخته خشت کوب است * و سواي سرداران انگريز بنگاليان
 و ارامنه و غيره سکنة آن شهر هم عمده تجار اند * و آب چاه
 درين شهر بسبب شوري لياقت خوردن ندارد - و اگر کسي
 بخورد مضرت تمام بيند * و در موسم گرما و برسات آب نهر هم

(۱) اي مطابق سند * (۲) در تاريخ بنگاله چارلس استوارت که بزبان

انگريزي ست اسلوب نوشته *

تلخ و شور شود - مگر آب نالابها که کثرت دارد بخوردن می آید *

دریای شور از آنجا چهل کوه فاصله دارد * هر روز و هر شب یک بار مد و جزر آب دریا میشود * و در وقت ایام بیض و دیجور سه روز مد کلان بزر و شور تمام هر روز و شب یک بار می آید * عجب حالتی و طرفه شورش می رو میدهد * اکثر کشتیها از دریا بخشکی می اندازد - و اکثر میشوند - و آنچه بر ساحل نباشد آنرا نقصانی نمیرسد - لهذا آن روز در آنجا کشتی خورد و کلان را بی فکر بدارند * آنرا بزبان بنگاله هومان گویند - و آنچه هر روز و شب میشود آنرا جوار میگویند * قلعه گلین بجانب جنوبی بیرون شهر ساخت انگریزان عجب اختراعی ست - و صفش بنوشتن قاصر است ^(۴) - تعلق بمعائنه دارد * حصار چار دیواری آن از هر چهار طرف از بیرون همچو پشت نالابها پست مینماید - و از درون آن بلند مینماید * عمارات کلان و مرتفع درونش ساخته است * طرفه صنعتها درین قلعه بکار رفته است * و دیگر صنائع عجائب و غرائب درین شهر است * مثل این شهر در خوبیهایی عمارات و اختراع مصنوعات در تمامی بلاد هندوستان - بعد از شاهجهان آباد که آن عظیم المثال است - دیگر

(۱) در نسخه های قلمی جر * (۲) در دو نسخه قلمی میان لفظ

روز و لفظ شب و نوشته * (۳) در نسخه های قلمی اختراعی * (۴)

لفظ قاصر اینجا بمعنی و بمعنی و عبارت بی ربط *

نیست * اما عیبی که دارد اینست که هوایش منعفن و آبش شور و زمینش مرطوب - بخدی که در زمینی که زیر سقف است - با وجودی که همه از خشت و چونه گچکاری کرده اند - تا هم از کثرت رطوبت لائی ست - و در دیوار هم تا ارتفاع دوسه دست ترو نم میباشد * چهار ماه زمستان فی الجمله آب و هوایش چندان مضرت ندارد - مگر هشت ماه تابستان و بارش بسیار مضر است * درین وقت - که از چند سال قلمرو بفکاله و بهار و اودیه در تحت و تصرف سرداران کمپنی انگریز در آمده - دارالحکومت این ممالک همین شهر است * عمده ترین ایشان - که خطاب گورنر جنرل دارد - درین شهر میباشد - و نائبان در هر ضلع جداگانه مقرر شده میروند - و تحصیل زر مالواجب از هر ضلع بکلکته ارسال نمایند * عمده دفتر و کچهری خالصه در کلکته است *

زهی شهر - کلکته در ملک بنگ

که هست آن نمودار چین و فرنگ *

عمارات آن دلکش و جانفزا -

همه سر کشیده باج هوا ^(۲) *

صنائع دران کرد استاد کار

---

(۱) در نسخه های قلمی دارد و دیوار * (۲) در نسخه های قلمی که مه بجای همه *

همه رنگ رنگ و همه خوش نگار *
 ز بس صنعت کار اهل فرنگ
 خرد در نمایشی آن گشته دنگ *
 کلاه پوش انگریز ساکن درو -
 همه راستگویی و همه نیکخواه *
 مکان این چنین و مکیں آن چنان -
 کنم تا کجا شرح اوصاف آن *
 مصفا سزگهای آن خشت کوب -
 صبا هر صباحش کند رفت و روب *
 بهر کوچه اش مه رخاں در طواف -
 ببر کرده پوشاک رنگین و صاف *
 رخ شان چو ماه منور بذاب -
 تو گوئی زمین سیر شد ماهتاب *
 یکی چون مه و آن دیگر مشنری -
 یکی همچو زهره بجای ده گری *
 ز بس شد چو سیاره هرسو چمان
 شده کوچه ها نقشه ککشان *
 ببیند یی کدی گر ببیند از رو
 مذاغ نفیس جهانی درو *

بود هرچه در ربع مسکون قماش
 بیابایی ببازار او بی تلاش *
 گر از اهل صنعت نمایم رقم
 چنان نقش صورت نبذد قلم *
 و لی هست مشهور در خاص و عام
 که صنعت بچین و فرنگ است تمام *
 سوادش مسطح چو سطح سما
 سوزکها درو بسته چون استوا *
 بگلگشت مردم چو دانش^(۱) ورند
 چو سیار در سیر باهم شوند *
 چنین شهر در ملک بنگالیان
 ندیدست کس - نی شنیده چنان *

چندن نگر - عرف فراش^(۲)انگه - از کلکته بفاصله دوازده کروه
 واقع است * کوئیم^(۳) نصارای فرانسیس در آنجاست * شهری
 خورد و بر لب نهر بهاگیرنی آبادی دارد * سرداری از طرف
 فرانسیس در آنجاست - ضابط نظم و نسق آن شهر و امور تجارت
 میباشد * سرداران انگریز در آنجا عمل و دخل ندارند * همچنین
 در چوچره^(۴) عمل و دخل فرقه اولندیز است *

(۱) بجای دانشورند لفظی دیگر باشد مثلاً آنسو روند یا بیرون روند *

(۲) چندونگر نیز مشهور * (۳) چوچره و چندوره نیز مشهور *

چوچره - متصل بفدر هوکلی - جانب جنوب بفدر مذکور -
و از فراشدانکه بفاصله یک کوره جانب شمال - واقع است • و
همچنین چهارمهور بربل نهر مذکور آن روی چانک کوتبی^(۱) فرقه
دینامار است - و آنرا دینامارنگر نیز گویند • بدین مکانها سوای
مالک کوتبی آنجا عمل و دخل دیگری نیست •

شهر پورنیه - در زمان سابق برگنه حویلی میگفتند • سی
و دو هزار روپیه جمع تحصیلی بود • چون راجه بیرنگر - که
جمعیت پانزده هزار سوار و پیاده داشت - و دیگر سکنه آن
نواح قوم چکوار و غیره متمدن پیشه و غارتگر بودند - و مترددین را
ایذای کمال میرسانیدند - لهذا بسرحد موزنگ قلعه جلال گده -
بفاصله دو کوره از پورنیه - احداث شده قلعه دار در آنجا میبود • نواب
جعفرخان - بموجب درخواست نواب سیف خان نبیره امیرخان
کلان را - که بنام و لقب پدر ملقب و از نسل سادات و امرای
عظام و پادشاه نسبت بود - از حضور پادشاه لورنگزیب درخواست
تعیناتی خود نمود - و بتقریب تذبیه و تادیب راجه بیرنگر
و غیره مفاسد آن نواح متعین شد • نواب جعفرخان^(۲) - آمین
چنین کس را غنیمت شمرده - فوجداری ضلع پورنیه و قلعه داری
جلال گده بخان مذکور تفویض نمود - و برگنه بیرنگر عرف دهرمهور

(۱) سیرامپور نیز مشهور • (۲) یعنی قیدمارک • (۳) در

و گرفتار او - متعلقه صورت بهار فسیحه پوزنیه و محال سرحد جاگیر
 مشروط قلعه داری قلعه مزبور - نیز باز مسلم داشت * خان
 مسطور - حاکم محفل الضلع شده - درجن سنگه پسر بیر شاه
 راجه بیر فکر را - که باغی و سرکش بود - بجنگ و جدال بسیار
 اخراج نموده - برگشته مذکور را بضبط خود آورده - و تنبیه مفاصید
 دیگر هم کما ینبغی نموده - فعدده راه را یکقلم مستاصل ساخت *
 و احوال را بحضور پادشاه عرضداشت نمود - و التماس کرد که
 محال اندک است - بودن غلام درین محل محض لاحاصل * لهذا
 حکم اورنگزیب بنام جعفر خان اصدار یافت - که من شیرین را
 در قفس کرده نزد شما فرستاده ام - اگر عطفه خود نخواهد یافت
 البته شما را تصدیق خواهد داد * ثواب موصوف - که بودن چنین
 کس را از مغنمات میدانست - زر توفیر را مرفوع القلم ساخت -
 و مد نظر غور و پرداخت احوال بواقعی نموده لوازم مراعات بجا
 می آورد * و خان موصوف - تمامی زمینداران آن ضلع را بطور
 جعفر خان بحبس در آورده - دقیقه از دقائق زکشی فرو نگذاشت *
 چنانچه هر ده لک روپیه ازان محالات تحصیل نموده بتصرف خود
 می آورد - و روز بروز قوت ملک گیري و خزانه و فوج افزون
 میشود * و با زمیندار مورنگ طرح آشتی انداخته - شروع جنگل
 بری و آبادان کاری نمود - قریب نصف جنگل تا دامن کوهستان
 مورنگ آباد کرده - بقابوی خود در آورده - ملک و مال او

افزایش یانت • و جعفر خان دیده و دانسته مراعات میکرد •
 اکنون پورنیه شهری کلان شده - و رودخانه کوسی و سونرا در میان
 پورنیه جاری ست • زمینش نشیب و ملک آبی ست • در
 موسم برسات سیل از کوهستان مورنگ فرو میریزد - و دشت و
 صحرا پر آب میشود - اکثر آبادی هم وقف سیل میگردد • شالی
 و گندم و ماش و خردل و غیره غلات و حبوبات وافر میشود • و
 روغن و زردچوب و شوره آبی و آنشی و فلفل و قانله کبار
 و تیزپات و درختان ساج بسیار کلان خوب میشود • و گل یاسمین
 و بیلا و گل سرخ و غیره گلهاي خوشبو افراط دارد • کوهستان
 مورنگ از پورنیه شش منزل طرف شمال واقع است • چوب
 مورنگی - که بهادری گویند - از همان کوهستان می آید • از
 بالای کوه راه بطرف نیپال و کشمیر بسیار قریب است - اما
 نشیب و فراز بسیار دارد • و محالات پورنیه نصف از مضافات
 صوبه بهار ^(۱) - و پورنیه تعلق به بنگاله دارد • و ملک سرد و آب
 و هوای آن سرزمین نا گوار و ناموافق است • اوزام بگلوئی
 خاص و عام - تا وحوش و طیور - سرشت ذاتی آن ملک است •
 و عمارات پخته کمتر دارد - مگر قلعه و لعل باغ و بعض جای دیگر •
 سابق ازین آبادی سرنه بهتر از پورنیه بوده است - و گنده گوله -
 بکنار گنگ - مکان تجاران و مهاجنان از جاهای دیگر • بسبب

(۱) بعد لفظ بهار شاید که لفظ است قلم انداز شده •

ارزانی غله و آسایش^(۱) خوشباشان و مسافران اهل این شهر برکشتی
آمده مقیم میشوند * و اکثر برای سرحد با راجه و برق و رعد و
و جنگ واقع میشد * سیف خان هر سال برای میوان غریق
جعفر خان در مرشد آباد می آمد * نواب موصوف با دی *
برادرانه میکرد * هرگاه خرخشه دران ضلع رومیداد - نواب
معزی الیه فوج برای کومک میفرستاد * از گنده گوله و لب
گنگ تا مورنگ مقدار ده روزه راه ملک وسیع پوریه است - و
از کوه مورنگ به کوچ بهار و آشام راه * یروند * و پیشکش راجه
مورنگ طیور شکری ست *

دهاکه - جهانگیرنگر * این شهر بر لب نهر بوندهی گنگ واقع
است - و نهر گنگ موسوم به پدا از آنجا بفاصله سه کوه جاری
ست * در زمان سابق بهمن نام مشهور است - در عهد نورالدین
محمد جهانگیر پادشاه به جهانگیرنگر موسوم شد * ازان وقت تا
اواخر سلطنت اورنگزیب همین شهر صوبه نشین بوده * چون در عهد
نظامت خود نواب جعفرخان شهر مرشد آباد را دارالسلطنت مقرر
ساخت - ازان وقت آن شهر صوبه نشین شد * درین وقت هم از
طرف سرداران کمپنی انگریز صاحب ضلع در آنجا - یعنی جهانگیر
نگر - میباشد * و پارچه سفید در آنجا بهترین بافته میشود *

(۱) در نسخه های قلمی بعد لفظ آسایش و نوشته * (۲) در نسخه های

قلمی اهل روز * (۳) بعض کمک نویسند *

کام بقاصلة شش کوره از جهانگیرنگر سمت مشرق و

• پارچه خاصه در آنجا بهتر میبایند • و در

سوند حوض آبی ست که پارچه در آن حوض شسته

خوش تماشا می برآید •

اسلام آباد - عرف چانگام - از قدیم الایام شهره کلان بوده

است - و اطراف آن درختزار واقع شده - از مرشد آباد سمت

مابین مشرق و جنوب بر لب دریای شور در ازمنه سابق بندر

عظیم بود • تاجران هر ملک - علی الخصوص جهازهای نصاری -

در آنجا آمد و رفت داشتند - اما حالا چون شهر کلکته بندر

کلان ست همه بنادر بنگاله شکسته شد • گویند جهازی که در

دیگر اطراف دریای شور غرق شود محاذی چانگام یافته میشود -

العهدۃ علی الراوی • و مد و جزر دریای شور در آنجا هم میشود •

و خروس جنگی آن ملک شهرت تمام دارد •

سرکار بگلا نیز بر ساحل دریای شور قلعه^(۴) بود - و پیرامن آن

درختزار • و مد و جزر دریا در آنجا هم است - چنانچه در دیگر

مکانات سواحل دریا و اطراف کلکته میشود • در سال بست

و نهم جلوس اکبر پادشاه - یک پاس روز باقی مانده - و سیل

(۱) در آئین سنارگانو • (۲) پیش لفظ پارچه لفظ هر شاید که قلم انداز

شده • (۳) در نسخه های قلمی جر • و همچنان در دیگر مقامات • (۴)

در آئین چنان نوشته - "سرکار بگلا ساحل دریای شور - گرد قلعه درختزار" •

عجیب حادث شده - تمام شهر غرق شد * راجه آن شهر برکشتی
سوار شده گریخت * پنج ساعت جوش طوفان و برق و رعد و
دریا متموج بود * هو لک ذی روح از انسل و حیوان غریق
بحر فنا شدند *

رنکپور و گهوا گهاٹ - که آنجا ابریشم پیدا میشود - و اسپان
فانگی در آنجا از کوهستان بهوگنڈ (۱) آمده فروخت میشود *
(میوه) مسمی لنگن (۲) بضمخامت چهار مغز و بطعم انار میشود
و سه نخم دارد *

سرکار محمود آباد قلعه بوده است - و اطراف آن رودبار
واقع شده * در زمانی که شیرشاه ملک بذکاله را مفتوح ساخته -
چند زنجیر فیل - از سرکار راجه آنجا - گریخته بجنگلها رفته -
ازان وقت فیل دران جنگلها بهم میرسد * و فلقل هم دران
اطراف میشود *

باریک آباد * پارچه نفیسه (۳) که آنرا گدگاجل گویند از آنجاست *
و نازنج کلان هم خوب میشود *

(۱) در یک نسخه قلمی بهونت * مولف اکین درون بیان اسپ گوٹ آورده -

صفحه ۳۹۰ * (۲) در نسخه های قلمی لیکن * در اکین لنگن و لنگن -

صفحه ۳۹۰ * میوه لنگن در دهاکه تا حال پانته می شود * در صبر

المقارین لگو نوشته * (۳) پارچه لفظ فارسی ست صفت نفیسه

بهیغه مونث آوردن خلاف سلیقه اهل زبان *

سرکار بازوها ^(۱) درختزاری ست اما درختان ساج که بکار عمارت و کشتی صرف میشود • و کان آهن هم دران فواح است •

سرکار سلهت کوهستان ست • سپر کرک در آنجا خوب میشود - که در قلمرو هندوستان بخوبی مشهور است • و میوه های خوب - مثل سنگتره ^(۲) و غیره - بهم رسد • و چوب چینی ازان ملک بدست آید • و عود در کوهستان آنجا افراط دارد • گویند در آخر ماه برسات درخت عود را بریده در آب و هوا چندگاه میگذارند - پس هرچه خوب برآید بکار برند - و هرچه تباه شود آنرا بیندازند • بنجراج ^(۴) نام پرندۀ خورده - که رنگ سیاه و چشم سرخ و دم دراز دارد - و بازویش مثلون - خوشرنگ و طویل بازو ست - در آنجا باسانی بدست آرند و رام کنند - آواز هر جانوری که بشنود یاد گیرد • همچنین شیرگنج نام پرندۀ دیگر از بنجراج هیچ تفاوت ندارد - مگر این قدر که پا و مقدار شیرگنج احمر است • این هر دو گوشت ^(۵) خوار اند و صید طيور خورد چون گنجشک و غیره میکنند •

(۱) در نسخه های قلمي بازوه • در آئين بازوها و همین صحیح •

(۲) در آئين و سپر المأخريں سونتر • (۳) در نسخه های

قلمي میگذرانید • (۴) در آئين بهنجراج • (۵) در نسخه های

قلمي گوش خوار • در آئين در بیان آن جانور نوشته • که -

”گوشت خورد“ •

شریف آباد * گوان کلان و خوب باربردار و گوسفند کلان و
خروس جنگی کلان از انجا خیزد *

سرکار مدارن - که سرحد جنوبی ممالک بنگاله واقع است -
کان الماس خورد در انجاست *

اکبر نگر - عرف راج محل - بر لب گنگه واقع است * سابق
ازین شهری کلان و آباد بود - و فوجدار صاحب شان از طرف ناظم
بنگاله اقامت میداشت * حالا شکستگی و ویرانی تمام دارد *

قصبه مالد بر لب نهر مهاندا واقع است * و بفاصله سه (۹)
کوه * سمت شمال - مقام حضرت پندره - که در انجا آستانه منوره
مولع زهد و پرهیز حضرت مخدوم شاه جلال تبریز - قدس الله سره -
و مزار مبارک حضرت نور قطب العالم بنگالی - نور الله مرقده -
که زیارتگاه خلائق و مرجع حاجتمندان و مستمندان است - واقع
است - و مجرای انواع فیوضات است * چنانچه هر مسافری
(و) فقیری و مسکینی یا اهل دنیا داری - (که) در انجا وارد
شود و شب باش گردد - تا سه وقت او را طعام پختن نمیدهند *
(۳)
طعام پخته یا که برنج و دال و نمک و روغن و گوشت و تمباکو -
بقدر مناسب حال آنکس - از بهنذار سرکار - خدما و لوازم آنجا
میدهند * و هر سال در ایام شب بوات یا ذوالحجه - (۴)
در هر شهر

(۱) شاید که بجای که به باشد * (۲) لفظ اهل انجا بیکار * (۳) در

نسخه های قلمی نمیدهد * (۴) صحیح ذی الحجه *

که ایام خشکی شود - میله (و) هجوم و ازدحام^(۱) خلایق بدرجه کثیر میشود - چنانچه لکها مردم از فاصله پانزده بست منزل - مثل هوگلی بندر و سلهت و جهانگیرنگر و غیره - آمده جمع میشوند - و مستفیض زیارت میگردند * و در مالدیه و اطراف آن پارچه ابریشمی خوب میشود - و پارچه سفید از قسم ململ هم یافته^(۲) میشود * و کرم پبله در اطراف آن افراط دارد - و ابریشم خوب میسازند * و از مدت یک قرن کوتهی کمپنی انگریز آن روی مهاندا مقرر شده است * پارچه سفید و ابریشمی - فرمایش سرداران کمپنی انگریز - رویه پیشگی داده بطریق بیع سلم - خرید میکنند - و ابریشم هم در آن کوتهی تیار میسازند * و از مدت دو سه سال کوتهی نیل هم متصل کوتهی مذکور تیار شد * نیل خوب تیار ساخته در کمپنی خرید کرده - بحمل چهارات بولایت خود میبرند * همچنین متصل خرابه گور در موضع گوامالنی یک کوتهی بخته دیگر تیار شده - در آنجا نیل تیار میشود * اگرچه ذکر قصبه مالدیه (را) ضرورت نبود - لیکن چون از دو سال سردار کوتهی کمپنی خداوند نعمت مستر جارج ادنی صاحب - دام اقباله - مقرر اند - و فقیر در همین جا بتحریر و تالیف این رساله پرداخته - لهذا مذکور شد *

(۱) در نسخه های قلمی ازدهام * (۲) در نسخه های قلمی یافته نوشته

و باشد که یافته باشد *

چهارم - در شرح حکومت رایان در زمان سلف در ممالک بنگاله بر سبیل اجمال *

چون بمساعی جمیل^(۱) بنگ بن هند ممالک بنگاله آبادان
گودید - فرزندان^(۱)ش - بطناً بعد بطن^(۱) آن ملکه را بوجه احسن
معمور گردانیده - بحکومت و ریاست پرداختند * اول کسی که
در ملک بنگاله قدم برمسند حکومت و فرماندهی گذاشت
راجه بهاگیرت^(۲) از قوم کهتری بوده است * مدتها بامر حکومت
بنگاله پرداخته - آخر بدلهی رفته - در جنگ درجودهن
به مهابهارت کشته شد * مدت حکومت او دو صد و پنجاه^(۳) سال
بود * بعد ازان بست و سه نفر دیگر از فرزندان^(۴)ش بطن در بطن
قریب دو هزار و دو صد سال حکومت کردند * پس ازان حکومت
از خاندان شان انقراض پذیرفته به نوج گوریه^(۴) - که از قوم کایسته
بود - رسید - و دو صد و پنجاه^(۵) سال او و فرزندان^(۵)ش هشت کس
حکومت کرده - دولت سلطنت از خاندان او هم انقطاع یافته

---

(۱) در نسخه های قلمی بطناً بعد بطناً * (۲) در آئین نام راجه اول

بهگدت و بهگرت نوشته - در سیر المتأخرین سکهدت * (۳) در آئین و سیر

دویست و هزده * (۴) در آئین و سیر بهوج گوریا - و همین صحیح باشد *

(۵) در اکثر نسخه های آئین پانصد و بیست سال - و در سیر چهار صد

به ادسر - که او هم کایسته بود - رسید * و یازده کس - او و اولاد او -
 بسطنت رسیده هفت صد و چهارده سال سلطنت بنگاله کرده *
 و بعد ازان که سلطنت از خانۀ او هم انقلاب کرده به بهوپال
 کایسته رسید - او و فرزندانش - ده کس - مدت شش صد و نود
 و هشت سال حکومت این ممالک کردند * چون دولت ایشان
 نیز زوال یافت - سکه سین کایسته و فرزندانش - همگی هفت
 کس - یک صد و شصت سال بحکومت ملک بنگاله پرداختند *
 و این شصت و یک کس مدت چهار هزار و دو صد و چهل سال
 باستقلال کمال برمسند حکومت این مملکت متمکن بودند *
 و چون زمان اقبال ایشان انقراض یافته - دولت ایشان سپری
 شد - سکه سین قوم بید برمسند فرماندهی جاگیر شد - و سه
 سال بنظم و نسق آن ممالک پرداخته رخت هستی بر بست *
 بعد ازان بلال سین - که قلعه گور تعمیر ساخته بود - پنجده سال

(۱) در آئین وسیر ادسور * (۲) در آئین سوکه سین * (۳) در
 آئین وسیر یک صد و شش * (۴) در آئین " چهار هزار و پانصد و چهل
 و چهار سال " - در سیر " چهار هزار و سه صد و سی سال " * (۵)
 در آئین سکه سین از قوم بید مذکور نیست * بلال سین و لکهن سین
 و مادهو سین و غیرهم که اینجا بعد سکه سین قوم بید آورده در
 آئین بعد سوکه سین کایته مذکور کرده - و این هفت کس را از شصت
 و یک تن که ذکر شان بالا گذشت شمار نموده - آئین صفحه ۴۳ بنگرند *

بروساده تخت حکومت متمکن بوده فوت کرد * بعد ازان لکهن سین
 هفت سال - بعد ازان مادھوسین^(۱) ده سال - و پس ازان کیسوسین
 پانزده سال - و بعد ازان سداسین هزده سال - و بعد ازان نوج^(۲)
 سه سال * چون نوبت اینها گذشت - راجه لکھنیا پسر لکهن
 بر تخت حکومت نشست * دران وقت دارالراج رایان بنگاله
 شهر ندیه بود - و این ندیه شهری معروف و دارالعلم هندو است *
 آلآن که بنسبت سابق خراب و ویران گشته نیز در علم ضرب المثل
 است * منجمان آنجا - که در علم نجوم و کھانت شهر آفاق
 بودند - متفق اللفظ در زمان وضع حمل بمادر لکھنیا اظهار کردند
 که درین ساعت فرزند ادبار تولد شود - در اعانت ادبار شامت^(۳)
 باشد - و اگر بعد ازین بدو ساعت بزیاد بسلطنت گذراند * آن^(۴)

(۱) در نسخه های قلمی قبل لفظ ده لفظ که نوشته * (۲) در آئین
 نوجه - و در سیر نوجه نوشته * (۳) در فرشته لکھنه - در طبقات ناصری
 لکھنیه * (۴) لفظ عربی را با لفظ هندی پیوند داده * صفحه ۲۳ حاشیه ۱
 بنگرند * (۵) در آئین ندیا در طبقات ناصری نودیه * (۶) درین
 جمله بعض الفاظ ادبار و اعانت و غیره مشکوک است - شاید که جمله
 چنان باشد - درین ساعت اگر فرزند تولد شود در غایت ادبار و شامت
 باشد * در فرشته چنان نوشته - ” اگر این فرزند درین ساعت تولد شود ظاهرا
 در شقاوت و ادبار روزگار خواهد گذرانید “ * صفحه ۵۷۰ * (۷) در نسخه های
 قلمی بود * (۸) در نسخه های قلمی گذارند *

شیرزن فرمود تا هر دو پایش را بهم بسته سرنگون آویختند -
 و پس از دو ساعت فرود آوردند - و مقارن وقت مسعود فرزند
 بر زمین آمد - اما مادرش فوت کرد * راجه لکهنیا هشتاد
 سال بسلطنت گذرانید - و در عدالت عدیل نداشت - و در
 سخاوت نظیرش نبود * گویند عطیات او کمتر از صد هزار نبوده
 است * و در اواخر عمرش - که کمال ایام سلطنتش بزوال
 قریب بود - منجمان آنجا براج لکهنیا اطلاع کردند که از روی
 علم ما را چنین دریافت شده - که عنقریب سلطنت تو بزوال
 رسد - و دین تو درین ممالک رواج نیابد * رای لکهنیا - این
 سخن را وقعی ننهاد - پند تغافل و تجاهل بگوش نهاد *
 اما اکثری از رؤسای آن شهر خود را بجای خفیه افکندند *
 و این معنی از آمدن ملک اختیارالدین محمد بختیار خلجی
 ظهور یافت - چنانکه عنقریب مذکور خواهد شد *

شرح تسلط بعضی رایان هند بر ممالک بنگاله -

و سبب رواج بت پرستی در هند *

مخفی و مستتر مباد که در قدیم ایام رایان ممالک بنگاله

صاحب جاه و حشم و عظیم الشان بوده اند - و اطاعت مهاراجه

هند - که صاحب سریر دهلی باشد - هم نمیکردند - چنانچه سورج^(۱)

---

(۱) در نسخه های قلمی شرح به های حطی نوشته شاید که سورج

باشد چه در نوشته سورج دیده شده *

که راجهٔ عظیم الشان شده ممالک دکن را متصرف گردید *^(۱)
 دران وقت گماشته‌هایی او قابض و متصرف گشتند * و در ممالک
 هندستان رواج بت پرستی از زمان او شد * گویند در ابتدا
 هند چنانچه از پدر خود حام بن نوح - علیه السلام - دیده و شنیده
 بود بطاعت و عبادت ایزدی اشتغال داشت - و فرزندانش نیز
 بهمان طریق بشیوهٔ یزدان پرستی اقدام می نمودند - تا در وقت
 رای مهاراج شخصی از ایران آمده به پرستش آفتاب مصل مردم
 هند گردید * بمروار ایام بعضی ستاره پرست و برخی آتش
 پرست شدند * و در عهد رای سورج - برهمنی - از کوهستان
 چهارکهند بملازمت او رسیده - هندیان را تعلیم بت پرستی
 نمود - و گفت هر کس شبیه پدر وجد خود را از طلا و نقره
 و سنگ ساخته به پرستش آن اشتغال نماید * و این امر از همه
 شائع تر شد * و الیوم در مذهب کفار هندو پرستش بت و
 آفتاب و آتش^(۲) رایج تمام دارد * بعضی بر آنند که آتش پرستی
 از وقت گشتاشپ بادشاه ایران - که ابراهیم زردشت رواج داده -
 تا کابل و سیستان و تمامی مملکت ایران رایج شد - بمروار ایام
 در هندوستان نیز شیوع یافت - چنانکه گذشت *^(۳) دران وقت
 ممالک بنگاله بتصرف رای هند در آمد - و رایان بنگاله باج

(۱) در نسخه های قلمی کردند * (۲) صفحه ۱۲ سطر ۷ بنگرند *

(۳) در نسخه های قلمی و چنانکه *

و خراج و انواع پیشکش گذرانیدند * بعد ازان چون ^(۱) شنگلدیپ -
 از نواحی کوچ خروج کرده - بر کیدار غالب آمد - دران وقت
 راجه شنگلدیپ شهر گور را احداث نموده پای تخت ساخت -
 و مدتی بر ممالک بنگاله و تمامی مملکت همد فرمانروا بود *
 شنگلدیپ چهار هزار فیل و یک لک سوار و چهار لک پیاده
 بهم رسانیده - باد نخوت بکاخ دماغش پیچید - و خراج بادشاهان
 ایران - که بطریق معمول رایان همد میدادند - نداد * و چون
 افراسیاب کس بمطلب ^(۲) باج و خراج فرستاد - بزجر و اهانت
 تمام برگردانید * افراسیاب در خشم شده پیوان ویسه را - که
 سپهسالار او بود - با پنجاه هزار ترک خونخوار فرستاد * در کوهستان
 کوچ نزدیک سرحد گهوزا ^(۳) گهاٹ بنگاله مقابله شده - تا دو شبها روز
 جنگ قائم بود * هرچند ترکان آثار شجاعت بظهور رسانیدند -
 و پنجاه هزار کس کشته ^(۴) را علف تیغ ساختند - اما (بسبب)
 کثرت لشکر همد کاری پیش نرفت - و از ترکان نیز ^(۵) هزده هزار
 کس کشته شد * (روز سیوم آیت مغلوبیت از ناصیه حال خود
 مشاهده نموده - پهلوی از جنگ نهی کردند * و چون فوج همد

(۱) در فرشته شنگل - و خود مولف نیز جایی دیگر شنگل آورده -

سطر ۷ صفحه ۵۷ بنگرند * (۲) در فرشته بطلب * (۳) در نسخه های

قلمی اینجا گهوزا گهاٹ * (۴) کشته اینجا بیکار * (۵) در فرشته اینجا

غالب و ملک ایشان دور بود - جنگ^(۱) در گریز کرده - بکوهستان
 رفته - جائی محکمی بدست آورده - پناه کردند * و به افراسیاب
 عریضه مشعر احوال فرستادند * دران وقت افراسیاب در شهر
 گدگ دژ - که مابین خطا و چین^(۲) و از شهر خان بالغ یکماهه راه
 آن طرف واقع است - اقامت داشت * بمجرد وصول عریضه
 و اطلاع احوال با یک لک سوار جرار انتخابی بقصد کومک^(۳) ایلغار
 کرد * و دروقتی که شنگل - رایان نواحی را طلبیده - و پیوان را
 بمحاصره تنگ ساخته - نزدیک بود که همه را علف تیغ سازد -
 و هم^(۴) از گرد راه حمله کرد * هندوان را بحمله اولینش دل از جا
 و دست از کار رفته - بغات الفعش وار متفرق شدند * و پیوان از ضیق
 محاصره برآمده (به) ملازمت (درآمد) * افراسیاب از لشکر هفود آن
 قدر که توانست بخاک فنا انداخت * و شنگل - با بقیه السیف
 هزیمت خورده - بشهر لکهفوتی در آمد * و از تعاقب افراسیاب
 زیاده از یک روز در لکهفوتی مجال اقامت نیافته - بکوهستان
 ترهت گریخت * و ترکان - ممالک بنگاله را تاراج کرده - اثر
 آبادی نگذاشتند * و چون افراسیاب عازم بکوهستان ترهت شد -
 شنگل - بوساطت ایلچیان دانا استدعای عفو جرائم نموده - با تیغ

(۱) شاید که از جنگ گریز کرده باشد * (۲) در فرشته ختن * (۳)

دربوهان و غیاث کمک * (۴) اینجا و بیکار - در فرشته هم نیست -

یا بجای و - او باشد *

و کفن بخدمت کشتافت - و التماس رفتن بولایت توران کرد *

افراسیاب خوش شده - ممالک بنگاله (و) تمامی هندوستان به پسرش اززانی داشته - شنگل را همراه خود برد - و در جنگ هاموران^(۱) بردست رستم کشته شد^(۲) * و در زمان حکومت رای جیچند - که بسبب بی پروائی او اکثر ممالک هندوستان رو بخرابی آورده بود - سالها هندوستان بحال اصلی نیامده - در تمامی قلمرو هندوستان بیرونقی پدید آمده بود * دران وقت بعض رایان ممالک بنگاله - فرصت یافته قابض الملک شده - دم استقلال زدند * و چون فور که از خویشان راجه کامیون بود خروج کرده - اول ولایت کامیون را متصرف شد - بعد ازان راجه دهلو برادر جیچند را - که دهلی آباد کرده اوست - بجنگ اسیر کرده - قنوج را بتصرف آورد * بعد ازان لشکر به بنگاله کشید - (و) تاکنار دریای اخضر بحیطه تصرف خود در آورد * و این فور همان ست که بردست سکندر کشته شد * بعد ازان راجه مدیوراتهور^(۳) - که مثل او راجه عظیم الشان در هندوستان کم نشان میدهند - لشکر برده ممالک کمهونئی را مفتوح ساخته - به برادر زاده های خود تقسیم نمود * و نظم و نسق کلی نموده - با غنائم بیشمار به قنوج رفت * و بعد مرور ایام باز رایان بنگاله مستقل

(۱) در فرشته هاموران - در لغت هردو * (۲) ای شنگل کشته شد *

(۳) در فرشته رادمیوراتهور *

شده - مدتها بفراغ خاطر بحکومت پرداختند *

چون غرض مؤلف ذکر سلاطین اسلام ست - لهذا بشرح احوال رایان هندو پرداخته - کمیت خوشخرام خامه مشکین رقم را از طي این وادي عطف عنان نموده - بتحریر و تقریر کوائف^(۱) حالات حکام و سلاطین اسلام اجازت جولان میدهد *

بیان ابتدای منور شدن ظلمت آباد بفگاله بشعاع آفتاب جهانتاب دین محمدی صلعم از رسیدن ملک اختیار الدین محمد بختیار خلجی و مسلط شدن او بران ممالک *

روضه اول در ذکر حکومت حاکمان اسلام که
از طرف سلاطین دهلی بنیابت درین
ملک فرمانروائی کرده اند *

بر فضائل بیضا نظائر مستخبران آثار سلاطین و حکام اهل اسلام مخفی و محتجب نماید که ابتدای شعاع خورشید دین محمدی در ممالک بفگاله از وقت سلطنت سلطان قطب الدین ایبک پادشاه دهلی ست * و وجه تسمیه ایبک آنست که انگشت خنصر او شکسته بود - لهذا ایبک میگفتند * چون سلطان قطب الدین - در سنه تسعین و خمسمائه قلعه کول را بجبر و قهر از کفار مستخلص ساخته - یک هزار اسپ و غنائم بی شمار بدست

آورده - دران ایام 'خبر توجه سلطان معزالدين محمد سام - که به سلطان شهاب الدين اشتهار دارد - بقصد تسخير قفوج و بنارس شیوع یافت * سلطان قطب الدين از کول باستقبال رفته - غنائم کول را با نفائس بسیار نذر گذرانید - و بخلعت خاص سرفراز گردیده - طلیعه افواج سلطان شده - پیش پیش روان گشت * و با افواج راي بنارس مقابل شده - منهزم گردانید - و آخر راجه جیچند راي بنارس را هم بمیدان کشته - مظفر گردید * چون سلطان شهاب الدين که از عقب بافواج مي آمد رسید - ببلاذ بنارس در آمده - تمام آن دیار را تا ممالك بنگاله بیسر ساخته - قریب یک هزار بتخانه را خراب ساخته - و نفائس و جواهر افزون از حد حصر بغنیمت گرفته - مراجعت به غزنین کرد * و مملکت بنگاله اضافه مملکت دهلي بدست قطب الدين ماند * سلطان قطب الدين ملک اختیارالدین محمد بختیار خلجي را - که سپهسالار و از امرای کبار او بود - حکومت ولایت بهار و لکهنوتی تفویض فرمود *

محمد بختیار - از اعیان غور و گرمسیر - سردی شجاع و دلیر و قوی الجثه و پرزور بود * در اول بخدمت سلطان شهاب الدين غوری به غزنین شتافت * چون جمال صوري و وجاهت ظاهري نداشت وظیفه مختصر مقرر گردید * محمد بختیار بیدل شده -

(۱۲) چون همراه رکاب سلطان به هندوستان آمده همین جا ماند - و
مغطور نظر دیوانیان هندوستان هم نشد * و از آنجا برخاسته - در
برداوان نزد اوغل بیدگ^(۴) که حاکم ملک دواب بود رفت - و
در آنجا عزتی بهم رسانیده بسپهسالاری سر افتخار باوج فلک
سود * و ملک کمبله^(۵) و بیتهالی^(۶) بجایگزینش مقرر شد * از آنجا
بخدمت ملک حسام الدین بصریه اوده رفت * در آن ملک
مسلط شده - شوکت و مغررت دیگر بهم رسانید * چون آوازه
جلالت و سخاوت و طغنه تهور و پردلی او در اطراف هندوستان
مقتشر گشت - سلطان قطب الدین - که هنوز بر سریر سلطنت
دهلی متمکن نشده در لاهور بود - خلعت گران بها فرستاده او را
پیش خود طلبید - (و) فرمان ایالت ممالک بهار (و) منیر
بنام او داده - بآن طرف گسیل کرد * و او بآن طرف یورش نموده
دقیقه از قتل و غارت فر نگذاشت *

گویند در بهار کتبخانه^(۷) هنود (بود) که بدست ملک محمد
بختیار افتاد - و موجب اجتماع کتب از برهمنان استفسار نمود -

(۱) چون اینجا زاید * (۲) در طبقات ناصری چنان نوشته - " بسبب

آنچه در نظر دیوان عرض جمالی نداد قبول نیافت " * (۳)

در طبقات ناصری بداون * (۴) در طبقات ناصری اغلب * (۵)

در نوشته کنبله - و در آئین کنبله * (۶) در فرشته بیتهالی * (۷)

یا لفظ بود اینجا قلم انداز شده - و یا بجای هنود در اصل بود باشد *

گفت^(۱) تمام این شهر مدرسه بود - و در لغت هندی مدرسه را بهار گویند - لهذا این شهر بدین نام موسوم است *

و بعد ازان چون محمد بختیار مظفر و منصور مراجعت نموده - بخدمت سلطان پیوست - از ملازمان دیگر ممتاز و محسود الاقران گردید * و درجه اعزایش آن قدر ارتفاع یافت - که ارکان دولت سلطان قطب الدین را عرق حسد بحرکت آمده - در آتش رشک و غیرت میسوختند - و در افذا و دفع او همدستان^(۲) شدند * تا آنکه روزی در مجلس سلطان بتقریب قوت و زور بازویش متفق اللفظ بر زبان آوردند - که محمد بختیار از زور قوت و زور اراده جنگ با فیل میکند * سلطان از راه تعجب از وی سوال کرد * محمد بختیار از جرأت جاهلیت انکار نکرد - و بدانست که مطلب ارکان دولت بر افنای اوست * الغرض روزی که جمیع خواص و عام^(۳) در دربار حاضر بودند - فیل سفید که مست بود در قصر سفید حاضر کردند * محمد بختیار دامن بر کمر زده - بمیدان در آمده - گریزی بر خرطومش زد - فیل نعره زنان گریخت * جمیع نظارگیان از حاضران و حاسدان ندای تحسین و آفرین بفلک رسانیده - متعجب گردیدند * سلطان - ملک محمد بختیار را بخلعت خاص و انعامات بیکران سرفراز

(۱) صحیح گفتند * (۲) در نوشته همدستان * (۳) صحیح عام

خاص و عام یا خواص و عوام *

ساخته - بامرا فرمان داد که هریکي او را انعامات اوزاني دارند *
چنانچه همگي امرا اموال بی پایان برو ایتار کردند * محمد
بختیار هم دران مجلس تمامی آن اموال و چیزے از مال خاصه
خود بران افزوده بر حاضران تقسیم کرد *

القصة درین وقت حکومت ممالک بهار و لکهنوی هم باو
تفویض نموده - خود بجمعیت خاطر مفیض المرام ^(۱) متوجه
دارالسلطنت دهلي گردید * ^(۲) ملک بختیار دران سال صوبه بهار را
بعد فتح متصرف شده بنظم و نسق پرداخت * و سال دوم
بممالک بنگاله در آمده - در هرجا تهانه نشانده - بشهر ندیه ^(۳) -
که دران آوان دارالراج ممالک بنگاله شده - عزیمت نموده روانه
شد * راجه آنجا - که لکهنیا نام داشت و مدت هشتاد سال
بحکومت آن ممالک گذرانیده بود - در زمانی که بر سرمائده
باکل ماکولات اشتغال داشت - بیک ناگاه محمد بختیار با هرده
سوار ناخت آورده - تا خبردار شدن راجه بدرون سرایش داخل
شده - تیغهای برق کردار صاعقه بار از نیام آهیخته - بده و زن
درافتادند - و خرمن عمر اکثري را وقف صواعق محرقه سیوف
ماختند * و راجه لکهنیا - از هول این واقعه دست و پا گم

(۱) بجای مقضی المرام آورده چه در فرشته جانی همچنین

نوشته * (۲) فاعل فعل مذکور نکرده * (۳) در آئین ندیا - در
فرشته نودیا *

کرده - تمامی خزانه و خدم و حشم بجا گذاشته - برهفته پا از پس پشت سرای بدر زده - در کشتی سوار شده - بسمت کامروپ گریخت * محمد بختیار - شهر را بجاروب غارت رفته - ویران مطلق ساخت * و شهر لکهنوی را - که از قدیم دارالملک ممالک بنگاله بود - مجدداً دارالملک خود ساخته - بر چاربالش وسعت آباد بنگاله بفراف خاطر متمکن گشت * و خطبه و سکه بنام سلطان قطب الدین جاری کرده - در رواج امور اسلام کوشید * از آن تاریخ مملکت بنگاله در تصرف سلاطین دهلی در آمد *

ملک اختیار الدین محمد بختیار اولین کسی ست از اهل اسلام که در ممالک بنگاله حکومت کرد * و در سنه ۵۹۹ تسعه و تسعین و خمسمائه چون سلطان قطب الدین بعد فتح قلعه کالنجر بشهر مهونه - که پایتخت کالپی بود - رفته متصرف شد - ملک محمد بختیار از بهار عازم ملازمت شده - در وقتی که سلطان از مهونه متوجه بدائون بود - رسید * انواع جواهر و اصناف نفائس بنگاله و نقود فراوان پیشکش گذرانید * و چندی همراه رکاب سلطان بوده - باز رخصت معارفت یافته - بممالک بنگاله آمد * و مدتی متمکن و سادۀ فرماندهی آن ممالک بوده - بقلع و قمع بتخانه ها پرداخته - تعمیر مساجد نمود * پس از آن عازم ممالک خطا و تبت گردیده - با جمعیت ده دوازده هزار سوار جبار - از راه کوهستان مشرقی و شمالی بنگاله - براهنمائی یکی

از رؤسای کوچ^(۱) علی میچ^(۲) نام - که بردست محمد بختیار باسلام مشرف شده بود - بران جبال رسید • علی میچ لشکر او را بسر زمیذی که شهر آنجا را ابردهن^(۳) گویند و برهمن گدی نیز خوانند برد • گویند که آن شهر از آثار گرشاسپ شاه است • و پیش آن شهر دریائی موسوم به نمکدی^(۴) - که در عمق و وسعت سه چند نهر گنگ است - جاری ست • چون آن دریای زخار عریض و پهنا و متعسر المعبر است - از آنجا گذشته بعد ده روز بجائی رسید که پلی عظیم از سنگ تراشیده بطول بست و نه طاق بنا نهاد؛ باستانیان است • گویند گرشاسپ شاه - در وقت یورش هندوستان آن پل را ساخته - بملک کامروپ در آمده بود • القصه محمد بختیار - ازان پل عبور عساکر نموده - دو سردار صاحب فوج را بجهت محافظت آن پل نگاه داشته - عازم

---

(۱) در طبقات ناصری کوچ - در فرشته کونج • (۲) در نسخه های قلمی مسیح - در استوارت میخ - در طبقات ناصری میچ • کوچ و میچ نام دو قبیله • در طبقات ناصری نوشته - ” یکی از روسای قبائل کوچ و میچ که او را علی میچ گفتندی بردست محمد بختیار اسلام آورده بود “ - در فرشته نوشته - ” یکی از روسای منج .... گرفتار محمد بختیار گردیده بردست او اسلام آورد و به علی منج مشهور گردید “ • (۳) در طبقات ناصری بردهن و مردهن - در فرشته ابردهن • (۴) در طبقات ناصری بنگمئی و بکمادی - در فرشته تیمکری •

پیشتر شد * رایج کامروپ مصلحت بر رفتن نداده گفت - اگر امسال یورش ثبت موقوف نموده - سال آینده جمعیت لائق بهم رسانیده - باستعداد تمام عزیمت آن طرف نمایند - من هم پیشرو لشکر اسلام بوده - کمر جانفشانی بر میان بندم * محمد بختیار - اصلاً برین سخن گوش نهاده - نهضت به پیشتر کرد - و بعد شانزده روز بزمین ثبت پیوست * با قلعه - که بنای گرشاسپ شاه (و) از بس حصین بود - جنگ شروع نمود - و خلافت بسیار از سپاه اسلام شربت ممات چشیدند - و کاری از پیدش نرفت * و از مردم آن بوم - که (به) بندی و اسیری در آمده بودند - دریافت شد - که در پنج فرسنگی این قلعه شهری عظیم در غایت آبادانی ست * پنجاه هزار سوار ترک خونخوار تیرانداز دران شهر موجود است * هر روز (در) نخاس آن شهر قریب هزار پانصد راس اسب ترکی بفروخت میبرد * اسپان بدیار لکهنوتی از همان جا میروند * شما با این جمعیت قلیل خیال محال در سر دارید * محمد بختیار - از دریافت این احوال از اراده خود پشیمان شده - بی نیل مقصود مراجعت کرد * و چون سکنه آن

(۱) در نسخه های قلمی خفتن * (۲) در نسخه های قلمی چشیدن *

(۳) در نسخه های قلمی بود * (۴) همچنان در نسخه های قلمی *

(۵) در طبقات ناصری نوشته - "هر روز بامداد در نخاس آن شهر بقدر

اطراف علف و غله را آتش زده - رخت خود در شعاب جبال کشیده بودند - هنگام معارفت تا پانزده روز مردم لشکر (را) یک مشّت غله و ستوران را یک ساق علف بنظر نیامده *

نه آدم بجز قرص خـ^(۱)ور دید نان -

نه حیوان علف دید جز کپکشان *

از غایت جوع مردم لشکر بگوشت ستوران دندان فرو بردند - و ستوران مرگ را بر زندگی ترجیح داده گردن زیر خنجر شان مینهادند * القصه باین حالت تبه^(۲) تا پل رسیدند * چون آن هردو سردار - در یکدیگر خصومت کرده - از سر پل برخاسته رفته -

و مردم آن نواح پل را شکسته - بودند - از ملاحظه این شکستگی دل امیر و فقیر معاً چون کاسه^(۳) چینی بشکست * محمد بختیار -

غریق دریای تحیر و تفکر شده - از چاره کار در ماند * بعد کنگاش بسیار خبر یافت که درین نزدیکی بتخانه ایست در غایت

ارتفاع - و بتان زرین و سیمین در غایت عظمت در آنجا نصب اند * گویند بتی دران بتخانه بود که هزار من وزن داشت *

الغرض محمد بختیار با فوج خود دران بتخانه مامی^(۴) کرد - و بتدبیر ساختن معبر سرگرم گردید * رای کامروپ همگی سپاه

(۱) در نسخه های قلمی خوردند نان * (۲) در يك نسخه قلمی

قه بابل و در دیگری به بابل * (۳) در نسخه های قلمی کاسه *

(۴) در نسخه های قلمی کردند *

و رعایای ولایت خود را حکم کرد که دست بتاراج دراز سازند * مردم آن ولایت فوج فوج شتافته بمحاصره بتخانه پرداختند - و از هر طرف نی نیزه ها در زمین فرو برده - و در هم بافته - بشکل دیوارها ساختند * محمد بختیار دید که کار از کار میگذرد - و کاره باستخوان میرسد - بیک بار از بتخانه برآمده با جمعیت خود یورش نموده - بران حصار نیستان زد - و راهی سرکرده خود را از تگمنائی بیرون کشید * کفار آن ممالک تائب آب بتعائب پرداختند - و دست بغارت و قتل کشادند - تا برخی بآب تیغ و قدری بسیل آب غریق بحر فنا شدند * اما لشکر اسلام - چون بلب آب رسیدند - متحیر ایستادند * ناگاه یکی از لشکریان اسپ خود در آب راند - و بقدر یک تیر انداز پایاب یافت - تا تمامی لشکر از معائنۀ این حال خود را در آب انداختند * چون زیر آب همه ریگ بود - باندک حرکت همه غرق آب گردیدند * بالجمله محمد بختیار با هزار سوار - و بقولی با سه صد سوار - پایاب گذشت - باقی همه وقف سیل آب گشتند * چون محمد بختیار از ان دریای زخار با جمعیت قلیلی بسلامت عبور کرده - از غایت خشم و انفعال - که زنان و فرزندان مقتولان و غریقان از کوچه و بام زبان به تهنیت و نفرین او میکشادند - بمرض دق مبتلا شد - و در دیوکوت رسیده عرصۀ مرگ شد * و بقول بعضی علی مردان خلجی - که از امرای

او بود - دران بیماری سرش از تن جدا کرده - علم حکومت در ممالک لکهنوی افرخت * حکومت ملاک اختیارالدین محمد بختیار در بنگاله دوازده سال بود *

چون محمد بختیار از حکومت این جهان فانی در گذشته عازم جهان باقی گردید - ملاک عزالدین خلجی بحکومت این^(۱) بنگاله عز امتیاز یافت * هفوزهشت ماه بیش نگذشته بود که علی مردان خلجی بقتلش مبادرت نمود *

حاکم شدن علی مردان خلجی در بنگاله *

بعد قتل عزالدین قاتلش - که علی مردان خلجی باشد - قابض ممالک بنگاله شد - و خود را سلطان علاءالدین مخاطب کرده - خطبه و سکه بنام خود جاری ساخت * باد نخوت و کبر در کاخ دماغش پیچید - و ظلم و بدعت آغار نهاد * در سال بحکومت پرداخت * آخر چون افواج سلطانی از دهلی رسید - جمیع خلجیان با افواج بادشاهی متفق شده^(۲) انتقام عزالدین ازو کشیدند * بعد ازان نوبت حکومت این ممالک به غیاث الدین خلجی رسید *

مسلط شدن غیاث الدین خلجی در بنگاله *

چون غیاث الدین خلجی بحکومت بنگاله فائز شد - از انجا

(۱) شاید که بجای این زمین باشد * (۲) در نسخه های قلمی شد *

که در شهر سنه ۶۰۷ سبع و سبعمائنه سلطان قطب الدین در لاهور بحالت چوگان بازی از اسپ افتاده وفات یافته بود - پسرش آرام شاه بر سربر سلطنت دهلی نشسته - سلطنتش بیرونقی تمام داشت - غیاث الدین - درین دیار تسلط تمام پیدا کرده - خطبه و سکه این ممالک بنام خود ساخت - و چندی اطلاق سلطنت بر خویش کرده بحکومت پرداخت * و چون سربر دهلی بجلوس سلطان شمس الدین التمش زیب و زینت یافت - در سنه ۶۲۲ اثنا و عشرین و ستمائنه لشکر به بهار کشید - و به لکهنوتی در آمد * سلطان غیاث الدین - تاب مقاومت در خود ندیده - سی و هشت زنجیر فیل و هشتاد هزار روپیه معه دیگر نفائس و تحف نذر گذرانیده - خود را از هواخواهان سلطان شمرود * سلطان شمس الدین خطبه و سکه انجا بنام خود کرده - پسر مهین خود را سلطان ناصرالدین خطاب داده - ولایت لکهنوتی بار مفوض فرموده - و چتر و دورباش مرحمت کرده - خود بدارالملک دهلی مراجعت فرمود * سلطان غیاث الدین بصف^(۱) عدالت و سخاوت متصف بود * ایام سلطنتش دوازده سال بود *

حکومت سلطان ناصرالدین پسر سلطان شمس الدین *

چون سلطان ناصرالدین بحکومت بنگاله فائز شد - بعد

(۱) در نسخه های قلمی بعد لفظ بصف - حرف و - نوشته •

مراجعت سلطان شمس الدین بجانب دهلي - غياث الدین -
 که باطراف ممالک کامروپ رفته بود - معاودت کرده علم بغی
 افراشت * سلطان ناصرالدین بعد محاربه عظیم او را بقتل رسانید -
 و غنائم بسیار بدست آورده - و نفائس و تحائف این ملک
 باکثر مردم روشناس بدھلي فرستاد * و سه سال و چند ماه
 بحکومت بنگاله پرداخته - در سنه ۴۲۶ سته و عشرين و ستمائه
 در لکهنوتی شربت ناگوار اجل چشید * و حسام الدین خلجی -
 که یکی از امرايان محمد بختيار بود - بر ممالک بنگاله فائز شد *

حکومت علاءالدین خان *

چون سلطان شمس الدین - خبر وفات فرزند دلبند خود شنیده
 مراسم تعزیت بجا آورده - در سنه ۴۲۷ سبع و عشرين و ستمائه
 جهت اطفای آتش فتنه - که بعد وفات ناصرالدین در ممالک بنگاله
 وقوع یافته بود - به لکهنوتی در آمد - و با ملک حسام الدین خلجی -
 که طغیان ورزیده خلل تمام در نظم و نسق بنگاله انداخته بود - در
 سنه ۴۲۸ ثمان و عشرين و ستمائه جنگ کرده او را گرفتار ساخت -
 بعد قلع بنای فساد و دفع فتنه شورش حکومت آن ممالک
 به عزالملک ملک علاءالدین خان تفویض فرمود * و او بضبط و ربط
 آن ممالک پرداخته - خطبه و سکه سلطانی درین دیار جاری
 داشت * مدت سه سال حکومت کرده معزول شد *

حکومت سیف الدین ترک *

بعد عزل عزالملک علاءالدین - سیف الدین ترک بفرمان
نیابت بنگاله مباحثات اندوخت * او هم سه سال متکبی و سادۀ
فرماندهی بوده بزهر مقتول شد *

حکومت عزالدین طغاکان^(۱) *

چون فلک شعبده باز دران هنگام زمام سلطنت دهلی به رضیه
سلطان بنمت سلطان شمس الدین سپرده بود - در عهد او حکومت
لکهنوتی به عزالدین طغاکان مقرر شد * او به نظم و نسق آن
سلک پرداخت - و مدتی کامیاب و کامروا بود * چون در سنه ۶۳۹
تسع و ثلاثین و ستمائنه سلطان علاءالدین مسعود سریر سلطنت
دهلی را زیب و زینت بخشید - طغاکان تحائف و نفائس
بسیار مصحوب شرف الملک سنقری بحضور سلطان به دهلی
فرستاد * و سلطان چتر لعل و خلعت خاص مصحوب قاضی
جلال الدین حاکم اوده برای عزالدین طغاکان مرحمت فرمود *
و در سنه ۶۴۲ اثنا و اربعین و ستمائنه سی هزار مغول افواج چنگیز
خان - از راه کوهستان شمالی بولایت لکهنوتی در آمده - فتنه
پرداز شدند * ملک عزالدین حقیقت حال بحضور سلطان علاءالدین
التماس نمود * بدریافت این معنی ملک قورابیگ تیمور خان را -

(۱) در طبقات ناصری عزالدین طغان خان - و در فرشته عزالدین طغاکان *

که از بندگان خواجه تاش بود - جهت امداد طغاخان بالشکر
گران بلکهنونی فرستاد * عندالمقابلہ افواج مغول تاب جنگ نیاورده -
هزیمت خورده بملک خود برگشتند * و در همان نزدیکی
بنقرباتی چند میان عزالدین طغاخان و ملک قرابیک تیمورخان
مخالفت واقع شد * لهذا سلطان علاءالدین بمقتضای آنکه - ع -
دو فرمانده بیک کشور ننگند^(۱) -

ملک قرابیک تیمورخان را بحکومت لکهنونی سرفراز فرموده -
ملک عزالدین طغاخان را به دهلی طلب فرمود * مدت ایالت
طغاخان سیزده سال و چند ماه بود *

حکومت ملک قرابیک تیمورخان *

بعد از عزل عزالدین طغاخان - ملک قرابیک تیمورخان -
حاکم ممالک لکهنونی شده - بضبط امور مملکداری پرداخت *
تا ده سال بحکومت گذرانیده فوت کرد * و در عهد سلطنت
ناصرالدین محمود بن سلطان شمس الدین التمش - در سنه ۶۵۵
خمس و خمسين و ستمائه حکومت لکهنونی به ملک جلال الدین
خانی^(۲) تفویض یافت *

(۱) در نسخه های قلمی ننگند * (۲) در نسخه های قلمی جانی .

و در نوشته و طبقات ناصری خانی *

حکومت ملک جلال الدین خانی *

چون ملک جلال الدین خانی بحکومت ممالک لکهنوی
شرف امتیاز یافت - یک سال کم و بیش بحکومت لکهنوی
گذرانیده - در سنه ۶۵۶ سنه و خمسین و ستمائه معزول شده -
حکومت آن دیار به ارسلان خان مقرر گردید *

حکومت ارسلان خان *

چون ارسلان خان بحکومت لکهنوی رسید بنظم و نسق
پرداخت * فی الجمله استقلالی بهم رسانیده - در سنه ۶۵۷ سبع
و خمسین و ستمائه دو زنجیر فیل و جواهر بسیار و پارچه نفیسه^(۱)
بیشمار بسطان ناصرالدین فرستاده - و در همان زردی در لکهنوی
وقات یافت *

حکومت محمد تاتار خان *

بعد از وفات ارسلان خان پسرش محمد تاتار خان - که در
همت و سخاوت و شجاعت و پاکدامنی شهره آفاق بود - بحکومت
لکهنوی مستقل گردیده - باطاعت سلطان ناصرالدین چندان
سرفرو نمی آورد * و بعد چندی خطبه ممالک لکهنوی بنام خود
خواند - و چندگاه بهمین منوال گذرانیده * و چون در سنه ۶۶۴
اربع و ستین و ستمائه سریر سلطنت دهلی بوجود پرچود سلطان

(۱) صفحه ۴۷ سطر ۱۴ بنگرند *

غیاث‌الدین بلبن زیب و زینت یافت - و آرازه بلند حوصلگی
و استقلال مزاج و کمال عزم آن بادشاه در اکناف و اطراف شائع
گشت - محمد تاتار خان مال اندیشی کرده - شصت و سه زنجیر
فیل معه دیگر تحائف و هدایا به دهلی ارسال نمود * چون سال
اول جلوس بود - سلطان غیاث‌الدین این معنی را تفأزل دانسته
در شهر قبه‌ها بسته شادیا کرد - و امرا و ملوک و صدور نذیر و
پیشکشها گذرانیده - بانعامات سرفراز شدند * و فرستاده‌ها (را)
بانعامات لائق سرفراز ساخته - رخصت معادرت فرمود * تاتارخان
از عنایات سلطانی خورشید شده - تن باطاعت داده - خود را
در سلک امرای پادشاهی منظم ساخت * سلطان غیاث‌الدین
طغرل نام غلام ترک را بحکومت لکهنوتی سرفراز گردانید *

حکومت طغرل المخاطب سلطان مغیث‌الدین *

چون طغرل حکومت لکهنوتی یافت - از آنجا که در سخاوت
و شجاعت و دلیری و چالاکي عظیم المثال بود - در اندک فرصت
ضبط و ربط ممالک لکهنوتی نموده - تا کامروپ فتح نمود * در سال
شش صد و هفتاد و هشت از لکهنوتی به جاجنگر لشکر کشید -

(۱) در نسخه‌های قلمی بلبن * (۲) المخاطب به سلطان بایستی
نگاشت - در دیگر جاها نیز حرف به مذکور نکرده * (۳) اینجا باندی تغییر
الفاظ از فرشته نقل کرده * (۴) در نسخه‌های قلمی حاج ذکر - در
فرشته و طبقات نامری جاجنگر - در فیروز شاهی جاجینگر *

و راجی آنجا را شکست داده - فیل و مال فراوان و اتمعه و اقمشه
 بی پایا بدست آورد * و بغبران که سلطان غیاث الدین پیر شده
 بو - و هر دو پسرانش با فوج گران در ملتان بمقابله مغلان بودند -
 در خیال سلطنت لکهنوتی افتاده - ازان فیلان و غنائم برای سلطان
 حصه نفوستاد * و چون دران ایام سلطان در دهلی بیمار شده قریب
 یک ماه از خانه بیرون نیامد و اراجیف فوت سلطان در ممالک منتشر
 گردید - طغرل یک باره میدان را خالی دیده از پوست برآمد -
 و جمعیت فراوان بهم رسانیده - خود را سلطان مغیت الدین خطاب
 کرد - و چتر سرخ بر سر گرفته - خطبه آن بلاد بنام خویش گردانید *
 مقارن آن حال سلطان شفا یافته - فرامین پادشاهی متضمن شفا
 و صحت مزاج رحید * طغرل - بحکم الشروع ملزم^(۱) - از کرده پشیمان
 نگردیده - دست اصرار بر دامن مخالفت زد * سلطان غیاث الدین
 چون بران حال اطلاع یافت - ملک ابتکین^(۲) مورد راز را - که خطاب
 امین خان داشت و حاکم لوده بود - سر لشکر کرده - و صاحب صوبه
 لکهنوتی گردانیده - با امرای^(۳) دیگر مثل تمرخان شمس^(۴) و ملک
 ناچ الدین پسر علی خان و جمال الدین قندهاری^(۵) جهت استیصال

(۱) در فرشته ملزوم * (۲) در فیروز شاهی همچنین - در نوشته

البتکین - در اسلوارث ابکنگین * (۳) در نسخه های قلمی بامرای *

(۴) در نسخه های قلمی شمس - در فرشته شمس * (۵) در نسخه های

قلمی قندری - در فرشته قندهاری *

طغرل گسیل کرد * و چون ملک ابتهکین با لشکر موغور از آب سرو عبیره
 نعوذه - و بر سمت لکه‌نوتی روان شد - طغرل هم باخواجه شایسته بمقابله
 آمده * از آنجا که در سخاوت و بخشش بی نظیر بود - بعضی امرا و
 سپاهیان - ترک رفاقت امین‌خان کرده - به طغرل پیوستند - و مشمول
 انواع رعایت شدند - لهذا روز محاربه شکست بر لشکر امین‌خان افتاد *
 و چون امین‌خان هزیمت خورده به اوده گریخت - سلطان از دریافت
 این خبر آشفته شده - دست بدندان گزید - و حکم فرمود تا امین‌خان
 را بدروازۀ اوده^(۱) بخلق کشیدند - و بعد از آن ملک ترمیذی^(۲) را
 با فرج بسیار بدفع طغرل تعیین فرمود * و طغرل - حمله دلیرانه
 کرده این فرج را نیز شکست داده - غنیمت فراوان بدست آورد *
 به نیروی اقبال آن شیر مست

دو باره سپاه عدو را شکست *

سلطان غیاث‌الدین - از استماع این خبر کلفت اثر غمگین و درهم شده -
 عزم ملوکانه کار بسته - بهمت عالی قرار رفتن خود داد - و فرمود
 تا کشتیهایی بسیار در جون و گذگ مهیا کردند * و خود برسم شکار
 بجانب سنّام (و) سمانه^(۳) برآمد - و ملک سونچ^(۴) را بحکومت

(۱) همچنین در طبقات اکبری - در فرشته بجای اوده - آورده نوشته *

(۲) در نسخه‌های قلبی ترمیذی - و در فرشته ترمیذی - و در استوارق

ترمیزی * (۳) در فرشته سنّام و سمانه - در طبقات اکبری سمانه

و سام * (۴) همچنین در طبقات اکبری - مگر در فرشته سراج *

سمانه سرفراز ساخته^(۱) - و پسر خورد - بغرا خان - (را) با لشکر خاصه همراه گرفته - از سمانه برگشته بمیان دواب آمد * و ملک الامرا^(۲) فخرالدین کونوال را به نیابت غیبت در دهلی گذاشته - و از گنگ عبه کرده - با آنکه موسم بوسات بود ملاحظه نکرده - کوچ بکوچ جانب لکهنوتی^(۳) یلغر کرد * طغرل - که درین فرصت لشکر مستعد بهم رسانیده بود - با مال و اقبال و جمعیت تمام راه جاجنرپیش گرفت - و خواست (که) آنرا متصرف شده درانجا بماند - و بعد ازان که سلطان معاودت به دهلی کند - باز به لکهنوتی درآید * اما چون سلطان به لکهنوتی رسید - چند روز توقف کرده سالار حسام الدین وکیل در بارگ را - که جد مؤلف تاریخ فیروز شاهی باشد - بضبط ممالک لکهنوتی مقرر فرموده - خود بعزم تنبیه طغرل بجانب جاجنر روان شد * وقتی که بحدود سنارگام^(۴) رسید -^(۵) بهوج رای - که ضابط آنجا بود - بخدمت رسیده در سلک هواخواهان منتظم گشت - و نعهد نمود که اگر طغرل اراده گریختن بطرف دریا نماید نگذارد * اما چون سلطان بتعجیل تمام ازانجا گذشته منزل چند

(۱) در نسخه های قلمی لفظ خرد را در اکثر مقامات به نوشته * اینجا

شاید که بجای خورد - خود باشد * (۲) همچنین در طبقات اکبری - مگر

در فرشته ملک فخرالدین * (۳) در صفحه ۵۷ سطر ۶ ایلغار آورده *

(۴) همچنین در طبقات اکبری - در فرشته سنام * (۵) در نسخه های

قلمی بعد لفظ رسید - حرف و نوشته *

شکافت - خبر طغرل منقطع گردید - و هیچ کس ازو نشان نمیداد *

سلطان ملک باریک برس را فرمود که با هفت هزار سوار جرار انتخابی ده دوازده کره پیش میرفته باشد * هر چند ایشان لوازم تنبوع و تفحص بجای آوردند - اما از نشان طغرل اثری نمی یافتند - تا روزی ملک محمد تیرانداز^(۲) حاکم کول و برادر او ملک مقدر^(۳) - از لشکر مقدمه علحده شده - با سی چهل سوار پیش پیش میرفتند * ناگاه در صحرا با بقالی چند دوچار شدند - آنها را گرفته متفحص شدند - و برای تخویف شروع بکشتن کرده یکی را گردن زدند - و دیگران فریاد بر آوردند که اگر مقصود شما متاع و اسباب است هرچه داریم گرفته ما را از جان امان دهید * ملک محمد تیرانداز گفت ما را با مال^(۴) و اسباب شما مدعائی نیست - غرض ما را سراغ طغرل است -

(۱) در فرشته باریک برلاس - در طبقات اکبری باریک نیک رس -

در استوارت ملک باریک - در تاریخ فیروز شاهى ضیای برنی باریک

بیگنرس * (۲) همچنین در طبقات اکبری - در فیروز شاهى

و فرشته ملک محمد شیرانداز - در استوارت فقط محمد شیر *

(۳) در فرشته ملک مقدر - در طبقات اکبری ملک مقدر - در

فیروز شاهى مقدر * در نسخه های قلمی اینجا مقدار و جانی دیگر

مقدر * صفحه ۸۱ سطر ۸ بگرد * (۴) در فرشته بجای از جان -

بجان - و همین صحیح *

اگر راه نمائید از جان و مال امان یابید - و الا هرچه بینید از خود
 بینید * بقالان گفتند ما غله باردوی طغرل برده بودیم - و بالفعل
 از همان جا می آئیم * از شما تا طغرل نیم فرسخ راه بیش
 نیست * امروز مقام کرده است - فودا کوچ کرده به جاجنگر
 خواهد رفت * ملک محمد تیرانداز - بقالان را با دو سوار
 پیش ملک باریگ برس فرستاده - پیغام نمود که حقیقت حال را
 از بقالان بخاطر آورده بعجلت تمام برآید - مبادا طغرل - از انجا
 کوچ کرده بولایت جاجنگر - که مملکت بنگاله است - در آمده -
 با مردم آن حدود ساخنگی کرده - در جنگلی متواری شود *
 و خود با سواران برنشسته پشتروان شد - دید که بارگاه طغرل
 ایستاده - و لشکوش بغفلت تمام آرام گرفته - و فیلان و اسپان بچرا
 مشغول اند * فرصت را غفیمت تصور کرده - متوجه بارگاه طغرل شد *
 و مردمان را گمان اینکه از ملازمان لشکر طغرل اند - هیچ کس
 متلاشی و متعرض ایشان نشد * چون محاذی بارگاه طغرل رسیدند -
 بیک باره شمشیرها کشیده هر که را در دربار یافتند بکشتند - و فریاد

(۱) در نسخه های قلمی نمائی * (۲) در نسخه های قلمی باریگ بیگ

برس * (۳) بجای سازش آورده * (۴) در نوشته - " با سواران ترک

بر پشته برآمده دید که " - در طبقات اکبری - " چون سواران ترکی

بر پشته برآمدند دیدند که " * در فیروزشاهی - " بر بنهی برآمدند

دیدند که " *

برآوردند که دولت دولت^(۱) بلبن * چون طغرل نام بلبن شنید -
 بخیال آنکه سلطان رسید - یک باره دست و پا گم کرده -
 بمسراسیمگی تمام از راه طهارتخانه بدر رفت - و بر اسب بی‌زین
 سوار شده - از کمال اضطراب بیزاران خود نپیوست - و خواست
 که خود را بآب که نزدیک لشکرگاه بود زده بیرون رود - و خود را
 گرد آورده به جاجنگر شتابد * قضا را از گم شدن طغرل تمامی
 امرا و سپاه برهم خورده هر کدام رو بجانبی نهادند * و ملک
 مقدر - که قتل طغرل بر دست او مقدر شده بود - بدنبال طغرل
 شتافته - در کنار آب باو رسید * تیر شکاری بر پهلوی او زده -
 از اسب فرو انداخت - و خود از اسب فرود آمده - سرش از تن
 جدا کرد - و چون مردم طغرل در تفحص ولی نعمت خود بودند -
 ملاحظه کرده - سر را زیر گل بکنار آب پنهان ساخته - تن او در آب
 انداخت - و جامه‌های خود کشیده - بهجامه شستن مشغول شد *
 در این اثنا سلاحداران طغرل رسیدند - و خداوند عالم خداوند عالم گویان
 طغرل را می‌جستند - چون نیافتند راه فرار پیش گرفتند * مؤلفه^(۳) -
 مراد را یکی تیر زد بر جگر -

(۱) در فرشته لفظ دولت مکرر نوشته * (۲) در نسخه‌های قلمی فرا *

(۳) از مؤلف هرگز نیست - این همه ابیات باندک تصرف و تغیر از تاریخ

فرشته نقل کرده - بجای از اسب فقط اسب نوشته - و مصراع آخرین را چنان

سراییده - ع - " هم از سرب گشته بیدل تمام " - و آن محض ناموزن شده *

- * فرود آمد از اسپ و ببرید سر *
- چو شد طغرل آنجا بغفلت تلف -
- * بر آمد یکی شور از هر طرف *
- شکستند یاران طغرل تمام -
- * هم از بیسری جمله گشتند رام *

درین هنگام ملک باریک برس رسید - و مقدر پیش دویده بشارت فتح رسانید * ملک باریک - تحسین و آفرینها کرده - سر طغرل را با فتحنامه بخدمت سلطان ارسال نموده * و روز دیگر با غنائم و اسیران لشکر طغرل بملازمت رفته - ماجرای فتح بعرض رسانید * و ملک محمد تیرانداز درجه اعلی یافت - و برادرش ملک مقدر - طغرلکش نام یافته - بر مسند امارت متمکن گردید * و سلطان غیاث الدین - بعد ازان به لکهنوتی آمده - هنگامه سیاست را گرم ساخت * هر دو طرف رسته بازار شهر دارها نصب کرده - اعوان و انصار طغرل را - که اسیر و دستگیر شده بودند - بر دارها کشیدند * و زنان و فرزندان ایشان را هر جا که یافتند گرفتار کرده - بشهر لکهنوتی بسیاست غیر مکرر بقتل رسانیدند * تا آن زمان احدی از پادشاهان دهلی زنان و فرزندان مردم گنہگار را نکشته بود * بعد ازان اقلیم لکهنوتی به ولد خود بغراخان ارزانی داشته - خزانه وغیره - هرچه از اموال طغرل بدست افتاده بود - سواي فیل همه بوی داد - و مخاطب بمخاطب سلطان ناصرالدین ساخته - و چتر بر سرش

گرفته - خطبه و سکه آن ولایت بنام او گردانید * و در حین وداع وصیّتی چند کرده گفت - فرمانروای لکهنوتی را با پادشاه دهلی - خواه خویش باشد خواه بیگانه - درافتادن و بغاوت ورزیدن لائق نیست * و اگر پادشاه دهلی قصد لکهنوتی کند - حاکم لکهنوتی را باید که عطف عنان نموده بجاهای دوردست رود - و چون پادشاه دهلی مراجعت نماید - باز به لکهنوتی در آمده کار خود بسازد * و در سندن باج و خراج از رعایا میانه روی^(۱) کار نماید - نه این قدر ستاند که متمدن (و) سرتاب شوند و نه آن قدر که عاجز و زبون گردند * و نوکران خود را مواجب آن قدر دهد که ایشان را سال بسال کفایت کند - و از باعث معیشت و اخراجات لابدیه عسرت نکشند * و در امور ملکی شروع بمشورت اهل رای که مخلص و خیرخواه باشند نماید - و در اجرای احکام از هواپرستی اجتناب نموده برای نفس خود خلاف حق نکند^(۲) * و از تتبع احوال حشم غافل نبوده - نگهداشت خاطر و دلجوئی ایشان را از ضروریات شمرده - تغافل^(۳)ی و سهولیت را کار نبندد - و هرکس (که) ترا برین تحریص نماید - او را دشمن دانسته سخن او را نشنوی * و خود را در پناه کسی انداز که از دنیا اعراض نموده رو بجانب خدا آورده باشد *

(۱) در فرشته میانروی را کار فرماید * (۲) در نسخه های قلمی نگذند *

(۳) صحیح تغافل و سهولت *

حمایت از کهن دامن^(۱) درویش -

ز صد سد سکندر قوتش بیـش *

بعد از آن پسر را وداع نموده به دهلی مراجعت کرد - و بکوچ
متواتر بعد سه ماه^(۲) به دهلی رسید * ایام حکومت و سلطنت ظفر
در بنگاله بست و پنج سال و چند ماه بود *

حکومت بغراخان المخاطب ناصرالدین

بن غیاث الدین بلبن *

چون سلطان ناصرالدین در ممالک لکنهوتی فرمانروا شد -
بعد چندی برادر کلانش - که سلطان محمد نام داشت و به خان
شهید مشهور است - در ملتان بجنگ مغلان شهادت یافت -
و سلطان غیاث الدین که با او دلبستگی تمام داشت در فراق او
کاهیدن گرفت - سلطان ناصرالدین را از لکنهوتی طلب داشت *
چون به دهلی رسید - مراسم تعزیت برادر بزرگ بجا آورده -
در تسلی خاطر پدر^(۳) کوشید * سلطان گفت که فراق برادر تو مرا
رنجور و ضعیف ساخته است - و عنقریب وقت رحلت من

(۱) در فرشته دانای - صاحب طبقات اکبری این مصراع چنان آورده -

حمایت را کهن دامن درویش * (۲) همچنین در فرشته - در نسخه های

قلمی سه سال * (۳) در نسخه های قلمی مذکور *

است - درین وقت جدائی از من لائق نیست - چرا که
 جز نواری ندارم * پسرت کیقباد و پسر برادرت کیخسرو خورد اند -
 و تجارب روزگار ندیده اند * اگر ملک بدست ایشان افتد - از عهد
 محافظت نتوانند برآمد * و هرکه بر تخت دهلی نشیند ترا
 اطاعت او لازم خواهد شد * پس میباید که تو حاضر باشی *
 ناصرالدین قبول نموده در خدمت پدر ماند * همین که اندک آثار
 صحت در پدر مشاهده کرد - بعجلت تمام به بهانه شکار از شهر
 برآمده - بی رخصت سلطان به لکهنوتی آمد * سلطان را
 گران آمد - و باز بیمار شده در سنه ۶۸۵ ازین جهان گذران
 در گذشت * و چون سلطان معزالدین کیقباد - بعد وفات جد خود -
 بعمر هزده سالگی در دهلی بر تخت سلطنت نشست - و بمقتضای
 جوانی در لهو و لعب افتاده - بجز شاهد و شراب از امور مملکت
 مستغنی گردید - و ملک نظام الدین - در فکر استیصال خانواده
 بلبنی شده - معزالدین را بران آورد که پسر عم خود را - که کیخسرو
 باشد - از ملتان طلب داشته - در اثنای راه بکشت - و اکثری از
 امرای خیرخواه را از میان برداشت - سلطان ناصرالدین بغراخان -
 در لکهنوتی خبر غفلت پسر و استیلای ملک نظام الدین شنیده -
 مکتوبات نصیحت آمیز به پسر نوشت - و به رمز و اشارت بر اندیشه
 حریف دغلی ایما کرد - سودمند نیفتاد * لاعلاج شده - بعد فوت
 سلطان بلبن بدر سال در سنه ۶۸۷ بقصد انتزاع ملک دهلی

با نصائح^(۱) فرزند - لشکر کشید * و چون به بهار رسیده فرود آمد -

و چون سلطان ناصرالدین از بهار بکنار آب سرو رسیده نزول فرمود -

نصب^(۳) شد اعلام شهنشاه دهر

بر لب^(۴) گهر - ر به حوالی شهر *

گهر ازین سو (و) سرو زان طرف

از نف لشکر - ر بلب^(۵) آورده کف *

تیغ - زن مشرق ازان سوی آب -

کرد چو روشن که رسید آفتاب -

بر لب آب آمد و آراست صف -

تافت در خورشید ز هر دو طرف *

الغرض بعد (حصول^(۶)) قرب جوار - سلطان ناصرالدین خاطر از

استخلاص دهلی پرداخته طالب صلح گردید * و سلطان معزالدین -

(۱) بجای بانصائح شاید که بانصاح یعنی به انصاح باشد * (۲) در فرشته

چنان نوشته - " سلطان معزالدین کیقباد چون خبر توجه پدر و وصول او

به بهار شنید او نیز ساختگی لشکر کرده متوجه آن حدود شد و در عین گرمی

بلب آب گهر رسیده فرود آمد و سلطان ناصرالدین از استماع این خبر از بهار

بکنار آب سرو رسیده نزول نمود " * در نسخه های قلمی عبارت اینجا بی ربط *

(۳) از قوام السعدین * (۴) در نسخه های قلمی چنان نوشته -

بر لب آب گهر حوالی شهر * (۵) در نسخه های قلمی گفت * (۶)

در فرشته لفظ حصول مذکور *

از اغوای ملک نظام‌الدین از صلح ابا نموده - عازم جنگ شد *
و بعد از آن که سه روز از طرفین مراسلات واقع شد - روز چهارم سلطان
ناصرالدین بخط خود نوشت - که ای فرزند اشتیاق دیدار بسیار
است - و بیش ازین طاقت و شکیبائی^(۱) در فراق تو مرا نمانده *
اگر نوعی نمائی که این سوخته آتش حرمان بوصول تو رسد -
و یعقوب صفت یک بار دیگر چشم رمد رسیده از مشاهده طلعت
یوسفی روشن گردد - در پادشاهی و عیش و عشرت تو خلل
نخواهد شد * و این بیت دران ثبت کرد -

گرچه (که) فردوس مقامی خوش است -

هیچ به از لذت دیدار نیست *

سلطان معزالدین - از مطالعه مکتوب پدر متأثر شده^(۳) - خواست
(که) جریده بملاقات پدر رود * نظام‌الدین مانع آمد - و چنان کرد
که سلطان با کوکب و دبدبه پادشاهی بقصد ملاقات از کنار آب گهگر
کوچ کرده - در صحرا رو آورده^(۴) - بکنار آب سرورود آمد * و چنان
مقرر شد که - بواسطه حفظ مرتبه پادشاه دهلی^(۵) - ناصرالدین
از آب سرورود گذشته بدیدن کیقباد آید - و کیقباد بر تخت نشسته
باشد * پس بغراخان بر کشتی سوار شده از آب بگذشت -

(۱) در فرشته - طاقت شکیبائی * (۲) در فرشته - دران نامه * (۳)

در یک نسخه قلمی - متأثره * (۴) همچنین در فرشته - در نسخه‌های

قلمی - در صحرائی اوده * (۵) در نسخه‌های قلمی - پادشاهی *

و متوجه بارگاه معزالدین کیقباد گشت * کیقباد - بیطاقات شده - از تخت فرود آمده - بر پای پدر افتاد - و یک دیگر را در کنار گرفته - بوسه بر سر و روی همدیگر داده - گریه ها کردند * بعد ازان پدر - دست پسر گرفته - بر بالای تخت^(۱) نشاند - و خواست که خود پیش تخت ایستد * پسر - از تخت فرود آمده - پدر را بر تخت نشاند - و خود بادب پیش او نشست - و لوازم شادمانی بجا آوردند * بعد از ساعتی سلطان ناصرالدین برخاست - و از آب گذر نموده - به بارگاه خود رفت * و از طرفین تحفه ها ارسال نموده * چند روز متواتر سلطان ناصرالدین برای ملاقات پسر رفته - در یکدیگر صحبتها داشتند * و روز رخصت نصیحتی چند گفته - پسر را در آغوش گرفته - رخصت نمود - و گریان و نالان بمنزل خود رفت - و آن روز طعام نخورد - و با محرمان خود گفت که امروز پسر را وداع آخرین کردم * پس ازان جا نهضت فرموده - بمملکت خود باز آمد * و چون سلطان معزالدین کیقباد در آخر سنه ۶۸۹ کشته شد - و سلطنت از خاندان غوری به سلسله خلجیه انتقال یافت - و سلطان جلال الدین خلجی بر تخت دهلی نشست - سلطان ناصرالدین - صرفه بجز اظهار اطاعت و متابعت

(۱) در نسخه های قلمی بعد لفظ تخت الفاظ فرود آمده پدر را بر تخت از سهوکاتب غلط نوشته شده * (۲) بجای در - با صحیح *

ندیده - چتر و خطبه بر طرف ساخته - همچو سائر امرا سلوک نمود * و باقطاع لکهنوتی قانع شد - و تا عهد سلطان علاءالدین و سلطان قطب الدین بهمین منوال گذرانید * ایام حکومت سلطان ناصرالدین در بنگاله شش سال بوده است *

فرمانروائی بهادر شاه *

در زمان سلطنت سلطان علاءالدین - بهادر خان - که از خویشان سلطان ناصرالدین (و) یکی از امرای کبار سلطان علاءالدین بود - بایالت بنگاله ممتاز شده - مدتها بر مسند ایالت متمکن بوده - خطبه و سکه سلاطین دهلی جاری داشت * در عهد سلطان قطب الدین خلجی - سلطنت بنگاله بخود قرار داده - خود را بهادر شاه نامیده - خطبه و سکه ممالک بنگاله بنام خود کرد - و ظلم و تعدی آغاز نهاد * چندی برین منوال گذشت * و اما چون نوبت سلطنت دهلی به غیاث الدین تغلق شاه رسید - و در سنه ۷۲۴ عرائض از لکهنوتی مشعر بر ظلم و بیداد حکام آن دیار رسیده - سلطان تغلق شاه با لشکری مستعد متوجه ممالک بنگاله گردید * چون به تهرت رسید - سلطان ناصرالدین - که بسبب سلامت روی او در عهد علائی تغیر اقطاعش نشده بود و در گوشه لکهنوتی میبود - طاقت^(۱) مقاومت با تغلق شاه در خود^(۲)

(۱) در فرشته - "تاب مقاومت تغلق شاه نیاورده" * (۲) در

نسخه های قلمی حق *

فدیده - رضا بقضا داده - از لکهنوتی کوچ فرموده - به نرخت رفته -
 ملازمت نمود - و تحف و پیشکش بسیار گذرانیده * سلطان
 غیاث الدین تغلق شاه باحترام او کوشیده - چتر (و) دورباش
 داده - اقطاعش بدستور سابق بحال او مقرر داشت * و بهادر شاه
 را - که داعیه سرکشی داشت - بدرگاه آورده داخل زمره امرا
 گردانید * او نیز تن باطاعت سلطان داده سلوک امرایانه پیش
 گرفت * سلطان غیاث الدین - پسر خوانده خود تاتارخان را والی
 سنارگام ساخته - محافظت سنارگام و گور و بنکاله نیز به سلطان
 ناصرالدین رجوع کرده - به دهلی مراجعت فرمود * اما در همان
 زودی سلطان ناصرالدین بجوار رحمت حق پیوست * عهد حکومت
 بهادرشاه در بنکاله سی و هشت سال بوده است *

حکومت قدرخان *

چون سلطان غیاث الدین تغلق شاه از بنکاله مراجعت کرد -
 هنوز به دهلی نرسیده در اثنای راه در ماه ربیع الاول سنه ۷۲۵ در
 زیر سقف قصر نواحداث وفات یافت * پسرش الغخان بر تخت
 سلطنت دهلی جلوس نموده - خود را محمد شاه نامیده - جمیع
 امرا را بمناسبت و جاگیر سرفراز ساخت * و ملک بیدار خلجی را

(۱) در فرشته سنارگام - و در طبقات اکبری بعض جا سنارگام و بعض دیگر

جا سنارگام - در فیروزشاهی سنارگام * (۲) در نسخه های قلمی مخاطب *

که از امرای کبار او بود - قدرخان خطاب داده - اقطاع لکهنوتی را -
 که از وفات سلطان ناصرالدین خالی بود - باو تفویض نمود *
 و تانارخان را - که تغلق شاه والی سنارگام کرده بود و برادر خوانده
 سلطان محمد شاه میشد - بهرامخان خطاب داده - در یک روز صد
 زنجیر فیل و هزار اسب و یک کرور اشرفی نقد بخشیده -
 و چتر و دورباش مرحمت فرموده - ولایت بنگاله و سنارگام باو مقرر
 داشته - بتعظیم و احترام تمام باز رخصت به بنگاله فرمود * و او
 چهارده سال به نظم و نسق آن ممالک پرداخته - از دست
 فخرالدین - که ملازم او بود - مقتول شد - چنانکه تذکره میشود *

روضه ثانی در ذکر سلاطین که در ممالک بنگاله

بر سریر سلطنت جلوس فرموده خطبه

بنام خود خوانده اند *

باید دانست که از وقت سلطنت سلطان قطب الدین ایبک

تا عهد پادشاهی سلطان غیاث الدین محمد تغلق شاه - هفده کس

از سلاطین مدت یک صد و پنجاه سال در دهلی سلطنت کردند *

و در ممالک بنگاله حاکمان از طرف پادشاه دهلی به نیابت حکومت

و فرماندهی میکردند - و خطبه و سکه پادشاه دهلی در ممالک بنگاله

جاری ماند * و اگر کسی از حاکمان بغی ورزیده خطبه و سکه بنام

خود کرد - سلاطین دهلی - گوشمالی^(۱) او واجب دانسته - زود بسزا

رسانیدند * اما چون - در عهد سلطنت محمد شاه - قدرخان بحکومت و نیابت لکهنوتی فائز شد - و چهارده سال در لکهنوتی مانده بنظم و نسق ممالک پرداخت - ملک فخرالدین - که سلاحدار قدرخان بود - مداخلت در امور ملکی بهم رسانیده - استعداد تمام پیدا کرد - و داعیه ریاست و حکومت در دلش متمکن شده - در کمین فرصت می بود - تا قابو یافته - باغی شده - ولی نعمت خود را کشته - بر ممالک بنگاله فرمانروا شد * چون سلطنت محمد شاه پادشاه دهلی بیرونقی تمام پیدا کرده بود - گرفتاری او را در امورات دیگر بخاطر آورده - دست از اطاعت پادشاه دهلی کشیده - اسم سلطنت بر خود اطلاق نمود * پادشاه دهلی بسبب هرج مرج سلطنت خود دست تصرف بر ممالک بنگاله رسانیدن نتوانست * ازان وقت سلطنت بنگاله از دهلی جدا گردید * و این فخرالدین پادشاه اول است که خطبه سلطنت در ممالک بنگاله بنام خود خواند *

ذکر سلطنت سلطان فخرالدین *

چون سلطان فخرالدین بر سریر سلطنت لکهنوتی جلوس^(۱) فرمود - مخلص خان غلام خود را با لشکر آراسته بجهت ضبط ممالک اقصای بنگاله فرستاد * ملک علی مبارک - عارض لشکر قدرخان - با لشکر مستعد قتال بمقابله او درآمده - بعد از محاربه و مقابله بسیار مخلص خان را بقتل آورده - تمامی حشم او را متصرف شد *

(۱) در نسخه های قلمی جلو بجای جلوس *

سلطان فخرالدین - که نودولت بود و از امرای خود نیز اطمینان خاطر نداشت - نتوانست که بر سر علی مبارک رود * و ملک علی مبارک - جمعیت تمام بهم رسانیده - خود را سلطان علاءالدین خطاب داده - بر سر سلطان فخرالدین لشکر کشید - و در سنه ۷۴۱ بعد از جنگ او را دستگیر ساخت - و بسیاست رسانیده انتقام قدر خان گرفت * آری -

ای کشته کرا کشتی کامروز ترا کشتند -

فردا بکشند آنرا کامروز ترا کشته *

بعد اوان سلطان علاءالدین - فوجی معتمد بطور نهانه در لکهنوی گذاشته - خود بعزم ضبط محال دیار بفکاله مراجعت نمود * حکومت سلطان فخرالدین دو سال و پنج ماه بود *

سلطنت یافتن علی مبارک المخاطب

سلطان علاءالدین *

گویند در ابتدای حال ملک علی مبارک از ملازمان معتمد ملک فیروز رجب بود * و ملک فیروز برادرزاده سلطان غیاث الدین تغلق شاه و پسر عم سلطان محمد شاه بود * چون سلطان محمد شاه بر تخت سلطنت دهلی جلوس نمود در سال اول جلوس ملک فیروز را نائب باریک ساخت * دران آوان از حاجی الیاس - کوکه علی مبارک - خطائی بر وقوع آمد - و بسبب آن از دهلی گریخت *

چون ملک فیروز از علی مبارک درخواست او نمود - علی مبارک متفحص شد * چون اثری از سراغ او نیافت - پیش ملک فیروز از گریختن او اطلاع نمود * ملک فیروز بروی اعتراض فرموده او را از قرب حضور دور ساخت * علی مبارک روانه سمت بنگاله گردید * در اثنای راه بعالم رویا (با) حضرت شاه مخدوم جلال الدین تبریزی - قدس الله سره - در خورد - و عجز و منتها نموده حضرت مخدوم را خوش ساخت - تا حضرت مخدوم فرمودند که ما ترا صوبه بنگ دلدیم - اما برای ما هم مکانی راست خواهی کرد * علی مبارک - انگشت قبول بدیده نهاده - پرسید که در کدام جا حکم نیار ساختن مکان میشود * فرمودند که در بلده پندوه جایی که سه خشت بالایی هم بیایی - و یک گل صدبرگ تازه و تر زیر آن خشتها بدینی - همان جا باید ساخت * چون به بنگاله رسید - با قدرخان ملازمت نموده - طرح اقامت افکند - تا رفته رفته خدمت بخشیدگرمی لشکر قدرخان بار تفریض یافت * و چون ملک فخرالدین از قدرخان بغی ورزیده - ولی نعمت خود را کشته - اطلاق سلطنت بر خود نمود - علی مبارک - خود را سلطان علاء الدین خطاب داده - لشکر برفخرالدین کشیده - چنانچه مذکور شد - انتقام ولی نعمت خود از فخرالدین گرفت * و باستظهار تمام - تهانه در لکهنوتی گذاشته - متوجه ضبط دیگر ممالک بنگاله شد * چون خطبه و سکه مملکت بنگاله بزام خود ساخت - سرشار نشه عیش

و کامرانی بوده - ایماي حضرت مخدوم را از خاطر سهو کرد - تا شبی در خواب دید که حضرت مخدوم فرمودند که ای علاءالدین سلطنت بنگاله یافتي و حکم ما را فراموش ساختي * علاءالدین - روز دیگر تفحص نشان خشتها نموده - چون مطابق فرموده حضرت مخدوم برای العین مشاهده کرد - همان جا مکانی - که الیوم آثار آن موجود است - راست کرد * در همان ایام حاجی الیاس هم در پندره وارد شد * سلطان علاءالدین او را چندی محبوس ساخت - اما آخر باستعفاي مادرش - که دایه سلطان علاءالدین بود - از قید رها کرده - و بپایه اعتبار رسانیده - در مجلس خود راه داده * حاجی الیاس - باندک فرصت لشکر را بخود موافق ساخته - روزی باتفاق خواجه سرایان سلطان علاءالدین را کشته - خود را شمس الدین بهنگره لقب ساخته - دیار لکهنوتی و بنگاله را متصرف گردید * سلطنت سلطان علاءالدین یک سال و پنج ماه بود *

سلطنت حاجی الیاس المخاطب سلطان

شمس الدین (بهنگره) *

چون سلطان علاءالدین کشته شد - و سلطنت بنگاله به حاجی الیاس علایی رسید - خود را سلطان شمس الدین خطاب داده - در بلده شریفه پندره بر سریر سلطنت نشست * چون بنگ بسیار میخورد لهذا به شمس الدین بهنگره اشتها یافت * در استرفای مردم

و دلجوئی سپاه مساعی جمیله مبذول داشت * پس از چندگاه سامان لشکر نموده به جاجنگرفت - و ازان جا نفائس و پیشکش بسیار و فیال بزرگ بدست آورده - بدارالملک خود مراجعت نمود * و بسبب اختلال سلطنت دهلی - که در وقت سلطان محمد شاه رو داده بود - تا سیزده سال سلاطین دهلی متعرض حال بنگاله نشدند * سلطان شمس الدین بکمال استقلال بمشاعل سلطنت بنگاله قیام ورزید * بتدریج تا حدود بنارس متصرف گردید - و شوکت و عظمت بیش از پیش بهم رسانیده * تا نوبت سلطنت دهلی به فیروزشاه بن رجب رسید - در صدد استرداد ملک بنگاله گردید * گویند دران (زمان) سلطان شمس الدین حوضی بتقلید حوض شمسی دهلی تیار ساخت * سلطان فیروزشاه - که از شمس الدین خار خار بوده در تاب میبود - در سنه ۷۵۴ متوجه دیار لکنونی (شد) - و بکوچ متواتر - متصل بلده پندوه - که دارالملک سلاطین بنگاله بود - رسیده - و در جائی که الیوم فیروزپور آباد است مضرب خیم ساخت - و ازانجا سواری فرموده بمحاصره قلعه پرداخت * سلطان شمس الدین - پسر خود را با جمعی در قلعه گذاشته - خود بقلعه اكداله - که (۳) حصانت تمام داشت - پناه بوده متحصن گردید * فیروزشاه متعرض حال مردم سکنه پندوه نشده - پسر سلطان شمس الدین را بجنگ

(۱) در فرشته جائی بیش از بیش * (۲) فاعل گردید - فیروزشاه *

(۳) در فرشته اكداله *

اسیر کرده - متوجه قلعه اكداله شد * در اول روز جنگ عظیم واقع گردید * بعد ازان مدت بست و دو روز بمحاصره قلعه پرداخت * چون کار از پیش نرفت - فیروزشاه خواست که تغیر مکان نموده بکنار آب گنگ فرود آید * پس بنفس نفیس تفحص جایی مناسب میکرد * سلطان شمس الدین - بخیال آنکه فیروزشاه بعزم مراجعت سوار شده است - از قلعه برآمده صفوف جنگ آراست - لمؤلفه -

ز شمشیر (و) تیرو سنان (و) تفنگ

شد از هر دو طرف^(۱) گرم بازار جنگ *

• تن پهلوانان نهی شد ز روح -

چو گل بر رخ شان شگفته جروح *

بعد قتال بسیار از طرفین مردم بشمار کشته و خسته گردیدند * آخر الامر نسیم ظفر بر پرچم فیروزشاهی وزید - و شمس الدین - تاب نیارده گریخته - باز بقلعه تحصن جست * چهل و چهار زنجیر فیل بزرگ - که از جاجنگر آورده بود - با چتر و علم معه دیگر اسباب سلطنت و حشم بدست بهادران فیروزشاه افتاد * گویند در همان عرصه مخدوم شیخ راجا بیابانی - که سلطان شمس الدین اعتقاد کمال در حق آن جناب داشت - ارتحال بعالم بقا کردند * سلطان شمس الدین - بلباس فقیرانه از قلعه برآمده - بجنائز شیخ حاضر شد *

(۱) بجای لفظ طرف سو یا رو بایستی نگاشت - یا بجای هر دو طرف

هر طرف *

بعد فراغ از تجهیز و تکفین جریده سرسواری با سلطان فیروزشاه ملازمت نمود - و بی آنکه پادشاه معلوم کند باز بقلعه آمد * چون سلطان دریافت احوال نمود تاسف خورد * القصه چون مدت محاصره امتداد کشید - و موسم برسات در رسید - از آنجا که در موسم برسات ولایت بنگاله یکسر آب میشود - و تردد متعذر تمام میگردد - سلطان فیروزشاه صلح گونه درمیان آورد * سلطان شمس الدین - که از ضیق محاصره عاجز آمده بود - فی الجمله گردن باطاعت نهاد - طالب صلح گردید * فیروزشاه - پسر سلطان شمس الدین را با دیگر اسیران بلاد لکنهوتی رها کرده - علم مراجعت افراشت * و در سنه ۷۵۵ سلطان شمس الدین پیشکش بسیار و نفائس شاهانه بپیشمار مصحوب رسولان سخندان برای سلطان فیروزشاه فرستاد * سلطان نیز طریقه التفات با رسولان مسلوک فرموده رخصت معارفت ارزانی داشت * و چون سلطان شمس الدین از فیروزشاه دغدغه تمام داشت - لهذا در سنه ۷۵۷ ایلچیان دانا و سخن سنج به دهلی فرستاده التماس صلح نمود * فیروزشاه قبول کرده ایلچیان را بعزت و حرمت تمام رخصت فرمود * ازان وقت درمیان دهلی و بنگاله حدود بسته شد - و پادشاهان دهلی - بران عهد و موافقت قائم بوده - متعرض حال سلاطین بنگاله نشدند - و بارسال تحف و هدایا از طرفین سلوک پادشاهانه در یکدیگر مرعی داشتند * و در سنه ۷۵۸

سلطان شمس‌الدین از بنگاله ملک تاج‌الدین را با چند نفر امرا
برسم رسالت با تحف و پیشکش بسیار باز به دهلی فرستاد *
و سلطان فیروزشاه - تفقد بر حال رسولان بیش از پیش فرموده - بعد^(۲)
چند روز اسپان تازی و ترکی با دیگر تحف و هدایای نفیسه -
مصحوب ملک سیف‌الدین شحنه فیل - برای سلطان شمس‌الدین
در عوض فرستاد * چون دران نزدیکی سلطان شمس‌الدین در بنگاله
وفات یافته بود - ملک تاج‌الدین و ملک سیف‌الدین قریب چهار^(۳)
کروه رسیده بودند - که خبر وفات سلطان شمس‌الدین شیوع یافت *
ملک^(۴) سیف‌الدین حقیقت حال را به دهلی عرض داشت -
و بموجب فرمان سلطان اسپان را در عوض مواجب سپاهیان متعینه
بهار داده - تحف^(۵) و نفائس نیز - و ملک تاج‌الدین به بنگاله آمد *
مدت سلطنت شمس‌الدین شانزده سال و چند ماه بود *

ذکر سلطنت سکندر شاه بن شمس‌الدین *

---

(۱) در فرشته بیش از بیش * (۲) از فرشته نقل کرده - صفحه
۵۷۶ جلد ۲ بنگرند * (۳) بجای چهار بهار باشد چنانکه از فرشته
و استوارت مفهوم میشود * کاتب بهار را چهار خوانده و لفظ گروه
از طرف خود افزوده باشد * (۴) در فرشته چنان نوشته - "ملک
سیف‌الدین حسب‌الحکم اسپان را بامرای بهار داده و ملک تاج‌الدین
به دهلی رفت" * (۵) در نسخه‌های قلمی چنان نوشته - "تحف
و نفائس هر دو ملک تاج‌الدین" *

(۱) چون سلطان شمس الدین بهنگره جهان گذران را پدرود کرد -
 روز سیوم - بتجویز امرا و سران سپاه - فرزند بزرگ او سکندر شاه -
 بر تخت سلطنت بنگاله اجلاس نموده - دامن عدل و احسان بر
 مفارق عالمیان مبسوط گردانیده - نوید امن و امان در داد *
 و استرضای خاطر سلطان فیروزشاه اهم دانسته - پنجاه زنجیر فیل
 با اقسام امتعه و اقمشه برسم پیشکش مرسول نمود * و در همان ایام
 فیروزشاه پادشاه دهلی بعزم تسخیر ممالک بنگاله در سنه ۷۶۰^(۳) روان
 شد * چون به ظفرآباد رسید - برسات شروع گردید * سلطان همان جا
 مقام کرد - و ایلچی نزد سکندر شاه فرستاد * سکندر شاه
 از اراده پادشاه دهلی متدرد بود - که در همان آران ایلچی
 فیروزشاه رسید * سکندر شاه - بزودی تمام حاجب خود را
 معه پنج زنجیر فیل و با تحف و هدایا همراه ایلچی فرستاده -
 ابواب مصالحه کشاده - اما اثری بران مترتب نشد * بعد انقضای
 ایام برشکال سلطان فیروزشاه به لکهنوتی شتافت * چون
 مرکب سلطانی حدود پندره را معسکر ساخت - سکندر شاه -
 خود را مرد میدان ندیده - برسم پدر بحصار اکذاله متحصن
 گشت * فیروزشاه در تضییق محصوران کوشید * چون کار بر آنها

(۱) از فرشته نقل کرده - صفحه ۵۷۷ جلد ۲ بنگرند * (۲) در نسخه های

قلمی و با - در فرشته فقط و * (۳) در یک نسخه قلمی ۶۶۰ - در فرشته ۷۶۰

و همین صحیح * (۴) در نسخه های قلمی مرتب *

تنگ شد - سکندر شاه - چهل زنجیر فیل با مال بسیار و نحف
 و نفائس بیشمار پیشکش فرستاده - و پیشکش هرساله قبول نموده -
 در صلح زد * فیروز شاه قبول فرموده علم مراجعت بدارالملک خود
 افراشت * پس ازان سکندر شاه باستقلال تمام سالی چند داد عیش و
 عشرت داد * و در سنه ۷۴۶ مسجد آدینه بجا کرد - اما هنوز باتمام
 نرسیده بود که نامه عمرش تمام شد - و عمارت مسجد نیم گله
 ماند * الآن قدری از تعمیرات آن مسجد در جنگل پندره - از
 آبادی پندره بمفاصله یک کروه - موجود است * فقیر آنرا
 ملاحظه کرده * الحق خوب مسجدی ساخته - و مبلغ خطیر در
 تعمیر آن صرف شده باشد * سعی او مشکور باد * گویند سکندر
 شاه را از زن سابق هفده پسر بوجود آمده - و از زن دیگر یک
 پسر - مسمی به غیاث الدین - که در حسن اخلاق و جمیع اوصاف
 بر همه برادران فائق و در امور سلطنت و جهانداري انسب و لائق
 بود * لهذا زن اولین - آتش حسد و حقد مشتعل ساخته -
 خواهان دفع غیاث الدین شده - در صدد ایذا و آزار او قابو جو
 میبود - تا روزی فرصت یافته - بحضور پادشاه دست ادب بر سینه
 نهاده - میخواست که مرکز خاطر خود را بعرض رساند * سلطان
 از طرز ادای زن بتفرس دریافت - و فرمود چه التماس داری
 بگو * زن گفت تمنائی که هست اگر پادشاه در اخفای آن قسم
 یاد فرماید - و حتی الامکان متوجه انجاء شود - بهایه عرض

رسانم * پادشاه در اخفای آن قسم یاد کرد - و مبالغه نموده فرمود -

تمنائی که داری جلوه گر کن -

لبت آئینه خاک جگر کن *

زن مکار از روی پرکاری عرض نمود که از حرکات غیاث الدین

خلجانی تمام در دل دارم * او درین فکر است که قاصد ضرر جان

پادشاه شده - قلع و قمع پسران من نموده - خود متکی رساده سلطنت

شود * اگرچه مرا بمنزل فرزند است - و نمیخواهم که مضرت

جانی بار رسد - اما چون سلامتی^(۲) نفس پادشاه (مقدم است) -

سر رشته حزم و احتیاط از دست نداده - علاج واقعه پیش از

وقوع نماید - و اصلح آنست که او را بزندان حبس نماید -

یا که حدقه دیدگانش از نور بصارت عاقل سازد * سلطان - از

اصغای این حرف برهم شده - فرمود که این چه آیه^(۳) (؟) عرض

است که با شریعت دولخواهی آمیختی - و چه ناکره حسد

انباغی ست که بتمنا^(۴) ریختی * شرم نداری که توهفده پسر

داری و این ضعیفه همین یک پسر * هرچه بر خود نپسندی

بر دیگری میسند * زن باز با الحاح تمام التماس نمود که هرگز

حسد و بغض را در این معنی مدخلی نیست - آنچه لوازم

(۱) شاید که چاک یا خال باشد * (۲) نصیح سلامت * (۳) در نسخه های

قلمی عرض * (۴) شاید که بخرمن تمنا باشد مگر لفظ تمنا نیز اینجا

خیرخواهی ست بجا آردم - آینده پادشاه اختیار دارد * سلطان
 قفل سکوت بر درجک دهان نهاده ساکت ماند - و با دل خود
 گفت - چون غیاث الدین پسر خلف است و لیاقت سلطنت
 دارد - گو قاصد جان من است باش باش *

فرزند خوش است اگر خلف زاد -

گر نا خلفی^(۱) بود تلف باد *

سلطان غیاث الدین را پس ازان مطلق العنان ساخت * اما
 غیاث الدین - که از مکر و خداع آن زن همواره متشکی بود -
 روزی به بهانه شکار سوار شده بطرف سنارگام گریخت * و عنقریب
 فوجی مستعد کارزار بهم رسانیده با پدر درخواست (و) پیغام
 سلطنت کرد * و متعاقب - بعزم استخلاص مملکت - با فوج
 عظیم از سنارگام کوچیده - سنارگدهی را مضرب خیام ساخت *
 ازین طرف پدر هم با لشکر قیامت اثر طبل استقبال نواخت *
 روز دیگر در میدان گوالپازه - طرفین به تسویه صفوف پرداخته
 پا بچنگ قائم کردند * لمؤلفه -

پسر با پدر کی—ن برآراسته -

محابا شد از سینه بر خاسته *

پدر رشته مهر و الفت گسیخت -

نوگفتی که شفقت ز عالم گریخت *

اگرچه غیاث‌الدین به پهلوانان و جنگ‌آوران لشکر خود بمبالغه تمام فرمان داده بود که حتی الامکان سعی بلیغ نموده پادشاه را زنده دستگیر نمایند - اما از آنجا که تقدیر بنوع دیگر بود - سکندر شاه بردست یکی از پهلوانان لشکر غیاث‌الدین فادانسته کشته شد *

هنوز قاتلش بر سر استاده بود - که یکی از آن میان - سکندر شاه را کشته دیده - پرسید که اینرا که کشت * او گفت من کشتم *

گفت حیف نکردی سلطان سکندر است * پس هر دو خائف و ترسان پیش غیاث‌الدین رفتند - و گفت که اگر بیدم آن باشد که اگر دست خود باز دارم مقتول شوم - درین صورت سبقت نموده میتوان کشت * غیاث‌الدین گفت البته میتوان کشت - و بعد تامل گفت ظاهراً تو سلطان را کشته * گفت بلی نا دانسته زخم نیزه بر سینۀ سلطان زدم - هنوز رمقی دارد * غیاث‌الدین - بعجلت تمام رفته - از اسب فرود آمد - و سر پدر بزانروی خود نهاد - و اشک بر رخساره روان کرد - و گفت - ای پدر چشم را کن - و وصیتی فرما تا بجا آرم * سلطان چشم باز کرد - و گفت - کار من آخر شده است - سلطنت ترا مبارک باشد *

تو سرسبز باشی بشاهنشهی -

که من کردم از سبزه بالین تـی *

این بگفت و طائر روحش طیران نمود * غیاث‌الدین - مصاحبت در

توقف خود ندیده - چند کس امرا را برای تجهیز و تکفین پدر گذاشته - خود جلوریز متوجه پندوه شد - و بر سریر سلطنت جلوس فرمود * مدت سلطنت سکندر شاه نه سال و چند ماه بود * و با حضرت مخدوم علاء الحق - قدس الله سره - معاصر بود *

ذکر سلطنت غیاث الدین بن سکندر شاه *

چون سکندر شاه در تهاخانه زمین استراحت کرد - سریر سلطنت بنگاله بوجود ذوی الجود سلطان غیاث الدین زیب و زینت یافت *
اول چشمان برادران علاء تی را کز ندیده پیش مادر شان فرستاد - و خاطر خود را از دغدغه برادران فارغ پرداخت - بعد ازان عدل و داد پیش نهاد - و همت ساخته تمام عمر بعیش و عشرت گذرانید *
نقل است که نوبتی سلطان غیاث الدین - به بیمارچی صعب مبتلا شده - از زندگی مایوس گشت * و سه کس از ندمای محرم حرم خود را - که یکی سرو و دیگری گل و سیومی لاله نام داشت - بغسالگی مقرر ساخت * و چون حق تعالی صحت بخشید - آنها را به تیمن برگزیده - منظور نظر بیش از پیش^(۱۴) ساخت * انباغان دیگر از راه حسد بطعن غسالگی حرف میزدند -

(۱) در نسخه های قلمی همچنین * (۲) بجای پرداخت ساخت باشد

ورنه لفظ فارغ بیکار * (۳) در نسخه های قلمی پیش لفظ سرو از نوشته *

(۴) محاوره بیش از پیش *

تا روزی در حالت انبساط بحضرت سلطان اظهار این معنی کردند *
سلطان را این مصرع در خاطر گذشت - ع -

ساقی - حدیث سرو و گل و لاله میبرد *

مصرع دیگر نتوانست بهم رسانید - و از شعری پای تخت
هم (کسی) از عهد مصرع دیگر نتوانست برآمد * پس سلطان
مصرع خود را نوشته مصحوب رسول بخدمت خواجه شمس الدین
حافظ به شیراز فرستاد * خواجه حافظ بدیهه^(۱) مصرع دیگر فرمود -
مصرع -

این بحسب باثلاثه غساله میبرد^(۲) *

این مصرع دیگر خالی از کرامات غیب اللسانی نیست * و
غزلی تمام بغام او گفته فرستاد * پادشاه نیز صلّه لائق در عوض
آن عنایت نمود * این دو بیت ازانست -

شکرشکن شوند همه طوطیان هند

زین قند پارسی که به بغاله میبرد^(۳) *

حافظ - زشوق مجلس سلطان غیاث دین^(۴)

خامش مشو که کار تو از ناله میبرد *

الحق سلطان غیاث الدین پادشاه خوب بود - و در متابعت شرع
شریف سرموئی قاصر نمیشد * چنانچه منقول است که روزی

(۱) ای فی البدیهه * (۲) در اصل وین * (۳) در نسخه های قلمی این *

(۴) در نسخه های قلمی غیاث الدین *

در حالت تیراندازی - (تیر) سلطان غیاث الدین به پسر بیوه زنی رسید * بیوه زن پیش قاضی سراج الدین دادخواه شد * قاضی متحیر شد که اگر رعایت پادشاه کنم بدرگاه خدا ماخوذ شوم - و اگر نکنم طلبیدن او کار دشوار است * آخر بعد از تأمل بسیار پیاده را بطلب پادشاه فرستاد - و خود درّه زیر مسند گذاشته در محکمه نشست * پیاده قاضی چون بدربار رسید - رسیدن پیش سلطان محال دانسته - اذان آغاز کرد * سلطان - اذان بیوقت شنیده - باحضر مؤذن فرمان داد * چون حاجبان درگاه او را بحضور بردند - سلطان از موجب اذان بیوقت استفسار نمود * گفت مرا قاضی سراج الدین تعیین کرده که پادشاه را در محکمه شریعت برم * چون رسیدن بحضور متعسر بود - باین حیل خود را رسانیدم * حالا برخیز و بمحکمه حاضر شو * پسر بیوه زنی را که زخم تیر زده مستغیثه است * پادشاه فی الفور برخاست - و نیمچه شمشیری زیر بغل پنهان گرفته - روان شد * چون پیش قاضی رسید - قاضی - املا با پادشاه ملتفت نشده - فرمود که استرضای خاطر این ضعیفه بکن * سلطان بطوری که توانست او را راضی ساخته - و گفت - ایها القاضی - اینک ضعیفه راضی شد * پس قاضی رو بضعیفه کرد - و پرسید که بداد خود رسیدی و راضی شدی * گفت بلی راضی شدم * آنکه

---

(۱) در نسخه‌های قلمی متغیر - بجایش متعسر باشد یا متعذر *

قاضي بشگفتگي تمام برخاست^(۱) - و تعظیم سلطان نموده - برمسند
 نشانند * سلطان شمشیر از بغل برآورد - و گفت - اي قاضي -
 من بموجب حکم شرع در محکمه تو حاضر شدم - اگر یک
 سر مو امروز از ادای شرع خلاف از تو مشاهده می‌کردم - بهمین
 شمشیر گردنت می‌زدم^(۲) * شکر خدا که خیر شد * قاضي نیز دره
 از زیر مسند برکشید - و گفت - اي سلطان - امروز اگر از تو
 اندک تجاوز از امور شرع معائنه می‌نمودم - بخدا که بهمین دره
 پشت تو سرخ و سیاه می‌کردم - ع -

(سیده بود بلائي^(۳) ولي بخیر گذشت *

سلطان - خوشوقت شده - قاضي را بانعام و اکرام نوازشها فرموده
 خود راضي و شاکر مراجعت فرمود * سلطان غیاث‌الدین از
 ابتدای حال با حضرت نور قطب‌العالم - قدس الله سوره - اعتقاد
 تمام داشت - و هم‌عمر و هم‌سبق بودند - چنانچه هر دو بخدمت
 شیخ حمیدالدین کنج نشین ناگوري^(۴) کسب علوم نموده بودند *
 و مدت العمر در خدمت قطب‌العالم قاصر نشد * و آخر در
 سنه ۷۷۵ بحیله و تزویر راجه کانس - که زمیندار آن ناحیه بود -
 بدغا کشته شد * مدت سلطنت غیاث‌الدین هفت سال و چند

(۱) در نسخه‌هاي قلمي برخواست نوشته * (۲) در نسخه‌هاي

قلمي می‌بردم * (۳) در نسخه‌هاي قلمي بلا بجاي بلائي * (۴) در

نسخه‌هاي قلمي ناگوري *

ماه بود * و در رساله دیده شد که شانزده سال و پنج ماه و سه روز سلطنت کرده و دیعت حیات سپرد *

سلطنت سیف الدین ملقب سلطان السلاطین *
چون سلطان غیاث الدین از تنگنای جسمانی بوسعت آباد
روحانی شتافت - امرا و سران سپاه سیف الدین پسر او را - سلطان
السلطین لقب نهاده - بر تخت پدر جلوه جلوس دادند *

یکی میروید دیگر آید بجای -

جهان را ندارند بی کدخدای *

و او پادشاه حلیم المزاج و کریم الطبع و شجاع بود * مدت ده سال
بسلطنت بنگاله گذرانیده - در سنه ۷۸۵ مرحله پیمایی طریق عدم
گردید * و در رساله سه سال و هفت ماه و پنج روز نوشته * والله
اعلم بالصواب *

سلطنت شمس الدین بن سلطان السلاطین *
بعد از وفات سلطان السلاطین - شمس الدین نام - پسرش -
بمشورت اعیان و ارکان دولت - قدم بر سریر جهانداري گذاشت *
و بدستور اسلاف مراسم سلطنت و حکومت تقدیم رسانیده - چندی
بعیش و کامرانی گذرانیده * و در سنه ۷۸۸^(۱) بمرض طبعی یا بخداع
راجه کانس - که در آن وقت تسلط تمام پیدا کرده بود - ره نورد

(۱) در نسخه های قلمی بمعرض * جرنل ایشیانتک سوسائتی بنگاله حصه ۱

منزل فنا گردید * و بعضی نوشته اند که این شمس الدین پسر سلطان السلاطین نبوده - اما متبذی بوده است - و نام او شهاب الدین بود * بهر تقدیر ایام سلطنت او سه سال و چهار ماه و شش روز بود * و اصح آنست که راجه کانس - که زمیندار بتهوریه^(۱) بود - بروی خروج کرده - او را بقتل آورد - و اسم سلطنت بر خود گذاشت *

مسلم شدن راجه کانس زمیندار *

چون سلطان شمس الدین رخت هستی بر بست - راجه کانس زمیندار هندو - بر تمامی قلمرو بنگاله استیلا یافته - بر مسند حکومت مربع نشست * و ظلم و سفاکی بنیاد نهاد * و صدق قتل مسلمین پرداخته - اکثری از علما و مشائخ را مقتول تیغ ستم کرد * و میخواست که بیخ اسلام را از قلمرو خود مستاصل سازد * گویند روزی شیخ بدرالاسلام - ولد شیخ معین الدین عباس - پیش آن بدفرجام بی سلام نشستند * گفت ای شیخ چرا بر من سلام نکردی * شیخ فرمود اهل علم را سلام بکافر کردن روا نیست - خصوصاً چون تو کافر ظالم سفاک را که خون مسلمانان سبیل کرده * ازین سخن آن ملحد ناپاک ساکت شده - و همچو مار پیچ و تاب خورده - در صدق قتل گردید * روزی در مکانی - که دروازه ننگ و کوچک

(۱) جنرل مذکور - صفحه ۲۶۳ بنگرند * (۲) بجای در صدق قتل مسلمین

شده * (۳) در نسخه های قلمی اسلام - جنرل ایشیاٹک سوسائٹتی بنگاله

حصه ۱ نمبر ۳ - سنه ۱۸۷۳ - صفحه ۲۶۴ بنگرند *

داشت - نشست و شیخ را طلب کرد * شیخ چون رسید مطلب او در یافت - اول پا را درون گذاشت - بعد ازان سر فرو نکرده^(۱) داخل شد * آن مردود را آتش خشم در اشتعال آمده - گفت شیخ را در صف برادرانش نشانند * فی الفور آن جناب را شربت شهادت چشاندند * و بقیه علما را همان روز بر کشتی نشانده بدریا غرق ساخت * حضرت نور قطب العالم - قدس الله سره - از استیلای آن کافر و قتل مسلمین بی طاقت شده - بسلطان ابراهیم شرقی - که دران زمان تا سرحد بهار در قبض تصرف او بود - نامه نوشت - بدین مضمون که کافس نام حاکم این ملک کافر بیدین است - ظلم و خونریزی شعار خود ساخته - اکثری از علما و مشائخ را کشته - و غریق بحر فنا ساخته - الحال در صدد قتل بقیه (اهل) اسلام است * می خواهد که بذای اسلام را ازین ملک منهدم سازد * از انجا که معونت و محافظت مسلمین بهادشاه اسلام لازم و واجب است - بناء علی هذا بدو کلمه متصدع اوقات شریف گشت * مامول آنکه قدم نزول اجلال بر سر سکنه این محال و منت بر حال این شکسته بال نهند - که رهائی مسلمانی چند از شکنجه جفای این ظالم شود * والسلام^(۲) * چون مراسله بحضور سلطان ابراهیم گذشت - باعزاز تمام و اکرام ملاکلام (را) کرده - مطالعه کرد * و قاضی شهاب الدین

(۱) در نسخه های قلمی سر فرو کرده * (۲) در نسخه های قلمی

جونپوری - که از فضایی وقت و سرآمد علمای عصر بود - و سلطان در تعظیم و توقیر او بسیار میکوشید - و در روزهای متبرک در مجلس سلطان بر کرسی سیمین می نشست - ترغیب تمام کرد - و گفت که بر جناح استعجال باید روان شد که درین یورش فواید دینی و دنیوی متصور است - یعنی هم ملک بنگاله در حوزه تصرف درآید - و هم دیدار حضرت شیخ - که منتج حسنات حال و مآل است - با ضمیمه ثواب دادرسی زمره اهل اسلام بحصول پیوند * سلطان ابراهیم - خیمه بیرون زده - طبل ارتحال نواخته - بکوچ متواتر با فوج بحرموج باندک ایام به بنگاله رسیده * و سرای فیروزپور مضرب خیم ساخت * راجه کانس - از دریافت این حال مضطرب شده - بملازمت حضرت قطب العالم شتافته - بعجز و الحاح و زاری درآمد - و گفت رقم عفو بر صحیفه جرائم این گنہگار کشیده - تسلط سلطان ابراهیم ازین ملک باز دارند * حضرت مخدوم فرمودند که برای سفارش کافر ظالم مانع پادشاه اسلام نمی توانم شد - خاصه آنکه حسب الطلب^(۱) و اشارت ما آمده باشد * کانس لاعلاج شده سر بر قدم گذاشت - (و) گفت هرچه رضای حضرت باشد قبول میکنم * فرمود تا بشرف اسلام مشرف نشوی من سفارش تو نمیتوانم کرد * کانس انگشت قبول بردیده نهاده * اما زن آن ضال - او را بچاه ضالالت انداخته - مانع استیعاب سعادت اسلام گردید * آخر پسری

دوازده ساله را - که جدو نام داشت - بخدمت حضرت قطب العالم
 برد - و گفت من پیر شدم - تازک دنیا خواهم شد - همین پسر را
 مسلمان ساخته سلطنت بنگاله او را بخشید * حضرت قطب العالم
 سفلی پان از دهان خود برآورده بدهن جدو گذاشتند^(۲) - و تلقین شهادت
 نموده - بخلعت اسلام مشرف ساختند - و جلال الدین نام او کرده -
 حسب الحکم در شهر منادی زده - خطبه سلطنت بنام او خواندند *
 و امور شرع شریف ازان تاریخ رواجی دیگر یافت * بعد ازان
 حضرت قطب العالم - بملاقات سلطان ابراهیم رفته - معذرت قدوم
 نموده * درخواست معارفت پادشاه کردند * سلطان ازین معنی
 کوفته خاطر شده رو به قاضی شهاب الدین کرد * قاضی گفت - ای
 حضرت - سلطان حسب استدعای شما در اینجا رسیده - اکنون شما خود
 حمایت و جانبداری او نموده - و کیلانه پیش آمدید - چه تصور توان
 کرد * حضرت فرمودند که آن وقت حاکم ظالم بر اهل اسلام مسلط
 شده بود - الحال که به یمین قدوم سلطانی پادشاه بشرف اسلام مشرف
 شده - جهاد بر کافر لازم است - نه بر اهل اسلام * قاضی لاجواب شده
 ساکت گردید * اما چون مزاج سلطان برهم شده بود - پاس خاطر
 سلطان نموده - بامتحان علوم (و) کمالات آن حضرت اقدام نموده -

---

(۱) در فرشته جَنَمَل و آن غالباً جَنَمَل یا جِیَمَل باشد - در استوارت

چِیَمَل * جرنل ایشیاٹک سوسائٹی صفحہ ۲۶۶ بنگرزد * (۲) در نسخه های

قلمی گذاشتن * (۳) در نسخه های قلمی بعد لفظ حاکم و نوشته *

ملزم و منفعل گردید * و بعد سوال و جواب بسیار - حضرت قطب فرمودند که بردرویشان بچشم حقارت و انکار نگرستی و طالب امتحان شدن جز خسارت نتیجه نه بخشد * نزدیک است که بحال تباہ بمیری * و در روی سلطان نیز نگاه غضب آلود نمودند * القصه سلطان ناخوش (و) کوفته خاطر به جونپور رفت * گویند در همان زودی سلطان ابراهیم و قاضی شهاب الدین جونپوری وفات یافتند * آری - ع -

با دل شدگان هرکه درافتاد برافتاد *

اما راجه کانس شنید که سلطان ابراهیم وفات یافت - سلطان جلال الدین را از سلطنت معزول کرد - و خود بر سریر شرارت متمکن شد * و بحکم مذهب باطل خود چند گار از طلا ساخته - جلال الدین را از دهان گاوان انداخته از راه سفره گاوان برآورد - و آن طلا را به برهمنان تقسیم کرد - و پسر را تلقین مذهب خود نمود * از آنجا که جلال الدین تلقین فرموده حضرت قطب العالم بود از دین مستقیم خود برنگردید - و سخن کفار در دل او مؤثر نیفتاد * و راجه کانس - باز لوائی شقاوت افراخته - در فکر قلع و قمع مسلمانان گردید * و چون ظلم و ستم او از حد گذشت - روزی شیخ انور پسر حضرت قطب العالم شکایت آن ظالم پیش

(۱) در نسخه های قلمی یافت * (۲) این مصرع از حافظ شیراز

است - در اصل چنانست - " با درد کشان هرکه درافتاد برافتاد " *

پدر برد - گفت حیف باشد که باوجود همچو شما قطب وقت مسلمانان از دست این کافر در ایذا و آزار باشند * حضرت شیخ در آن وقت بعبادت و یاد الهی مستغرق بودند - باستماع این معنی در غضب آمده فرمودند که این ظلم وقتی فرو نشیند که خون نو بر زمین افتد * شیخ انور دانست که هرچه بر زبان پدر بزرگوارش گذشت شدنی ست * بعد از لحظه عرض نمود که هرچه در باره فقیر ارشاد شد عین صواب است ^(۱) * در باره برادر زاده ام شیخ زاهد چه حکم میشود * فرمودند طبل نیکنامی زاهد نایابست * القصه راجه کانس ^(۲) - زیاده از سابق در ظلم و جور اصرار کرده - بتدریج بر خادمان و لواحقان آن حضرت نیز دست تعدی دراز نمود - و اسباب و اثانه آنها بتاراج داد * شیخ انور و شیخ زاهد را دستگیر نموده * چون سخن حضوت شیخ زاهد شنیده بود در قتل آنها جرأت نکرده به سنارگام فرستاد - و تاکید ساخت که زر مدفون پدر و جد ایشان از آنها معلوم کرده خواهند کشت * و چون بعد رسیدن سنارگام تهدید بسیار کردند - و از زر که هرگز مدفون نبود نشان نیافتند - اول شیخ انور را شربت شهادت چشانیدند - و چون قصد شیخ زاهد نمودند - ایشان فرمودند که در فلان موضع دیگ کلان مدفون است * چون کاویدند - آورندی

---

(۱) در نسخه های قلمی ثواب * (۲) در نسخه های قلمی

کلان بر آمد - و غیر از یک اشرفی دیگر دران ندیدند * گفتند دیگر چه شد * فرمود ظاهراً کسی دزدیده باشد * و این معنی از تلقین غیب بوده است * گویند روزی که شیخ انور را در سنارگام شهید کردند - و خون مبارک ایشان بر زمین رسید - همان روز راجه کانس در همان وقت از دارالراج خود بدورخ شتافت * و بقول بعضی پسرش جلال الدین - که در حبس بود - با خدمتگاران اتفاق نموده - او را کشت * مدت حکومت و ظام آن سفاک را هفت سال نشان میدهند *

ذکر سلطنت جلال الدین پسر راجه کانس *

بعد از ان جلال الدین با استقلال تمام بر تخت سلطنت جلوس نمود * اکثر کافران را - علی الرغم پدر - مسلمان نمود - و زناداران (را) - که گاو طلا خورده بودند - بعنف و زجر تمام گوشت گاو خورانید * و حضرت شیخ زاهد را از سنارگام طلبیده در اعزاز و احترام کوشید - و خدمتها نمود - و اکثر بملازمت حاضر میشد * و امور مملکت و جهانداري را چنانچه باید و شاید میکرد * در زمان سلطنت او مردم برفاهیت و آسودگی تمام میگذرانیدند * گویند در عهد او شهر پتدرة آن قدر آباد شد که تقریر نتوان کرد * و مسجد و حوض و تالاب جلالی و سرائی در گور بغیاک نهاده * و مجدداً ابتدای آبادی گور در وقت او شد * مدت هفده سال سلطنت

نمود * در سنه ۸۱۲ خانه گور را منزل گاه ساخت * الیوم گنبدی کلان بر مقبره او در پندوه موجود است - و قبر زن و پسرش هم در پهلوی او در همان مقبره است *

سلطنت احمد شاه بن جلال الدین *

چون سلطان جلال الدین در مضجع خاک خوابید - پسرش احمد شاه - بتجویز امرا و سران سپاه - بر سریر سلطنت بجای پدر جلوس نمود * از بسکه تندمزاج و ظالم و سفاک بود خونها ناحق ریختی - و شکمهای زنان حملدار میدرید * چون نوبت ظلم بحد رسید - و صغار و کبار از تعدی او بجان آمدند - شادی خان (و) ناصر خان - که هر دو غلام بودند - و درجه امارت داشتند - متفق شده احمد شاه را بقتل آوردند * و این واقعه در سنه ۸۳۰ روده * مدت سلطنت او شانزده^(۱) سال و بقول هزده سال بوده است *

سلطنت ناصر خان غلام^(۲) *

چون سریر سلطنت از وجود احمد شاه خالی ماند - شادی خان خواست که ناصر خان را از میان برداشته خود متصدی امر سلطنت گردد * ناصر خان - بر مافی الضمیر او مطلع شده - سبقت نموده - شادی خان را بقتل آورد * و خود از روی جرأت قدم بر تخت سلطنت گذاشته شروع در انفاذ احکام نمود * امرا

(۱) نزد متأخرین شانزده * (۲) در فرشته ناصرالدین *

و ملوک سلطان احمد شاه ناب فرمانبرداری او نیارده او را هم بقتل رسانیدند * سلطنت او هفت روز و بقول بعضی نیم روز بود *

سلطنت ناصر شاه^(۱) *

چون ناصر خان غلام بسزای کردار خود مقتول شد - امرا و ملوک اتفاق نموده یکی از نبائیر سلطان شمس الدین بهنگره را - که لیاقت این شغل خطیر داشت - ناصر شاه خطاب کرده - بر تخت سلطنت اجلاس دادند * ناصر شاه آئین معدلت و سخاوت پیش نهاد خاطر ساخت - تا مردم خورد و بزرگ مرفه الحال بوده - جراحتهای ظلم احمد شاهي رو بالتیام آورد * و عمارت گور و قلعه از احداث آن پادشاه عالی جاه است * مدت سی و دو سال بسلطنت بنگاله پرداخته مانند دیگران^(۲) از این جهان پدزود کرد - و بقول بعضی ایام سلطنت او از بست و هفت سال تجاوز نغمود *

سلطنت بارنگ شاه بن ناصرالدین^(۳) *

چون ناصر شاه رخت هستی بربست - پسرش بارنگ شاه متکی و ساد سلطنت گردید * مردی دانشمند و متشرع بود * در عهد او مردم سپاهی مرفه و آسوده حال بودند * و او هم مدت العمر بعیش و عشرت گذرانیده - در سنه ۸۷۹ عازم

(۱) در فرشته ناصرالدین شاه * (۲) بجای ” این جهان را پدرود

کرد “ * (۳) غالباً به کاف فارسی باشد چنانکه صاحب غیاث اللغات

تحقیق کرده *

ملک عدم گردید * مدت سلطنت او هفده یا شانزده سال بود *

سلطنت یوسف شاه *

بعد از وفات باربگ شاه - پسرش یوسف - بتجویز امرا و معارف ممالک - بر سریر فرمانروائی جلوس فرمود * و او پادشاه حلیم و خیرخواه خلق و نیکبخت و صاحب علم و ریاضت بود * هفت سال و شش ماه سلطنت (کرده) - در سنه ۸۸۷ راه‌نورد سفر آخرت گردید *

سلطنت فتح‌شاه بن یوسف شاه *

بعد از فوت یوسف شاه - پسرش سکندر شاه بر تخت سلطنت نشست * فی الجمله مایه سودا داشت * چون قابلیت این امر عظیم نداشت - امرا و اعیان تعمق کرده - همان روز او را از سلطنت معزول نموده - پسر دیگر یوسف شاه را - که فتح‌شاه نام داشت - بر سریر فرماندهی متمکن ساختند * و او مردی دانا و عاقل بود * رسم ملوک و سلاطین سلف را پیش نهاد همت خود ساخته - امرا را فراخور مرتبه هر یکی منزلت داده - با خلاق طریق فوازشها مسلوک داشت * در زمان او ابواب عیش و نشاط بر روی مردم بنگاله مفتوح گردید * چون در بلاد بنگاله رسم بود که هر شب پنج هزار پایک بنوبت حاضر میشدند^(۱) - و علی الصباح پادشاه

(۱) در فرشته بنوبت بهره میداشتند *

ساعتی برآمده سلام آن جماعه گرفته رخصت میداد - آنگاه جماعت دیگر حاضر میشدند * روزی خواجه سرای فتح‌شاه - که باربگ نام داشت - با پایکل اتفاق نموده - فتح‌شاه را بکشت * و این واقعه در سنه ۸۹۶ وقوع یافت * سلطنت فتح‌شاه هفت سال و پنج ماه بود *

سلطنت باربگ خواجه سرا مخاطب

سلطان شاهزاده *

چون باربگ خواجه سرا - نمک‌حرام بیدولت - بقتل ولی نعمت خود اقدام نمود - بمقتضای آنکه - ع -
بیشه چون خالی بود روباه شیرپها کند -

خود را سلطان شاهزاده لقب نهاده - و بر اورنگ فرماندهی مربع نشست * هر جا که خواجه سرایی بود نزد او جمع آمد * و مردم درون‌همت را بمال فریفته بر خود فراهم آورد * در افزونی شوکت و قوت کوشید - و چون قابوی خود برابر دید - در فکر دفع امرای بزرگ صاحب جمعیت گردید * ازان جمله سر و سرکرد جمیع امرا ملک اندیل حبشی - که در سرحد می بود - بر این معنی مطلع گشته - در صدد تدبیر و اندیشه آن شد که بچه لائق خود را^(۱) بهایی تخت رسانیده کارش بکفایت رساند * دران اثنا خواجه سرای

(۱) در فرشته برگرد خود جمع کرد * (۲) در فرشته طریق *

خون گرفته^(۱) را بخاطر رسید که (او را طلب داشته - بحیله و تدبیر مقید گرداند - پس فرمان طلب صادر فرمود) * ملک اندیل فرمان طلب را از لطیفه غیبی انگاشته - با جمعیت شایسته خود را بحضور رسانید * و چون بهوشیاری و احتیاط تمام بدربار آمد و شد میکرد خواجه سرا در دفع او عاجز شد * تا روزی مجلسی ترتیب داده - با ملک اندیل گرم جوشی بیش از پیش نموده - مصحف اقدس بمیان آورد - و گفت دست بمصحف بگذار که بمن آسیبی نرسانی * ملک اندیل قسم یاد کرد که تا تو بر تخت باشی مضرت نرسانم * و بسبب آنکه جمیع مردمان ازان خواجه (سرای) بیدولت خونین دل بودند - ملک اندیل نیز در انتقام خون ولی نعمت مستعد بوده - دربانان را با خود متفق ساخته - فرصت میجست * تا آنکه شبی آن کافرنعمت - شراب وافر خورده سرشار شده - بر تخت خفته بود - ملک اندیل برهنمونی دربانان بقصد قتل او بحرم سرا در رفت * چون او را بر تخت خفته یافت - قسم بیادش آمده

(۱) در تاریخ نوشته - که ماخذ این حکایت است و جمله پیشین و پسین

لفظ بلغظ ازان ماخوذ - چنان نوشته - ” خواجه مرای خون گرفته را

بخاطر رسید که او را طلب داشته بحیله و تدبیر مقید گرداند پس فرمان

طلب صادر فرمود ملک اندیل حبشی آنرا لطیفه غیبی دانسته با جمعیت

خوب بحضور آمد “ * کاتب سهواً سطرى قلم انداز کرده *

متأمل شد * ناگاه^(۱) آن اجل گرفته - بقدرت قادر مطلق که یکی را از تخت نخوت بخاک مذلت اندازد و دیگری را کلاه سروری بر تارک گذارد - بسبب غلیان مستی شراب غلطیده از تخت فرود افتاده * ملک اندیل خوشوقت شده تیغ برو انداخت - اما کارگر نیامد * سلطان شاهزاده - هوشیار شده - خود را در مقابله شمشیر برهنه دیده - با ملک اندیل در آریخت - و چون قوی و عظیم الجثه بود - ملک اندیل را در کشتی بزیر انداخت - و خود بر فراز سینه او نشست * ملک اندیل - که موی سر او را در دست خود محکم گرفته بود - نگذاشت - و به یغرش خان - که بیرون حجره ایستاده بود - آواز داد که جلد خود را بمن برسان * یغرش خان ترک با جمعی از حبشیان فی الفور بدرون آمد - و ملک اندیل را بزیر دیده در انداختن تیغ متأمل شد - چه^(۲) که در اثنای تلاش کردن شمعها در زیر دست و پای یکدیگر آمده بود (و) خاموش شده - و هوا تاریک بود * ملک اندیل فریاد برآورد که من موی سر او را بدست دارم - و او چندان عریض و جسیم است که بدن او سپر من شده است * تو بی تأمل تیغ بینداز - که تیغ از او گذاره نخواهد شد - و اگر گذاره شود و بمن رسد رسیده باشد^(۳) - من و صد هزار همچو من در قصاص خون

(۱) در نسخه های قلمی گاه * (۲) در فرشته - ” چه در اثنای تلاش

و گرفتن یکدیگر شمعها زیر دست و پا آمده بود “ * (۳) در نسخه های قلمی

وای نعمت اگر کشته شوند هنوز اندک است * یغرش خان آهسته
 شمشیری چند بر پشت و پهلوی سلطان شاهزاده زد * و سلطان
 شاهزاده خود را بمرگ انداخت * ملک اندیل برخاسته باتفاق
 یغرش خان و حبشیان بیرون رفت * و تواجی^(۱) باشی بخوابگاه سلطان
 شاهزاده رفته چراغ روشن کرد * و سلطان شاهزاده - او را ملک اندیل
 تصور کرده - پیش از روشن شدن چراغ - از خوف جان بالایی تخت
 بر نیامده - بمخزن گریخته بود * و تواجی باشی چون متوجه آن
 مخزن شده بیرون رفت - سلطان شاهزاده باز خود را بمرگ انداخت *
 و او فویاد برداشت که حیف است که غداران صاحب مارا^(۲) هلاک
 کردند - و سلطنت را برباد دادند * سلطان شاهزاده - او را از خیرخواهان
 و صدیقان خود خیال کرده - آواز برآورد که ای فلان خاموش باش
 که من زنده‌ام - و پرسید که ملک اندیل کجا است * تواجی گفت
 او - بگمان آنکه پادشاه را بقتل رسانیده است - بخاطر جمع بخانه
 خود رفته * سلطان شاهزاده بار گفت که بیرون رفته فلان فلان امر را
 جمع کرده بر او تعیین کن^(۳) که ملک اندیل را کشته سرش بیارند -
 و دروازه‌ها را به پیادگان نوبتی سپرده بگو که مسلح شده هوشیار

(۱) در فرشته - "و تواجی باشی حبشی که بیرون ایستاده بود"

(۲) در نسخه‌های قلمی یار ملک بجای مارا هلاک چنانکه در فرشته است *

(۳) در نسخه‌های قلمی بجای را مرا نوشته * (۴) بجای بر او شاید

که بر آن باشد - یعنی بر آن امر تعیین کن *

باشند * توأچی حبشی گفت بسر و چشم - اینک رفتم که علاج بر اصل^(۱) کنم * و بیرون آمده^(۲) احوال را آهسته بگوش ملک اندیل گفت * ملک اندیل - باتفاق توأچی باز باندزون درآمده - بزخم خنجر کار او را باتمام رسانید - و در همان مخزن گذاشته درش را مقفل ساخت * و بیرون شده کس بطلب خان جهان وزیر فرستاد * و بعد از حاضر شدن او در تعیین پادشاه لوازم کنکاش بتقدیم رسانیدند * و چون فتح شاه را جز طفل دوساله نموده بود در اندیشه شدند که او قابل سلطنت نیست - چگونه او را بر تخت نشانند * پس علی الصباح جمیع امرا باتفاق - بخانه زن فتح^(۳) شاه رفته - داستان شب را بعرض رسانیدند - و گفتند که چون شاهزاده طفل است بیکی باید سپرد که تا کلان شدن او مهمات سلطنت را^(۴) متمشی^(۵) باشد * مادر شاهزاده - چون بر فکر ایشان آگاه شد - دانست که چه میگیرند * جواب داد که من با خدا عهد کرده ام که هرکس قاتل فتح شاه را بکشد پادشاهی باو ارزانی دارم * ملک اندیل در آغاز از اقبال این معنی ابا نموده - اما آخر چون جمیع امرا

(۱) در فرشته همچنین لفظ بلفظ * (۲) در فرشته همچنین - در

نسخه های قلمی آمد • (۳) همچنین در فرشته • در نسخه های

قلمی باریک شاه بجای فتح شاه نوشته و آن از قرینه غلط معلوم می شود •

(۴) همچنین در فرشته - مفعول فعل مذکور نکرده * (۵) در فرشته

متمشی می ساخته باشد * (۶) در نسخه های قلمی میگوید *

دران مجلس حاضر شده بانفاق تکلیف نمودند قدم بر تخت گذاشت * مدت طغیان سلطان شاهزاده بقولبی هشت ماه و بقولبی دو نیم ماه بود * بعد از واقعه سلطان شاهزاده سالی چند این رسم در بنگاله بود که - هرکه (کشده^(۱)) حاکم خود را بکشد - و آن قدر فرصت یابد که بجای او بر تخت نشیند - همه مردم مطیع و منقاد او باشند - و متعارض^(۲) حال او نشوند * ایام حکومت سلطان شاهزاده در رساله شش ماه دیده شد * والله اعلم بالصواب *

سلطنت ملک اندیل حبشی المخاطب فیروز شاه *

چون ملک اندیل حبشی بطالع فیروز عروس مملکت بنگاله را در آغوش کشید - خود را فیروز شاه خطاب داده - ^(۳) بدارالملک گور رفته - همان جا طرح اقامت انداخت * و در طریق معدلت و احسان مساعی جمیله بکار برده - خلأئق را در مهد امن و امان نگاه داشت * از آنجا که در ایام امارت کارهای بزرگ و نمایان از دست او بظهور آمده بود - سپاه و رعیت - از وی در حساب شده - ^(۴) در زمان سلطنت او پیرامن سرکشی نگشتند * و در بذل و بخشش بی نظیر بود * خزائن و دفائن ملوک پیشین را - که بچندین سعی و مشقت فراهم آورده بودند - باندک فرصت صرف مسکینان و محتاجان نمود * گویند باری در یک روز یک لک روپیه بمساکین

---

(۱) در فرشته همچنین * (۲) بجای متعرض * (۳) در نسخه های قلمی

بدانملک * (۴) از وی در حساب شده - این الفاظ در فرشته نیست *

بخشید * ارکان دولت را این اسراف^(۱) خوش نه آمد - در یکدیگر^(۲) گفتند که این حبشی قدر زری که بی مشقت و محنت بدست آمده است نمیداند * تدبیری^(۳) باید اندیشید که قدر زر شناخته دست از اسراف^(۴) و تصرفات بیجا کوتاه کند * پس آن زر را در صحن جمع کردند - تا پادشاه بچشم خود ببیند - شاید که قدر این زر شناخته در نظرش بسیار نماید * و چون سلطان زر را ملاحظه کرد پرسید که این زر را چرا درین جا گذاشته اند * ارکان دولت عرض کردند این زر همان است که برای مسکینان عطا شده است * فرمود ازین قدر چه خواهد شد - یک لک دیگر اضافه نمایند * ارکان دولت متحیر شده زر را بفقرا تصرف نمودند * ملک اندیل - سه سال سلطنت کرده - در سنه ۸۹۹ مریض شده - شمع زنت گانیش به مصر اجل منطفی گشت * و اصح آنست که فیروز شاه هم از دست پایگان کشته شد * مسجد و مناره و حوض در شهر گور از محدثات اوست *

سلطنت سلطان محمود بن فیروز شاه *

چون فیروز شاه به نهانخانه عدم شتافت امرا و وزرا پسر بزرگ او را - که محمود نام داشت - بر فراز تخت سلطنت جلوه اجلاس دادند * و حبش خان نام غلام حبشی مدارالمهام امور مالی و

(۱) در نسخه های قلمی اسراف * (۲) بجای یکدیگر * (۳) در

نسخه های قلمی تدبیریکه * (۴) اسراف بفتح اول جمع صرف *

ملکي شد * آن قدر در امورات پادشاهي محیط گردید که از سلطنت جز نامي بر محمود شاه نگذاشت * و محمود شاه بمجبوري میگذرانید - تا آنکه حبشی دیگر - که او را سیدهي بدر دیوانه میگفتند - از اوضاع او تنگ آمده حبش خان را بکشت - و خود متصدی امور سلطنت شده - پس از چندگاه با سرداران پایکان اتفاق نموده - وقت شب سلطان محمود را نیز بقتل رسانید * و علي الصباح بتجویز امرای درگاه - که با او همزمان بودند - بر تخت برآمده خود را مظفر شاه خطاب داده * ایام سلطنت محمود شاه یک سال بود - و در تاریخ حاجي محمد قندهاري مرقوم است که سلطان محمود شاه پسر فتح شاه (است) * جشن خان - غلام باریگ شاه - بحکم سلطان فیروز شاه تربیت او (۴) میکرد - (و) بعد وفات سلطان فیروز شاه سلطان محمود را بر تخت نشاند * و چون شش ماه بران بگذشت - حبش خان را هوس سلطنت در سر افتاد * ملک بدر دیوانه حبش خان را کشته خود - چنانکه گذشت - بر سریر سلطنت نشست *

(۵) سلطنت سیدهي بدرالمخاطب مظفر شاه *

چون مظفر شاه بر تخت سلطنت در بلده گور جلوس فرمود -

(۱) بجای در بر باید * (۲) در فرشته سیدی * (۳) همچنین در

فرشته * صفحه ۵۸۴ جلد ۲ * (۴) همچنین در فرشته * در نسخه های

قلمی به نیت او متکبر و این بی معنی * (۵) در فرشته سیدی *

از بسکه سفاک و بیباک بود - اکثری از علما و صلحا و اشراف
 ملک را مقتول ساخت - و رایان کفره را - که بخصومت سلاطین
 بنگاله کمر بسته بودند - لشکر کشی نموده بقتل رسانید * و سید
 حسین شریف مکی را بمنصب وزارت نواخته - صاحب اختیار
 امور سلطنت گردانید * و در جمع نمودن خزائن راغب گشته -
 بتجویز سید حسین - مواجب سوار و پیاده را کم کرده - در تعمیر
 خزانه کوشید - و در تحصیل خراج نیز سختگیریها پیش نهاد -
 لهذا عالمی از دست مظفر شاه متأذی شده متنفر گردیده * رفته
 (رفته) سید حسین نیز دل دگرگون کرد - تا کاری بجائی رسید
 که در سنه ۹۰۳ بسیاری از امرای کبار او^(۱) برگشته خروج کردند -
 و سلطان مظفر شاه با پنج هزار حبشی و سه هزار افغان و بنگالی^(۲)
 در قلعه گور متحصن گشت - و مدت چهار ماه میان مردم درون
 و بیرون جنگ واقع شد - و هر روز جمعی کثیر بقتل میرسیدند *
 گویند دران ایام که سلطان مظفر متحصن بود - هرکرا گرفته پیش او
 می آوردند - از کمال قهر و غضب - که طائفه حبشی را می باشد -
 شمشیر کشیده بدست خود می کشت - چنانچه عدد قتیلان خاصه
 او بچهار هزار رسید * آخر مظفر شاه - با جمعیت خود از شهر برآمده -
 با امرا - که سید حسین شریف سرگروه همه آنها بود - صف آرائی
 نمود - و از طرفین بست هزار کس علف تیغ و تیر گردیدند *

(۱) در نوشته از او بجای او * (۲) در نوشته سه در نسخه های قلمی سی •

شد از کشته ها پشته پرداخته -

تو گوئی حصاری دگر ساخته *

آخر نسیم ظفر بر پرچم لوامی امرا وزیده^(۱) - مظفر شاه با جمعی
از مقربان و مخصوصان در میدان کشته شد * و بقول حاجی محمد
قندهاری - دران ایام از اول تا آخر در جمیع معارک یک لک
و بست هزار کس از مسلمانان و کافر بعالم فنا شتافتند *
و سید حسین شریف مکی باسلطنت رسیده علم جهانبانی
افراشت * و در تاریخ نظام الدین احمد مسطور است که چون
طبائع مردم از بدسلوکی مظفر شاه نفرت گرفت - سید شریف
مکی - این معذی را بخاطر آورده - سردار پایگان (را) با خود موافق
ساخته - شبی با سیزده نفر بحرم سوا درآمده - مظفر شاه را^(۲)
بقتل آورده - صباح آن بر تخت سلطنت نشسته - خود را
سلطان علاءالدین نامید * مدت سلطنت مظفر شاه سه سال و پنج
ماه بود * مسجدی از تعمیرات او در گور مانده بود *

سلطنت علاءالدین سید حسین شریف مکی *

چون سید حسین شریف مکی در ایام وزارت اخلاق جمیله با
جمیع مردم مرعی داشته - همیشه بگوش خلایق میفرسانید که مظفر شاه

(۱) در نسخه های قلمی ورزیده * (۲) در نسخه های قلمی و بجای تا -

در فرشته من اوله الی آخره * صفحه ۵۸۵ - جلد ۲ * (۳) در فرشته

لفظ احمد نفوشتی * (۴) در نسخه های قلمی بمظفر *

از بسکه خسیس و دنی المزاج است - هرچند من - اورا در باب
رفاه سپاه و امرا ناصح شده - مانع از قبائح اعمال میشدم ^(۱) - سودمند
نیفند - بجمع کردن زر مشغول میشود * ازین ممر امرا اورا مشفق
و مهربان و غمخوار خود تصور میکردند * چون نیکونهادی او
و بدنفسی مظفر شاه در عوام معروف و در خواص مشهور بود - لهذا
در آن روز که مظفر شاه کشته شد جمیع امرا در باب تعیین پادشاه
کنکاش کرده باسلطنت سید شریف مکی راغب گشتند * و گفتند
اگر ترا پادشاه سازیم بما چگونه سلوک ^(۲) خواهی کرد * گفت آنچه
مدعای شما باشد خواهم کرد - و عجالة الوقت هرچه در شهر بر
روی زمین باشد بشما میگذارم - و هرچه در زیر زمین است من
بتصرف می آرم * خواص (و) عوام بطمع مال قبول آن امر کردند -
و بذراج شهر گور - که از مصر گوی سبقت ربوده بود - شتافتند *
بدین گونه شهری بتاراج رفت -

نوگفتی که جاروب غارت برفت *

سید شریف مکی باین آسانی چتر پادشاهی گرفت - و خطبه

(۱) در نسخه های قلمی میشوم * در فرشته چنان نوشته - ” بگوش

خلایق میروسانید که مظفر شاه خسیس است و قابل پادشاهی نیست
و هرچند من اورا در باب سپاه و امرا نصیحت کردم سود نیفنداده “ *

(۲) در نسخه های قلمی بعد لفظ غمخوار لفظ از نوشته و آن محل

معنی * (۳) همچنین در فرشته - در نسخه های قلمی مسلوک *

و سکه بغام خود کرد * مؤلف گوید که اهل تواریخ سید شریف مکی نام او نوشتند - و چون بسلطنت رسید خود را علاءالدین خطاب کرد - اما در تمامی مملکت بنگاله و نواحی گور نام او حسین شاه مشهور السیفه خاص و عام است * چون نام حسین شاه در تاریخ نیافتم - لهذا تردد داشتم - بعد تلاش بسیار از عبارات کتابه ها - که در خرابه بلده گور الیوم بر سنگ دروازه کلان اثر قدم رسول - صلعم - و سونه مسجد و بعضی مزارات دیگر - که از تعمیرات سلطان حسین شاه و پسر او نصرت شاه و پسر دیگر او محمود شاه است - کفده الآن موجود است - مستفاد شد که سیدالسادات علاءالدین ابوالمظفر شاه حسین سلطان بن سید اشرف الحسینی ست - و بشهر و سنین سید شریف مکی کتابه ها همه موافق است - دفع شبه و تردد گردیده * بخاطر میرسد که ظاهرا پدر بزرگوار او - سید اشرف حسینی - شریف مکه بوده باشد - لهذا او هم به شریف مکی مشهور شد - و گرنه نام آن جناب سید حسین بوده است * در رساله بنظر آمد که حسین شاه و برادرش یوسف معه پدر خود سید اشرف حسینی از متوطنان شهر ترمه بودند *

(۱) (۱) جرنل ایشیاٹک سوسائٹی حصہ ۱ نمبر ۳ سنہ ۱۸۷۳ ع صفحہ ۲۹۲

بنگرنہ * (۲) بعد لفظ کلان در نسخہ های قلمی و نوشتہ * (۳) یعنی

سونا بمعنی طلا * (۴) در نسخہ های قلمی شهر - درین صورت پیش لفظ

کتابہ ها لفظ در قلم انداز شدہ باشد * (۵) بدال مہملہ نیز خوانند *

بحسب اتفاق وارد بنگاله شده - در ضلع راده^(۱) بموضع چاندپور سکونت گرفته - هردو برادر پیش قاضی انجا بتحصیل (و) کسب علوم مشغول شدند * و بدریافت نجابت اینها قاضی دختر خود را به حسین شاه تزویج نمود * پس ازان بخدمت مظفر شاه اختیار ملازمت نموده - بهایه وزارت رسید - چنانکه مذکور شد * چون بر سریر سلطنت در بلد گور جلوس فرمود - بعد از چند روز مردم را از تاراج شهر منع نمود * و چون ممنوع نشدند - دوازده هزار تاراجی را بقتل رسانید - تا ازان عمل دست کشیدند * و تفحص کرده بسیاری از اموال را بتصرف خود درآورد * ازان جمله یک هزار و سه صد کشتی طلا بود - چه از قدیم الایام رسم در ملک لکهنوتی و بنگاله چنان بود که مردم دولتمند کشتیها از طلا ساخته طعام در وی میخوردند - و در روزهای جشن و طوبی در مجلس هر کسی که کشتیهای طلا زیاده حاضر میشد موجب زیادتیی فخر و اعتبار او در اقوان میگردد * و این رسم تا حال در مردم اغنیا و صاحب حشمت استمرار دارد * سلطان علاءالدین حسین شاه - چون مرد دانا و عاقل بود - امرای اصیل را رعایتها نمود - و بندگان خاص خود را نیز بمراتب بلند و مناصب ارجمند رسانید * و پایکان را - که حرام نمکی و خارندکشی^(۲) شعار خود ساخته بودند - از چوکی

(۱) جائی دیگر راده - صفحه ۱۴۴ سطر ۱۵ * (۲) در نسخه های قلمی شعر *

دادن منع فرموده^(۱) - و جمله را یکقلم برطرف کرد - تا مضرتی
 بار نرسد * و بجای پایگان در چوکی و نوبت سرهنگان را مقرر
 کرد * و حبشیان را نیز یکقلم از تمامی قلمرو خود اخراج نمود *
 چون این زمره هم بشارت و خاوندکشی و شور پشّتی مشهور شده
 بودند - در جونپور و هندوستان جا نیافته - اکثر بجانب گجرات
 و دکن شتافتند * اما سلطان علاءالدین حسین شاه - کمر معدلت
 استوار بسته - برخلاف دیگر سلاطین بنگاله - پای تخت خود در
 اکدّاله^(۲) - که متصل شهر گور بود - مقرر کرد * و غیر از حسین شاه
 احدی از سلاطین بنگاله سواي پندوه و بلده گور جای دیگر
 پای تخت خود نکرده^(۳) * چون خود اشراف^(۴) و نجیب بود -
 بمقتضای کل شیئی يرجع الی اصله - سادات و مغل و افغان
 را دست گرفته عمال خوب جا بجا برگماشت - تا ملک بقرار
 آمده - تزلزل و انقلاب - که در زمان سلاطین حبشی و غیره بهم
 رسیده بود - برطرف شد * و گردن کشان مملکت جملگی^(۵) سر بر خط
 فرمان او نهادند * و رایان اطراف را مطیع ساخته - تا اودیسه
 تسخیر نموده - مالگذاری گرفت * بعد ازان عزیمت فتح ممالک

(۱) فرمود اینجا فصیح * (۲) در نسخه های قلمی اینجا یکدّاله و جای

دیگر اکدّاله صفحه ۹۶ سطر ۱۶ بنگرند * در فرشته اکدّاله - صفحه ۵۸۷ -

جلد ۲ * (۳) در نسخه های قلمی نکرده اند * (۴) بجای شریف *

(۵) در فرشته لفظ جملگی درین جمله ننوشته *

آشام - که مابین شمال و مشرق بنگاله واقع است - پیش نهاد
 همت ساخته - با لشکر جرار از پیاده و کشتیهایی بیشمار متوجه
 آن دیار گردید * و آن مملکت را مفتوح ساخته - با فوج دریاموج
 دران ممالک درآمد * و تمامی آن ولایت را تا کامروپ و کامنه
 و غیره - (که) در تحت تصرف رایان عظیم الشان مثل روپ نرائن
 و مال کنور و کوسا لکهن و لچهمی نرائن و غیره بود - مستخر نموده - اموال
 و اسباب بسیار ازان ولایت بتصرف آورد - چنانکه افغانان مکانهای
 آنها را شکسته تعمیر مکانها کرده بودند * و راجه انجا - تاب مقارمت
 نیاروده - ملک را خالی کرده - بکوهستان گریخته بود * سلطان - پسر
 خود را با فوجی گران بضبط آن حدود گذاشته - خود مظفر و منصور
 به بنگاله مراجعت فرمود * و بعد مراجعت سلطان - پسرش دران جا
 بضبط و حراست پرداخت * اما چون موسم برسات رسید - و از طغیان
 آب طرق و مسالک مسدود گشت - راجه - با اعوان و انصار خود
 از کوه فرود آمده - آن لشکر را محاصره نموده - بجنگ پرداخته - و راه
 آذوقه مسدود کرده - در اندک فرصت همگی را علف تیغ ساخت *
 و سلطان - بر کنار آب بهته قلعه^(۵) راست کرده - در آبادی و معموری

(۱) جمله بی ربط است * (۲) در نسخه های قلمی مکانهای - بعد این لفظ

شاید که چیزی قلم انداز شده * (۳) صاحب غیث اللغات به زای هوز

تحقیق کرده * (۴) در نسخه های قلمی ساختند بصیغه جمع * (۵)

استوارت بقیا آورده و نوشته که آن نام نهري ست که آن را گندک نیز گویند *

ممالک بنگاله غایت سعی و اهتمام مبذول داشت * و مساجد و لنگرخانه در هر سرکار جا بجا تعمیر و مقرر ساخته - فقرا و عزلت گزینان را املاک بسیار عنایت فرمود * و بجهت خرج لنگرخانه قذوة المشائخ شیخ نور قطب العالم - قدس الله سره - مواضع متعدده تعیین فرمود - و هر سال از اذاله - که پای تخت او بود - بزیارت مزار فائض الانوار حضرت شیخ نور قطب العالم - قدس الله سره - بقصبه پندره می آمد * و از برکت اخلاق حمیده و سیر پسندیده - و وفور عقل و کیاست - سالهایی دراز باستقلال کمال^(۱) در امر سلطنت پرداخت * و در سنه ۹۰۰ سلطان حسین شرقی - که سلطنت ممالک چونپور میکرد - از سلطان سکندر شکست خورده - و از تعاقب او مجال اقامت نیافته - به کهل گنور رسید^(۲) - و پناه و التجا باین آستان آورد * سلطان علاءالدین حسین شاه - عزت او را نگاه داشته - اسباب عیش و عشرت مهیا ساخت - تا از فکر و نرد سلطنت باز آمده - بقیه عمر در همین جا بسربرد * و در آخر ایام سلطنت او محمد بابر پادشاه در هندوستان مسلط شد * سلطان حسین شاه در سنه ۹۲۷ باجل طبعی طبل ارتحال ازین جهان فانی گرفت * مدت سلطنت او بمست و هفت سال - و (نزد) بعضی بمست و چهار سال - و بقول بعضی بمست و نه سال و پنج ماه - بود * از سلاطین بنگاله مثل علاءالدین حسین شاه پادشاهی دیگر

(۱) در نسخه های قلمی بکمال * (۲) جای دیگر کهل گام - صفحه ۱۴۴ *

نشد * و آثار خیر او درین ملک مشهور افواه خواص و عام است ^(۱) *
 هزده پسر داشت * نصرت شاه بعد از پدر جانشین گردید *

ذکر سلطنت نصرت شاه بن علاءالدین

حسین شاه *

چون سلطان علاءالدین حسین شاه برحمت ایزدی پیوست -
 اعیان سلطنت و ارکان دولت پسر کلانش (را) - که نصرت شاه نام
 داشت - و به نصیب شاه معروف است - (و) عاقل و عادل
 و پسندیده خو - و نسبت بدیگر برادران در امور سلطنت ثابسته
 و لائق تر - بود - بر تخت سلطنت اجلاس دادند * پسندیده ترین کاری
 که ازو بظهور آمده این بود که برادران را بقید و حبس نداده -
 مناصب هر یکی را - از آنچه پدر عنایت فرموده بود - دو چند
 ساخت * و راجه ترهت را دستگیر نموده بقتل رسانید * و دو
 سردار نامی را - که یکی علاءالدین - و دیگری مخدوم عالم -
 که به شاه عالم اشتها دارد - (و) هر دو داماد حسین شاه بودند -
 بضبط حدود ترهت و حاجی پور تعیین نموده دران جا گذاشت *
 و چون بابر پادشا - سلطان ابراهیم بن سلطان مکندر لودی را کشته -
 بر سواد اعظم هندوستان مسلط گشت - اکثر امرای افغان گریخته

(۱) صفحه ۶۲ حاشیه ۳ بنگرند * (۲) که اینجا محل معنی ست -

و یا لفظ بود بعد لفظ علاءالدین بیفزایند *

به نصرت شاه التجا آوردند * و در آخر سلطان محمود - برادر سلطان ابراهیم - نیز از مملکت خود برگشته شده به بنگاله آمد * نصرت شاه - دلجوئی هریکی نموده - فراخور مرتبه و حالت آنها و گنجایش مملکت خود - هریک را به پیرگفت و قصبات لائق نوازش فرموده * و دختر سلطان ابراهیم را - که بآن ملک افتاده بود - بعقد و ازدواج خود درآورد * و استیلای افواج مغل بخاطر آورده قطب شاه را بافواج گران بنواح بهرائچ گسیل کرده * و او را دران جا با مغلان چند کورت جنگ واقع شد - و مدتی بمقابله هم نشستند * اما خان زمان - داماد بابر پادشاه - تا چونپور متصرف شده بود - و چون در سنه ۹۳۵^(۱) که بابر پادشاه در چونپور آمده - تمامی اطراف و جوانب را بحیطه تصرف خود درآورده بود - و عازم شد که به بنگاله رفته آنرا نیز بقبض و تصرف خود درآورد - نصرت شاه - مآل اندیشی نموده - تحف و هدایای نفیسه و ایلچیان کاردان فرستاده - از راه عجز و زاری درآمد * بابر پادشاه بفا بر صلاح وقت صالح کرده مراجعت فرمود * و چون بابر پادشاه پنجم ماه جمادی الاول سنه ۹۳۷^(۲) شفقار شد - و همایون پادشاه^(۳) بر سریر دهلی قائم مقام گردید - آوازه افتاد که پادشاه دهلی در صد تسخیر بنگاله است - لهذا نصرت شاه در سنه ۹۳۹ - بواسطه

(۱) که اینجا بیکار * (۲) در نسخه های قلمی فرستاد * (۳) صحیح

جمادی الاولی * (۴) در نسخه های قلمی به شفقار *

اظهار اخلاص و محبت و خصومت - تحائف نفیس مصحوب
 (ملک) ^(۱) مرجان خواجه سرا نزد سلطان بهادر گجراتی فرستاد *
 ملک مرجان - در قلعه ^(۲) مژدو با سلطان بهادر ملازمت نموده -
 بخلعت خاص سرفراز گشت * و دران مدت نصرت شاه باوجود
 سیادت مرتکب فسق و فساد و انواع ظلم و بیداد - که شرح آن
 موجب کدورت خاطر همگان است - گردید - و عالمی از جور او
 متذذبی شد * در همان اثنا روزی بزیارت قبر پدر خود - بمقام اکناکه
 که در شهر گور بود - سوار شد * قضا را در همان جا خواجه سرائی را
 بنا بر وقوع تقصیری وعید سزای کردارش کرد * خواجه سرا -
 از ترس جان خود با دیگر خواجه سرایان اتفاق نموده - بعد مراجعت
 بدولتخانه - در سنه ۹۴۳ بقتل آورد * مدت سلطنت او شانزده ^(۳)
 سال بود * بعضی سیزده سال و کمتر از آن نوشته اند * بنای مکان
 اثر قدم رسول - صلعم - در سنه ۹۳۹ - و مسجد طلائی - که عوام
 آنرا سونه مسجد گویند - در سنه ۹۳۲ - احداث شده - از تعمیرات ^(۴)
 نصرت شاه بن سلطان علاءالدین حسین شاه در خرابه گور الیوم
 با شکستگی در و دیوار موجود است * و بنای مزار فائض الانوار
 حضرت مخدوم اخي سراج الدین در سعدالله پور نیز از آثار خیر
 آن پادشاه است * مؤلف گوید که در همه کتابه‌ها - که بر سنگها

(۱) همچنین در نوشته * (۲) در منتخب الباب ماندو * (۳) محققین

شازده بدون نون تحقیق کرده اند * (۴) صفحه ۱۳۱ حاشیه (۳) بنگرند *

کنده الآن موجود است - نام او نصرت شاه بن سلطان علاءالدین حسین شاه میفریسد^(۱) - و در کتب تواریخ نام او نصیب شاه - بالنون^(۲) و الصاد مهمله و یای تختانیه و بای موحدیه - مرقوم است * ظاهرا تصحیف و سهر شده باشد - چرا که در عبارات کذده های^(۳) کتابه سنگین غلطی را مدخلی نیست *

سلطنت فیروز شاه بن نصرت شاه *

چون سلطان نصرت شاه شربت ناگوار اجل چشید - پسرش فیروز شاه بتجویز امرا بر تخت سلطنت فرماندهی جلوس نمود * هنوز سه سال سلطنت کرده بود که سلطان محمود بنکالی - (که) یکی از هجده پسر سلطان علاءالدین حسین شاه بود - و نصرت شاه او را بامارت سربلندی داده بود - و نا زندگی نصرت شاه سلوک امرایانه میداشت - درین وقت قاهر یافته - فیروز شاه را بقتل آورده - بر سریر سلطنت - بورئه پدر خود - جلوس نمود *

ذکر سلطنت سلطان محمود بن علاءالدین *

چون محمود شاه بر سریر سلطنت جلوس نمود - مخدوم عالم یزنه او - که بحکومت حاجی پور مامور بود - علم بغی افراشته - با شیرخان - که در نواحی سبمار (۹) بود - رابطه محبت

(۱) بجای میفریسد نوشته بایستی نوشت * (۲) بجای به نون و صاد *

(۳) در نسخه های قلمی بای اضافت بعد لفظ کذده ها قلم انداز شده *

و اخلاص درست کرد * محمود شاه قطب خان حاکم منگیر^(۱) را
 بتسخیر ولایت بهار^(۲) و استیصال مخدوم عالم (گسیل کرد)^(۳) -
 و شیرخان هرچند در صلح زد^(۴) فایده نکرد * آخر باتفاق افغانان
 دل بر مرگ نهاده قرار جنگ داد^(۵) * چون تقارب فئدین رو داد
 جنگی عظیم وقوع یافت - و قطب خان در جنگ کشته شد -
 و شیرخان فیل و اسباب او را متصرف گشته قوی گشت * بعد ازان
 مخدوم عالم - بقصد انتقام یا بارادۀ سلطنت - علم بغی افراشته -
 با محمود شاه جنگ کرده مقتول شد * و شیرخان افغان در
 همان زویدی - که دران وقت بسلطنت دهلی رسیده بود - لشکر
 به بنگاله کشید * امرای بنگاله - در محافظت در نیلیاگدهی^(۶)
 و سکری گلی کوشیده - یک ماه جنگ کردند * آخر الامر نیلیاگدهی^(۷)
 و سکری گلی مفتوح شد - و شیرخان به بنگاله درآمد -

(۱) در فرشته همچنین جلد ۱ صفحه ۴۱۸ - در نسخه های قلمی منکبر *

(۲) در نسخه های قلمی به حای حطی نوشته - و آن سهو کاتب باشد *

(۳) مؤلف اینجا از فرشته نقل کرده - و الفاظ گسیل کرد از سهو کاتب

قلم انداز شده * (۴) در نسخه های قلمی - در صلح زد و فائده نکرد -

در فرشته - "در صلح زد و ملایمت نمود فائده نکرد" * کاتب یا الفاظ

ملایمت نمود از سهو نقل نکرده یا خوف و از طرف خود درآورده * (۵)

در فرشته قرار بجنگ داد * (۶) بجای در شاید که دره باشد - صفحه

۱۴۳ سطر ۱۰ بنگرند * (۷) در استوارت سکری گلی *

و محمود شاه هم صف کشیده برابر آمد - و جنگ صعب واقع شد *
 سلطان محمود - از میدان شکست خورده - بقلعه^(۱) متحصن گشت -
 و عرضداشت مشتمل بر استمداد بحضور همایون پادشاه دهلی
 فرستاد * همایون شاه در سنه ۹۴۴ متوجه تسخیر ولایت جونپور
 شده * چون دران وقت شیرخان در بنگاله بود - همایون پادشاه
 بهای حصار چنار رفته بمحاصره پرداخت * غازی خان سور -
 که از طرف شیرخان در قلعه بود - علم مدافعه افراشت - و تا
 شش ماه محاصره امتداد کشید * آخر بتدبیر رومی خان سرکوبها^(۲)
 ساخته قلعه را مفتوح ساخت * و شیرخان هم - در باب انتزاع
 قلعه گور مساعی جمیل بکار برده - کار بر محصوران تنگ ساخته *
 اما چون دران ایام یکی از زمینداران بهار سر بفساد برداشته مصدر
 فتنه ها شده بود - ناگزیر شیرخان - مصلحت در توقف ندیده -
 جلال خان پسر خود و خواص خان را - که از امرای معتبر او
 بود - بمحاصره قلعه گذاشته خود به بهار رفت * و جلال خان
 پسر شیرخان با محمود شاه جنگ میداشت - تا آنکه کار بر
 محصورین تنگ شده - و غله در شهر نایاب گردید * روز یکشنبه

---

(۱) در فرشته - در حصار گور متحصن شد * (۲) در

فرشته چنان نوشته - ”رومی خان که صاحب اهتمام تریخانه

پادشاهی بود در دریا سرکوبها ساخته قلعه بتصرف سپاه مغل

درآمد“ *

سیزدهم ماه فروردی^(۱) - مطابق ششم ذوالقعدة^(۲) سنه ۹۴۴ - جلال خان با دیگر امرا - مثل خواص خان و غیره - طبیل جنگ گرفت * سلطان محمود نیز از ضیق محاصره تنگ آمده بود - از قلعه برآمده بحرب پرداخت * چون ایام دولتش بزوال رسیده بود - و اقبال شیر خان یارری نمود - سلطان محمود - تاب جنگ نیارده - از راه بهتہ گریخته - بدر رفت - و پسران محمود شاه گرفتار شده - قلعه گور با دیگر غنائم بدست جلال خان پسر شیر خان آمد * و جلال خان و خواص خان بقلعه درآمدہ بقتل و اسیر و غارت (و) نہیب پرداختند * و شیر خان ہم - از فتنہ بہار اطمینان حاصل کردہ - دنبال سلطان محمود نمود * چون بعد بقرب مبدل شد - سلطان محمود - لاعلاج برگشته - جنگ کرد - و زخم گران برداشته - از معرکہ گریخت * شیر خان - مظفر و منصور جلوریز بہ گور رسیدہ - بنگالہ را متصرف گشت * مسجد جامع در سعداللہ پور از تعمیرات سلطان محمود بن سلطان علاءالدین حسین شاه الآن موجود است * از عبارت کندہ آن مستفاد شد کہ وی پسر سلطان علاءالدین حسین شاه است * و ایام سلطنت محمود شاه پنج سال نشان میدهند *

(۱) همچنین در اسٹوارٹ - در نسخہ های قلمی فروردی * (۲) صحیح

ذی القعدة - ص ۴۹ حاشیہ ۳ بنگرند *

جلوس فرمودن نصیرالدین محمد همایون پادشاه

بر سریر بلده گور *

چون سلطان محمود - از جنگ شیرخان زخم‌دار گریخته - عازم ملازمت سلطان محمد همایون پادشاه شد - در وقتی که سلطان همایون پادشاه قلعه چنار را مفتوح ساخته بود - در درویش پوره رسیده - ملاقات کرده عجز و الحاح تمام نموده - التماس پورش بنگاله کرد * سلطان - نظر ترحم بحال او مبذول داشته - میزرا دوست بیگ را در قلعه چنار گذاشته - در اوائل سنه ۹۴۵ بعزیمت تسخیر بنگاله رایت نهضت افراشت * شیرخان بدریانت این معنی جلال خان و خراسان را بمحافظت دره تیلیاگده‌هی - که سر راه بنگاله واقع است - فرستاد * و این تیلیاگده‌هی و سکری گلی^(۲) جائی ست در میان ولایت بهار و بنگاله در غایت استحکام - که از یک طرف کوه شامخ و جنگل قلب و صعب دارد که بهیچ وجه دخول دران ممکن نیست - و از جانب دیگر نهر گدگ که عبور ازان نهایت مشکل است * سلطان همایون شاه جهانگیر بیگ^(۳)

(۱) در نسخه‌های قلمی واقع * (۲) در نسخه‌های قلمی اینجا سانکری

گلی و پیش ازین سکری گلی - صفحه ۱۴۰ سطر ۱۱ - و پائین نیز سکری گلی

نوشته * (۳) در فرشته و استوارت جهانگیر قلی بیگ * و جائی دیگر

در نسخه‌های قلمی همچنین نوشته * صفحه ۱۴۵ سطر ۹ بنگرند *

در منتخب اللباب خانی خان جهانگیر بیگ *

مغل را بتسخیر تیلیاگدهی و سکری گلی روانه فرمود * روزی که جهانگیر بیگ دران جا رسید - وقت فرود آمدن - جلال خان و خواص خان - با فوج مستعد یلغر کرده - بر سرش ریختند * افواج مغل - تاب نیاورده شکست فاحش^(۱) یافته - و جهانگیر بیگ زخمی شده - بحال تباه مراجعت کرده - باردوی سلطانی رسیدند * اما چون همایون پادشاه به تیلیاگدهی و سکری گلی نزول اجلال فرمود - جلال خان و خواص خان - تاب حمله همایونی در خود ندیده - بجانب کوه گریخته - ازان جا پیش شیرخان به گور رسیدند * افواج سلطانی ازان کوچه تنگ بآسانی گذشته منزل بمنزل روان شد * و چون^(۲) کهل گام مضرب خیام فلک احتشام شد - محمود شاه - که همراه رکاب بود - دران منزل شنید که هر دو پسرانش - که بقید جلال خان افتاده بودند - کشته شدند * و ازیں غم و غصه روز بروز میکاست - و در همان زودی رخت هستی بریست * و چون شیرخان - از رسیدن افواج سلطانی مطلع شده مضطر گشته - خزائن و دفائن سلاطین گور و بنگاله برداشته - بسمت راقدها گریخت - و ازان جا بجانب کوهستان چهارکهند روان شد - همایون پادشاه شهر گور را - که دارالملک بنگاله بود - بی مانعی مسخر ساخته - و بنا بر تجفیس مذموم شهر را جنت آباد نام کرده - خطبه و سکه پادشاهی جاری نمود * و سزارگام و چانگام و غیره بنادر در حوزه تصرف پادشاهی درآمد * چندی بعیش و عشرت

(۱) بجای فاش * (۲) پیش ازیں کهل گانو - صفحه ۱۳۵ سطر ۱۱ بنگرند *

پرداخته - دنبال شیر خان نکرده - این چنین دشمن قوی را سهل انگاشتند * هنوز از سه ماه زیاده دران جا نمانده بودند که از بدی آب و هوای انجا اسپان و شتران بسیار تلف شدند - و اکثر مردم بیمار گردیدند * بیک ناگه خبر رسید که افغانان براه چهارکهند رفته قلعه رهناس را مسخر نمودند - و فوجی بحراست قلعه گذاشته - و شیر خان خود به مونگیر آمده امرای پادشاهی را - که در مونگیر بودند - علف تیغ ساخت * و قضیه تسلط میرزا هندال - که در دهلی^(۱) وقوع یافته بود - نیز شیوع یافت * پادشاه - از دریافت خبر دهلی مضطرب شده - جهانگیر قلی بیگ را بصوبه دارچی بنگاله سرفراز ساخته - و ابراهیم بیگ را - که او هم از امرای کلان بود - با پنچ هزار سوار انتخابی برفاقت او گذاشته - برسبیل سرعت عازم اکبرآباد گردید * و این معنی در سنه ۹۴۶ وقوع یافت *

بر تخت نشستن شیر شاه در شهر گور *

چون سلطان همایون پادشاه در سنه ۹۴۶ متوجه آگره گردید - شیر خان بر بی سامانی سپاه و مخالفت میرزا هندال مطلع شده^(۲)

(۱) در فرشته نوشته - " درین وقت خبر رسید که هندال میرزا در آگره

و میوات علم بغی و مخالفت افرشته خطبه بنام خود خوانده شیخ بهلول را بقتل رسانید " - جلد ۱ صفحه ۴۲۳ * آگره بجای دهلی صحیح باشد

چه مؤلف خود پائین میگوید - عازم اکبرآباد گردید - و دو سطر پستر می نگارد - متوجه آگره گردید * (۲) در نسخه های قلمی شد *

با لشکر مستعد از رهتاس روان شد * و در وقتی که اردویی سلطانی به چوسا رسید ^(۱) - سر راه گرفته مدت سه ماه در برابر نشست - و هر قدر که توانست مزاحمت رسانید * آخر شیخ خلیل نامی درویشی را - که مرشد شیر خان بود - از راه حیل و خدیعت بخدمت سلطان فرستاده - طالب صلح گردید * سلطان بنا بر اقتضای وقت قبول فرمود - و چنان مقرر شد که بنگاله و رهتاس از شیر خان باشد - و زیاده طلبی نکند - و سکه و خطبه پادشاهی در آن حدود باشد * پس برین اقرار شیر خان بحلف قرآن مجید مبادرت نمود * سپاه سلطانی را ازین سرگند خاطر جمع شد * اما شیر خان - روز دیگر بانواج افغانه مستعد و مکمل - غافل ^(۲) بر لشکر پادشاهی برآمده - فرصت صف آرائی نداد - و بعد از جنگ غالب آمده - گذرها را - که کشتیها در آن جا بود - مسدود ساخت * ازین ممر شاه و گدا و امیر و وزیر شکسته و بدحال ^(۳) از تعاقب افغانان خود را بی اختیار بآب گنگ زدند - چنانچه سواي هندوستانیان قریب بست هزار کس مغل غرق شدند * و پادشاه نیز خود را بآب زده بمدد یکی از سقایان بمشقت تمام

(۱) در فرشته چوسا - در استوارت چوسار و آن غلط است - در آئین

نیز چوسا * (۲) لفظ یافته بعد لفظ غافل شاید که قلم انداز شده -

در فرشته - ایشان را غافل یافته * (۳) بجای وزیر غالباً فقیر باشد چه

بمساحل نجات رسید - و با برخی از مردم - که پیمانۀ عمرشان
 لبریز نشده بود - بجانب اکبرآباد متوجه شد * شیرخان - بعد
 از حصول این فتح شگرف - مراجعت نموده به بنگاله آمد - و با
 جهانگیرقلی بیگ بدفعات جنگ کرده - آخر بدغا و حيله
 نزد خود طلبیده - او را با مردم رفقای او بقتل آورد * و بقیۀ
 افواج را که در دیگر جا بود نیز علف تیغ ساخته - خطبه و سکه
 بنام خود ساخت - و ولایت بنگاله و بهار یقلم بتصرف خود
 درآورد * و ازان وقت خود را شیرشاه خطاب داد - و آن
 سال در بند و بست مملکت پرداخته قوت و شوکت تمام پیدا کرد *
 و در آخر سال خضرخان را بحکومت بنگاله گذاشته - خود
 بجانب اکبرآباد نهضت کرد * و ازان طرف افواج همایونی -
 باوجود نفاق برادران - یک مد هزار کس باستقبال شتافت -
 و در سنه ۹۱۴۷ روز عاشورا در نواحی قنوج بر لب آب گنگ طرفین
 مقابل شدند * و افواج مغل^(۲) که اراده فرود آمدن بر منزل
 داشتند - افغانان قریب پنجاه هزار سوار رسیدند * لشکر پادشاهی
 بی جنگ هزیمت خورد * و شیرشاه - تا خوشاب تعاقب
 نموده - مراجعت به اکبرآباد کرد *

حکومت خضرخان درگور *

چون خضرخان از جانب شیرشاه بحکومت بنگاله مقرر شد -

---

(۱) در نسخه های قلمی بعد حصول ازیں فتح * (۲) ای همین که *

دختر یکی از سلاطین بنگاله را بعقد خود درآورده - در نشست و برخاست و دیگر تجملات سلوک پادشاهانه مرعی داشت *

و چون شیرشاه در اکبرآباد ازین معنی خبر یافت - مآل اندیشی نموده - علاج واقعه پیش از وقوع واجب دانسته - بر جفا ح استعجال بجاذب بنگاله کوچ فرمود * و خضر خان چون بطریق استقبال بملازمت رسید - شیرشاه او را محبوس ساخته - ولایت بنگاله بچند کس قسمت نموده - ملوک الطوائف ساخت - و قاضی فضیلت را - که از علمای ولایت آگره بود - و بحسن و دیانت و امانت انصاف داشت - امین ولایت گردانیده - صلاح و فساد ملک را در قبضه ائذدار او سپرده - خود مراجعت نموده به اکبرآباد رفت *

ذکر ایالت محمد خان سور در بنگاله *

چون در سنه ۹۵۲ شیرشاه - در تسخیر قلعه کالنجر بحکم تقدیر - از آتش باروت نقب - که بزیر حصار حفر نموده بودند - بیخبر سوخت - و پسر خود او - که جلال خان نام داشت - بر سریر سلطنت دهلی جلوس فرموده - خود را اسلام شاه خطاب داد - که در السنه افواه عوام به سلیم شاه معروف است - محمد خان سور - که از امرای کبار و خویشان سلیم شاه (و) بعدل و انصاف و حسن اخلاق معروف بود - بحاکمی ممالک بنگاله ممتاز گشت - و چند سال تا آخر

عهد سلطنتش^(۱) راه یافته بود - علم مخالفت افراخته - متوجه تسخیر چنار و جونپور و کالپی گردید * محمد شاه عدلی هیمو بقال (را) - که از امرای کبار او بود - با فوج عظیم همراه گرفته - بر سر محمد خان رفت - و در موضع چهارگانه^(۲) - که پانزده گروهی کالپی ست - بین الفریقین جنگ صعب اتفاق داد * مردم بسیار از طرفین شربت فدا چشیدند - و محمد خان نیز جام ممت نوشید * امرای بقیة السیف رو بهزیمت نهاده - در جهوسی^(۳) فراهم گردیده - پسرش خضر خان را بسلطنت برداشته * بهادر شاه^(۴) بقصد انتقام خون پدر خود در صدد جمعیت لشکر شده - بسیاری

(۱) بعد لفظ سلطنتش چند سطر از سهو کاتب قلم انداز شده - و عبارت بی ربط و مطلب خبط گردیده * در استوارت در ذکر محمد خان سور چنان نوشته - ”گویند که این سردار تا آخر عهد سلطنت سلیم بغایت عدل و انصاف و نهایت حسن اخلاق حکم راند * چون در سنه ۹۶۰ محمد عدلی - که بشهوت پرستی و عشرت رغبت تمام داشت - بر تخت سلطنت مسلط گردید - آن حاکم بنگاله (محمد خان سور) - خود را از اطاعت قاتل پسر ولی نعمت خویش بوی دانسته - از تسلیم کردن حکومت سلطان ابا نمود و حکم فرمود تا سکه بنام خودش زدند “ * تاریخ بنگاله چارلس استوارت چاپ کلکته سنه ۱۸۴۷ صفحه ۹۲ * از تاریخ فرشته نیز همین مضمون مستفاد میشود * صفحه ۱۵۱ حاشیه ۱ نیز بنگرند * (۲) در فرشته و استوارت چهارگانه * (۳) در استوارت جوسی * (۴) خطاب خضر خان که احوالش پائین می آید *

از ممالک پورب را بتصرف آورده - به بنگاله آمد *

فرماندهی خضر خان المخاطب بهادر شاه *

چون بهادر شاه بافواج جرار بممالک بنگاله درآمد - شهباز خان نام سرداری - که از طرف محمد شاه عدلی دران وقت حکومت گور داشت - بجنگ پیش آمد * امرای شهباز خان - غلبه از طرف بهادر شاه دیده - به بهادر شاه پیوستند * شهباز خان - با بقیه جمعی که همراه داشت - پا بجنگ قائم نموده - در میدان جنگ بقتل رسید *

کسی را که دولت کند یاروی -

که یار د که با وی کند داری *

بهادر شاه - مظفر و منصور شهر گور را بتصرف آورده - سکه و خطبه بنام خود جاری کرد * بعد ازان بر سر محمد شاه عدلی لشکر کشید - و مابین سورج گده و جهانگیره جنگ صعب رو نمود * محمد شاه - در معرکه زخمهایی کاری برداشته - بقتل رسید * و این محمد شاه مبارز خان ولد نظام خان سورا است - که برادرزاده شیر شاه و عمویچه و خسر پور سلیم شاه بود * بعد از وفات سلیم شاه روز سیوم - پسرش فیروز شاه (را) - که خواهرزاده او میشد - کشته - خود بر تخت سلطنت دهلی نشست - خود را محمد شاه عادل خطاب داده بود * چون لیاقت

سلطنت نداشت - افغانان او را عدلی^(۱) گفتند - و باندک تغیر
اللسان او را اندلی میخواندند - و اندلی بلغت هندی بمعنی
نابینائی ست * و بعد ازان بهادرشاه - مدت شش سال سلطنت
ممالک بنگاله کرده - بخوابگاه عدم شتافت *

سلطنت جلال الدین بن محمد خان *

بعد از وفات بهادرشاه - برادرش جلال الدین بر تخت سلطنت
جلوس کرد - و پنج سال در شهر گور بحکومت بسر برده - بتسخیر
مملکت گور نهضت فرمود *

فرمانروائی پسر جلال الدین *

بعد از وفات سلطان جلال الدین - پسر او - که نامش معلوم
نشد - بر سریر حکومت نشسته - کوس فوبت پنجره نواخت -
و هنوز از هفت ماه و نه روز بیش نگذشته بود که غیاث الدین -
او را بقتل درآورده - زمام امور سلطنت بنگاله در قبضه
اقتدار خویش کرد *

سلطنت غیاث الدین *

چون سلطان غیاث الدین عروس مملکت بنگاله را در آغوش

(۱) در منتخب اللباب نوشته که مبارز خان فیروز خان را بکشت و خود را
به محمد شاه عادل مخاطب ساخت - عوام الناس بوجه آن خون بیگناه
او را عدلی شاه خواندند - و چون دیگر کارهای بی موقع ازو بظهور رسید
ظریفان عدلی را به اندلی که بزبان هندی بمعنی کور باشد مبدل ساختند *

کشید - هنوز بر بستر بیغمی از یک سال و یازده روز بیش استراحت نفرموده بود که تاج خان کرانی زور آورده او را بقتل رسانید - (و) بضرب تیغ آبدار انتزاع سلطنت نمود *

فرماندهی تاج خان کرانی *

تاج خان کرانی از امرای سلیم شاه و حاکم سنبهل بود - در وقت تخیل محمد شاه عدلی از گوالیار گریخته راه بنگاله پیش گرفت *

محمد شاه عدلی فوجی گران در پی او گسیل کرد * در فواحی چهارامپور^(۱) - که چهل کروهی اکبرآباد و سی کروهی قنوج است - طرفین بیکدیگر مقابل شده - جنگ نموده - تاج خان شکست یافته بجانب چزار متوجه شد * و در راه بعضی عمال خالصه محمد شاه عدلی را بدست آورده - از نقد و جنس آنچه توانست وصول نموده - و یک حلقه فیل - که یک صد زنجیر باشد - از پرگنات گرفته - به برادران خود - عماد خان و الیاس خان^(۲) - که حاکم بعضی ولایت^(۳) گذار گنگ و خواص پور نانده بودند - ملحق شد - و علم مخالفت مرتفع ساخت * چون محمد شاه از گوالیار بر سر کرانیان لشکر کشید - گذار گنگ طرفین مقابل هم شدند *

هیمو بقال - که سردار و سپه سالار بود - یک حلقه فیل همراه

(۱) در نسخه های قلمی چهارا - در فرشته چهارامپور و همین صحیح

باشد * جلد ۱ صفحه ۴۴۰ * (۲) در فرشته عماد و سلیمان

و الیاس * (۳) در فرشته ولایات *

گرفته - از آب عبیره نموده - جنگ کرده غالب آمد * و چون ابراهیم خان سور - که شوهر خواهر عدلی بود - گریخته دهلی را بتصرف آورده - مورد فتنه گردید - ناچار عدلی از کرانیان دست بردار شده - بآن طرف شتافت * و کرانیان مستقل شدند * و چنانکه گذشت - چون تاج خان شهرگور را بتصرف خود درآورد - قریب نه سال بامر حکومت آن (بوده) و فتح ممالک نموده - بطور دیگران رخت هستی بربست *

فرماندهی سلیمان کرانی *

در اوائل حال سلیمان خان یکی از امرای شیرشاه بود * شیرشاه او را بحکومت صوبه بهار سرفراز ساخت - و در زمان سلطنت سلیم شاه نیز بدستور معهود بانتظام صوبه بهار می پرداخت * و چون سلیم شاه هم مسافر ملک آخرت گردید - و در هندوستان ملوک الطوائف شد - و در هر سری سودای سلطنت و در هر دلی تمغای مملکت متمکن گشت - سلیمان خان - بعد وفات تاج خان برادرش - باستقلال کمال حاکم بنگاله و بهار شده - شهرگور را - بسبب ناسازی آب و هوای انجا - ویران ساخته - قصبه نانده را آباد ساخت * و در سنه ۹۷۵ ولایت اودیسه را بتصرف درآورد - و نائب مستقل دران مکان با فوج معتمد گذاشته - خود عازم تسخیر ملک کوچ شد * و اطراف و جوانب آنرا بحیطه تصرف درآورده - هنوز محاصره شهر میداشت - که دران اثنا خبر رسید

که گردن‌کشان اودبسه باز علم بغی افراشتند * ناگزیر ازان جا برخاسته
 به تانده - که دارالملک او بود - مراجعت نمود * و چند گاه بهمین
 منوال تزلزل در هندوستان بود * و چون محمد همایون پادشاه از
 ایران مراجعت به هندوستان نمود - سلیمان خان - مآل‌اندیشی
 نموده - عرضداشت مبذول اظهار اعتقاد و اخلاص - معه تحف و هدایا -
 ارسال نمود - و ازان طرف هم - بمقتضای صلاح وقت که قلع و قمع
 شیروانیان در پیش بود - پیشکش و هدایا تشریف پذیرائی یافته -
 فرمان مرحمت عنوان مشتمل بر دلاسا و تسلی صدور یافت - و
 بخلعت بحالی بدستور سرمایۀ افتخار اندوخت * و بعد ازان سرچند
 سلیمان خان خطبه و سکه ممالک بنگاله بذام خود کرده بود - اما^(۱)
 خود را حضرت اعلیٰ میگفت - و بحسب ظاهر با جلال‌الدین محمد
 اکبر پادشاه ملائمت نموده - گاه گاه تحف و هدایا میفرستاد * قریب
 شانزده سال حکومت بنگاله باستقلال تمام نموده - در سنه ۹۸۱ بر بستر
 خاک استراحت فرمود * و او بسیار تند مزاج و جفاپیشه و سخت‌گیر
 بود * و در تاریخ فرشته حکومت تاج خان کرانی نفوخته - و حکومت
 سلیمان خان بست و پنج سال میزبید * چون برادرانش را - از ابتدا -
 حکومت این ممالک تفویض بود - و تاج خان بعد ازان آمد - لهذا
 همگی ایام حکومت آنها را بر یک کس ختم کرد * و الله اعلم بالصواب *

(۱) عبارت اینجا بی ربط - غالباً چنان باشد - و خود را حضرت اعلیٰ

میگفت اما بحسب *

فرماندهی بایزید خان بن سلیمان خان *

بعد از وفات سلیمان - پسرش بایزید خان - اطلاق سلطنت بر خود نموده - بر مسند فرماندهی بنگاله جلوس نمود * هنوز یک ماه بیش نگذشته بود - و بقولیک یک سال و شش ماه سلطنت نموده بود - که هانسو نام افغانی - که پسر عم بایزید و یزنه او بود - قصد او نموده - او را بدیوانخانه بدغا قتل ساخته - میخواست که خود متصدی امور سلطنت گردد * لودی خان - که سردار عمده و معتبر سلیمان خان بود - ابا نموده - بقتلش اقدام نموده * بقولیک بعد دو و نیم روز برادر کوچک - که داؤد خان نام داشت - بعوض خون برادر خود هانسو را کشت * بر هر تقدیر بعد از بایزید داؤد خان برادرش جانشین برادر خود شده *

ذکر سلطنت داؤد خان بن سلیمان خان *

چون داؤد خان بر سریر حکومت بنگاله متمکن شد - پیرکاروار محیط نقطه سلطنت بنگاله گردیده - خطبه و سکه قلمرو بنگاله بقام خود ساخت * و بواسطه شرب مدام - و مصاحبت ارذال و اوباش - و کثرت خیول و خدم - و وفور استعداد و چشم - و فراوانی اسباب و دولت - و افزونی شان و مکنت - که چهل هزار سوار خوش اسبه - و سه هزار و سه صد

زنجیرفیل - و یک لک و چهل هزار پیاده - از قسم تفنگچی و برق انداز و بان^(۱) انداز و کماندار - و بست هزار توپ - که ازان جمله اکثر قلعه شکن - و بسیار نوارۀ جنگی - و دیگر آلات و ادوات حرب - که مستعد و موجود داشت - نخوت آرا شده - حوصله ممالک ستانی و کشورگیری بخاطر آورده - حواشی ممالک محمد اکبر پادشاه را مزاحمت رسانید * هرچند دولخواهان ازین امور مانع آمده - نسخه نصائح خواندند - بگوش هوش نشنید * منعم خان - المخاطب به خان خانان - که از طرف محمد اکبر پادشاه حاکم جونپور بود - و منصب پنجهراری داشت - بحکم پادشاه متوجه بقلع و قمع داؤد خان شد - و او برخی از امرای مغل را پیشتر از خود گسیل کرد * داؤد خان از دریافت این معنی - لودی خان افغان را - که از امرای عمده او بود - بمقابله مغلان تعیین نمود * در پتنه مقابله طرفین رو داده - چندی بجنگ پرداختند * آخر الامر فریقین بصلح راضی شده - هردو لشکر بولایت خودها مراجعت کردند * اما جلال الدین محمد اکبر پادشاه قبول صلح نه نموده - راجه تودرمل را - به منصب^(۲) هزاری سرفراز کرده - صاحب اهتمام بنگاله نموده - پدش خان خانان فرستاد - و امرایان و افواج دیگر را - بهایشیلیقی^(۳) خان مذکور -

(۱) در نسخه های قلمی پا انداز * (۲) در نسخه های قلمی که بجای به *

(۳) در نسخه های قلمی بهایشیلیقی - و این بیمعنی *

بنا بر استیصال داؤد خان نامزد کرد - و در باب تسخیر مملکت بهار مکرر فرمان به خان‌خانان اصدار فرمود * چون دران وقت میان داؤد خان و لودی خان فی‌الجمله نزاعی بهم رسیده بود - لودی خان کوفته‌خاطر شده - به خان‌خانان ابواب ملائمت مفتوح داشته - نسبت محمد اکبر پادشاه اظهار اطاعت و انقیاد نمود * قتل‌وخان نام سرداری - که با لودی خان نفاق داشت - سلسله عداوت جنبانیده - به داؤد خان شکایت کرد - که او با امرای اکبری سازش دارد - و در نهانی یکرو و یکداستان است * داؤد خان از اطلاع این معنی به لودی خان کتّاب^(۲) عجز‌آمیز نوشته - با خود متفق ساخته - پیش خود برد - و خلاف مروت کرده - لودی خان را - که بحسن رای و تدبیر (و) شجاعت و مردانگی معروف و موصوف بود - بقتل آورد - و خود با جمعیت تمام بکنار آب سون سر راه بر لشکر اکبر شاه گرفت - و جائی^(۳) که آب سون و سرو و گنگ الحاق یافته است بر روی دریا جنگ عظیم واقع شد * لمؤلفه -

برآمد ز نارد برنا و پیدر

شپا شاپ پیگان فشا فاش تیدر *

چکا چاک خنجر بگردون رسید -

(۱) در نسخه‌های قلمی اکثری * (۲) در فرشته کتابات * (۳) در

فرشته - " جائی که آب سون به گنگ ملحق میشد " *

جگر چاک شد خون به جیحون رسید *

تبرزین بخود^(۱) یلان گشته غرق -

چو تاج خروسان جنگی بفرق *

عاقبت الامر اقبال اکبری غالب آمده - و افغانان منهزم شده -

رو بگریز نهاده - به پتنه رفتند * و چند کشتی ایشان بدست

مغلان افتاد * خان خانان هم متعاقب از دریا گذشته جلوریز

متوجه به پتنه شد - و آن قلعه را - که داؤد خان در وی

متحصن گشته بود - محاصره کرده طرح جنگ انداخت * لمؤلفه -

چو بر قلعه افتاد شان طرح جنگ -

ز طرفین غریب توپ و تفنگ *

ز آواز غریب توپ و در

چو ابر سیه کاندرو رعد بود *

ز باریدن گوله ها چون تگرگ

روان شد دران فوجها سیل مرگ *

چون این خبر به محمد جلال الدین اکبر پادشاه رسید - دانست

که بی توجه او فتح قلعه پتنه غیر ممکن است - لهذا همت

ملوکانه کار بسته - خود با جمیع شاهزاده ها و امرا در یک هزار

کشتی نشسته - و رنگارنگ پوششها بر کشتیها افکنده - در عین

بارش باران متوجه شد * و چون بحوالی پتنه رسید - خبر یافت

(۱) در نسخه های قلمی بچولان بلا بجای بخود یلان *

که عیش خان نیازی^(۱) - که از سرداران معتبر آن افغان بود - از قلعه برآمده - با خان خانان جنگ کرده کشته شد - و مردم قلعه در فکر گریز اند * پادشاه خان عالم^(۲) را با سه هزار سوار بفتح قلعه حاجی پور تعیین فرمود * و او بدان جا رفته - قلعه را از دست فتح خان انتزاع کرده - بتصرف آورد * داؤد خان - از دریانت فتح قلعه حاجی پور - ایلچیان کاردان بدرگاه اکبری فرستاده - استعفای جریمه نمود * اکبر شاه فرمود بعد ملازمت عفو تقصیرات خواهد شد - و اگر بملازمت نمی آید از سه کاری اختیار کند - یا خوگ تنها بمقابله من بیاید - یا یکی از امرای (خود) را تنها بفریسد^(۳) تا بامرای من جنگ کند - یا یک فیل جنگی بفریسد تا با فیل من جنگ نماید - هرکه مظفر شود ملک ازو باشد * داؤد خان - از استماع این پیام هراسان شده - صرفه در اقامت پتنه ندیده - وقت شب از دروازه آهنی برآمده - و بکشتی سوار شده - و اسباب و حشم را همان جا گذاشته - بجانب بنگاله گریخت * قلعه حاجی پور و پتنه مفتوح شد - و محمد اکبر پادشاه بست و پنج کروه تعاقب مذهبمان نموده -

(۱) در منتخب اللباب خاقی خان چاپ کالج پریس سنه ۱۸۶۹ع نیازی

نام طائفه افغان نوشته * در نسخه های قلمی تباری * (۲) در استوارت

همچنین - در نسخه های قلمی اینجا جان عالم نوشته و جای دیگر

خان عالم * صفحه ۱۶۱ سطره بنگرند * (۳) بجای بفرستد *

چهار صد زنجیر فیل داؤد خان با دیگر لوازم حشمت بدست
 بهادران مغل افتاده - هرکه گریخت جان بسلامت برد - ما بقی
 علف تیغ ساخته - منعم خان را بضبط آن نواح و دفع داؤد خان^(۱)
 مامور ساخته - خود از دریاپور علم مراجعت افراشت * چون
 خان خانان به سکری گلی رسید - داؤد خان بیطاعت شده بجانب
 اودیسه گریخت * و بعضی از امرای اکبری - مثل راجه
 تودرمل و غیره - که دنبال او به اودیسه رفته بودند - از دست
 جنید خان - پسر داؤد خان - دو کُرت شکست یافتند - و منعم خان
 بر این معنی آگاه شده^(۲) خود بجانب اودیسه رفت * داؤد خان
 باستقبال برآمده - چون مقاربت فتنین رو داد هردو لشکر
 تعبیه صغرف نمودند * لمؤلفه -

دایران بمیدان کشیدند صف -
 همه خنجر و تیر و نیزه بکف *
 دو سو فوج قائم شده چون دو کوه -
 یکی بی شکوه و دگر با شکوه *
 نمودند هریک همی دستبرد -
 هم از توپ و تیرو سنان زد و خورد *
 ز خون دایران هردو سپاه
 روان گشته سیلی دران رزمگاه *

(۱) بجای ودفع در نسخه های قلمی واقع * (۲) در نسخه های قلمی شد *

بمیدان فتاده ز بس کشته‌ها -

به‌رسو نمودار شد پشت‌ها *

گجرا نام افغانی - که بشجاعت و تهور رستم وقت بود -
 و هراولئ فوج داؤد خان باو تعلق داشت - برهراول خان‌انان -
 که خان‌عالم بود - حمله‌هایی مردانه آورده - فوج هراول را
 برهم زد - و خان‌عالم را بقتل رسانید - (و) پای ثبات هراول را
 متزلزل ساخت * و جمعی - که میان قول و هراول بودند -
 از صدمه داؤد خان برهم خورده - پناه بقول برده - باعث
 تفرقه نیز شدند * و خان‌انان - با جماعه قلیلی که مانده
 بود - مقابل با گجرا شده - بحسب اتفاق گجرا و خان‌انان
 بیکدیگر رسیدند * لمؤلفه -

دو شمشیرزن چون بهم شد دو چار -

کشیدند تیغ از دوسو آبدار *

همی این بران ران برین زخم زد -

بدان سان که از جنگجویان سزد *

نشدد بر زره‌ها یکی کارگر -

دگر بود در پیش رو شان سپر *

ز شمشیر گجرا سرانجام کار -

تن خان‌انان شده زخم‌دار *

---

(۱) در استوارت و طبقات اکبری گوجر *

دیگر یاوران درمیان آمدند -

میان در سردار حائل شدند *

خان خانان - با آن حال جنگ کزان - از معرکه بیرون رفته

بایستاد - و چون لشکر متفرقه برو جمع شد - باز متوجه حرب

گجرا گردید * قضا را در عین گرمی حرب تیری بر مقبل گجرا

رسید * لمؤلفه -

چو گجرا دگر بار آمد بجنگ -

ز شست قضا شد کشاده خدنگ -

به پیشانیش چون رسید از صفا -

گذر کرد پیگان ز سوی قفا^(۱) *

بر افتاد گجرا بمیدان چو کوه -

ز افتادنش گشت بیدل گروه *

چو دولت ز داؤد خان رو بتافت -

ز هر جانب ادبار بر وی شتافت *

گریزان (شد) از جنگ داؤد خان -

که دیگر نبودش ظفر را گمان *

داؤد خان - فیلان و جمیع اسباب حشم را گذاشته - به بیدلی تمام

از میدان گریخت * همه اسباب بدست افواج مغل آمد * و راجه

تودرمل و غیره امرای پادشاهی بتعاقب داؤد خان شتافتند *

داؤد خان - چون بنواحی دریای چین رسید - در پای قلعه -
 که کنار نهر کنگ بود - پناه برد - و چون راه گریز مسدود بود -
 ناچار اهل و عیال را در قلعه گذاشته - خود کفن در گردن انداخته -
 و دل بر مرگ نهاده - بعزم جنگ برگشت * راجه تودرمل
 چگونگی حال را به خان خانان اعلام نمود * خان خانان باوجود
 زخمها بر جناح استعجال بانجا شتافت * اما داؤد خان بتوسط
 یکی از امرایان حرف صلح درمیان آورد - و چون بنای آشتی
 استحکام یافت - بملاقات مذمخ خان رفت * خان خانان - سلوک
 مروت و فتوت مرعی داشته - کمر (و) خنجر و شمشیر مرصع
 بجواهر قیمتی بار داده - ولایت اودیس و کنگ بنارس^(۱) را
 به داؤد خان مسلم داشته - باقی ممالک را متصرف شده -
 بشوکت و عظمت تمام مراجعت فرموده - ببلدۀ نازده آمده -
 (به) امر حکومت پرداخت * چون در سنوات سابق - از عهد
 محمد بختیار خلجی تا زمان شیرشاه - بلدۀ گور پای تخت
 سلاطین بنگاله بود - و بواسطۀ ناسازی آب و هوای انجا با مردم
 غیر بومی - افغانان خواص پور نازده را احداث نموده نشیمن گاه حکام
 ساختند - خان خانان - بفکر تعمیر بلدۀ گور شده - بدان جا رفت -

---

(۱) در نسخه های قلمی کنگ و بنارس - مگر صحیح کنگ بنارس -

چه کنگ را کنگ بنارس نیز میگفتند - چنانکه در آئین اکبری و

طبقات اکبری مذکور است *

و آن شهر را مجدداً تعمیر ساخته - نشیمن خود کرد * و در همان زودی از عدم موافقت آب و هوای آنجا بیمار شده - در نوزدهم رجب سنه ۹۸۳ و دیعت حیات بقابض ارواح سپرد * داؤد خان - از دریافت خبر وفات خان خانان - باتفاق افغانان باز بنگاله و بهار را متصرف گشت - و فی الفور بعزم استخلاص خواص پور نائده آمد * امرای اکبری تاب توقف نیارده - کلم بیرون رفتند * داؤد خان باستقلال کمال بحکومت پرداخت *

حکومت نواب خان جهان در ممالک بنگاله

و کیفیت قتل داؤد خان *

چون خبر وفات منعم خان خان خانان در دهلی رسید - محمد اکبر پادشاه حسین قلی خان ترکمان را - بخطاب خان جهان نواخته - بحکومت بنگاله تعیین نمود * و چون خان جهان دران نواح رسید - خواجه مظفر علی ترهتی - که نوکر بهرام خان بود و خطاب مظفر خان یافته نامزد بهار شده بتسخیر قلعه رهناس آمده بود - با لشکر بهار و ترهت و حاجی پور و غیره با وی ملحق شد * و جمیع امرای اکبری با آنها متفق شده عازم تسخیر قلعه نیلیا گدهی و سکری گلی شدند * داؤد خان نیز - با لشکر قیامت اثر - دران محل که مابین گدهی و نائده است - بمقابله خان جهان شتافت * اما خان جهان - بحمله اول

گدھی را مفتوح ساخته - قریب یک هزار و پانصد افغانان را
 بقتل درآورد - و متوجه آن موضع - که معسکر داؤد خان
 بود - شد * چون بعد بقرب مبدل گردید - پانزدهم شهر محرم
 سنه ۹۸۳ روز پنجشنبه - طرفین^(۱) بآراستن صف سپاه قیام نمودند *

لمؤلفه -

دو پرخاشگر صف برآراستند -

ستیزآوران جنگ میخواستند *

چو شد گرم بازار جنگ و ستیز -

کشیدند بر یک دگر تیغ تیز *

ز غریدن توپ و قهقهه بان

بلرزید بر خویشتن آسمان *

کالاپاز - که از امرای نامدار داؤد خان بود - بر جرنگار خان جهان^(۲)
 ناخته برهم زد - و مظفرخان بر برنگار داؤد خان رانده از جا^(۳)
 برداشت - و دران حالت خان جهان بر قول داؤد خان حمله برد -
 و جنگ صعب درگرفت * لمؤلفه -

ده و زن برآمد دران رزمگاه -

بسی خلق شد کشته از دو سپاه *

(۱) در نسخه های قلمی - "طرفین صف بآراستن سپاه" * (۲) در

نسخه های قلمی جرنگار * (۳) در نسخه های قلمی برنگار * (۴)

در نسخه های قلمی برخواست *

زبس کشته‌ها پشته‌ها گشته بود -
 شد آثار روز قیامت نمود *
 یل نامور خان جهان در نبرد
 برآورد از فوج داؤد^(۱) گردد *
 بهر سو که شمشیر افراختی
 عدو را سر از تن جدا ساختی *
 و زین سوي داؤد با تیغ نیز
 بر آورد از فوج او رستخیز *
 بهر سو که با تیغ رو می‌نهاد
 به پایش سر خود عدو می‌نهاد *
 اگر بر سواری زدی تیغ کین -
 دو پاره شدی تا بق-زنوس زین *
 و گر نیزه بر سیند^(۲) کس زدی -
 سنانش ز پشتش ترازو شدی *
 به نیروی بازوی^(۳) آن شیر مست
 بسی را بکشت و بسی را بخست *
 و لیکن چو اقبال یاری نکرد -
 بمیدان قدم استواری نکرد *

(۱) در نسخه‌های قلمی اوداد بجای داؤد * (۲) مؤلف قافیه

زدی با شدی جائز داشته * (۳) بجای بازوی شاید که بازویش باشد *

هزیمت شد و مال و اسباب باخت -

دو اسبه بسوی وی ادبار ناخت *

چون همای فتح و ظفر بر لشکر اکبر شاه سایه انداخت - و داؤد خان
از معرکه فرار نمود - بهادران لشکر خان جهان - تعاقب از دست
نداده - دنبال نمودند - تا آنکه داؤد خان را - اسیر دستگیر
نموده - نزد خان جهان آوردند - و خان جهان - وجودش را
مایه فتنه و فساد دانسته - حکم بقتل او کرد * لمؤلفه -

سرش را بردند از تیغ کین -

شد از خون داؤد رنگین زمین *

شده تخت شاهی ز شاهان تهی -

ز بنگاله شد ختم نام شهبی *

جذید خان - پسر داؤد خان - که زخم گران برداشته از معرکه
بدر رفته بود - بعد دو سه روز تن مجروح او از روح تهی گردید *
خان جهان آن قدر ممالک - که در ضبط خان خانان بود - بقبض
در آورده - تمامی فیلان افغانان را با دیگر غذائیم بخدمت اکبر پادشاه
مرسول داشته * و مظفر خان - نقاره مراجعت نواخته - به پنده
رفته - در سنه ۹۸۴ متوجه تسخیر قلعه رهناس گشت *

کیفیت مستاصل شدن بعضی امرای داؤد خان *

چون مظفر خان عازم مراجعت بسمت پنده شد - در اثنای راه

محمد معصوم خان را بر سر حسین خان افغان - که دران نواح بود - گسیل کرد - و او حسین خان را گریزانیده در پرگنه - که جاگیر او بود - درون قلعه فرود آمد - و کالاهار با هشت صد سوار بر سر معصوم خان آمده محاصره کرد * معصوم خان فرجه دیده دیوار عقب قلعه را شکافته برآمد - و با کالاهار جنگ درداد * قضا را در عین گرمی جنگ فیل ادبار - که فیل جنگی کالاهار بود - بخرطوم اسپ معصوم خان را زیر کرد - و او را پیاده ساخت * دران اثنا جوانان تیرانداز بضرر فیلبانش را کشتند - و فیل بی فیلبان^(۱) بحسب اتفاق بر فرج خود حمله کرد - و بسیاری از افغانان را هلاک و پامال ساخت * ازین سبب شکست بر افغانان افتاد - و کالاهار کشته شد - و فیل او باز گردید * ولایت اودیسسه و کتک بنارس و تمامی ممالک بنگاله و بهار - باهتتام و سعی خان جهان بالتمام داخل دیوان محمد اکبر پادشاه شد - و دولت سلاطین بنگاله اختتام و انقراض پذیرفت - و دیگر کسی صاحب سکه و خطبه دران ممالک نشد * و امرای بزرگ افغانان - بطور حسین خان و کالاهار - چنانکه ذکر شد - یکقلم مستاصل شدند - و بعضی باقصای ممالک بنگاله در جنگها خزیدند * در سنه ۹۸۷ خان جهان ترکمان داعی حق را لبیک اجابت گفت - و افغانانی - که نام و نشان شان مفقود بود -

(۱) در نسخه های قلمی بی فیلبانان * (۲) در فرشته مثل *

سر از گوشها برآورده - مکرر در فکر امارت و ایالت شدند * ازان جمله عثمان خان نام - سردار عمدۀ^(۱) افغانه - باجتماع افغانان پرداخته - سر بشورش برداشت * محمد اکبر پادشاه خان اعظم مرزا عزیز کوکه (را) با دیگر امرای عمدۀ بر ممالک بنگاله و بهار تعیین نمود * و او مساعی جمیلۀ در قلع و قمع افغانه بتقدیم رسانید * و چون دفع مادۀ فساد افغانه بکلی صورت نمی‌یست - لهذا در سنه ۹۹۰ شهباز خان کنبو بکومک افواج سابق لاحق گشت - و با عثمان خان جنگها رو داد * و افواج قاهره دست از قتل و اسیر (و) غارت و نهیب آن جماعه نمی‌کشیدند * بالجمله در حین حیات اکبر شاه دولت افغانه رو بزوال نهاد - اما چون استیصال کلی نشده بود - بعد شفقار شدن اکبر پادشاه - که در سنه ۱۰۱۴ - هزار و چهارده - هجری وقوع یافته بود - عثمان خان خروج نموده آب رفته را در جوی شمشیر آورد * و قریب بیست هزار افغان فراهم آورده - خطبۀ آن نواح بنام خود خوانده - و بغرور جمعیت موفور دست و پا زدن آغاز نهاد * و امرای پادشاهی را - که درین ملک بودند - بحساب نه آورده - بر ممالک محروسۀ پادشاهی دست تظاول دراز کرد *

اکنون خامۀ بدائع نگار بتحریر حالات ناظران بنگاله - که از پیشگاه آسمان جاه پادشاهان چغتائی بخلاع نظامت بنگاله مخلص

---

(۱) بعد لفظ عمدۀ در نسخه‌های قلمی بر نوشته * (۲) بعضی کتب خوانند *

شده - لوابی حکومت برافراشته - این دیار را از خس و خاشاک وجود اشرار پرداخته اند - می پردازد *

روضه ثالث در ذکر حکومت ناظمانی که از حضور
سلاطین تیموریه دهلی بنظامت بنگاله ممتاز شدند *

نظامت راجه مان سنگه *

چون - بتاریخ فزدهم جمادی الثانی سنه ۱۰۱۴ هجری - نورالدین محمد جهانگیر پادشاه - در ارک مستقر الخلفه اکبر آباد - بر اریکه سلطنت جلوس فرمود - از آنجا که خبر طغیان عثمان خان متواتر از روی وقائع و اخبار و عرائض امرا رسیده بود - هم در روز جلوس راجه مان سنگه را - خلعت فاخره با چارقب و شمشیر مرصع و اسپ خاصه عطا فرموده - بنظامت صوبه بنگاله امتیاز بخشید - و وزیر خان بدیوانی و تنقیح این صوبه مباهات اندوخت *

بعد رسیدن درین ملک - عثمان بدگوهر مبادرت بر مبارزت نمود - و در یکدیگر جنگها واقع شد * عثمان بچیرگی و خیرگی تمام سلوک غائبانه می نمود * چون ایام جنگ امتداد کشید و استیصال افغانه میسر نشد - لهذا در همان سال جلوس راجه مان سنگه را ازین خدمت خلع نمودند - و قطب الدین خان کولکناش - بخلعت و کمر مکمل و اسپ با زین مرصع - جیفه افتخار بر تارک اعتبار زد * نظامت راجه مان سنگه هشت ماه و چند روز بود *

نظامت قطب‌الدین خان *

چون قطب‌الدین کولکناش - نهم شهر صفر سنه ۱۰۱۵ -
 بخلعت نظامت صوبه بنگاله و منصب پنجهزاری ذات و سوار
 و دو لک روپیه مدد خرج خان مذکور و سه لک روپیه مدد خرج
 کومکیان - سرمایه افتخار اندوخت * بعد رخصت شدن از حضور والا
 درین ملک رسیده - هنوز چند ماه بیش نگذشته بود - که از دست
 علی قلی بیگ استجلو - که مخصوص بخطاب شیرانگن خان بود -
 کشته شد * و تفصیل این اجمال آنکه - علی قلی بیگ استجلو
 سفرچی شاه اسمعیل پسر شاه طهماسب صفوی بود * بعد فوت
 شاه اسمعیل - از راه قندهار به هندوستان آمده - در ملتان
 به عبدالرحیم خان خان‌خانان - که متوجه فتح تهنه و ملک سند
 بود - ملازمت نمود * خان‌خانان او را غائبانه در سلک بندگان
 پادشاهی منسلک ساخت - و او دران یورش مصدر ترددات
 نمایان و خدمات شایان گردید * چون خان‌خانان مظفر و منصور
 ازان یورش مراجعت بحضور نمود - حسب‌الالتماس او بمنصب
 لائق سرفرازی یافت - و در همان ایام صبیحه مرزا غیاث بیگ^(۱)
 طهرانی را - که مسماة مهرالینسا نام بود - نامزد او کردند *

(۱) در نسخه‌های قلمی عنایت بیگ - مگردز دیگر کتب تاریخ غیاث بیگ *

(۲) لفظ مسماة اینجا بیکار - و بود بجای داشت بی‌محل *

و وقتی که حضرت عرش آشیانی از اکبرآباد متوجه فتح دکن شدند - و شاهزاده ولیعهد باستیصال^(۱) رانا دستوری یافت * علی قلی بیگ بکومک شاهزاده متعین گشت - و آن جناب - التفات تمام بحال او مبذول فرموده - بخطاب شیرافکن خان اختصاص بخشیدند * و بعد جلوس بر اورنگ جهانبانی - جاگیر او در بردوان بصوبه بنگاله عنایت فرموده او را بدان صوب رخصت کردند * بعد ازان - چون دنائت طبع و فتنه جوئی و بدخوئی او معروض حضور شد - لهذا قطب الدین خان را در وقت رخصت بنگاله اشارتی رفته بود که اگر او را بر جاده صواب راسخ دم و ثابت قدم ببیند فبها و الا نه روانه^(۲) درگاه فلک اشتباه سازد - و اگر در آمدن تعلل نماید بسزا رساند * چون قطب الدین خان به بنگاله رسید - آخر از حرکات و سکنات و طرز معاش او بدگمان شد * هرچند حضور خود طلب نمود - عذرهای نامسموعه^(۳) پیش آورده نیامد * قطب الدین خان حقیقت را بدرگاه والا عرضداشت نمود * فرمان صادر شد که بنوعی که در هنگام رخصت حکم شده بود - سزای ناهنجاری در دامن روزگارش نهد * خان مذکور - بمجرد ورود فرمان - بلا توقف - جریده بر سبیل یلغار متوجه بردوان شد * شیرافکن خان - از دریافت خبر رسیدن خان موصوف - جریده

(۱) ای رانای اودی پور * (۲) نه بیکار * (۳) مفت بصیغه مؤنث

آورده برعایت موصوف - مگر آن جمع فارسی ست *

با دو کس جلودار باستقبال شتافت * و در وقت ملاقات - مردم قطب الدین خان هجوم آورده چون انگشتی دور او فرا گرفتند * او گفت این چه سلوک و کدام روش است * خان معزی^(۱) الیه - مردم را از هجوم مانع آمده - تنها همراهش شده - بسخن پرداخت * شیرافکن آیه دغا از صفحه حال مطالعه نمود * پیش ازان که از طرف ثانی حرکتی رو دهد - علاج واقعه قبل وقوع واجب دانسته - بچستی تمام شمشیری بر شکم قطب الدین خان زد - که روده و احشایش بیرون افتاد * خان مسطور - بهر دو دست شکم خود را گرفته - آواز بر آورد که مگذارید که این حرامخوار بیرون رود * آئینه خان نام کشمیری - که از بندهای عمده^(۳) او بود - اسب را برانگیخته شمشیری بر فرقش زد * شیرافکن خان بهمان حال بیک ضرب کار او هم باتمام رسانید * درین وقت ملازمان قطب الدین خان - از اطراف هجوم آورده - بزخمهای پیهم کارش ساختند * این شیرافکن خان همان است که زن او نورجهان - بیکم جهانگیر پادشاه - مشهور السنه خاص و عام است * یکی از شعرا گوید -

نورجهان گرچه بصورت زن است

در صف مردان زن شیرافکن است *

(۱) در نسخه های قلمی معزلیه * (۲) در نسخه های قلمی اورا *

(۳) در نسخه های قلمی بود او *

بعد کشته شدن قطب الدین خان نظامت صوبه بنگاله به جهانگیر قلی خان - که ناظم صوبه بهار بود - تفویض گردید - و اسلام خان بجای او بحکومت صوبه بهار اختصاص یافت *

نظامت جهانگیر قلی خان *

در اواخر سنه ۱۰۱۵ - (که) سال دوم^(۱) از جلوس جهانگیری بود - جهانگیر قلی خان - که ناظم صوبه بهار بود - بحکومت بنگاله بلندپایگی یافت * و او لاله بیگ نام داشت - (و) از غلام زاده های میرزا حکیم بود * بعد وفات میرزا - بخدمت حضرت عرش آشیانی پیوست - و آن حضرت بشاهزاده بلنداقبال - نورالدین محمد جهانگیر - مرحمت فرمودند * صاحب نعش قوی بود - و کارهای عمده ازو متمشی میگشت - و در امور مسلمانی و حق پرستی رسوخ تمام داشت * بعد رسیدن در بنگاله - هنوز بضبط و ربط کما ینبغی نپرداخته بود که لشکر اجل بر سرش ناخت * حکومت او یک سال و چند ماه بود * چون خبر وفات او بحضور رسید - اسلام خان - ولد شیخ بدرالدین فتحپوری - که نظامت صوبه بهار داشت - بحکومت این دیار امتیاز یافت * و حکومت صوبه بهار و پنده به افضل خان - ولد شیخ ابوالفضل علامی - مقرر گردید *

حکومت نواب اسلام خان و کیفیت

قتل عثمان خان *

چون - سال سیوم از جلوس - نظامت صوبه بنگاله به اسلام خان تفویض یافت - در باب اطفای نائر شورش و طغیان عثمان خان تاکید بلیغ شد * خان موصوف - بعد رسیدن در جهانگیرنگر - به تنظیم و تنسیق ممالک پرداخت * چون حسن انتظام و ربط و ضبط امور نظامت معروض حضور گردید - لهذا - سال چهارم از جلوس - بپاداش حسن خدمت - بعنایات منصب پنجهزاری ذات و سوار سر امتیاز باوج فلک سود * خان موصوف انواع گران - بسرکردگی شیخ کبیر و شجاعت خان - توثیب نموده - باستیصال آن مایه طغیان - یعنی عثمان خان - بر گماشت - و دیگر امرای نامدار - مثل کور خان پسر قطب الدین خان کوکه - و افتخار خان - و سید آدم بارهه - و شیخ اچیه - و معتقد خان - و پسران معظم خان - و غیره بندهای پادشاهی - بکومک مقرر گشتند * چون بحدود متعلقه عثمان رسیدند - نخست میانجوی سخن دان^(۱) بنا بر اصلاح مزاج نکبت امتزاج آن مایه طغیان فرستاد * لآلی شاهوار نصائح ارجمند را گوشواره گوش دلش ساختند * از آنجا که آن بد سرشت در اصل جوهر ناقابل (بود) - و لیاقت شناخت این

(۱) در نسخه های قلمی سخن دانا * (۲) در نسخه های قلمی نکبت *

جوهر نداشت - قدر این شبچراغ ندانسته - خرف پاره‌های افکار
 لایعنی را در کیسه ادمبار خود فراهم آورد - و در مقابل آن گوهر
 تابان شبه مزخرفات خود را در چید - و فرستاده را بی نیل^(۱)
 مقصود رخصت مراجعت داد - و خود آماده قتل شده - سمند
 مبادرت (و) مبارزت را گرم مهمیز ساخته - بر کفار ناله^(۲) پر از لای و
 خلیش جنود ادمبار آراست * چون خبر این جرأت و بی تمیزی
 او سامعه آشوب امرای جهانگیری شد - سال هفتم از جلوس -
 اواخر ماه ذیحجه سنه ۱۰۲۰ - بتسویه صفوف اقبال پرداخته - قدم
 تهور در میدان جلادت و شجاعت افشردند * ازان طرف عثمان
 نیز - ترتیب افواج شقارت امتزاج نموده - در عرصه ادمبار بمقابله
 اقبال صفوف قتال پیراست * بهادران رزمجو - از طرفین بمقابله
 و مجادله پرداخته - داد بسالت و شجاعت دادند * مؤلفه -

صفوف از دو سو گشت چون رو برو

فتادند در یک‌دگر سو بسو *

ز توپ و تفنگ و سنان و ز تیـر

شده گرم هذگامه دار (و) گدو *

ز بس دود و از گـرد تا آسمان

ممیز نمی شد زمین و زمان *

(۱) در نسخه‌های قلمی بی نیل در مقصود * (۲) در نسخه‌های قلمی

بمد لفظ ناله حرفی که نوشته *

شد از شور و غوغای هردو سپاه
 همه عرصه حشر آن رزمگاه *
 روان هر طرف گوله و تیر و بان
 ز جنگ آوران کرد خالی جهان *
 تن پهلوانان طپان^(۱) هر طرف
 چو مرغان مذبح در هردو صف *

در عین گرمی هنگامه جنگ و بارش تیر و تفنگ - عثمان -
 پردلی بکار برده - فیل مست جنگی پیشا پیش خود گرفته - بر^(۲)
 فوج هراول حمله آورد * بهادران نبرد آزما - پای ثبات افشوده -
 دست باستعمال سیف و سنان کشاد - کارنامه رستم و سام طی
 کردند * سید آدم بارهه و شیخ اچیه - که سرداران فوج هراول بودند -
 داد مردی داده جان نثار شدند * درین وقت چپقلش از طرفین
 در صفوف رو داد * افتخار خان سردار صف برنغار - و کشور خان^(۳)
 سردار فوج جرنغار - با جمعی کثیر از نمکخواران - بساغر شهادت^(۴)
 رحیق سقاهم ربهم شراباً طهوراً پیمودند - و از مخالفان نیز جم غفیری
 بدار الجهنم شتافتند * عثمان چون دید که چندین از سران و نامداران
 فوج پادشاهی سرشار جام شهادت شدند - و صفوف از مردان

(۱) صحیح تپان * (۲) در نسخه های قلمی بزدلی * (۳) در نسخه های

قلمی بران غار - صفحه ۱۶۵ سطر ۱۳ نیز بنگرند * (۴) در نسخه های

قلمی جرانغار - صفحه ۱۶۵ سطر ۱۲ نیز بنگرند *

کار خالی شد - بار دیگر بچه نام فیلی مست را پیش رو داشته - خود بر فیل عماري دار سوار شده - بذات خود بر فوج هراول تاخته - حمله‌هاي پيهم نمود * ازین طرف شجاعت خان - با خویشان و برادران خود - بمقابله و مدافعه پرداخته - لوازم شجاعت و تهور بتقدیم رسانید^(۱) * اکثري از خویشانش راق شهادت فوشیدند - و بسیاری زخم‌هاي چهره‌افروز برداشته دست از کار کشیدند * چون آن فیل به شجاعت خان رسید - خان موصوف اسپ را جولان داده نیزه بر خرطوم فیل زد - و بجایکمی تمام تیغ از کمر کشیده دو زخم متواتر بر مستکش فرود آورد - و چون بر متصل شد - جمدهر کشیده دو زخم دیگر رسانید * فیل - از غایت مستي پرواي این حربه‌ها نکرده - بغضب تمام پیش آمد - (و) راکب و مرکوب را زیر کرد * آن شجاع - چستي کار برده - سبک از اسپ جدا شده - راست بایستاد * درین حالت جلودار خان مسطور شمشیر دودستي بردست فیل زد - و زخم کاري افتاد - چنانکه فیل بزانو درآمد * شجاعت خان - بمددگاري جلودار - فیلبانش را بزیر انداخت - و بجمدهر زخم دیگر بر خرطوم فیل زد * فیل ازین زخم فریادکنان گریخت - و قدمی چذد رفته بیفتاد * اسپ شجاعت خان صحیح و سالم برخاست - و خان مذکور برنشست * مقارن این حال - فیلی دیگر بر علمدار تاخته معه علم زیر کرد *

(۱) در نسخه‌هاي قلمي رسانیدند *

شجاعت خان آواز داد که خبردار مردانه باش من زنده ام اینک رسیدم * جمعی که گرد پیش علمدار بودند پر دل شده حربه های کاری انداخته - فیل را مجروح ساخته گریزانی‌دند - و علمدار را سوار ساختند * درین وقت که جنگ کوتاه یراق در میان آمده - اکثری شهید و بقیة السیف جریح شده طاق دست جنبانیدن نداشتند * اقبال پادشاهی بجلوه در آمد - گلوله تفنگی بر پیشانی عثمان بدنهاد خورد - و او را بر عماري نگونسار ساخت * اگرچه دانست که جانبر نیست - با این هم لشکر را ترغیب جنگ میکرد * و چون آثار مغلوبیت از ناصیه بخت خود مشاهده نمود - عذاب ادبار منعطف ساخته - با رملق حشاشه به بنگاله رسید * و افواج منصرف تا^(۱) لشکرگاه بتعاقب پرداخته عثمان کشیدند * عثمان نیمی از شب گذشته بگذشت * ولی خان برادرش و ممریز خان پسرش - خیمه و لوازم حشم را همان جا گذاشته - لاش آن بدمعاش را برداشته - بمخیم خود شتافتند * شجاعت خان بدریافت این واقعه اراده تعاقب نمود - اما دولتخواهان - عذر کوفتگی و ماندگی لشکر و تجهیز و تکفین مقتولان و تیمار مجروحان در پیش آورده - دران روز مصلحت تعاقب ندادند * مقارن این حال - معتقد خان - که در آخر بخطاب لشکرخانی سرفراز گشته - و عبد السلام خان - پسر عبد المعظم خان - و غیره بنده های پادشاهی - با سه صد

سوار و چهار صد بندوقچی تازه در رسیدند * شجاعت خان - این مردم را همراه گرفته - بتعاقب آن گروه شقاوت پزوه پرداخت * ولی خان - قافیه بر خود تنگ دیده - پیغام کرد که مایه این طغیان عثمان بود - نتیجه کردار خود یافت - و ما همه تابع فرمانیم - اگر پیمان امان یابیم - سر بر آستان نهاده - فیلان عثمان را برسم پیشکش بگذرانیم * شجاعت خان و معتقد خان - دلداري نموده - عهد (و) موثیق در میان آوردند * روز دیگر ولی خان و ممربز خان با جمیع برادران و خویشان بملاقات شجاعت خان آمدند - و چهل و نه زنجیر فیل پیشکش گذرانیدند * شجاعت خان و معتقد خان - آنها را همراه گرفته - مظفر و منصور در جهانگیرنگر به اسلام خان پیوستند^(۱) * اسلام خان عرضداشت متضمن نوید این فتح در اکبرآباد بحضور پادشاه ارسال داشت - شانزدهم شهر محرم سنه ۱۰۲۱ بحضور شاهنشاهی گذشته بمطالعه درآمد * و در جلدوی چنین خدمت نمایان بمنصب ششهراری - و شجاعت خان باضافه منصب و (خطاب) رستم زمانی - سوزراز شدند - و سائر بنده های پادشاهی - که در استیصال عثمان خان مصدر تردیدات نمایان شده بودند^(۲) - هر یکی بمقامب ارجمند ممتاز شدند * طغیان عثمان خان هشت سال بود - و در سال هفتم از جلوس - مطابق سنه ۱۰۲۲ هجری - استیصال او بوقوع آمد * و سال

(۱) در نسخه های قلمی پیوست * (۲) در نسخه های قلمی برد *

هشتم از جلوس - اسلام خان را با مردم مگ - که حیوان بصورت انسان اند - جنگ درمیان آمد * جمعی از مردم مگ را - که در قید آمده بودند - همراه پسر خود - هوشنگ خان - بحضور پادشاه ارسال داشت * و در همان سال - که سنه ۱۰۲۲ هجری باشد - در بنگاله دعای حق را لبیک اجابت گفت - و حکومت این ملک به قاسم خان برادر او تفویض یافت *

نظامت قاسم خان *

چون حکومت بنگاله به قاسم خان - برادر اسلام خان - مقرر گردید - پنج سال و چند ماه متکی وسادۀ نظامت بوده - چون آشامیان - در حدود ممالک محروسه - سر بشورش برداشته - سید ابابکر را از جمدهر (?) دستگیر کرده بردند - و تدارک این معنی کما حقہ از خان موصوف متعذر شد - لهذا خان مذکور معزول شده - و ابراهیم خان فتح جنگ بانجام امور این ملک مقرر گشت *

نظامت ابراهیم خان و آمدن شاه جهان در بنگاله *

ابراهیم خان فتح جنگ در سنه ۱۰۲۷ - مطابق سال سیزدهم جلوس والا - بحکومت صوبۀ بنگاله و ولایت اودیسه سر بلند گردید * و وی احمد بیگ خان - برادرزادۀ خود را - حاکم اودیسه نموده - خود در جهانگیر نگر طرح اقامت انداخت - (و) در رتق و فتق امور مملکداری پرداخت * چون در زمان حکومت او واقعات سترگ رو داد - لهذا اجمالاً بتفصیل آن می پردازد * سال هفدهم

از جلوس سنه ۱۰۳۱ - بعرض پادشاه جهانگیر رسید که دارای ایران
 عزم انتزاع قلعه قندهار دارد - بذا بران زین العابدین - بخشی احدیان -
 در برهانپور نزد شاهزاده شاه جهان فرمان باین مضمون رسانید که
 شاهزاده - برجفاح استعجال - با افواج و توپخانه و افیال - متوجه
 ملازمت حضور گردد * شاهزاده - از برهانپور نهضت فرموده - در
 ماندو رسیده - معروض داشت که موسم برسات نزدیک است -
 ایام بارش در قلعه ماندو^(۱) گذرانیده - متوجه درگاه خواهد شد *
 و برگفته دهلپور را بجایگزیر خود التماس نمود - و دریا خان افغان
 را بحراست انجا تعیین فرمود * چون پیش از وصول عرضداشت -
 در همان ایام - حضرت خدیو جهان صبیح نورمحل را - که از
 شیرافکن داشت - برای شاهزاده شهریار خواستگاری فرموده بودند -
 و برگفته مذکور بالتماس نورمحل بجایگزیر شهریار نخواه شده - شریف
 الملک - ملازم شاهزاده شهریار - قلعه دهلپور را بتصرف خود
 داشت * مقارن آن دریاخان رسیده خواست بر قلعه دست تصرف
 دراز کند - از طرفین نائره قتال اشتعال یافت * قضا را تیری بر
 حدقه شریف الملک رسیده چشمش را از نور عاطل ساخت * وقوع
 این واقعه باعث برهمی مزاج بیگم شده - آتش فتنه بالا گرفت -
 و بتحریک بیگم خدمت قندهار به شهریار تعلق یافت * و میرزا

(۱) در نسخه های قلمی مانده و گذرانیده - در سیر المتأخرین و

(۱) رستم صفوی بانالیقی شاهزاده و سپه سالاری لشکر ممتاز گردید *
 شاه جهان - از دریافت اشتعال آتش فساد - افضل خان - خلف
 ابوالفضل علامی - را - که بعد عزل از صوبه بهار بدیوانی شاهزاده
 امتیاز یافته بود - معه عرضداشت روانه حضور ساخت - تا بآیاری
 ملاطفت و مدارا هیجان غبار فتنه را تسکینی دهد - و آزر و ادب
 از میان نرود * از انجا (که) بیگم در مزاج پادشاه تصرف تمام داشت -
 او را راه سخن نداده ببحصول مطالب رخصت مراجعت داد -
 و بمتصدیان درگاه اعلیٰ حکم شد که محالات متعلقه شاه جهان را -
 که دز سرکار حصار و میان دواب واقع است - بجایگزین شهریار ننخواه
 نمایند - و بشاهزاده بلند اقبال فرمان شد که صوبه دکن و گجرات
 و مالوه بآن فرزند عنایت شد - ازین صوبجات در هر جا که خواهند
 اقامت نموده بضبط آن حدود پردازند * و جمعی از بنده ها را
 بجهت یورش قندهار طلب شده است - بر سبیل استعجال روانه
 حضور نمایند * و غره خورداد سال هجدهم از جلوس والا سغه
 ۱۰۳۲ - آصف خان بصاحب صوبگی ممالک بنگاله و اودیسه
 دستوری یافت * چون صبیغه آصف خان در عقد ازدواج
 شاه جهان بود - بعضی مگس طیننان - آصف خان را بجانبداري

(۱) در منتخب اللباب همچنین مگر در نسخه های قلمی اینجا

نسیم صفوی و جائی دیگر رستم صفوی * صفحه ۲۰۵ سطر ۴ بنگرند *

(۲) در نسخه های قلمی حاکم * (۳) در نسخه های قلمی واقعه *

شاه جهان متهم داشته - بیگم را باین آوردند که مهابت خان را -
 که از قدیم با آصف خان خصومت دارد - و با شاه جهان بی اتفاق
 است - از کابل باید طلبید - و فرامین عالم مطاع و نشانهایی
 بیگم بطلب او صادر گردید * مهابت خان - از کابل رسیده -
 بسعادت ملازمت حضور سرمایۀ افتخار اندوخت * و به شریف^(۱) -
 وکیل شاهزاده پرویز - حکم شد که بسرعت تمام شتافته - شاهزاده
 پرویز را با لشکر صوبۀ بهار بحضور آرد * و چون بیگم از جدائی
 برادر اضطرار خاطر داشت - همان سال دویم ماه آذر حکم شد که
 آصف خان عطف عنان نموده بدرگاه رسد * القصه شاه جهان -
 از دریافت خبر مقدمات مذکور و بی التفانی حضرت شاهنشاهی
 و نقار خاطر نورهان بیگم - مقرر نمود که قاضی عبد العزیز -
 متوجه درگاه والا شده - مطالب ایشان را بعرض همایون رساند -
 و پیش از فراهم آمدن عساکر از اطراف و اقطار ممالک و رسیدن
 شاهزاده پرویز - خود بخدمت پدر بزرگوار شتابد - یحتمل که غبار
 فتنه فرو نشیند * فی الجمله قاضی موصوف برکنار آب لودیانه
 داخل لشکر فیروزی شد * از آنجا که خاطر همایون باغواهی بیگم
 آشفتگی تمام داشت - قاضی را بار حضور نداده - به مهابت خان
 حکم شد که او را مقید دارد * درین نزدیکی شاه جهان هم - بانواج
 فراوان - بنواح اکبرآباد - در فتحپور مضرب خیام ساخت - و موکب

(۱) شاید که شریف خان باشد - صفحه ۲۰۴ سطر ۱۶ بنگرند *

اقبال پادشاهی از سرهند معاودت فرمود - و سائر امرا و منصبداران^(۱) -
 از محالات جاگیر خودها آمده - بسعادت زمین بوس فائز شدند -
 و تا رسیدن بدارالخلافه دهلی جمعیت موفور فراهم آمد * و هوارویی
 فوج به عبدالله خان مقرر گشته - حکم شد که یک گروه پیشتر
 از اردوی معلی فرود آمده باشد * اما شاه جهان - مآل اندیشی
 فرموده - بخود قرار داد که اگر باین جمعیت انبوه بمقابله شتابد -
 احتمال دارد که کار بجائی رسد که تدارک پذیر نباشد - لهذا با
 خان خانان و بسیاری از بندها - از راه راست عطف عنان
 نموده * بست کوه جانب جنوب شتافتند * و راجه بکرماجیت
 و داراب خان^(۲) پسر خان خانان را - با جمعی از بندها - بمقابله
 لشکر فیروزی گذاشتند - تا اگر فوجی - بتحریک بیگم - بتعاقب
 تعیین شود - نامبرده ها سد راه آنها شوند - تا وقتی که فتنه اطفال
 پذیرد * و تاریخ بستم جمادی الاول سنه ۱۰۳۲ خبر معاودت
 شاهزاده شاه جهان معروض حضور گردید * بیگم - بتحریک
 مهابت خان - آصف خان و خواجه ابوالحسن و عبدالله خان
 و لشکر خان و فدائی خان و نوازش خان و غیره (را) - با
 جمعیت بست و پنج هزار سوار - بمقابله برگماشت * و ازان طرف
 راجه بکرماجیت و داراب خان - ترتیب افواج نموده - در برابر

(۱) در نسخه های قلمی - امرای و منصبدار * (۲) در نسخه های قلمی

داربخان - و پائین درابخان و دارابخان *

آمدند - و از طرفین بجنگ نیرو تغنگ اقدام نمودند * چون
 عبدالله خان با شاهجهان یکدل بود - اقرار داشت^(۱) که - هرگاه
 افواج باهم مقابل شوند - بوقت فرصت - خود را بخدمت
 شاهزاده والا تبار رسانم * درین وقت قابو یافته جلوریز بلشکر
 شاهزاده پیوست * راجه بکرماجیت - که (بر) اراده عبدالله خان
 مطلع بود - شادان و فرحان نزد داراب خان شتافت - تا نوید
 آمدن او رساند * قضا را گلوله تغنگ بر پیشانی راجه رسید -
 فی الفور بیفتاد * ازین ممر سر رشته انتظام افواج شاهزاده از هم
 گسیخت * با آنکه مثل عبدالله خان سردار - بنای فوج هراول
 پادشاهی را منهدم ساخته - بلشکر شاهزاده متفق شده بود - تا هم
 داراب خان و غیره - سرداران لشکر - پای همت خود را بر جای
 داشتن نتوانستند * از آن طرف رفتن^(۲) عبدالله خان و ازین طرف
 کشته شدن راجه بکرماجیت افواج را از نسق انداخت - و دست
 و دل لشکریان از کار رفت * آخر روز افواج طرفین بجای خودها
 رفته قرار گرفتند * الحاصل موکب شاهنشاهی از اکبرآباد بصوب
 اجمیر نهضت فرمود - و شاهزاده شاهجهان بجانب ماندو رایت
 مراجعت برافراشت * و بست و پنجم ماه مذکور شاهزاده
 پرویز را با عساکر بی شمار بتعاقب شاهجهان رخصت نمودند *

(۱) بجای اقرار شاید که قرار باشد * (۲) در نسخه های قلمی

قبل لفظ رفتن و کشته شدن حرف از نوشته و آن محل معنی *

عنان اختیار شاهزاده و نظم و نسق امور عساکر بصوابدید رای مهابت خان مفروض شد * چون شاهزاده پرویز - با عساکر نصرت مآثر - از کربوه چاندا عبور نموده - بولایت ماندو درآمد - شاه جهان - با جمعیت خود - از قلعه فرود آمدند - و رستم خان را با جمعی بمقابلہ فرستادند * بهاءالدین برقنداز - از مخصوصان رستم خان - که در سلک بندگان منسلک بود - از مهابت خان عهد (و) موافق گرفته - در کمین فرصت نشست * وقتی که افواج طرفین برابر هم صف آرا شدند - رستم خان - اسپ برانگیخته - خود را بلشکر پادشاهی ملحق ساخت * این رستم خان بدسروش را - شاهزاده والا قدر از منصب سه بستی^(۱) بوالا پایه پنجهزاري و خطاب رستم خانی نواخته - بصوبه داری گجرات سرفراز فرموده بودند - و اعتماد کمال بروی داشتند * درین وقت که او را سالار سپاه ساخته بمقابلہ شاهزاده پرویز تعیین فرمودند - حقوق تربیت چندین ساله را بر طاق بیوفائی گذاشته - به مهابت خان پیوست * از وقوع این حرکت افواج شاهزاده یکقلم برهم خورد - و اعتماد از میان برخاست * اکثری - جاده پیمای شوارع ناحق شناسی شده - رو بفرار آوردند * شاه جهان - از اطلاع این حال - باقی مانده را پیش خود طلبیده - از آب نربدا عبور فرموده - کشتیها را بآن طرف کشیده - بیرم بیگ بخشی را

با جمعی برکنار آب گذاشته - خود با خان خانان و عبدالله خان
و غیره بصوب قلعه اسیر و برهانپور شتافت * محمد تقی بخشی
نوشته خان خانان را - که نهانی نزد مهابت خان فرستاده بود -
گرفته - بخدمت شاهزاده شاه جهان آورد * در عنوان مکتوب این
بیت نوشته بود -

صد کس بنظر نگاه میدارندم -

ورنه پیریدمی ز بی آرامی *^(۱)

شاهزاده او را - با داراب خان پسرش - از خانه طلب داشته -
آن نامه را در خلوت بوی بغمود - و وی جواب معقول نیارست^(۲)
داد - لهذا او را با فرزندانش - متصل دولتخانه - نظربند
نگاه داشتند - و فال بد مضمون بیت راست آمد * مهابت خان -
پنهانی نوشته ها فرستاده - خان خانان را بسخنان مردم فریب
از راه برد * و خان خانان - بطریق مشورت - بخدمت شاه جهان
التماس نمود که چون زمانه بفاسازیست - اگر چندی
بمقتضای آنکه -

زمانه با تو نسازد تو با زمانه بساز -

طرح صالح اندازند - قرین مصلحت و موجب رفاهیت بنده های
خدا خواهد بود * شاه جهان - اطفای آتش فتنه را فوز عظیم
پنداشته - خان خانان را در خلوت برده - اول بسوگند مصحف

(۱) در نسخه های قلمی پرندمی * (۲) در نسخه های قلمی نیارست *

خاطر خود را از طرف او مطمئن ساختند - و او - دست
 بمصحف برده - بغلاظ و شداد سوگند خورد که هرگز از آن جناب
 روی اخلاص ننهد - و طریق بیوفائی نه پیماید - و در آنچه
 قرین صلاح و خیرخواهی طرفین باشد کوشد * شاه جهان - پس
 از دلجمعی خود - خان خانان را رخصت فرموده - داراب خان
 را - با فرزندان او - در خدمت خود نگاه داشتند * و مقرر شد
 که مشارالیه - این طرف آب متوقف شده - بمراسلات ترتیب
 مقدمات صلح نماید * و چون خبر صلح و رخصت خان خانان
 انتشار یافت - مردمانی - که بر کفار آب تعیین بودند - لوازم
 حزم و احتیاط را گذاشته - سر رشته استحکام گذرهای آب را از دست
 دادند * شبی در حالتی که اینها در گران خواب غفلت بودند -
 جماعتی از جوانان کارگذار - اسپان بآب در زده - مردانه عبور
 نمودند * شورش عظیم برخاست - مردم از هول دست و پا
 گم کردند * بیروم بیگ دست مدافعه کوتاه دیده پای همت
 نتوانست افشرد - و تا خود را جمع کند - مردم بسیاری از آب
 گذشته بودند * خان خانان - حرف سوگند را از لوح خاطر
 زدوده - نامه وفا در نوردید - و توسن بیوفائی را گرم مهمیز نموده -
 به مهابت خان پیوست * بیروم بیگ منفعل و خجل خود را
 بخدمت شاهزاده عالی قدر رسانیده * شاهزاده - از دریافت بیوفائی
 خان خانان و عبور لشکر پادشاهی از آب نریدا - توقف در بهرانپور

قرین مصلحت ندانسته - در عین شدت برشکال و طغیان آب از دریای تبتي عبور فرموده - از راه ولایت قطب الملک بصوب اودیسه رایت نهضت افراشت *

ذکر رسیدن موکب شاه جهانی در بنگاله و گذشته

شدن ابراهیم خان فتح جنگ *

چون موکب شاه جهانی در ولایت اودیسه رسید - احمد بیگ خان - برادرزاده ابراهیم خان ناظم بنگاله - که از قبل عم خود نیابت اودیسه داشت - دران آوان بر سر زمینداران نواح رفته بود * بیک ناگاه خبر تشریف آوری شاهزاده دریافته - نقد همت درباخت - و دست ازان مهم باز داشته - بموضع پپلی - که جای حاکم نشین آن صوبه بوده است - مراجعت نموده - نقد و جنس اشیای خود را همراه گرفته به کنگ - که از پپلی دوازده کوه سمت بنگاله واقع است - رفت - و دران جا نیز مجال اقامت ندیده - به بردوان نزد صالح بیگ - برادرزاده جعفر بیگ - رفته کیفیت واقعه ظاهر ساخت * صالح بیگ تصدیق رفتن رایات منصور شاهزاده نمیکرد * درین وقت نوشته عبدالله خان بطور استمالت بنام صالح بیگ رسید * او مستمال نشده قلعه بردوان را مستحکم نموده متحصن گشت * و چون بردوان مضرب خیام فلک احتشام شد - عبدالله خان بمحاصره پرداخته قافیه بروی تنگ ساخت * چون کار بدشواری

کشید - و ابواب کومک مسدود یافت - لاعلاج عبدالله خان را دید * خان موصوف فوطه در گردنش انداخته بحضور اقدس آورد * چون این خار از راه برداشته شد - رایات دولت آیات بطرف راجمحل ارتفاع یافت * و چون این خبر به ابراهیم خان فتح جنگ - که ناظم صوبه بنگاله بود - رسید - بدریای حیرت فرورفت * با آنکه افواج کومکي او در سرحد مگ و دیگر امکنه متفرق بودند - در اکبرنگر عرف راج محل پای همت افشوده - باستحکام حصار و فراهم آوردن سپاه و ترتیب لشکر و اسباب رزم پرداخت * درین حین نشان شاهزاده بزم او صدور یافت - مضمون آنکه بحسب تقدیر آنچه شدنی بود از قوه بفعل آمد - اکنون^(۱) که از عساکر فیروزی باین طرف شد - اگرچه در نظر همت ما وسعت این ملک (از) جولانگاه نگاهی بیش نیست - و مطلب ازین عالیتر است - لیکن چون این سرزمین پیش ما افتاده سرسری هم نمیتوان گذاشت - اگر اراده رفتن بدرگاه پادشاهی داشته باشد - دست تعرض از جان و مال و ناموس او کشیده - می فرمائیم که بخاطر جمع روانه دهلی شود - و اگر توقف درین ملک مصلحت داند - ازین ملک بهر جا که پسند نماید اختیار نموده آسوده و مرفه الحال نشسته باشد * ابراهیم خان در جواب نوشت که

---

(۱) عبارت اینجا بی ربط - شاید که چنان باشد - اکنون که عساکر

بندگان حضرت این ملک را به پیر غلام خود سپرده‌اند - سر سن است و این ملک - تا جان دارم می‌کوشم - خوابیهایی عمر گذشته معلوم - از حیات مجهول الکمیت چه مانده است - اکنون سوای این آرزویی ندارم که حقوق تربیت ادا نموده - در راه وفا جان نثار شده - بسعادت شهادت فائز شوم * القصه ابراهیم خان ازل خواست که در قلعه اکبرنگر متحصن شود - اما چون قلعه کلان بود - و آن قدر جمعیت - که از هر طرف محافظت چنانچه باید توان نمود - با خود نداشت - لهذا در مقبره پسرش - که حصار مختصر داشت - تحصن جست * درین حال جمعی از بنده‌ها - که متعین^(۱) تهانجات بودند - آمده حصار مقبره را محاصره نمودند - و از درون و بیرون آتش تیر و تفنگ مشتعل گشت * درین وقت احمد بیگ خان هم رسیده داخل حصار شده - از آمدن او دل‌هایی محصوران (را) فی‌الجمله تقوی‌تی پدید آمد * چون اهل و عیال اکثری دران طرف آب بودند - عبدالله خان و دریا خان افغان خواستند که از آب گذشته بدان طرف لشکرآرا شوند * ابراهیم خان از دریانت این معنی مضطر شده - احمد خان را همراه گرفته - سراسیمه بدان سو شتافت - و دیگر مردم را بحراست حصار مقبره گذاشت - و کشتیهایی جنگی پیشتر از خود گسیل کرد تا سر راه بران فوج گرفته نگذارد که

از آب گذرانیده شود - اما پیش از رسیدن کشتیها دریا خان
از دریا گذشته بود * ابراهیم خان - بعد وقف این معنی -
احمد بیگ را - از آب گذرانیده - بر سر دریا خان فرستاد * چون
مقابل هم شدند - بر کنار آب بین فریقین جنگ صعب رو داد -
و جمعی کثیر از همراهیان احمد بیگ مقتول شدند * احمد بیگ -
مجال توقف و تاب مقاومت ندیده - مراجعت نمود * ابراهیم خان
(و) جمعی از جوانان خوش اسبه برجناح استعجال بدو رسیدند *
دریا خان - از دریافت این خبر - گروهی چند پس نشست -
و عبدالله خان بهادر فیروز جنگ نیز - چند کوه بالا رفته -
برهمنویی زمینداران از آب گذشته - به دریا خان پیوست *
بالانفاق در زمینی - که یک طرف بدریا متصل و جانب دیگر
جنگل عظیم بود - پای همت افشوده - نبرد آراستند * ابراهیم خان -
از آب گنگ عبور نموده - متوجه میدان کارزار گشت * سید
نورالله را - که از منصبداران بود - با هشت صد سوار هراول
و احمد بیگ خان را با هفت صد سوار طرح ساخت - و خود
با هزاران سوار و پیاده در غول پای ثبات استوار کرد - و بعد
مقابلۀ فتنین جنگ عظیم واقع شد * نورالله - تاب اقامت
نیارده - از جای خود متحرک شد - و جنگ به احمد خان
رسید * وی - مردانه پا بجنگ قائم نموده - زخمهایی کاری
برداشت * ابراهیم خان - از مشاهده این حال صبر نکرده -

جلوریز ناخت * درین ناختن سر رشته افواج از انتظام رفت *
 اکثری از رفقای او عار فرار اختیار نمودند - و ابراهیم خان با
 معدودی چند پای غیرت در میدان افشود * هر چند مردم جاوا
 را گرفته خواستند از آن در طقه هلاک بیرون کشند - قبول نه نموده
 گفت وقت من مقتضی این کار نیست - چه بهتر ازین که
 جان نثار شده در زمره نمکحلالان شمرده شوم * مقارن این حال -
 مردم از اطراف هجوم آورده بزخمهایی جانستان کارش تمام
 ساختند - و فتح نصیب اولیای دولت شاهزاده جوان بخت شد *
 و جمعی - که در حصار مقبره تحصن داشتند - از دریافت
 این واقعه - مضطرب شدند * درین هنگام - نقیبی را - که
 از بنده های (؟) شاهزاده بپای حصار رسیده بود - آتش دادند -
 و جوانان پیکارپژوه گرم گیر از اطراف و جوانب دویده بحصار
 درآمدند * درین حمله عابد خان دیوان و میر تقی بخشی
 و جماعتی دیگر از مردم روشناس بزخم تیر^(۱) و تفنگ جان نثار
 شدند - و حصار نیز مفتوح شد * مردم قلعه اکثری سر و پا
 برهنه گریختند - و گروهی - که گرفتاری عیال^(۲) ربقه ربقه شان
 بود - آمده ملازمت کردند * چون عیال و اطفال و امتعه و اموال

(۱) همچنین در دیگر جاها - صفحه ۱۷۷ سطر ۷ و صفحه ۲۱۵ سطر ۱۲

بنگوند - غالباً تیر تفنگ باشد چه تیر تفنگ بمعنی غلوله تفنگ باشد *

(۲) در نسخه های قلمی گرفتار *

ابراهیم خان در جهانگیرنگر بود - مرکب شاه جهان از راه دریا بدان طرف عازم شد * احمد بیگ خان - برادرزاده ابراهیم خان - که پیشتر بدان جا رسیده بود - جز اطاعت چاره ندیده - بوسیله مقربان درگاه ملازمت نمود * و وکلائی سرکار بضبط اموال ابراهیم خان مامور شدند * سواى امتعه و اقمشه و فیل و عود و عنبر و غیره نفائس - چهل اک روپیه نقد بضبط درآمد * شاهزاده بلنداقبال داراب خان پسر خان خانان را - که تا حال مقید بود - از قید برآورد - سوگند گرفته - حکومت بنگاله باو تفویض کردند * و زن او را با یک دختر و یک پسر - شهنواز خان - همراه گرفتند * و راجه بهیم پسر راجه کرن را با فوج گران برسم منقلا بصوب پٹنه گسیل کردند * متعاقب - خود با عبداللہ خان و دیگر بنده ها رایت عزیمت افراشتند * چون صوبہ پٹنه در نیول شاهزاده پرویز مقرر بود - مخلص خان دیوان خود را بحکومت آن ملک مقرر داشته - الہ یار خان - پسر افتخار خان - و شیرخان افغان را بفوجداری انجا گذاشته بودند * بمجرد رسیدن راجه بهیم - پای همت آنها متزلزل شده از جا رفت - و آن قدر قوت در دل نیافتند که حصار پٹنه را مستحکم نموده - تا رسیدن کومک - منحصن شوند * از پٹنه برآمده بجانب الہ آباد شتافتند * راجه بهیم - بی تحریک سیف و سنان - بشهر درآمد - صوبہ بہار را متصرف شد * و متعاقب - شاهزاده جهان ستان رونق بخش - و جاگیرداران

آن صوب بشرف ملازمت مشرف - گشتند * سید مبارک -
 که قلعه دارچی رھتاس بدمه او مقرر بود - قلعه را بزمیندار سپرده -
 بشرف استلام عتبه سنیّه شاهزاده شتافت * شاهزاده - عبداللہ
 خان را با فوجی بسمت صوبہ الہ آباد - و دریا خان را با جمعی
 بطرف صوبہ اودہ - تعیین فرمودند - و بعد چندی - بیوم بیگ را
 بحکومت صوبہ بہار گذاشته - خود نیز رایات عزیمت بآن طرف
 افراشتند * و پیش ازان کہ عبداللہ خان از گذر چوسا عبور^(۱)
 نماید - جهانگیر قلی خان - پسر خان اعظم کوکہ - کہ بخدمت
 جونپور اختصاص داشت - ہراسان شدہ - جای خود گذاشتہ - نزد
 مرزا رستم بہ الہ آباد رفت - و عبداللہ - جلوریز - در قصبہ جھوسی -
 کہ آن روی گنگ مقابل الہ آباد واقع است - رسیدہ - معسکر آرا
 گردید * و چون کشتیہای کلان از بنگالہ ہمراہ رفتہ بود - بضرب توپ و
 تفنگ از آب عبرہ نمودہ - در معمورہ الہ آباد لشکرگاہ ساخت - و
 موکب اقبال شاهزادہ شاہجہان در جونپور نزل اجلال فرمود *

جنگ نمودن شاہجہان با عساکر پارشاہی

و رفتن بسمت دکن *

چون خبر عزیمت شاہجہان بصوب بنگالہ و اردیسہ بعرض

(۱) در نسخہ ہای قلمی ایفجا جوسہ و پیشقر چوسا نوشتہ - صفحہ ۱۴۶

سطر ۲ بنگرزد * (۲) در نسخہ ہای قلمی کوا *

شاهنشاهی رسید - به شاهزاده پرویز و مهابت خان - که در دکن بودند - فرمان رفت که ازان جا - بر جناح استعجال - متوجه صوبه الہ آباد و بہار شوند - تا اگر ناظم بنگالہ سد راہ موکب شاہجہانی نتواند شد - ایشان با عساکر نصرت مآثر بمقابلہ پردازند * و مقارن این حال - خبر کشتہ شدن نواب ابراہیم خان فتح جنگ ناظم بنگالہ سامعہ آشوب شد - لہذا مکرر فرامین بتاکید تمام اصدار یافت * شاهزادہ پرویز - با مهابت خان و دیگر امرا - بصوب بنگالہ و بہار عنان معارفت منعطف ساختند * چون سران لشکر شاہجہان - کشتیہا را بجانب خود کشیدہ - گذرہای آب گزگ را مستحکم و مضبوط نمودہ بودند - ازین ممر چندی متوقف شدہ^(۱) - بہ تردد تمام موازی سی منزل کشتی از زمینداران بدست آوردہ - براہمنوی آنها گذری برای عبور اختیار نمودہ - از آب عبور کردند * روزی چند طرفین بمقابلہ ہمدیگر صف آرا شدند * چون عساکر پادشاہی قریب چہل ہزار (بود) و لشکر شاہجہان از دہ ہزار زیادہ نبود - لہذا دولتخواہان شاہجہان مصلحت در صف جنگ نمی دیدند * راجہ بہیم - پسر رانا کرن - بر خلاف دیگر خیرخواہان پای جہالت افشردہ - بطور راجپوتان بمبالغہ و اغراق تمام - اصرار و استبداد نمود کہ بدون جنگ صف رفاقت من متصور نیست * ناگزیر شاہزادہ والاچاہ - پاس

(۱) در نسخہ ہای قلمی شد * (۲) شاید کہ جنگ صف باشد چنانکہ

پائین نوشتہ * در منتخب اللباب نیز جنگ صف *

خاطر او را اهم دانسته - با وجود قلت سپاه - قرار بجنگ صف داد *
 از طرفین - ترتیب صف نموده - پا بجنگ قائم نمودند * لمؤلفه -
 ز طرفین افواج بستند صف -
 همه خنجر و تیر و نیزه بکف *
 بمیدان فشرده پای قتال -
 شده آتش حرب در اشتعال *
 نخست از دو سو توپ بندوق بان^(۱)
 شده بر سر فوج آتش فشان *
 زدود ارباب ازان در سپاه
 توگفتی که برخاست ابر سپاه *
 همه گوله باران برنگ تگرگ^(۲) -
 نمودار گردید طوفان مرگ *
 سر و دست (و) پهل و پای سران
 بروی هوا بود هر سو پران *
 ز خون هر طرف گشت نهري روان -
 چو ماهی تن پهلوانان طپان *
 بهر سو روان تیر خارا شکاف -
 بهر تن که بنشست بگذشت صاف *

---

(۱) واو عطف ننوشته * (۲) در نسخه های قلمي ترنگ و آن سهو

ز تیغ و سنان سینه‌ها چاک چاک -
 تن پها—وانان فتاده بخاک *
 دای فوج شاهي بسان نجوم
 بر افواج شهزاده کرده هجوم *
 گرفتند گردش دران داورى -
 چو برگرد انگشت انگشتري *
 ز افواج شاه جهان راجه بهیم -
 بفن شجاعت بسی مستقیم -
 بدین گونه این چیرگیها چو دید -
 فداورد در دل هراسی پدید *
 تن چنـد زان قوم همراه او^(۱)
 رها کرد بر فوج اعدا جا—و *
 برانگیخت اسپى چو شیرى بجنگ -
 برآهیخت تیغى برنگ نهنگ *
 بیک حمله مردانه صفها درید -
 بچستی بقول مخالف رسید *
 کسی کو شدش سدره زان سپاه
 سرش را برانداخت بر خاک راه *
 ولیکن جوانان جنگ آزمـا

(۱) قافیه آو با جلو صحیح نباشد *

چو دیدند که ناگه آمد بلا -^(۱)
 ز هر جانب اسبان برانگیختند -
 بران پیلتن پهلوان ریختند *
 تنش را بشمشیر کردند چاک -
 ز مرکب برانداختندش بخاک *
 دگر از سران سپاه و خـدم
 نیارست بر یاریش زد قـدم *

گوله اندازان - از معائنۀ این حال - توپهارا گذاشته پس پا شدند -
 و توپخانه بدست مردم پادشاهی افتاد * دریاخان و غیره افعانان
 و دیگر سرداران سپاه جنگ ناکره - پا بگریز نهادند * افواج
 پادشاهی - از اطراف و جوانب چون حلقۀ پرکار سر بهم آورده -
 شاهزاده را چون نقطه درمیان گرفتند * سواي فیلان نشان و طوغ
 و قورچیان خاصه - (که) پس پشت شاهزاده بودند - و عبد الله
 خان - که بجانب دست راست بانداک فاصله ایستاده بود -
 احدی نماند * درین وقت تیري باسپ سواری خاصۀ شاهزاده
 رسید * عبد الله خان چون دانست که شاهزادۀ عالی قدر از میدان
 عنان تاب نخواهد شد - جلو گرفته - بالحاج و اقتراح تمام از میدان^(۲)
 برآورده - اسپ سواری خود را پیش کشید - (و) بالتماس بسیار
 سوار ساخت * بالجمله از رزمگاه تا رهناس عنان منازعت باز

(۱) باعلان های مخفی * (۲) در نسخه های قلمی زمینداران *

نکشیدند * چون در همان ایام شاهزاده مراد بخش قدم به عالم شهود نهاده بود - و کوچهای طولانی متعذر می نمود - لهذا ایشان را در ظل حمایت ایزد مغان سپرده - خدمت پرست خان را - با چندی از بنده های معتمد - بخدمت ایشان مقرر داشته - خود - با دیگر شاهزاده ها و پرستاران حرم دولت - با کمال آهستگی و وقار بسمت پتینه و بهار علم نهضت افراشتند * درین وقت - عرائض دنیاداران دکن - علی الخصوص ملک عنبر حبشی - متضمن بر التماس توجه بدان صوب مکرر رسید * و شاهزاده - بعد از انعطاف عذران - داراب خان پسر خان خاندان را - که سوگندها داده بحکومت و حراست صوبه بنگاله سرفراز کرده بودند - طلب فرمودند - که در کوچ خود را بملازمت رساند * داراب خان - از ناراستی و درشت خوئی - صورت این معنی از خیال دیگر بخاطر آورده - عرضداشت نمود که زمینداران - از هر طرف محاصره نموده - طرق مسدود نموده اند - ازین ممر برآمدن متعسر دانسته از خدمت والا متعذرام * (۳) شاهزاده از آمدن او مایوس شده - و جماعتی - که مصدر ترددات تواند شد - نیز در رکاب نمانده بود - لا علاج - با خاطر

(۱) در نسخه های قلمی بعد از ان عطاف * (۲) شاید که زشت خوئی

باشد * (۳) در نسخه های قلمی متغیر - همچنین جائی دیگر -

صفحه ۱۰۷ سطر ۱۱ بنگرند * (۴) بجای ترددات در نسخه های قلمی

بر دولت * (۵) در نسخه های قلمی توانند *

پیرآشوب - بآشفنگی تمام - پسر داراب خان را حواله عبد الله خان فرموده - به اکبرنگر شتافتند - و کارخانجات بیوثات را - که دران جا گذاشته بودند - همراه گرفته - از همان راه که از دکن آمده بودند علم مراجعت افراشتند * عبد الله خان - از دریافت بی ادائی و بدطینتی داراب خان - پسر جوان او را مقتول ساخته - آبله های دل شکست * هرچند که شاهزاده نشان فرستاده از قتل او مانع شده بود - اما مؤثر نیفتاد * و چون خبر نهضت شاهجهان از بنگاله بصوب دکن بعرض پادشاه رسید - فرمان شد که شاهزاده پرویز که بتعاقب شاهجهان به بنگاله رفته است - مخصوص خان - بر سنبیل استعجال - نزد شاهزاده مذکور رفته - سزاوی نمود - ایشان را با امرای عظام روانه دکن نماید * لهذا شاهزاده پرویز - صوبه بنگاله را بجایگیر نواب (مهابت) خان و پسرش خانه زاد خان تفخواه داده - عنان معارفت بصوب دکن معطوف داشتند *

مقرر شدن صوبه بنگاله در جایگیر نواب

مهابت خان و پسر او *

چون صوبه بنگاله بجایگیر نواب مهابت خان و پسرش خانه زاد خان مقرر شد - از خدمت شاهزاده مرخص شده - به بنگاله شتافت - و احکام بنام زمینداران آن ملک صادر شد که دست تعرض از داراب خان کوتاه داشته - او را روانه بملازمت سازند * داراب خان بی مانعی آمده با مهابت خان

ملازمت نمود * اما چون خبر آمدن او نزد خان موصوف بعرض حضرت شاهنشاهی رسید - فرمان جهان مطاع بذام مهابت خان بدین مضمون عز اصدار یافت که در زنده گذاشتن آن بدفرجام چه مصلحت بخاطر آورده - می باید که - بمجرد اطلاع بر مضمون فرمان - سر آن سرگردان تیه بطالت و ضلالت را روانه حضور پرنور سازد * و خان معزی الیه^(۱) - حکم والا را کاربند شده - سرش بریده بدرگاه جهان پناه ارسال داشت * و چون مهابت خان فیلانی - که در صوبه بنگاله و غیوه بدست آورده بود - بدرگاه آسمان جاه ارسال^(۳) نداشت - و نیز مبالغ خطیر از مطالبات سرکار بدمه او می برآمد - لهذا فرمان شد که عرب دست غیب - نزد خان مشارالیه رفته - فیلان را باز یافت نموده - بحضور والا شتابد - و بگوید که اگر او را حسابی خرد پسند باشد - بدرگاه والا حاضر شده - مطالبه را بدیوانیان عظام مفروغ سازد * مهابت خان نخست فیلان را روانه بارگاه عالم پناه ساخت - پس از آن - پسر خود خانه زاد خان را بصوبه داری این ممالک بنگاله مقرر داشته - خود - با جمعیت چهار پنچ هزار راجپوت خونخوار یکرنگ - عازم استلام عتبه سفیده حضور گردید * و پیش نهاد خاطرش اینکه اگر حرف برناموس و مال و جان او آید - هرگاه کار بجان و کارد باستخوان رسد -

(۱) در نسخه های قلمی معزاییه - صفحه ۱۷۳ سطر ۳ بنگرند * (۲)

در نسخه های قلمی داشت *

حتی الامکان پاس عزت ناموس خود داشته - با اهل و عیال نثار شود * و چون خبر رسیدن او معروض حضرت اقدس گردید - اول حکم شد که تا او مطالب سرکار پادشاهی را بدیوانیان اعلیٰ مفروغ نسازد - و مدعیان خود را بر طبق عدالت راضی نه نماید - راه کورنش و ملازمت مسدود است * بعد ازان برخوردار - پسر خواجه^(۱) نقشبندی را - که بحکم شاهنشاهی خان مذکور دختر خود را با وی منسوب کرده بود - بحضور طلب فرموده - بخواری و بیعزتی تمام تازیانه ها زده دست و گردن بسته - سربرهنه بزندان سپردند * مهابت خان هنگام صبح با جمعیت خود سوار شده - مراتب عبودیت و بندگی را ترک کرده - گستاخانه و بی باکانه - دروازه گلاب بازی را درهم شکسته - با چهار پانصد راجپوت بدرون رفته - مراسم کورنش و زمین بوس بنقدیم رسانیده - بلباس سیر و شکار - سمت منزل خود مراجعت نمود * القصه چون موکب شاهنشاهی بصوب تهنه رفته بود - به مهابت خان حکم شد که عزیمت بسمت تهنه نماید * و در همان ایام شاهزاده پرویز وفات یافت * اما چون شریف خان - در قلعه تهنه متحصن گشته - باستحکام پرداخت - بندگان شاهجهانی عازم سمت دکن شدند * مهابت خان - بعد رسیدن انجا - مکرر عرائض بخدمت شاه جهان فرستاده - اظهار رسوخ عقیدت نمود - و ازان طرف

---

(۱) در سیرالمتأخرین خواجه عمر نقشبندی *

مستمال شده - بخدمت شاهزاده عالی قدر شرف اندوز گشت -
 لهذا صوبه بنگاله - از تغیر خانه زاد خان پسر مهابت خان -
 به مکرم خان والد معظم خان مقرر گردید - و ولایت پتنه به میرزا
 رستم صفوی تفویض شد * گویند روزی که سند نظامت بنگاله -
 از تغیر خانه زاد خان - بنام نواب مکرم خان در شاه جهان آباد
 نوشته شد - شاه نعمت الله فیروزپوری قصیده در مدح خانه زاد خان
 نوشته فرستاد - و در قصیده یک بیت - که مشعر بر معزولی او
 بود - داخل کرد - و آن این است -

من در هوایت ای گل خندان چو عنذلیب -

سرو تو نوبهار و تماشاها دیگـران *

خانه زاد خان چون آن بیت مطالعه کرد - بر تغیری خود مطلع
 شده - فکر روانگی خود نمود - و بعد یک ماه فرمان تغیری
 باو رسید *

نظامت نواب مکرم خان *

در سال بست و یکم از جلوس - مطابق سنه ۱۰۳۵ - مکرم خان
 بنظامت صوبه بنگاله فرق عزت برافراخت * چند ماه پیش
 نگذشته بود - که بحسب اتفاق - فرمان پادشاهی بنام او شرف
 صدور فرمود * خان موصوف بسواری کشتی باستقبال فرمان
 شتافت * چون وقت نماز عصر نزدیک شد - بملازمان فرمود
 که کشتی را برکنار کشند - تا نماز گذارده متوجه مطلب شود *

ملازمان خواستند که سرکشتی گردانیده بساحل آرند * مقارن این حال - بادی تند وزید - سرکشتی بجانب دیگر بگردید * طوفان تند و تلاطم امواج کشتی را غرق ساخت * مکرم خان - با رفقا و صاحبان خود - آشنای دریایی فنا گشت - و احدی ازان گرداب هلاک سر بساحل نجات نکشید *

نظامت نواب فدائی خان *

چون سانحه غرق شدن مکرم خان بعرض والا رسید - سال بهشت و دریم از جلوس - سنه ۱۰۳۶ هجری - نواب فدائی خان بحکومت صوبه بنگاله جیغه مباهات برکلاه افتخار زد * و چون دران ایام سوای اقمشه نفیسه این ملک و فیل و عود و عنبر و غیره تحف و هدایا - زر نقد ارسال حضور نمیشد - درین وقت - برخلاف سابق - مقرر گشت که هر سال پنج لک روپیه پیشکش حضور و پنج لک روپیه بصیغه پیشکش نورجهان بیگم - که مجموعه ده لک روپیه باشد - داخل خزانه عامره میکرده باشند * چون - بهشت و هفتم صفر سنه ۱۰۳۷ هجری - پادشاه نورالدین محمد جهانگیر - در هنگام مراجعت از کشمیر - در قصبه راجور^(۲) رحلت سفر آخرت نمود - و ابوالمظفر شهاب الدین شاه جهان - که دران زمان در حدود دکن بود - خروج نموده - بحسن تدبیر

(۱) بجای مجموع * (۲) در سیرالما آخرین راجوری *

آصف‌جاه آصف‌خان - بعد قلع و قمع برادران - بر تخت سلطنت دهلی جلوس فرمود * صوبه بنگاله از تغیر فدائی خان به قاسم خان مفوض گشت *

نظامت نواب قاسم خان *

چون قاسم خان - بخدمت نظامت صوبه بنگاله - گل افتخار و اعزاز را زیب دستار عزت و مفاخرت (ساخت) - بدستور ناظران ماضیه - بنظم و نسق امور نظامت پرداخته - در تنبیه و اخراج فسدہ مساعی جمیلہ بتقدیم رسانید * سال ششم از جلوس شاه‌جهان - بر فرقه نصاری و پرتگیس - که در بندر هوگلی مسلط شده بودند - فوج کشی نموده - بعد جنگ فتحیاب گردید * در جلدوی این فتح مورد تحسین و عنایات شاهنشاهی شد * اما در همان زودی داعی حق را لبیک اجابت گفت *

نظامت نواب اعظم خان *

بعد از آن نواب اعظم خان بخلعت نظامت صوبه بنگاله ذخیره مباحثات اندوخت * و او از عهده ملکداری کما حقہ نتوانست برآمد - و نظم و نسق ملک بروهم خورد - تا آنکه آشامیان - سر بشورش برداشته - اکثر محالات و پرگنات متعلقه ممالک محروسه را تاخت و تاراج نمودند - و عبد السلام را - که با جمعیت هزار

سوار و پیداده بسیار در نواح گواهتی رفته بود - معه اموال و اجناس بیقیاس اسیر کرده بردند * چون سانحه بحضور پرنور حضرت خدیو گیهان شاه جهان معروض گردید - اعظم خان معزول شد - و اسلام خان - که در امور نظم و نسق ملکی مهارت تمام داشت و از امرای کبار جهانگیری بود - بخلعت صوبه دارمی بنگاله مخلع شد *

حکومت نواب اسلام خان *

چون نواب اسلام خان بحکومت صوبه بنگاله سر تفاخر انراخت - از آنجا که مرد کاردان و سلیقه شعار بود - بعد رسیدن در صوبه - از رفق و فتق مهمات نظامت کما یذبغی پرداخته - اراده تنبیه آشامیان بدنهاد - و تسخیر ملک کوچ بهار و آشام - پیش نهاد خاطر نموده - عنان عزیمت بدان صوب معطوف ساخت - و بجنگهای متواتره و قتال متکثره تنبیه آن گروه شقاوت پژوه نموده - محالات پادشاهی از حیطة تصرف آن سگ طینتان برآورده - بر ملک کوچ بهار رفت * و آن ملک را بجنگهای صعب مفتوح ساخته - اکثر قلعات آشام را نیز مسخر ساخت - و در استیصال آشامیان شوم سرگرم جنگ و پیکار بود * درین ضمن - بجهت وزارت - طلب اسلام خان از حضور شاه جهان شد - و فرمان

(۱) صفت بصیغه جمع آورده مگر جنگها جمع فارسیست * همچنان در

صفحه ۲۲۱ سطر ۵ * (۲) در نسخه های قلمی سنگ طینتان *

بغام نواب سیف خان اصدار یافت که نظامت بنگاله به شاهزاده محمد شجاع مقرر شد - تا رسیدن شاهزاده لوازم نیابت بجا آورده از امور مرجوعه آن ملک خبردار باشد * اما چون اسلام خان در عین گرمی کارزار عازم ملازمت حضور شد - مهم آشام ناتمام ماند - بلکه باعث مزید شورش و فساد آشامیان بدنهاد گردید * و این معنی در اواخر سال یازدهم از جلوس شاه جهان رو داد *

حکومت شاهزاده محمد شجاع *

در سال دوازدهم از جلوس شاه جهانی - شاهزاده محمد شجاع داخل ممالک بنگاله شده - در اکبرنगर عرف راج محل رخت اقامت انداخته - همان جا طرح عمارات عالی نموده - مکانات دلنشین احداث فرموده * و نواب اعظم خان را - که نائب و خسر آن شاهزاده بود - به جهانگیرنगर فرستاد * امورات نظم و نسق ملک - که از رفتن اسلام خان برهم خورده بود - مجدداً رونق تازه گرفت * مدت هشت سال بنظم و نسق آن ملک پرداخت * سال هشتم از جلوس - شاهزاده محمد شجاع بحضور طلب شد - و نواب اعتقاد خان بخلعت نظامت صوبه دارایی این ملک کوس نوبت پنجروزه نواخت *

نظامت نواب اعتقاد خان *

چون نواب اعتقاد خان بخلعت نظامت بنگاله از حضور مخلع شده^(۱) درین ملک رسید - دو سال بنظم و نسق پرداخته -

(۱) در نسخه های قلمی شد *

در سال بست و دوم از جلوس شاه جهان - معزول شد - و سلطان محمد شجاع را کورت دوم نظامت این ممالک مسلم شد *

کیفیت حکومت شاه شجاع دفعه دوم و مال حال او *

چون کورت ثانی شاهزاده محمد شجاع در بنگاله رسید - مدت هشت سال باستقلال کمال در ضبط و ربط ملک پرداخته - فتح ممالک نموده - داد کامیابی و کامرانی داد * و سال سیم از جلوس - مطابق سال ۱۰۶۷ هجری - اعلیٰ حضرت شاه جهان بعارضه بدنی مبتلا شدند - و بسبب آنکه ایام بیماری امتداد کشید و ارکان دولت از دیدار فائز الانوارش محروم بودند - تخلخل عظیم در انتظام امور سلطنت رو داد * چون از شاهزاده‌ها غیر داراشکوه کسی در حضور حاضر نبود - لهذا عنان اختیار ملکی بدست او داد * و او - خود را ولی عهد تصور نموده - زمام حل و عقد امور سلطنت بقبضه اقتدار خود مستحکم درآورد * ازین جهت شاهزاده مراد بخش در گجرات خطبه بغام خود خوانده * و محمد شجاع در بنگاله اسم سلطنت بر خود اطلاق کرده - لشکرکشی نموده - به پٹنه و بهار رفت - و ازان جا عزیمت پیشتر نموده - متصل به بنارس رسید * داراشکوه از دریافت این اخبار - در عین اشتداد مرض - اعلیٰ حضرت را تکلیف عزیمت داد - تا آنکه بستم محرم سنه ۱۰۸۶ - مطابق سی و یکم از جلوس - رایات

عظمت و اجلال از دارالخلافه شاه جهان آباد بسمت مستقرالخلافه اکبرآباد نهضت فرما شدند * نوزدهم صفر - مستقرالخلافه مخیم سراقات عز و اجلال گردید * ازان جا داراشکوه راجه جی سنگه کچهواهه را - که عمده راجه های عظام و رکن رکن سلطنت بود - با چندی از امرای کبار - مثل دلیر خان و صلابت خان و ایزد سنگه و غیره امرای پنجهزاری و چهارهزاری و غیره (و) افواج بی شمار پادشاهی و لشکری فراوان از نوکران خود - با توپخانه و سایر آلات حرب - بسرداری سلیمان شکوه - مهین خلف خویش - بجنگ محمد شجاع تعیین نمود * چنانچه چهارم ماه ربیع الاول سنه مذکور - از دارالخلافه کوچیده - بدان مهم ره گرا گردیدند - و بعد قطع منازل از بلده بنارس گذشته - در موضع بهادرپور - که بمفاصله^(۱) دو نیم کوه از بلده مرقوم بر کنار آبگنگ واقع است - بمفاصله یک و نیم کوه از لشکرگاه محمد شجاع - مضرب خیام ساختند * و طرفین بهوشیاری و خبرداری پرداخته - در صدد فرصت بوده - از طرفی پیش دستی بظهور نمی آمد - تا آنکه - بستم و یکم جمادی الاول - به بهانه تبدیل مکان آوازه کوچ انداخته - صباح آن باراده جنگ مسلح و مکمل شده - کوس جنگ نواخته - بانگ^(۲) حی علی الیورث در دادند - و بر سر محمد شجاع - که از خبر

(۱) در نسخه های قلمی اینجا مفاصله و پائین فاصله نوشته * (۲) بر

دیروز غافل شده بتسویه صفوف قتال و آرایش آلات حرب و جدال
 نپرداخته سرمست باد غفلت و بیخبری و مخمور خواب
 شیرین سحری بود - بیک ناگاه مانند بلای ناگهانی حمله برده -
 از هر طرف ریختند * محمد شجاع - سراسیمه از خواب بیدار
 گشته - بر ماده فیل سوار شده - حرکت مذبوحی کرد * چون
 کار از کار گذشته بود و راجه جی سنگه دلیرانه از جانب میسره
 نزدیک رسید - لاعلاج عنان قاب شده - خود را بر نواره ها - که
 از بنگاله همراه رفته بود - رسانیده - کشتی هزیمت نهد براند -
 و خزانه و توپخانه و دواب و کارخانجات را با تمامی اردو وقف
 تاراج ساخته - بسرعت هرچه تمامتر از پلنه گذشته - به مونگیر
 رسیده - در صدد محافظت آن مکان شده - چندی متوقف
 شد * مردم سلیمان شکوه - بغارت و تاراج و قتل و اسیر پرداخته -
 بتعاقب محمد شجاع شتافته به مونگیر رسیدند * محمد شجاع -
 در آن جا هم مجال توقف ندیده - بسرعت برق و باد راه نورد
 شد - (و) یکسر داخل اکبرنگر گردید * افواج پادشاهی تا حدود
 صوبه پلنه و بهار بعمل و دخل خود آوردند * اما چون اورنگزیب
 عالمگیر بهادر در همان زودی از دکن عزیمت حضور نموده - در
 حدود نربدا با فوجهای انبوه مقابله نموده - بعد مقابله بسیار و
 خونریزی بیشمار - شکست^(۱) فاحش یافته - به شاه جهان آباد

شتافت * و عالمگیر داخل شهر شده - سلطان محمد پسر کلان را
 بملازمت شاه جهان فرستاده - پادشاه را نظربند ساخت * و
 داراشکوه را بعد محاربات بسیار بقتل درآورده - در ماه مبارک
 رمضان سنه ۱۰۶۹ هجری - بر سریر سلطنت دارالخلافه شاه جهان آباد
 جلوس فرمود * و سلیمان شکوه هم - از دریافت خبر هزیمت
 داراشکوه - تعاقب شاه شجاع گذاشته - به شاه جهان آباد مراجعت
 نمود * محمد شجاع - منقشه داراشکوه و اورنگزیب را طولانی
 تصور نموده - میدان خالی دیده - باغوامی علی وردی خان و
 مرزاجان بیگ و غیره ارکان دولت - بار دیگر آب رفته را در جوی
 شمشیر آورده - بداعیه وراثت سلطنت بنگاله - با لشکر جرار
 خونخوار - متوجه دارالخلافه هندوستان گردید * چون - پیش
 از رسیدن - معامله انجا مفروغ شده - اورنگزیب عالمگیر بر تخت
 فسمته بود - از دریافت این خبر عالمگیر - با تمامی افواج به
 هندوستان - برجناح استعجال نهضت فرموده - و در مقام کچه^(۳)
 فتنین مقابل شده - داد مقابله دادند * لمؤلفه -

شده قائم از هردو سو فوجها -

چو کوهی بمیدان فشردند پا *

(۱) در سیر المتأخرین اله وردی خان نوشته * (۲) فاعل فرموده اگر

عالمگیر باشد بجای هندوستان به هندوستان خوانند * (۳) در

سیر المتأخرین و منتخب اللباب کهچوه - در استوارت کهچوه *

سپاه از دو جانب چو نزدیک شد -
 ز گرد سیاه^(۱) دهر تاریک شد *
 چو از هردو سو کوفتند طبل جنگ -
 کشادند شیران به پرخاش چنگ *
 ز کوس و کورگه^(۲) برآمد خروش -
 جهان را ز بس شور کرگشت گوش *
 ز توپ و ز بندوق و از بان و تیر
 سلامت ز گیتی شده گوشه گیر *
 ز دود ارابه - که شد بر هوا -
 بپوشید بر چشم عالم سما *
 شده گرم در جان ستانی سنان -
 پیام اجل گفت در گوش جان *
 چنان برق شمشیر آتش فروخت -
 کزو خرمن زندگیا بسوخت *
 ز بس آتش حرب شد مشتعل -
 بر افلاک بهرام را سوخت دل *

بعد از کشش و کوشش بسیار (و) دستبرد بیشمار - افواج عالمگیر
 مغلوب و منهزم شد - و پادشاه عالمگیر - با معدودی چند از امرا
 و خواص و جمعی پیاده‌های تفنگچی - پای ثبات در میدان

(۱) یا سپه باشد * (۲) سکنه حرفی * (۳) در نسخه‌های قلمی زکوره *

فشرده - فرزین بزد تهور را در بساط نبرد قائم ساخت * علی وردی خان - میر بخشی شجاع شاه - بعزم دستگیر کردن آن حضرت رخ آورده - خواست که کشت رسانده مات کند * از آنجا که حق تعالی جوهر عقل سلطین را فوق عقول جمهور خلألق آفریده است - و در تدابیر جنگ منصوبه درست دارند - آن والا فطرت لیلج فطنت - بمقتضای الحرب خدعة - خان مذکور را بتطبیع وزارت فریب داده - فرمود که اگر محمد شجاع را - از فیل فرود آورده - بر اسب سوار نمائی - بازی ما قائم میماند * خان مذکور - بطمع خام با خداوند نعمت قدیم شطرنج کج باخت - شیوه دغا بازی بکار برده - بمحض محمد شجاع عرض کرد که فتح و نصرت نصیب اولیای دولت (شد) و پیل بند فوج حریف شکست خورد - لیکن چون گوله و بان و تیرو تفنگ از هر طرف می آید - مبادا - در سواری فیل - چشم زخم رسد - صلاح دولت آنکه بر اسب سوار شوند - باقبال خداوندی پادشاه عالمگیر را - زچ ساخته - بطرفه العین در گوشه کمان دستگیر کرده می آرم * همین که شاه شجاع بر اسب سوار شد - خان مذکور خبر به عالمگیر فرستاد * آن حضرت فوراً بحکمت عملی شادمانه فتح نواخت * و چون مردم سپاه شاه شجاع را بر فیل ندیدند - یکبارگی غلغله فتح عالمگیر و مقتول شدن شاه شجاع در تمامی لشکر افتاد *

سپاه - تصدیق کشته شدن شاه شجاع نموده - یکبارگی راه فرار پیمودند * شاه هرچند جهد کرد سودی نه بخشید * از آنجا مثل مشهور است - ^(۱) شجاع جیت بازی هارے اپنے هاته ^(۲) هارا * فوج عالمگیر باز فراهم شده حمله نمودند * شاه شجاع - چون دید که بازی از دست رفت - ناگزیر عار فرار اختیار نموده - خود را به بنگاله رسانید - و درهٔ تیلیاگدهی و سکرگی گلی ^(۳) را مستحکم (کرده) - در اکبرنگر نشست * عالمگیر پادشاه نواب معظم خان خان خانانان سپه سالار را بصوبه داری بنگاله مامور و متعین ساخت * و بست و دو کس امرای نامدار - مثل نواب اسلام خان و دلیر خان و داؤد خان و فتح جنگ خان و احتشام خان و غیره را - بسرکردگی ^(۴) سلطان محمد - بتعاقب شجاع برگماشته - خود بدولت مظفر و منصور - بدارالخلافت مراجعت فرمود *

حکومت نواب معظم خان ^(۵) خان خانان *

چون نواب معظم خان خان خانان سپه سالار - خلعت صوبه داری ممالک بنگاله را زیب قامت افتخار گردانیده - با فوج دریا مرج - راه نورد بسمت بنگاله شد - از آنجا که شاه شجاع درهٔ تیلیاگدهی و سکرگی گلی را استحکام داده بود - عبور ازان هر دو دره

(۱) در استوارت - " شجاع جیت بازی اپنے هاته هارا " * (۲) در

نسخه های قلمی هات * (۳) در نسخه های قلمی دیگر جا سکرگی گلی *

(۴) در نسخه های قلمی سرکردگی * (۵) مشهور به میرجمله *

دشوارگذار محال دانسته - با جمعیت دوازده هزار - دواسپه
 براه چهارکهند و کوهستان - خود را در بنگاله رسانید * چون افواج
 نزدیک رسید - سلطان شجاع - در اکبرنگر استقامت خود ندیده -
 علی وردی خان را - که مایه فتنه و فساد بود - بقتل آورده -
 خود در نانه آمده - موزچال بسته - بخودداری کوشید * چون
 افواج مقابل شد و آب گنگ در میان حائل بود - روزی شریف
 خان مایه فتنه (و) فتح جنگ خان - بر کشتیها سوار شده - عبیره
 نموده - و متعاقب - فوج دیگر هم سوار شد * ازین طرف -
 مردمان سلطان شجاع - بمجرد رسیدن شریف خان - مقابل شدند *
 قریب هفتاد کس - که برخشکی فرود آمده بودند - کشته و
 خسته گردیدند * دیگر کشتیها از میان آب رجع القهقري نمودند *
 سلطان شجاع حکم بکشتن مجروحان کرد - شاه نعمت الله فیروزپوری
 مانع آمدند * سلطان شجاع - که بخدمت ایشان اعتقاد کمال
 داشت - شریف خان را - معه تمامی مجروحان - حواله ایشان
 کرد * ایشان تیمارداری نموده - بعد اندمال جراحتها - رخصت
 بلشکر آنها نمودند * اما سلطان محمد - تقی (؟) با عم خود ساخته -
 جریده بملاقات آمد - و انواع شفقت بزرگانه از عم خود دیده -
 اقامت نمود * سلطان شجاع دختر خود را بازدواج او درآورد *
 سلطان محمد - از طرف سلطان شجاع - با عساکر پادشاهی - که
 خان خانان و دلیر خان وغیره باشند - چند نوبت جفکها کرد *

آخر چون مزاج سلطان شجاع را غافل و کم تدبیر یافت - باز مراجعت کرده - بلشکر پادشاهی ملحق شد - و ازان جا به شاه جهان آباد بملازمت پدر رفته محبوس گردید * و حکم تعاقب سلطان شجاع بنام خان خانان بتاکید تمام ورود یافت * القصه روزی که دلیر خان و غیره از پگله گهاٹ عبور نمودند - پسر دلیر خان - با جمعی از مردم کاری - غریق بحر فنا گشت * اما سلطان شجاع - معه متعلقان و معتمدان خود - بر نوآره های پادشاهی - که از جهانگیرنگر طلبیده بود - برنشسته - کشتی هزیمت به جهانگیرنگر تزد براند * خان خانان هم از راه خشکی بتعاقب شتافت * سلطان شجاع - دران جا هم مجال اقامت نیافته - با معدودی چند - راه ملک آشام گرفت - و ازان جا بولایت ارخنگ^(۱) رسیده - بمرزبان انجا - که از نسل سادت (۹) بود - پناه آورد * و در همان زودی - دران ملک - بخداع مرزبان آن مرزبوم یا^(۲) باجل طبیعی درگذشت * چون - در ایام هرج مرج سلطان شجاع - بیم^(۳) نرائن - راجه کوچ بهار - جسارت نموده - با جمعیت انبوه - بر گهوارا گهاٹ تاخت نمود - جمعی کثیر از ذکور و اناث مومن سکنه انجا را باسیری برد * و بقصد تسخیر

(۱) در نسخه های قلمی اینجا یرخنگ نوشته * صفحه ۱۱۱ سطر ۱

و حاشیه ۵ بنگرند * (۲) در نسخه های قلمی تا * (۳) در

استوارت همچنین - در منتخب اللباب بهم نرائن *

ملک کامروپ - که هاجو و گواهی توابع آنست - و داخل ممالک محروسه پادشاهی بود - سهواناته نام وزیر خود (را) - با جم غفیر - گسیل کرد * و از دریافت این چیرگی و خیرگی - راجه آشام نیز کوه اندیشی نموده - جمعیتی^(۱) عظیم - براه خشکی و تری - بسمت کامروپ روانه نمود * میر لطف الله شیرازی - که فوجدار ملک کامروپ بود - از دو طرف سیل بلا بر خود متوجه دیده - بسبب یاس از امداد و تیقن بر عدم کمک از حضور - بسواری کشتی خود را بر جناح استعجال - به جهانگیرنگر رسانیده - از ورطه آفت نجات یافت * و سهواناته نیز - خود را مرد میدان گروه آشام ندیده - فحوائی العود احمد را کاربند شده - بملک خود رجع القهقري نمود * آشامیان - بی مذازعتی ملک کامروپ را متصرف شده - بجاروب غارت رفتند - و نقیر و قطمیر و صامت و ناطق آن دیار را جبراً و کرهاً بملک خود برده - بهدم ابنیه و تخریب امکنه پرداخته - آثار عمرانات نگذاشته - عرصه الملک را قاعاً و صفصفاً ساختند * چون سلطان شجاع بحال خود گرفتار بود - کفره آشام - فرصت و مت یافتند - حوالی موضع کدی باری - که پنج منزل جهانگیرنگر است - بتصرف آورده در موضع تب سله - قریب کدی باری - نهانه ساخته - علم جسارت و شرارت افراشتند * لهذا چون خان خانان به جهانگیرنگر رسید -

(۱) بدش لفظ جمعیتی در نسخه های قلمی با نوشته * (۲) شاید که قهراً باشد *

چندی در نظم و نسق امورات ملکی پرداخته - نواره‌های جنگی و توپخانه و غیره آلات رزم مهیا ساخته - احتشام خان را بحراست جهانگیرنگر و نواح آن گذاشته - و رای به‌گویی داس شجاعی را بمعاملات مالی و ملکی مقرر فرموده - سال چهارم از جلوس اورنگزیب بهادر - مطابق سنه ۱۰۷۲ هجری - توپخانه و غیره را براه دریا - و خود - با جمعیت دوازده هزار سوار جرار و پیداده بشمار - براه خشکی از طرف کوهی - که تهنه سرحدی ملک پادشاهی بود - روانه شده - بعزم تسخیر ممالک کوچ بهار و آشام سمند عزیمت را گرم مهمیز ساخت *

و در اندک فرصت بر مئک کوچ بهار استیلا یافته - تا گواهی مسخر نمود * پس ازان افواج قاهره بانتزاع ممالک آشام یورش نمودند * دران ایام حکم پادشاهی صدور یافت که عازم ملک ارخنگ شده - ^(۱) فرزند^(۱)ان و اهل حرم شاه شجاع را - از وبال نکال مکان و زندان ارخنگ نجات داده - بحضور والا روانه سازد *

خان موصوف در جواب فرمان عرضداشت نمود که عساکر فیروزی که به تسخیر ملک کوچ بهار و ولایت آشام سرگرم جنگ و پیکار است - معامله آن هردو جا را نامفروغ گذاشته عازم ارخنگ شدن مقتضای مصلحت نیست - این دولتمخواه - مهم ارخنگ را بسال آینده انداخته - امسال در استخلاص ممالک کوچ بهار و ولایت آشام می‌پردازد * بعد ازان -

(۱) در نسخه‌های قلمی پیش لفظ فرزند^(۱)ان حرف و نوشته *

بست و هفتم جمادی الثاني سنه مذکور - از گواهی کویچه داخل ملک آشام گردید - و بمکاربات تری و خشکی راه^(۱) جنگل و کوهستان و نهرها را بپای جرأت و جلالت طی نمود * و در هر جائی که (رفت) نهانگ محکم نشانیده - قلعه و حویلی راجه آن ملک را محاصره نموده بحرب و ضرب بسیار مفتوح ساخت - و غنیمت بیشمار بدست آورد * و بجنگهای متواتره و متکثره - آشامیان شوم^(۲) - مغلوب گردیده - پهلوی از جنگ نهی کرده - بالای کوه بهوئنت گریختند - و تمامی آن ملک بحوزه تصرف درآمد * آخر الامر راجه انجا - غاشیه اطاعت بردوش و حلقه انقیاد در گوش کشیده - و کلاهی معتبر با تحف و هدایا نزد خانان فرستاد - و پیشکش پادشاهی قبول کرد * و دختر خود را - معه امتعه و اقمشه نفیسه و فیلان و غیره نفائس آن دیار - معه بدلی^(۳) پهوکن - برای پیشکش عالمگیر پادشاه روانه کرد * پهوکن مذکور - با تمامی پیشکشها - در سواد شهر رسیده - داخل خیمه شد - و در تهیة روانه شدن بدارالخلافه بود * از انجا که جادو و سحر آشامیان مشهور آفاق است - خانانان را سحر کارگر شد * از مدتی درد گرفته و جگر داشت - روز بروز زیاده می شد - تا کار بهلاکت

---

(۱) در نسخه های قلمی رده * (۲) در نسخه های قلمی بعد لفظ

شوم حرف و نوشته * (۳) خانی خان در منتخب الباب لفظ بدلی

مذکور نکرده و نوشته که پهوکن وزیر راجه آشام بود *

کشید * هرچند بمداوا پرداخت - مفید نیفتاد * لاعلاج
میر مرتضی و غیره سرداران را گذاشته - در هر جا قهانه نشانیده -
جریده بکوه رسید - و ازان جا - از استیلاي مرض بسواري
کشتي عازم جهانگیرنگر شد * و بر دو گروهي خضرپور - بتاریخ
دریم شهر رمضان المبارک سنه ۱۰۷۳ هجری - و سال پنجم جلوس^(۱)
والا - بر کشتي ودیعت حیات نمود * متعاقب - مردمان
تہافتات نیز برخاسته آمدند * و دختر راجہ با پیشکش همان جا
ماند - اما آن راجہ دختر خود را در خانه نگرفت *

حکومت نواب امیرالامرا شایسته خان *

پس از فوت خان خانان - صوبہ داری ممالک بنگالہ بقام
امیرالامرا شایسته خان مقرر شدہ - خان موصوف در بنگالہ رسید *
چند سال بضبط و ربط قراواقعی پرداختہ - داد سخاوت و عدالت
و رعیت پروری داد * بیوہ ہای شرفا و نجبا و بی مایگان را
دیہات و زمینہا معاف کردہ مالک املاک ساخت * غمازان^(۲) اشرف
خزانہ اصلی نداشت باز بخلعت بحالی ممتاز شدہ بہ بنگالہ
آمد * اما چون خان مذکور - راضی بہ بودن این ملک نبودہ -
ہمیشہ عرائض متضمن این معنی بحضور والا ارسال می نمود کہ غلام

(۱) در منتخب اللباب شروع سال ششم نوشته * (۲) عبارت اینجا بی ربط -

شاید کہ چنان باشد - غمازان ازین حال بہ عالمگیر خبر دادند شایسته خان
خود بحضور رسیدہ حقیقت حال را وا نمود و چون اسراف خزانہ الخ *

اراده قدمبوس ملازمان حضور دارد - امیدوار است که خدمت این صوبه بنام دیگری مقرر شود - و از حضور منظور نمی شد * آخر بعد اصرار بسیار - از تجویز تمام نظامت به نواب ابراهیم خان - خلف یار وفادار - علی مردان خان - تفویض یافت * و آثار خیر نواب امیرالامرا در بنگاله - بلکه در تمامی قلمرو هندوستان - معروف و مشهور است * یکی این است که در عهد نظامت او - ارزانی غله بحدی بود که پیشیز یعنی دمی را غله یک ^(۱) آثار ارز بازار فروخت میشد * در وقت مراجعت بدارالخلافه شاه جهان آباد - بر دروازه مغربی قلعه جهانگیرنگر طلاق نوشت که کسی که نرخ غله را بهمین دستور ارزان نماید این در را بکشد * ازان عهد تا وقت شجاع الدین محمد خان آن دروازه بند بود * در عهد نیابت سرفراز خان کشاده شد - چنانچه مذکور خواهد شد * و تعمیر کثرت و عمارات امیرالامرا تا حال در جهانگیرنگر موجود است *

نظامت نواب ابراهیم خان *

چون نواب ابراهیم خان بخلعت نظامت صوبه بنگاله قامت مباحثات آراست - در جهانگیرنگر رسیده - به تنظیم و تنسیق ملک پرداخته - ابواب نصفت و عدالت و ترحم بر ضعفا مفتوح ساخته - مجوز آزردن موری نشد * و در هنگامی که پادشاه اورنگزیب عالمگیر - در ملک دکن - بجنگ ابوالحسن - عرف نانا شاه - والی آن ملک -

و سیوا و سنبها مرهته - زمینداران ستاره‌گده و غیره - سرکشان آن ممالک - تا دوازده سال مشغول بودند - بسبب امتداد ایام در اکثر ممالک پادشاهی تخیل روداد * در صوبه بنگاله ضلع بردوان - سوبه‌اسنگه - زمیندار چیتوه (و) برده - مصدر هنگامه پردازها شد - و رحیم خان بینی بریده - که سرگروه افغانه بود - با جمعی از افغانان - با او رفیق گشته * کشن رام - زمیندار بردوان - که از سابق بسبب بی‌اندامیهای او گرفته و گرفته خاطر بود - با جمعیت خود - بجنگ او مبادرت نموده - مقتول گردید * و زنان و عیال او - معه تمامی اسباب و مال - اسیر حبال نکال و وبال شدند - و پسرش جگت رثی - تن تنها راه فرار پیموده - سمت جهانگیرنگر - که دارالانظامت بود - گریخت * نورالله خان - فوجدار چکله جسر و هوگلی و بردوان و میدنی پور - که مرد متمول و تجارت پیشه (بود) و منصب سه‌هزاری داشت - بملاحظه این حال - کام ناکام بعزم تنبیه و استیصال آن گروه شقاوت‌پزوه - از جسر حرکت کرد - و از صولت آمد آمد حریف جرأت مقابله نیافته - در قلعه هوگلی تحصن جست - و از نصاری ازلندیز - که در چوچه بودند - استمداد نمود * حریف - بدریافت خبر شتردلی آن طائر زرین - بجستی و چالاکي تمام بمحاصره قلعه پرداخته - بمحاربه و مقابله قافیه محصوران تذک ساخت * و آن خانه برانداز شجاعت - بقول شیخ سعدی - رحمة الله علیه - که -

چو نتوان عدو را بقوت شکست -

بذعمت بپاید در فتنه بست -

دست از مال و اسباب لکوک برداشته - خلاص جان خود مغتتم
اذکاشت * یک بینی و دو گوش - لنگوته بند - از قلعه برآمد - و
قلعه هوگلی - معه تمامی اسباب و حشم - بدست حریف آمد *
از وقوع این معنی عالمی متزلزل گردید * اعیان و اشراف شهر
و اطراف و تجار و رؤسای اکناف - معه نذگ و ناموس خودها -
در چوچرا - که ایمن آباد بود - پناه جستند * سردار اولدیز دو
منزل چهارمملو^(۱)ی چهلداران و آلات حرب بپای قلعه رسانیده -
بضرب گوله توپ عمارات قلعه را منهدم ساخت * و از بارش
گوله ها خرمن حیات اکثری وقف سیل فنا گردید * سوبها^(۲) سذگه -
عهده برآ نه شده - بطرف سانگام - که متصل هوگلی بود - منهدم
شد - و اینجا هم مجال اقامت ندیده - بسمت بردوان رج القهقري
نموده - بسرکدگی رحیم خان مسطور - سمت ندیا و مرشدآباد -
که دران وقت مخصوص آباد نام داشت - لشکرکشی نمود *
نسوان و عیال کشن رام مقتول - که اسیر پنجه قهر سوبها سذگه

(۱) جمع چهلدار مخرب لفظ انگریزی بمعنی لشکری که بتلفظ

سولدر یا سولجر باشد * و لفظ چهلداری بمعنی خیمه کوچک از

همین لفظ مأخوذ است * (۲) در نسخه های قلمی پیش ازین سوبها سذگه

و اینجا و پائین سوبها و سذگه نوشته *

بودند - ازان جمله دختر کشتن رام بحلیه حسن و جمال آراسته
و به پیروایه عصمت و عفت پیراسته بود * آن بدنهاد ناپاک کیش
میخواست که دامن عصمتش را بلوث فجور بیالاید *
قضارا شبی^۱ آن سگ سرشت خواست که آن آهوی چین را
سید خود کند - و باغواي شیطانی بروی تطاول کرد * آن شیرزن
بکارد تیز چون غمره چشم خون ریز - که از بهر چنین روز با خود
پنهان داشت - از زیر ناف تا شکمش بردید - و بهمان کزلک
جانگزا رشته حیات خود نیز بدید * چون آتش خانمان سوز
منطقی گشت - شعله دیگر - یعنی برادر آن^(۱) بدهمت - که
همت سنگه نام داشت - بخانه سوزی خلایق سرکشیده - با
جمعیت سابق و لاحق - دست بغارت و نهیب ملک پادشاهی
دراز کرد * و رحیم خان - بقوت فوج و قوم - خود را رحیم شاه
مخاطب ساخته - کلاه نخوت بر تارک استکبار کج نهاده - و جمعی
کثیر از ابدال و اوباش و جهلای بدمعاش فراهم آورده - آتش
شرارت را در بالا ساخت - تا آنکه از بردوان تا اکبرنگر - آن روی
آب گنگ - نصفی از ممالک بنگاله را بحیطه تصرف خود
در آورد * و از نمکخواران پادشاهی هرکه تن باطاعت او نداد
گرفتار شکنجه عقوبت گشت * ازان جمله - در نواح مرشد آباد -
شخصی - نعمت خان نام - از فدویان پادشاهی - با چندی

از خویشان و رفیقان خود - سکونت داشت * چون پهلوان از
 رفاقت رحیم شاه تهی کرد - رحیم شاه تشنه خون او شده - سرش
 طلب داشت * او نیز - پیمانۀ عمر خود را لبریز دیده - مستعد
 جام شهادت گردیده - بمیدان خرامیده * تهور خان نام - خواهرزاده
 او - که اسم با مسمی بود - اسب را بجوان آورده - حمله های
 مردانه نمود * آخوش افواج غنیم گردش گرفتند - و از هر طرف
 آتش حربۀ حوالۀ او کردند - تا شربت شهادت چشید - و رفقای
 او نیز یک یک - پیرامن لاش او - به بستر فنا استراحت کردند *
 نعمت خان - از وقوع این سانحه - بی زره و سلاح بجامۀ یکتہی
 شمشیر حائل نموده - بر اسب بادپا سوار شده - افواج مخالف
 را از میمنه و میسرۀ دریده - خود را بقلبگاہ رسانیده - زخمی
 بر سر رحیم شاه زد * قضا را تیغ - ضرب بر مغزش خورده -
 بشکست - و از هیجان خشم قبضہ را بر رویش پرتاب کرده -
 قبضہ دست بر کمر بند حریف زده - بقوت بازو او را از زمین
 در ربوده - بر خاک انداخت - و بچستی تمام از اسب جسته -
 بر فراز سینہ اش نشست - و جمدھر از کمر کشیده بر گلویش
 راند - اتفاقاً در حلقہ زره آن بدگھر گرہ شده بحلقش نرسید *
 درین اثنا - یاران رحیم شاه رسیده بزخم شمشیر و نیزہ مجروحش
 ساختند - تا دستش از کار ماند * او را - از بالایش کشیده -
 بخاک انداختند * رحیم شاه - حیات دوبارہ یافته - صحیح

و سالم ماند * و آن مجروح را - با رمق جان در حالت غش -
 بخیمه بردند * از غلیان عطش چشم بطلب آب کشاد * چون
 کسان رحیم شاه مشرب آب آوردند - خوردن آب را بر طبع خود
 گوارا نکرده - بآلب تشنه جام شهادت چشید * زمینداران نواح
 و منهبان متواتر این خبر موحش بحضور نواب ابراهیم خان
 در جهانگیر نگر عرضداشت نمودند * خان مذکور - از آنجا که -

اگر چند با قوت شیر بود

بکین خواستن نرم شمشیر بود -

از غایت شتردلی - بر زبان راند که جنگ ماده خونریزی
 خلق خداست - چه ضرور که خونهای مردم طرفین ریخته شود *
 و چون - از روی وقائع و اخبار - کیفیت این سوانح بعرض والا
 در دکن رسید - فرمان پادشاهی بنام زبردست خان - خلف
 ابراهیم خان - متضمن تفویض خدمت فوجداری چکله بردوان
 و میدنی پور و غیره و تاکیدات در باب تنبیه غنیم عاقبت و خیم -
 شرف اصدار یافت - و نیز بنام ناظران و فوجداران صوبه
 اوده و اله آباد و بهار حکم محکم صادر گردید که (از) اوطان
 و اماکن رفقای غنیم هر جا که سراغ بیابند - زن و بچه آنها را اسیر
 و دستگیر نمایند - یا هر که از رفاقت غنیم اجتناب کند امان جان
 یابد - و هر که تن بر رفاقتش داده نیل بدنامی بر چهره حال خود
 کشد ناموسش برباد دهند * و این معنی بعمل آمد * و متعاقب -

صوبه داری بنگاله و بهار بنام نتیجۀ دودمان سلطنت - شاهزاده
 عظیم الشان - مفوض گشته - حکم شد که با جمعی از بندگان
 پادشاهی عازم ممالک بنگاله شود * اما خان ذی شان - زبردست
 خان - بمجرد ورود منشور لامع النور - نوازه های جنگی و توپخانه
 سلطانی از جهانگیرنگر ترتیب داده - با فوج دریاموج - بسواری
 کشتی سهند عزم رزم را گرم مهمیز ساخت * رحیم شاه - بسفوح
 خبر آمد آمد عساکر قاهره - بعجلت هرچه تمامتر - با لشکر
 بیشمار از پیداده و سوار - بر لب آب گنگ رسیده - پای اقامت
 قائم کرد * زبردست خان - کشتیها را بساحل رسانیده - بچالاکی
 تمام - مقابل معسکر حریف مورچال بندی کرده - بارادۀ صف
 جنگ صف کشید - و اضراب ارابه - چون سد سکندر - بوابر
 مورچال آن یاجوج صفدان قائم ساخت * روز دیگر از مورچال
 برآمده - بتسویۀ صفوف پرداخته - میمنه و میسر و قلب و
 جناح (د) هراول و چنداول از پهلوانان مسلح و مکمل و کنداوران
 زره پوش و خنجرگذار برآراست - و ارابه ها را پیشاپیش آن
 حصار آهنی چیده - مانند موج دریا متحرک گشته - کوس
 جنگ زد * چون صدای طلب حربی بگوش رحیم شاه خورد -
 سراسیمه شده - با افواج افغانۀ عفریت کردار - باستقبال افواج
 پادشاهی رخ بمیدان نهاده - یورش کرد * ازین طرف - خان

ذی‌شان - بشک توپخانه آتش افشان و استعمال بندوق و بان -
 اشارت کرد * توپچیان و برقندازان و باندازان در لوازم آتش باری قاصر
 نشدند - و متعاقب - مبارزان پیکارپژوه بر سر مقاهیر ریختند - و
 خرمن حیات آن خسان را وقف برق شمشیر ساختند * لمؤلفه -

بزریدن و شمشیر آویختند -

بسی خون دران رزمگاه^(۱) ریختند *

ز دود ازاب^(۲) و گرد سپاه

زمین تا فلک گشته یکسر سیاه *

ز بس ریزش خون دران دشت جنگ

یکی بحر موج شد سرخ‌رنگ *

سر پهلوانان شده چون حداب -

تن شان چو ماهی شناور در آب *

بعد خونریزی بسیار - افاغنه خدلان شعار راه فرار اختیار کردند -
 رحیم شاه رو از میدان برتافت * زبردست خان زبردست و
 چالاک - استیلا یافته - زده زده - بهائم سیرتان را به بنگاه رسانید * و تا
 سه پاس کامل آتش حرب مشتعل بود * آخر روز - از شدت
 حرارت هوا و تردد و تلاش بی‌انتهای راکب از کار و مرکب از
 رفتار متعذر شده - دست از اشتعال نائره حرب کوتاه ساخته -
 در همان نبردگاه فروکش شدند - و بکفن و دفن مقتولان و تیمار

(۱) در نسخه‌های قلمی رزمگاه * (۲) و اینجا متحرک آورده *

(د) مرهم مجروحان پرداختند * و شب بهوشیاری و بیداری و طلایه و یزکداری بسر بردند * چون روز دیگر خسرو خاوری - بر نیله خنگ سوار (شده) و خنجر زرنگار آهیخته - در میدان سپهر ناخت - (د) سیاهی^(۱) افراج شب و سپاه انجم بیک حمله اش ناپدید بل معدوم گردید - دیگر بار منصور و مقهور بتسویه صفوف و تهیه مصاف پرداختند - و بعد تقارب فنّین - به نیزه و شمشیر و جمدهر بچپقلش درآویختند * نمکخواران پادشاهی - کمر فدویت و جان نثاری بر میان جان بسته - بجان ستانی فنّه باغیه پرداخته - از کشته پشته ساختند * و پس از رد و بدل دو پاس پایی ثبات افاغنه متزلزل گردید * و رحیم شاه - عار فرار اختیار نموده - پشت جنگ داده - بحال تباه راه مرشد آباد پیش گرفت * زبردست خان - مقدار یک فرسخ راه پاشنه کوب آن شور بختان زد و برد کرده - جمعی کثیر را ازان مخدولان اسیر و قتل نموده - و اموال و اسباب و اسلحه و اسبان بغارت داده - شادیانه فتح فوازن مراجعت نموده - بر خیمه زد - و اسباب مغروته بسپاه بخشیده - (در) لوازم دلجوئی سران لشکر - علی حسب درجاتهم - قصور نکرد * و سه روز مقام کرده - به تیمار زخمیان پرداخت * و در باب انسداد راه و رسد غنیم - پروانجات بزم

(۱) در نسخه های قلمی سپاهی * (۲) در نسخه های قلمی دو بدل دو

پاش بجای رد و بدل دو پاس *

زمینداران و گذر بانان - بدهد یک تمام - روانه نمود * و مجروحان لشکر را -
 با نفادس امتعه و غنیمت - به جهانگیر نگر گسیل کرد * و جواسیس
 برای تجسس خبر فراریان بهر سو گماشت * اما رحیم شاه -
 بحالت تباه سراسیمه به مرشد آباد رسیده - باجماع سپاه جهد بلیغ
 نمود * قلیلی ازان منہز مان بی ساز و برگ و جمعی دیگر از
 گرسنگان بی جوشن و ترک فراهم آورده - ^(۱) مهر خزائن و قفل
 صندوق برداشت - و بدادن اسب و سلاح و ریزش زر بکمال
 استعجال لشکر آراسته - مستعد جنگ نشست * زبردست خان -
 روز چهارم - از جنگ گاه نقره کوچ نواخته - بسراغ حریف راه نور
 مرشد آباد گشت * درین اثنا - زمینداران نواح نیز آمده
 بملازمت سرفراز شده همراه لشکر شدند * بعد قطع منازل -
 سمت شرقی در زمین قاع (و) ^(۲) هموار مضرب خیم ساخت *
 رحیم شاه - کثرت جمعیت حریف بخاطر آورده - خود را مرد
 میدان آن صف شکنان ندیده - به بیدلی تمام جانب بردوان
 گریخت * و آن زبردست - بزبردستی تمام لوازم تعاقب بجا آورده -
 فرصت یک مقام نمی داد *

حکومت شاهزاده والا گهر محمد عظیم الشان

و قتل ابراهیم خان *

چنانچه سابقاً مذکور شد - چون شاهزاده والا گهر -

---

(۱) در نسخه های قلمی جوش * (۲) در نسخه های قلمی همواره *

محمد عظیم الشان - خلف محمد معظم بهادر شاه - از پیشگاه خلافت - با عطای خلعت خاصه و جواهر و شمشیر مرصع و اضافه منصب و ماهی مراتب - (به) تئذیه فئه باغیه - بصوبه داری بنگاله و بهار مخصوص و مرصوص شد * با هردو پسران خود - که سلطان کریم الدین و محمد فرخ سیر باشند - از ولایت دکن متوجه آن ممالک شده - بر جناح استعجال - از راه صوبه اوده و اله آباد بصوبه بهار رونق افزا گردید * و یرلیخ قضاتبلیخ باحضار زمینداران و عمال و جاگیرداران و غیره اصدار فرمود * و آنها - با پیشکشها و فذور - باریاب مجرا شده - علی قدر مراتبهم - هر یکی بخلاع فاخره شرف امتیاز یافت * و بنظم و نسق امور سلطنت پرداخته - باج و خراج بخزانة عامه داخل کردند * و امورات مالی و ملکی به دیوانیان بادیانت و کارکنان باکفایت مقرر و مفوض گردید - و تحصیلداران بر امکنه و محالات تعیین شدند * بیک ناگاه خبر فتح زبردست خان و هزیمت رحیم شاه از روی اخبار دریافت شد - شاهزاده بلند حوصله - بخیال آنکه ماهی فتح و ظفر که شایان شکار مابدولت باشد صید دام دیگری شود - و قوعه مجرای حسن خدمتی بنام غیوری افتد - (و) یقین است که زبردست خان ^(۱) - که دبیر نواب علی مردان خان است - در

(۱) در نسخه های قلمی ایندو سبحان نوشته - و آن سهو کاتب است *

صفحه ۲۲۳ سطر ۲ و صفحه ۲۲۷ سطر ۱۲ بنگرند *

جلدوي چنين خدمتي نمايان بصوبه داربي بنگاله کلاه مباحات
 بر هوا خواهد انداخت - از صوبه بهار - يلغر کرده بعجلت
 هرچه تمامتر - داخل راج محل گرديد - و بعزم تنبيه غنيم
 سمند عزم را گرم مهميز ساخته - افواج بحر امواج به بردوان کشيد *
 و زبردست خان را بدو کلمه تحسين و آفرين و استمالت
 و دلداري هم سرفراز نفرمود^(۱) * خان موصوف - از بي التفاتى
 شاهزاده بيدل شده - و اين قدر محذبهاي شاقه را لاحاصل
 انگاشته - عازم استلام عتيقه سنيقه خلافت گشت - و از شکوه
 شاهزادگي اعتنا^(۲) نکرده - طبل کوچ نواخته - جاده پيماي مسلک
 دکهن گرديد * رحيم شاه - که از هيبت صولت آن شير بيشه
 و غا مانند روباه و شغال در سوراخ موش و مار مي خريد -
 فرصت وقت يافته - بار ديگر آب رفته در جوي آورد - و غالبانه
 در اطراف بردوان و هوگلي و ندیا دست تعدي دراز کرد * و
 سکنه آن ممالک را بتاراج داده - يکقلم بي چراغ - بلکه کفام سباع
 و آشيان بوم و زاغ ساخت * شاهزاده - بعد رفتن زبردست خان -
 بدلجمعي تمام - يولغ و نشان - متضمن تسلي و استمالت
 زمينداران و فوجداران - به جهانگيرنگر فرستاده - خود نيز -
 آهسته آهسته از اکبرنگر رايست انتهاض افراشته - فرسنگ به فرسنگ

(۱) در نسخه هاي قلمي نفرمودند * (۲) در نسخه هاي قلمي اعتبار -

غالباً اعتنا باشد چنانکه در صفحه ۲۴۲ سطر ۱۴ *

به آسودگی سپاه - راه پیمای شد * و عمال و فوجداران و زمینداران -
هر یکی با جمعیت لائقه از محاللات خودها - با نذر و پیشکش -
شرف اندوز آستانه بوسی شده - همراه رکاب سعادت انتساب - راه گرا
گشتند * رحیم شاه عاقبت تباہ - آمد آمد شاهزاده را افسانه
شمرده - مانند بخت^(۱) در خواب غفلت می غنود * چون خبر
قرب وصول افواج ظفر امتزاج سامعه آشوب آن برگشته بخت شد -
به یکبار مضطربانه افواج افغانه را - که در دور و نزدیک پراکنده
بودند - فراهم آورده - مستعد بجنگ نشست * آن شاهباز
اوج سلطنت - از جم غفیر آن عسافیر پروا نکرده - تنها بی تامل
و توڑک و تجمّل روان (شده) - در سواد بردوان مخیم خیام
ساخت - و گوش حال آن ضال نکبت مآل را بدر شاهانه نصائح
گرانبار ساخت - و در صورت اقبال و انکار حکم آن والا گهر وعده
(و) وعید فرمود * آن باطل پزوه گوهر آبدار احکام والای شاهزاده را
بظاهر گوهر گوش و بباطن سنگریزه چشم خود ساخت - یعنی
در صورت تن باقبال داده انگشت قبول بر دیده گذاشت - و
بمعنی خار غدر و مکر در مزرع دل کاشت * خواجه انور برادر
کلان خواجه عاصم را - که سردار عمده و صاحب الوس
و انیس جلیس انجمن میمنت مانوس شاهزاده بود - و در

(۱) بعد لفظ بخت غالباً لفظ خود قلم انداز شده * (۲) در

نسخه های قلمی سامع *

خلا و ملا پایۀ وزارت داشت - بدستگیری خود استدعا نمود -
 تا اگر خواجۀ مذکور آمده بعهد (و) میثاق و حلف خاطر نشان
 نماید - فردا صباح همراه او بحضور آمدۀ استعفای جرائم کند *
 شاهزادۀ راست کردار - غافل از خداع آن غدار - التماس او را
 بدرجۀ اجابت مقرون ساخته - بخواجۀ موصوف امر فرمود که
 علی الصباح بخیمه اش رفته - مستمال ساخته - بوقت دربار
 بحضور آورده - ملازمت کند * روز دیگر - خواجۀ مزبور -
 امتثال امر خداوندی را کاربند شده - بی احتیاط لوازم حزم
 با چندی از خویشان و یاران سوار شده - محاذی معسکر
 رحیم شاه ایستاده - خبر فرستاد - و خود سوارۀ چشم برآه ماند *
 رحیم شاه - که افواج افغانه را مسلح ساخته در خیمۀ خود
 پنهان داشته در صدد دعا بود - با فرستاده ابواب تملق و لبق
 مفتوح داشته - درخواست آمدن خواجۀ مسطور بمکان خود کرد *
 خواجه مذکور - باندیشۀ آنکه مبادا از آتش خس پوش دودی
 خیزد - در رفتن خود تعلل نموده - بعهد و پیمان رحیم شاه را
 می طلبید * و چون درخواست طرفین تکرار یافت - و مطلب
 کرسی نشین نشد - ناگاه رحیم شاه - با افواج مسلح از مورچال
 برآمده - هوزۀ گویان - بمقابله خان موصوف شتافت - و
 از جراحت اللسان کار بجراحت السنان کشید * خواجه انور -
 آب زیر کاه را دریافته - از آمدن خود بادم گشته - خواست

بی حصول گوهر مقصود عطف عنان نماید * رحیم شاه -
 سبقت نموده - بجنگ مبادرت نمود * ناگزیر خواجه انور
 مقابل شده - مردانه و دلیرانه بکارزار پیوست - و تودعات
 نمایان نموده - زخمهایی چهره افروز برداشته - با جمعی
 از رفقای خود - بروضه رضوان شتافت * افغانه - میدان
 خالی دیده - شمشیرها علم کرده - براردی معالی شاهزاده
 تاختند * لمؤلفه -

چو آن زبده خاندان شاهی
 ازان ضال نگریست آن گمراهی -
 هم از حالت خواجه انورش
 خبر شد که از تن جدا شد سورش -
 چو گلزار شد چهره اش از غضب -
 سلاح از سلاحدار کرده طلب *
 بدر کرده جوشن بسر مغفورش -
 سراپا شده آهذی پیکرش *
 حمائل یکی تیغ الماس وار -
 یکی خنجرش در کمر استوار *
 یکی آفتابی سپر بر کتف -
 یکی نیزه آبگونش بکف *
 برآویخته ترکشی از کمر -

کمان کیانی فکندہ بیور *
 کمندی بفتراک هودج به بست -
 یکی گرز آهن گرفته بدست *
 بفرمود تا سروران سپاه
 شتابند یکسر بدرگاه شاه *
 بفرمان او لشکر جنگجو
 نهادند در حضرت شاه رو *
 چو شهزاده بر فیل گشته سوار -
 نموده چو خورشید بر کوهسار *
 بزد طبل جنگ و بجنبید فوج -
 بدانسان که دریا درآید بموج *
 بمیدان رسید و علم بر فراشت -
 بترتیب افواج همت گماشت *
 برآراست قلب و جناحین خویش -
 یمین و یسار و پس آهنگ و پیش *
 ز بسیاری فوج و رعب شہی
 زمین کرد از بیم پهلوتہی *
 سوارہ ستادہ بمیدان جنگ -
 ہمی کرد بر پیش دستی درنگ *

چون بساط نبرد آراستہ شد - و افواج سوار و پیادہ - مانند

مهروه‌های شطرنج - هریکی بمحل الیق^(۱) تعبیه گردید - رحیم‌شاه -
 به کجباری حریفانه - دستبرد نمایان بظهور رسانیده - با جماعه افاغنه
 جوشن‌پوش خنجرگذار - بحمله‌های مردانه صفها دریده - بقلب رسیده -
 شاه جویان و عظیم‌الشان گویان - اسمپ بر فیل سواری رسانیده -
 رخ به شهمات نهاد * سواران و پیادگان رکاب ظفرانتساب - قاب
 حمله‌های آن خیره‌سران نیاروده - شاه را بحالت زچ بمقابل حریف
 پیل‌بند گذاشته - رمیدند * فرزین‌بند انتظام افواج از هم گسست *
 رحیم‌شاه چاربند میکه دَنبَر را بریده نوبت بزنجیر رسانیده *
 درین اثنا - حمید خان قریشی - که باندک مفاصله استاده بود -
 بمشاهده این جرأت - اسمپ را جولان داده - ع -

چو تیری که آن بر جهد از کمان -

با رحیم‌شاه مقابل شد - و گفت ای پاجی عظیم‌الشان منم -
 و تیر خارا شکاف از ترکش بر کشید و پهلویش زد * لمؤلفه -

کمان را برآورد از نیم‌لنگ -

ز ترکش برآورد تیر خدنگ *

به پیوست سوار بر چرم گور -

نظر دوخت بر سوی آن پیل‌زور *

رها شد چو سوار تیرش ز شست

(۱) در یک نسخه قلمی الیق و در دو دیگر الیق * (۲) در آخر بیان

نظامت نواب سرفراز خان نیز این الفاظ مذکور است *

به پهلوی آن دیو جنگی نشست *

گذار از پهلوی به پهلوی شده -

ز سنجیدگیها ترازو شده *

متواتر تیری دیگر برگردن اسپ او زد - سرو گردن بیفشاند *

رحیم شاه از دوزخم پهلوی بی تابانه بر زمین افتاد * خان مذکور
بچستی تمام از اسپ برجست و بر سینه اش نشست - و سرش
از تن جدا کرده بر نیزه گردانیده * بمجروح معانند این حال - افواج
افاغنه خدلان شعار رو بفرار نهاده - و اعلام شقاوت آن باطل پزوهان
نگونسار افتاد * نسائم فتح و ظفر بر پرچم اعلام شاهي وزید - و
شادیانه نصرت و فیروزی بلند آوازه گردید - و گلبانگ از زمین
بفلک رسید * غازیان عساکر نصرت مآثر - تا خیمه کاه منهرمان
بتعاقب پرداخته - هرچه از نقیر و قطمیر پیش آمد طعمه^(۱)
نهنگ تیغ خون آشام بهادران گردید * بقية السیف - خسته و
مجروح - راه گریز پیمودند * غذائم بسیار و اسیران بیشمار بدست
لشکریان افتاد * شاهزاده بلند اقبال - همعنان فتح و نصرت -
داخل بردوان شد - و زیارت مزار فائض الانوار حضرت شاه ابراهیم سقا^(۲)
و ادای نذورات نمود - بقلعه درآمد - و تهنیت نامه^(۳) این اعوان

(۱) بجای هرچه شاید که حرکت باشد * (۲) در استوارت بهرام * (۳)

کاتب اینجا چند سطر قلم انداز کرده * شاید که چنان باشد - تهنیت نامه

این فتح بحضور پادشاهی ارسال داشت و فوجی برای استیصال اعوان الخ *

و انصار افاغنه و خیم العاقبة بهر سو گماشت - هر جا که از نام و نشان آنها سراغ می یافت اسیر و قتل می نمود - تا در اندک فرصت ضلع بردوان و هوگلی و جسر از لوٹ وجود افاغنه پاک گشت * و خرابیها - که از ظلم غنیم بوقوع آمده بود - رو بآبادی نهاد * جگت رای - پسر کشن رام زمیندار مقتول بردوان - بخلعت زمیندار می ورثه آبای خود سرفراز گردید * همچنین دیگر زمینداران آن نواح - که از دست افاغنه متاذهی جلائی وطن شده بودند - هر یکی به استمالت نامه متسللی شده - بجای و مقام موروثی خودها قائم شدند - و بندوبست محالات خالصه و جاگیرات مجدداً نموده - شروع تحصیل کردند * و ارباب تیول و ایمه و آل تمغا بر محالات معینه خودها دخیل شدند * حمید خان قریشی - در جلدوی جانبازیها - باضافه منصب و خطاب شمشیرخانی و بهادری و خدمت فوجداری سلطه و بنداسل از حضور^(۳) والا پایه گردید * و دیگر فدویان خاص - که مصدر ترددات نمایان شده بودند - در خور خدمات هر یکی - علی قدر درجاتهم - (به) مناصب و مراتب امتیاز یافتند * شاهزاده در قلعه بردوان -

(۱) در نسخه های قلمی پسرش * (۲) شاید که متاذهی و جلا وطن

باشد * (۳) در استوارت نیز همچنین * (۴) بجای از حضور والا پایه

گردید شاید که از حضور والا بلند پایه گردید باشد چنانکه بلند مرتبه در

صفحه ۲۹۹ سطر ۱۵ * در صورت اول لفظ والا صفت پایه باشد *

که حاکم نشین انجا بود - مسکن ساخته - طرح عمارات انداخت -
و مسجد جامع تعمیر نمود * و در هوگلی شاه گنج - عرف عظیم گنج -
بنام نامی خود آباد ساخت * و حاصلات سائر^(۱) را - سوای امتعه و
اقمشه که در آن وقت ممنوع بود - مروج نمود - و محصول بخشیدند -
بطریق تمغا - از مال مسلمین چهل یک^(۲) و از هندو و نصاری چهل دو
مقرر فرمود * علما و صلحا و شرفا را معزز و مرفور می داشت - و در
مجلس شریف و نجیب علوم^(۳) فقه و اصول و احادیث و مثنوی
مولوی روم - رحمة الله علیه - و تواریخ مذکور میشد - و (به) نصیحت
درویشان و خدایرستان میل تمام داشت - و استدعای همت در باب
حصول سلطنت می نمود * روزی سلطان کریم الدین و محمد فرخ سیر را
بخدمت صوفی بایزید - که از اجله اتقایی وقت در بودوان سرخوش
داشت - فرستاده استدعای قدم رنجه نمود * بعد رسیدن ایشان -
آن درویش صفاکیش سلام سنت الاسلام ادا نمود * سلطان کریم الدین
شکوه شاهزادگی را کار فرموده - اعتنا نکرد * و فرخ سیر - پیاده پا
پیش رفته - بتعظیم و تسلیم - اقدام نمود - و بادب استاده - بعد
گذارش سلام - ادای پیام پدر کرد * درویش - از طرز ادب فرخ سیر
راضی شده - دست او را گرفته - گفت بفرمایید شما پادشاه
هندوستان هستید - و همت بحال او مبذول داشت - و تیر دعای

(۱) قسمی از محصول * (۲) در نسخه های قلمی چهل و یک * (۳)

علوم مذکور میشد و مثنوی مذکور میشد - این محاوره مؤلف باشد *

در ریش به هدف اجابت رسید - و از نتیجۀ حسن ادب آنچه پدر
میخواست به پسر عطا گردید * چون درویش بملاقات عظیم الشان
رسید - شاه - استقبال نموده - بعد از خواهی قدم برداشته - در باب
انجام مطلب دلی خود استدعای همت کرد * درویش فرمود
که آنچه شما می خواهید پیشتر به فرخ سیر داده شد - اکنون تیر از
دست بسته را قابلیت عود نیست - و خیربادی در حق شاهزاده
گفته - مراجعت بحجره خود کرد * القصه شاهزاده - از نظم و
نسق امورات اطراف چکله بردوان و هوگلی و هجلی و میدنی پور
و غیره دلجمعی نموده - بسواری نواره های پادشاهی - ساختۀ شاه
شجاع - بسمت جهانگیرنگر علم نهضت افراشت - و بعد وصول
بضبط و ربط مهمات آن نواح پرداخت * چون بعضی حرکات
ناملائم شاهزاد - مثل رسم سودای خاص و سودای عام - و جشن
ایام هولی بدستور هندو - و پوشیدن لباس زعفرانی و ارغوانی
در موسم بسنت - که نوروز راجه های هند است - خلاف شرع - از
روی عرائض منہیان و واقعہ نویسان - بعرض عالمگیر رسید - بر مزاج
پادشاه گران آمد * شقۀ خاص - بتہدید تمام - باین عبارات
که چیرہ زعفرانی بر سر - و حله ارغوانی در بر - سن شریف چهل
و شش - آفرین برین ریش و فش (رسید) - و در باب امتناع سودای
خاص - باین مضمون بر فرد واقعہ دستخط خاص فرموده واپس نمود^(۱) -

که ظلم عام را سوداي خاص نام نهادن چه سزاوار - و سوداي خاص را با سوداي عام چه کار *

آنانکه - خورند مي فروشند -

ما خود نخريم و نه فروشيم *

و از راه عتاب - براي عبرت - منصب پانصدي کم گرديد * و ترجمه (سوداي خاص و) سوداي عام چنين است که مال تجارت جهازهاي آمدني بندر چاگام وغيره کلم بسرکار شاهزاده خريد شده سوداي خاص نام ميکردند - پس ازان بدست سوداگران اين ملک مي فروختند آن وقت سوداي عام نام مي نهادند * اما چون فرد وقائع - مزین بدستخط خاص پادشاه - بمطالعۀ شاهزاده درآمد - ازان سودا دست بردار شد * پادشاه عالمگیر ميژا محمد هادي را - که مورد سليقه شعار و عامل پيشۀ با ديانت و امانت بود - (و) بخدمت ديواني صوبۀ اوديسه اختصاص داشت - و در اکثر مکالات متعلقۀ اوديسه کفايت نمايان بظهور آورده در زمري اهل خدمات نام آور شده در راستي و درستي نظير و عدیل نداشت - و در ايام محاصره و محاربه دکن خدمات شايسته بتقديم رسانيده منظور نظر عالمگیر شده بود - بخطاب کارطلب خانبي مخاطب ساخته بخدمت ديواني ممالک بنگاله سرفراز نمود * چون - دران ايام - سر رشته انتظام مهمات مالي و ملڪي و رتق و فتق تشخيص و تحصيل و مداخل

و مخارج خزانه عامره در قبضه اختیار دیوان صریه می بود -
و ناظم بفسق و نظم امور سلطنت و تنبیه و تادیب سرکشان و
متمردان (و) انهدام ابنیه باغیان و زورطلبان می پرداخت - و
سوای جاگیر مشروط نظامت و منصب ذات و انعامات دست انداز
بر مال پادشاهی نمی شد - و ناظم و دیوان مدار اجرای کار و بار
صوبه بر دستورالعمل - که سال بسال از پیشگاه سلطنت اصدار
می یافت - می داشتند - و سرموئی تفاوت و تجاوز بعمل
نمی آوردند - خان مذکور - از پیشگاه خلافت - مختارکار صوبه
بنگاله شده - به جهانگیرنگر رسیده - بعد حصول ملازمت شاهزاده -
باجرای امورات ملکی پرداخت * و مداخل و مخارج خزانه
تعلق به خان مذکور گرفته - دست تصرف شاهزاده از دخل
(و) خرج خزانه کوتاه گردید * خان موصوف - ملک بی خار
و سوسبز و زرخیز دیده - شروع به تشخیص نمود - و عمال
دانا و کفایت شعار در هر پرگنه و چکله و سرکار برگماشت *
و تشخیص مال و سائر کما ینبغي نموده - یک کروڑ روپیه را -
طومار کلی محالات خالصه و جاگیرها درست ساخته -
ارسال حضور کرد * چون در سوائف ایام - بسبب ناسازی
آب و هوای بنگاله - کسی از عمده ها برضامندی خود قبول
خدمات این ملک نمی کرد - و این باغ سبز را - دیولاخ
و مهلک انسان پنداشته - دیوانیان عظام بجایگزین مفسدداران

(۱) تقسیم و تنخواه می دادند - لهذا خالصه کمتر بود - حتی که مواجب سپاه متعینۀ رکاب شاهزاده و نقدیان از مالواجب محالات صوبه کفایت نمی کرد - و از صوبجات دیگر تنخواه می رسید * خان مذکور در باب تجویز جاگیرات منصبداران بنگاله بصوبۀ اردیسه عرضی نمود - و بدستخط پذیرائی مزین شد * خان مذکور - تمامی جاگیرات سیر حاصل - سواي نظامت و دیوانی - از بنگاله خارج نموده - بصوبۀ اردیسه - که محال خراب و کم حاصل و زورطلب و مواسات (؟) بود - تنخواه داده - کفایت بنگاله از شکم زمینداران و جاگیرداران برآورده - توفیر خزانه عامره نموده * و بجزرسی تمام کفایت نمایان بظهور رسانیده - سال بسال جمع صوبه می افزود - و مورد تفضلات پادشاهی می شد * از انجا که شاهزاده - دست تصرف خود از خزانه کوتاه دیده - همواره سوءمزاج می بود - مجرای حسن خدمتی خان مذکور - که بحضور پادشاه ظهور یافت - علاوه خار حسد

---

(۱) در نسخه های قلمی همچذب * در استوارت چنان نوشته - در

عهد نظامت دیوانان زمان سلف بسیاری از ممالک بنگاله را - بخيال فاموافقت آب و هوا و قلت زراعت - بجاگیرهای منصبداران فوج تقسیم کرده بودند * (۲) مؤلف سوءمزاج را صفت انگاشته

و جائي دیگر سوءمزاجي آورده و يا اینجا در اصل سوءمزاج

می نمود باشد *

در دل شاهزاده شکست - و آتش عذاب پنهانی^(۱) مشتعل شده -
 می‌خواست - بطوری که بظاهر موجب بدنامی نشود - او را
 ازین عالم بگذراند^(۲) - و این مطلب کرسی‌نشین نمی‌شد -
 آخر الامر - جماعهٔ نقدیان ملازمان قدیم پادشاهی را - که - بغرور
 کثرت الوس و جمعیت وفور - در جهانگیرنگر بناظم و دیوان
 سرفروند نمی‌آوردند تا بدیگر چه رسد - و بلاف شمشیرزنی دیگری
 را سهمیم خود ندانسته - در شوربختی و سلحشوری^(۳) مشهور السغه
 خاص و عام بودند - بوعدهٔ انعامات و اضافه از خود ساخته -
 عبدالواحد سردار آنها را با خود متفق نمود - و ترغیب داد که
 به بهانهٔ طلب و تنخواه - هرجا که قابو یابند - بروی ریخته -
 کارش باتمام رسانند * آن گزوه شرارت‌پزوه - باشارت شاهزاده
 در صدد قتل خان مرصوف شده - انتظار وقت فرصت
 می‌کشیدند * از آنجا که خان مذکور - لوازم حزم و احتیاط را
 مرعی داشته - همیشه خود پیش با رفقای او مسلح و مکمل سوار^(۴)
 می‌شد - و هنگام آمد و رفت دربار بهوشیاری تمام می‌بود - روزی -

---

(۱) در نسخه‌های قلمی مستقل * (۲) در نسخه‌های قلمی نگذارند

بصیغه جمع - و آن غلط باشد - و اگر نگذارند بصیغه واحد خوانند بجای

ازین عالم درین عالم باید آورد * (۳) در نسخه‌های قلمی سلحشوری *

(۴) شاید که چنان باشد - همیشه خود - و پیش رفقای او - مسلح

و مکمل سوار می‌شد * از استوارت نیز همین مضمون مستفاد می‌شود *

علی الصباح سوار شده - عازم ملازمت شاهزاده گردید * جماعه
 نقدیان - در اثنای راه - به بهانه طلب و تنخواه - شورش نموده -
 یکباره بهجوم عام ریختند * خان مذکور - بجرأت تمام مقابل
 شده - آنها را از پیش راند * و تصور این فتنه از جانب شاهزاده
 تصدیق نموده - جوشان و خروشان - بحضور شاهزاده رسیده -
 سر رشته ادب گسیخته - حریفانه دست بجمدها زد - زانو
 بزانوی شاهزاده مقابل شده نشست - و گفت این همه غوغا
 از اشارات شماست - دست ازین حرکت کوتاه کنید - ورنه اینک
 جان ما با جان شما * شاهزاده قافیه رهایی تنگ دید^(۱) و از
 هیجان خشم پادشاهی چون بید لرزید * و عبدالواحد را - با
 جماعه او طلب فرموده - از فتنه و فساد مانع شد - و برفق و
 ملاحظت بدلجوئی خان مذکور پرداخت * خان مسطور - از
 شرا عدا ایمن شده - بدیوان عام آمده - حساب طلب آن جماعه
 کرده - بر زمینداران تنخواه داده - آنها را یکقلم برطرف نمود *
 و کیفیت شرارت و بی اندامی آنها - داخل وقائع و سوانح کرده -
 ارسال حضور والا نمود - و روداد - بمواهیر ارباب دخل درست
 کرده - معه عرضی خود نیز - روانه حضور ساخت * و از سوء مزاجی^(۲)
 شاهزاده اندیشه نموده - خیال تجنب از خدمت شاهزاده
 و اقامت بجای دوردست در دل بست * بعد تجویز و کنگاش

بسیار - سرزمین دلچسپ مخصوص آباد - که خبر چار حدود صوبه ازان جا توان گرفت - و مثل مردمک چشم - جانب شمال و مغرب چکله اکبرنگر و دره سانکری گلی و تیلیاگدهی دروازه بنگاله - و مغرب و جنوب رو به بیربوم و پچیت^(۳) و بشن پور راه چهارکهند و جنگل و کوهستان دره‌های آمد و شد غنیم و افواج دکن و هندوستان - و جنوب و شرقی چکله بردوان و راه اودیسه و هوگلی و هجلی و غیره بنادر آمدنی جهانهای تجاران نصاری و غیره و چکله جسر و بهوسنه - و شرقی و شمالی چکله جهانگیرنکر - که دران وقت دارالامارت این صوبه بود - ملحق به تهنات سرحدی - مثل تهنه اسلام آباد عرف چانگام و سلط و رنگامانی - و چکله گهواگهات و رنگپور و کوچ بهار - در وسط اماکن معتبره صوبه واقع است - قرار یافت * خان مذکور - بی اجازت شاهزاده - معه عمله زمینداران و قانون‌گویان و ارباب دفاتر دیوانی خالصه شریفه به مخصوص آباد آمده مسکن گزید * اما چون اخبار فتنه پردازی نقدیان - از روی وقائع و سوانح و عرضی کارطلب خان متضمن شکایت شاهزاده - در دکن بحضور اقدس گذشت - فرمان عذاب‌آمیز بدام شاهزاده - باین مضمون که کارطلب خان نوکر

---

(۱) پیش لفظ چکله در نسخه‌های قلمی و نوشته * (۲) در نسخه‌های

قلمی اینجا سانکری گلی - مگر در اکثر جا سکرگی گلی نوشته *

(۳) در نسخه‌های قلمی پچنت *

پادشاهی ست اگر سر موئی ضرر جانی یا مالی باو خواهد رسید
 انتقام آن ازان بابا گرفته خواهد شد - و نیز حکم گذاشتن صوبه
 بنگاله و اقامت نمودن در صوبه بهار - بتأکید تمام - صدور یافت *
 شاهزاده - سربلند خان را با سلطان فرخ سیر نائب مذهب گذاشته -
 خود - با سلطان کریم الدین و خدمه محل و تدمه افواج همراهی -
 ازان جا علم نهضت افراخته - به مونگیر رسید * و عمارات مکلف^(۲) -
 تعمیرات شاه شجاع - که از سنگ مرمر و سنگ موسی بود -
 بی مرمت دیده در تعمیر و مرمت آن صرف مبالغ خطیر تصور
 نموده - بودن انجا خوش نکرد * و آب و هوای پتنه - که لب
 گدگ است - بسند کرده رخت اقامت افکند - و بموجب
 حکم پادشاه عالمگیر شهر عظیم آباد بنام خود آباد ساخت - و
 قلعه و شهر پناه با استحکام و متانت تمام احداث کرد * و کار طلب
 خان در مخصوص آباد - بعد انقضای سال - مجمل نموده - عازم^(۳)
 اردری معلی گردید * و کاغذات تشخیص و طوامیر جمع (و)
 واصل باقی و مداخل و مخارج صوبه درست ساخته - از درب^(۴)
 نرائن - قانونگوی صوبه بنگاله - درخواست دستخط کرد * از انجا
 (که) دران ایام کواغذ مالی و ملکی بدون دستخط قانون گویان

(۱) بجای مونگیر در استوارت راج محل * (۲) بجای متکلف از تکلف *

(۳) صفحه ۲۶۳ سطر ۴ بنگرد * در استوارت نوشته که همه حساب

درست کرده عازم بارگاه گردید * (۴) در استوارت دهرپ نرائن *

در دیوان کل پادشاهی منظور نمی شد - آن عاقبت و خیم -
 بطمع خام ناعاقبت اندیشی نموده - در دستخط ایستادگی بکار
 برده - خواهان سه لک روپیه در وجه رسوم قانونگوئی گردید *
 هرچند خان مذکور - عندالضرورت - وعده دادن یک لک روپیه
 بعد مراجعت از حضور کرد - تا هم قبول نکرده در دستخط
 مضائقه داشت * اما جی نرائن قانونگویی - که شریک و سهیم
 در ب نرائن بود - مآل اندیشی نموده - دستخط خود ثبت کرد *
 خان مذکور - با وجود مخالفت شاهزاده - پرورای دستخط
 در ب نرائن نکرده - عازم حضور اقدس گردید - و تحائف و
 پیشکشهای بنگاله بحضور پادشاهی و وزیر و ارکان سلطنت
 گذرانیده - و زرهای توفیر و کفایتیهای جاگیر بجناب عالمگیر رسانید *
 و کاغذات صوبه بمستوفی و دیوان کل سپرده - مجرای حسن
 خدمت و دیانت و امانت بظهور رسانیده - مورد تفضلات و
 عنایات شاهنشاهی شد * و از حضور والا - به نیابت شاهزاده -
 بنظامت صوبه بنگاله و اودیسه - بانضمام خدمت دیوانی و
 خطاب مرشدقلی خان و عطای خلعت فاخره و علم و نقاره
 و اضافه منصب - ذخیره مباحات اندوخت *

مقرر شدن نظامت بنگاله به نواب جعفرخان نیابتاً

از طرف شاهزاده عظیم الشان *

چون مرشدقلی خان از حضور والا - بعطای خلعت
 نظامت بنگاله نیابت و دیوانی صوبه بنگاله و اودیسه اصالت -
 بدستور سابق - مخصوص و مرخص شده - در صوبه رسیده -
 دیوانی بنگاله به سید اکرم خان و نیابت اودیسه به شجاع الدین
 محمدخان - داماد خود - مسلم داشت * و بعد رسیدن
 مخصوص آباد - آبادی شهر بنام خود کرده - موسوم به مرشدآباد
 نمود - و دارالضرب مقرر ساخت * و چکله میدنی پور را -
 از صوبه اودیسه خارج کرده - با بنگاله منضم ساخت * و زمینداران
 صوبه را بالکل مقید و اسیر کرده - و عمال واقف کار و دیانت شعار
 بر محالات تعین نموده - آمدنی مفصل را قرق و مالگذاری بحضور
 مقرر داشت - و دست تصرف زمینداران از دخل و خرج
 مالواجب یکقلم کوتاه گردانیده - وجه معیشت آنها بر نانکار
 گذاشت * و عاملان - بموجب حکم او - شقدار و امین دیه
 بدیه هر پرگنه فرستاده - اراضی مزروع و افتاده را جریب
 نموده - و فرداً فرداً برعایا و رسیده - رعایای نادار را تقای
 داده - بتکثیر زراعت سعی فراوان بکار برده - در هر محال
 اضافه و توفیر بظهور رسانیدند * و کاغذات هست و بود قوار واقعی
 درست ساخته - آمدنی خام فصل بفصل تحصیل کرده - از
 توفیر مال و سائر و افزونی محصول زراعات و کفایت اخراجات -
 زرهایی مضاعف واصل خزانه ساختند * مگر زمینداران بیبرهوم

و بشن پور بحماییت انبوهی جنگل و کوه و کپوه - خود بملازمت حاضر نشده - وکلاي آنها رجوع و حاضر بوده بسوال و جواب معاملات مي پرداختند - و وجه پیشکش مقرري و نذر و فرمایشهاي حضور مي رسانیدند * مرشدقلي خان - بسبب آنکه اسدالله - زمیندار بیرهوم - مرد آزاد مشرب و فقیر وضع بود - و نصفي از ملک خود در وجه مدد معاش بعلماء و صلحا و درویشان داده - و یومیۀ مسکینان و محتاجان مقرر داشت - از استیصال او اغماض عین نموده - بتدارک شوخی زمیندار بشن پور در حین کثرت اخراجات مهم و قلت مداخلت آن ملک باعث شد * و راجه های تپره و کوچ بهار و آشام - که خود را چهره های و والی ملک قرار داده - سرطاعت بپادشاهان هندوستان فرو نیاورده - طلا و نقره بنام خود مسکوک میکردند - باستماع آوازه تسلط خان موصوف - راجه آشام - کرسی

---

(۱) پیش لفظ بحماییت در نسخه های قلمي که نوشته و آن مغل معني *

(۲) بجای او در نسخه های قلمي و * (۳) عبارت اینجا بی ربط - شاید

که بعض لفظ قلم انداز شده * استوارت نوشته که مرشدقلي خان زمینداران بیرهوم و بشن پور را از تعمیل چنین احکام جابرانه معذور داشت - اسدالله زمیندار بیرهوم را بلحاظ دینداری و علما نوازي و غربا پرورجي او - و آن دیگر زمیندار را بسبب آنکه مقامش در جنگلهای دشوار گذار متصل کوهستان جارگند (چهارکهند) واقع بود و اخراجات تحصیل از مقدار محاصل ملکش افزون مي نمود *

و پالکي دندان فيل و نافه هاي مشك و سربانگ و لام دانگ (۹)
و پرهما و کوچين (۹) و مروحه طارسي و قطاس و غيره -
ندور و پيشكش داده - باطاعت و انقياد پيش آمده * همچنين
راجه کوچ بهار نيز لوازم ندور و پيشكش بتقديم رسانيده * خان مذکور
خلعت براي آنها فرستاد - و اين معني سال^(۱) سال بعمل مي آمد *

خان مذکور نوعي ضبط و ربط محالات بنگاله نموده بحكمت عملي
در انتظام امور ممالك پرداخت كه در عمل او مهم غنيم بوقوع
نيامد - و خرج سه بندي و نگاهداشت سپاه يكقم نبود - همگي
دو هزار سوار و چهار هزار پياده نوكر مدايمي داشته ملك گيري
كرد * از ناظر احمد - كه پياده بود - تحصيل و زرگشي بنگاله
مي شد * و او آن قدر ضابط (بود و) حكم ناطق داشت كه
پياده او بضبط و نسق ملكي و تذبذبه سرگشي كافي بود * رعب
و هراس خان مسطور آن قدر در دل اداني و اعالي نقش بسته
كه زهره شير مردان از حضور شدن او آب ميشد - و زمينداران
خورد را بار در مجلس نمي داد * و متصديان و عاملان و زمينداران
عمده مجال نشستن در حضور نداشتند - بلكه چون پيكر تصوير
نفس گم كرده مي ايستادند * و زمينداران و هنود^(۳) را سوارمي^(۲)
پالكي ممنوع بود - بر جواله ها سوار مي شدند * و متصديان هم

(۱) بجای سال بسال * (۲) شايد كه زمينداران هنود باشد * مگر در

استوارت زمينداران و هنود مالدار * (۳) بجای را در نسخه هاي قلمي از *

در سوارچی او بر اسپان سوار می شدند * و منصبداران با ساز و یراق سپاهیان به مجرا می رفتند * و روبروی او کسی را کسی سلام نمی توانست کرد - و اگر از کسی خلاف قاعده بعمل می آمد معاتب می گردید * و در هفته دو روز دیوان مظالم نمودی - و بداد مستغنیان و رسیدی * یکی از اوصاف معدلتش آنکه بقصاص مظلومی بحکم شریعت پسر خود را کشت * در امور عدالت و نظم و نسق امور مملکت و آداب سلطنت رعایت احدی منظور نداشتی * و اعتماد کلی بر متصدیان نداشت - افراد جمع خرج و واصل باقی - هر روز ملاحظه کرده - بدستخط خود مزین ساختی * و در آخر ماه - اقساط خالصه و جاگیر بیباق میگرفت - و تا از اقساط داخل خزانه نمی شد متصدیان و عاملان و زمینداران و قانونگویان و دیگر عمله و فعله را در کچه‌ری و دیوان‌خانه چهل ستون نشانیده - محصلان شدید گماشته - فرصت اکل و شرب بلکه بول و غائط ندادی - و هرکارها در پی محصلان تعیین کردی - تا مبادا احدی - بطمع خام رشوت گرفته - قطره آبی بحلق آن تشنه‌کامان رساند * هفته هفته بی آب و دانه بر آنها میگذشت - ^(۱) با این همه زمینداران را بر سه پایه معکوس و معلق آویختی - و کف پا از سنگها می خراشید - و تازیانه بران می زد - و بضرب شلاق دقیقه نامرعی نگذاشتی *

و عمال زمینداران را - که مالواجب سرکار (را) متصرف شده بضرب و شلاق هم ادای زر باقی نمی کردند - با زن و فرزند - مسلمان می ساخت * ازان جمله اودی نرائن - زمیندار چکله راج شاهی - که مرد هندوستان زاد و قابل و مستعد بود - و تحصیل خالصه تعلق باو داشت - (و) غلام محمد و کالیا جماعه دار - با جمعیت دو صد سوار - رفیق او بودند - باخذ مطالبه بپایه اعتراض آمده مستعد بجنگ شد * مرشد قلی خان محمد جان چیله را با فوجی به تنبیه او گسیل کرد - و متصل راج بازی تقارب فئتنین رو داد - و جنگ در میان آمد * غلام محمد جماعه دار مقتول شد - و اودی نرائن - از توس غضب خان مسطور - خود را خود کشت - و زمینداریی او به رام جیون و کالو کنور^(۱) - زمینداران^(۲) آن روی گنگ - که عمده زمینداران مالگذار بنگاله بودند - تفویض یافت * چون آن سال باتمام رسید - در آغاز سر سال - در ماه فروردی^(۳) - پرته کرده - یک کرورسه لک روپیه خزانه پادشاهی - بحمل دو صد ازابه - با جمعیت شش صد سوار و پانصد پیاده برقنداز - روانه حضور مقدس نمود - و کفایت جاگیرات و خاص نویسی علاوه آن ارسال کرده * و حلقه های انیال و اسپان نانگن و جاموشان ارنه و آهو خانه^(۳) و طیور شکاری ملبوس

(۱) در استوارت کانوکنور * در نسخه های قلمی زمیندار بصیغه واحد *

(۲) در نسخه های قلمی فبروردی * (۳) شاید که آهوی خانه باشد *

خاص جهانگیرنگر و سپرهای گرگ و سیل پائی زرباف و مسهری
 گنگاجلی سلطت - که ^(۱) مار را بران یارای مرور نبود - با دیگر
 نفائس چون عاج و کونبه (۲) و نافه‌های مشک و سربانگ و دیگر
 تحائف فرنگ و هدایای کله پوشان نصاری و غیره سر موسم ارسال
 حضور والا ساخت * و هنگام ارسال خزانه - خود با ارباب دخل
 سوار شده با جهنائی ده ^(۳) (۴) همراه میرفت و داخل وقائع و سوانح
 می نمود * و ضابطه روانگی خزانه چنین بود که هرگاه اربابه‌های
 خزانه در صوبه دیگر داخل می شد - صوبه دار انجا - کسان خود
 فرستاده - اربابه‌های خزانه را در قلعه طلب داشته - تبدیل اربابه‌ها
 و بدرقه کرده - اربابه و بدرقه از طرف خود داده - روانه می ساخت -
 و همچنین صوبه داران دیگر بعمل می آوردند - تا خزائن و تحائف
 و پیشکش بحضور اورنگزیب می رسید * و چون مجرای حسن سلیقه
 او منظور حضور مقدس گردید - مورد تفضلات پادشاهی شده - کارش
 بالا گرفت - و بخطاب مؤتمن الملک علاءالدوله جعفر خان نصیری
 ناصر جنگ مخاطب شد - و بمنصب هفت هزارمی ذات و
 عطای ماهی مراتب سرفراز شده - در سلک امرای عظام منسلک
 گشت * و تقرر جمیع خدمات بنگاله بی تجویز او پذیرا نمی شد *
 و منصبداران حضور - ملک بنگاله را گلستان بی خار شنیده -

(۱) این وصف سیل پائی باشد * (۲) شاید که تا حوالی ده باشد *

(۳) در نسخه‌های قلمی دخل * (۴) در نسخه‌های قلمی پذیرائی *

تعییناتی بنگاله درخواست میکردند * نواب جعفر خان هر کسی را که میخواست عرضی نموده بتعییناتی خود میطلبید * یکی از آنها نواب سیف خان است - که خان مسطور درخواست تعییناتی او از حضور والا نموده متعینه خود ساخت * شمه از احوال او در صدر کتاب مسطور شده است * نواب سیف خان تا عهد نظامت نواب مهابت جنگ در حین حیات بود * از بس که (از) خاندان عمده بود گاهی با نواب مهابت جنگ ملاقات نکرد * نواب معزی الیه هر چند درخواست ملاقات کرد منظور نه نمود * هرگاه نواب مهابت جنگ - بطریق سیر و شکار - بآن طرف عازم می شد - با افواج خود آمده سد راه می گشت - اما هر وقت که نواب را احتیاج بکومک می گردید - افواج شایسته می فرستاد * بعد وفات او پسرش خان بهادر مسلط بر ملک پورنیه و اطراف آن شد * نواب مهابت جنگ دختر نواب سعید احمد خان بهادر صولت جنگ - برادرزاده خود - را با خان بهادر منسوب ساخت - و روز چهارم از تزویج آن دختر وفات یافت * باین تقریب - اموال و اسباب خان بهادر را بضبطی درآورده - او را نظر بند ساخت * ناچار خان بهادر - براسپی سوار شده به شاه جهان آباد گریخت * نواب مهابت جنگ ملک پورنیه را به صولت جنگ تفویض نمود * نواب صولت جنگ - با جمعیت شایسته - دران جا

بنظم و نسق پرداخته - امرایانه بسر می برد * بعد وفات صولت جنگ
پسرش شوکت جنگ قائم مقام پدر شد * نواب سراج الدوله - که پسر
عمش بود - در عهد نظامت خود - او را بجنگ کشت - و دیوان
موهن لعل را فرستاده ضبط اموال و اسباب او نمود *

چه میگفتم و در چه پرداختم -

کجا بود اشهب کجا تاختم *

آدمم بر اصل مطلب - درب نرائن قانون گو - که در ایام دیوانی
نواب جعفر خان دستخط بر کاغذ زکوده بود - خان معزی الیه
در صدد انتقام می ماند * از آنجا که خدمت قانون گوئی
سورشته داری ممالک مجروسه است - و کاغذ محاسبه و مطالبه
صوبه داران بدون دستخط قانون گو پیش دیوانیان حضور والا منظور
نمی شد - لهذا بملاحظه بدنامی بهانه جو شده - زمام اختیار او
در امور معاملات دراز نموده - در امورات خالصه دخیل و مدار کار
ساخت * و چون دیوان بهویت رای - که از اردوی معلی
همراه نواب معزی الیه آمده بود - فوت شد - و پسرش گلاب رای
کما ینبغی از عهده کار دیوانی نمی توانست برآمد - پیشکاری
خالصه نیز به درب نرائن تفویض گردید * و تشخیص و تحصیل
مالواجب و دیگر امورات مالی و ملکی بر رای او سپرده
مطلق العنان گردانید * هرچند قانون گوی مذکور - بجزرسی تمام -
طو امیر یک کرور و پنجاه لک روپیه در خالصه درست کرده -

تحصیل نمود - و در هر امور کفایت‌هایی نمایان بظهور آورده - زیاده از سابق سرانجام زر‌هایی پادشاهی نمود - اما نواب معزی‌الدیه بتدریج کار از دست او گرفته بدست‌آویز مطالبه و محاسبه محبوس کرده بانواع شدائد از جان کشت - و قانون‌گوئی ده‌آنه به پسرش شیونرائن و شش‌آنه به جی نرائن - که در عمل دیوانی - وقت عزیمت اردوی معلی - مسلک سلوک و دوستی نموده بکاغذ او دستخط نموده بود - مسلم داشت * و ضیاء‌الدین خان را (۲) - که فوجدار هوگلی بود - معزول کرده - (فوجداری بندر مذکور ضمیمه نظامت از حضور اقدس بدمه خود گرفته - ولی بیگ را از طرف خود مقرر کرد * خان مذکور - از رسیدن ولی بیگ - قلعه را گذاشته بعزیمت دارالخلافه از شهر برآمد * ولی بیگ کنکر سین بنگالی را - که پیشکار فوجدار معزول بود - برای کاغذ واصلات زر و سر رشته کاغذ با اهل دفتر و عمله فوجداری طلب کرد * خان مذکور بحمایتمش پرداخت - و ولی بیگ سد راه رفتنش شد - ازین ممر از طرفین مناقشه و مذااعت رو داد * خان مذکور - با جمعیت خود در میدان چندن‌نگر - مابین چوچرا (۳) و فراشدانگه - بحمایت نصاری اولندیز و فرانسیس - مورچال‌بندی نموده - مستعد بجنگ شد * ولی بیگ هم - در میدان عیدگاه -

(۱) بجای امر * (۲) عبارت اینجا بی ربط - بجای ضیاء‌الدین استوارت زین‌الدین

آورده * تاریخ بنگاله صفحه ۲۳۵ بنگرند * (۳) پیش ازین چوچره نوشته *

بر تالاب دیبی داس - بفاصله یک و نیم کروه - لشکرکشی نموده -
 بمقابلہ مورچال بندی کرد - و کیفیت احوال بحضور نواب جعفر خان
 التماس نمود * و معزول و منصوب در یکدیگر بجنگ مورچال
 اشتغال داشتند - و سپاه^(۱) لشکر از دور می نمودند * ملا ترسم تورانی -
 نائب ضیاء الدین خان - و کفر سین مخفی از اولندیز و فرانسیس
 امداد و اعانت سرب و باروت و آلات حرب گرفته - بجنگ میدان
 سبقت میکردند - و چیرگیها می نمودند - ولی بیگ بانتظار کومک
 خودداری می کرد * در این اثنا دلیپ سنگه هزاری - با جمعیت
 سوار و پیاده - از نزد نواب جعفر خان بکومک ولی بیگ رسید -
 و پروانه تهدید بنام نصاری رسانید * و ضیاء الدین خان - بمشورت
 نصاری - با دلیپ سنگه پیغام صلح داده اورا غافل ساخته -
 وقت صبح دروغ مصلحت^(۲) آمیز به دلیپ سنگه نوشته - بدست
 وکیل خود داد - و تاکید کرد که دست بدستش داده جواب بگیرد -
 و یک شال سرخ برای نمود بر سر وکیل پیچیده روان کرد * و
 گوله انداز فرنگی - که نشانه بی خطا میزد - توپ برنجی کلان - که
 گوله اش از مفاصله یک و نیم کروه بر نشانه صحیح میشد - تیربند
 کرده رخ بر لشکرگاه حریف را گذاشت - و از دورین نظر
 بر شال وکیل داشت * وکیل - در وقتی که دلیپ سنگه باراد
 غسل سر و تن برهنه بمالش روغن مشغول بود - رسیده رقعہ

---

(۱) یا سپاه و لشکر باشد * (۲) در نسخه های قلمی آمیز مصلحت *

بدستش میداد - که گوله انداز بر نشانه شال توپ را شلک کرد -
 گوله بر پهلوی دلیپ سنگه نشست - و لاش او بهوا پرید * آفرین
 بران سحرکار بی خطا که آسیبی به وکیل نرسید * خان مذکور -
 گوله انداز را انعام داده - بر مورچال حریف پورش نمود * مؤلفه -

چو سالار مقتول شد بی درنگ -

مخالف عذران داد بر عزم جنگ *

بجانبید لشکر چو دریا بموج -

وزین سوگریز اوفتاده^(۱) بفوج *

نه تنها همیمن لشکری جان ببرد -

زمین نذر راه هزیمت سپرد *

ولی بیگ زان جا گریزان برفت -

سراسیمه در قلعه مامن گرفت *

ضیاء الدین خان - بدلجمعی تمام - روانه دارالخلافه شده - بعد

رسیدن در دهلی - مسافر راه آخرت گشت * بعد فوت او

کنکر بنگالی - که ماده این همه فساد بود (و) در هوگلی مسکن

داشت - از دارالخلافه مراجعت کرده - به مرشد آباد آمده -

بی محابا با جعفر خان ملازمت کرد - و بدست چپ سلام نمود -

یعنی بدستی که سلام بپادشاه کرده ام سلام کردن بشما عار است *

نواب جعفر خان در جواب گفت که کنکر در زیر کفش * و کنکر -

بفتح هردو کاف تازی و سکون فون و رای مهمله - لغت هندی
 بمعنی سنگریزه است * نواب جعفر خان - از بدادائیهای سابق
 و لاحق بدباطن شده - بظاهرش نواخته - بخدمت عهده داری
 چکله هوگلی سرفراز کرد * و از سال تمام در ایام مجمل - باخذ
 مطالبه و باقیات مال و سائر - بزندان کرد - و گریه در شلوار
 انداخت * و اغذیه مسهل بشدائد تمام خورانید - و محصلان
 شدید برگماشت - و در پایجامه علی^(۱) الاتصال کرده باین حالت
 بد درگذشت * در همان ایام سید اکرم خان - که دیوانی بنگاله
 بنام او بود - وفات یافت * سید^(۲) رضی خان - زوج نفیسه خانم
 دختر شجاع الدین محمد خان ناظم صوبه اودیسه داماد جعفر خان -
 که از سادات عظام ولایت زاد بود - بخدمت دیوانی بنگاله ممتاز
 گردید * و او مردی متعصب و درشت مزاج و در تحصیل زر
 سخت گیر بود - بانواع شدائد تحصیل مالواجب میکرد * گویند
 حوضی پر از نجاست تیار کرده - چون بزبان هفود بهشت را بیکتنه
 نامند علی الرغم آنها آنرا بیکتنه نام گذاشته بود * زمینداران
 نامالگذار و عاملان باقیدار را بعد از عقوبت بسیار دران حوض
 غوطه میداد - و بشدت تمام زر بیباق میگرفت * در همان سال -
 خبر طغیان سیتارام زمیندار و کشته شدن میر ابوتراب - فوجدار
 چکله بهوسنه - سرکار محمودآباد - رسیده * و تفصیل این اجمال

(۱) بمفعول بسبب کراحت مذکور نکرده * (۲) در استوارت سید رضا خان *

آنکه سیتارام - زمیندار پرگنده محمودآباد - که بحمايت جنگل و رودخانه ها کلاه باغيگري بر نارک نخوت گذاشته - تن باطاعت حاکم نداده - بنده هاي پادشاهي را نمي ديد - و ابواب ادخال مردم پادشاهي از ملک خود مسدود مي داشت - و بتاراج و تاخت ملک آن نواح دست دراز کرده - با کسان تهانه داران و فوجداران هميشه هنگامه پردازيها مي کرد * مير ابوتراب - فوجدار چکلۀ بهوسنه - که از سادات عظام (بود) و با شاهزاده عظيم الشان و سلاطين تيموريه سلسلۀ يگانگي داشت و در اقران و امثال در لياقت و استعداد ضرب المثل بود - با جعفر خان نيز اغماض عین ميکرد * مير ابوتراب - در صدد دستگير کردن او بوده - تدبيرها مي نمود - و بقابو نمي آمد * آخر الامر - پير خان جماعه دار را با جمعيت دو صد سوار نگاه داشته در فکر تنبيه او بود * زمیندار مذکور - از دريافت اين معني - جمعيت خود فراهم آورده - در کمين جماعه دار مسطور بود * روزي مير ابوتراب - با چندي از خاصان و صاحبان بشکار برآمده - صيدافگنان بسرحد او رسيد - و پير خان همراه نبود * زميندار - از دريافت اين خبر - او را پير (خان) تصور کرده - بيک ناگاه با جمعيت خود از طرف پشت از جنگل برآمده - بر وي ريخت * هرچند مير ابوتراب بدانگ بلند از نام خود نشان داد - گوش نکرده بزخمهاي بانس^(۱) او را از اسب انداختند *

(۱) در نسخه هاي قلمي بزخم راي بجاي بزخمهاي *

چون این خبر بحضور جعفر خان رسید - از خوف غضب سلطانی لرزه بر اندامش افتاد - و حسن علی خان همزلف خود را - که از خاندان عمده بود - فوجدار انجا ساخته - با جمعیت شایسته - برای دستگیر کردن آن مؤذی شریر تعیین نمود * و بزمینداران نواح پروانجات بتاکید تمام نوشت که سیتارام را فرصت برآمدن ندهند - و اگر از سرحد کسی بدر خواهد رفت - او از زمینداری خود خارج شده بسزا خواهد رسید * زمینداران از چهار طرف بمحاصره او پرداختند - تا آنکه حسن علی خان رسیده او را - بازن و بچه و اعوان و انصار - دستگیر کرده - مسلسل و مغلول - بحضور نواب جعفر خان فرستاد * نواب روی او را در چرم گرفته - در سواد شرقی مرشد آباد - بر سر راه جهانگیرنگر و محمود آباد - بردار کشید - وزن و فرزند و رفقای او را دائم الکبس ساخت * و زمینداری او به رام جیون زمیندار تفویض کرده - اموال و ائاث البیت آن بدنهاد بضبط درآورده داخل خاص نویسی ساخته - بغیاد او را مستاصل کرد - و احوال را بحضور پادشاه عرضداشت نمود * چون پادشاه اورنگزیب عالمگیر - روز جمعه بست و هشتم ذی القعد سنه ۱۱۱۹ هجری - در اقلیم دکن برحمت حق پیوست - محمد معظم شاه عالم بهادر شاه بر تخت دهلی جلوس فرمود * نواب جعفر خان نذرر معه پیشکش بنگاله ارسال نمود - و بعطای سند بحالی بدستور و خلعت و پالکی جهاندار از حضور گل

افتخار بر سر زرد * شاهزاده عظیم الشان - از طرف خود سربلند خان را در عظیم آباد نائب گذاشته - روانه دارالخلافه گردید * و در همین سال - سلطان فرخ سیر - پیش از جلوس بهادر شاه بر سریر سلطنت - از جهانگیر نگر به مرشد آباد رونق بخش شده - بالتماس جعفر خان - در لعل باغ فروکش شدند * نواب معزی الیه - آداب شاهزادگی نگاه داشته - لوازم خدمت بجا آورده - مصارف صرف خاص و کارخانجات میسرانید - و بموجب معمول خزائن و پیشکش بحضور اقدس شاه بهادر شاه فرستاد * بعد سلطنت پنج سال و یک ماه در سنه ۱۱۲۴ هجری از تنگنای جسمانی بوسعت آباد روحانی انتقال فرمود^(۱) * و سلطان معزالدین - پسر کلان او - که ملقب به جهاندار بود - شاه شد * با دو برادر خورد متفق شده - شاهزاده عظیم الشان را مقتول ساخت * و بعد رفع تردد - بحسن سعی و اعانت اسد خان وزیر اعظم و امیرالامرا ذوالفقار خان - کار دو برادر دیگر هم تمام ساخته - بلکه بعد از وفات پادشاه بعرض هشت روز هر کدام از سلاطین زاده ها را - که از اولاد و احفاد و زیاده برسی کس بودند - بمعرض هلاک انداخته - بعد قتل بسیار و حبس بقیة السیف بر اورنگ سلطنت جلوه افروز جلیس^(۲) گردید * امیرالامرا را - که میر بخشی بود - بوزارت کل - و پدرش آصف الدوله اسد خان را - بوکالت مطلق - ذخیره اندوز سرفرازها

(۱) فاعل بهادرشاه * (۲) شاید که جلوس باشد *

نمود - و بدستور سابق فرمان استمالت و استقلال به نواب جعفرخان فرستاد * خان مسطور - مراسم اطاعت و انقیاد بجا آورده - ندور و پیشکش بطریق معهود ارسال حضور والا داشت * چون سلطان فرخ سیریسر دوم عظیم الشان - که بتقریب نیابت نظامت صوبجات بنگاله درین ملک بود - بدعوی وراثت تخت و تاج موروثی اراده جنگ با سلطان معزالدین مصمم نموده - عازم دارالخلافه شاهجهان آباد گردیده - از جعفرخان استدعای خزانه و فوج کرد - خان موصوف جواب صاف داد که ما بنده پادشاهی تابع تاج و تخت پادشاه دارالخلافه ایم - سواي اطاعت شخصی که از آل تیموریه بر تخت سلطنت شاهجهان آباد جلوس فرماید تن باطاعت دیگری دادن شیوه نمکرامی ست - چون معزالدین عم شما مالک تاج و تخت است خزانه پادشاهی بشما نمی رسد * القصه سلطان فرخ سیر از خزانه و فوج بنگاله ناامید شد - و بفحوائی توکلت علی الله سراپا امید شده - با جمعی قلیلی از رفیقان قدیم و جدید که همراه داشت - بر سلطان معزالدین خروج کرده - ترتیب (۹) سرانجام افواج و توپخانه پادشاهی از جهانگیرنگر طلب فرموده - سمند عزیمت را بجانب شاه جهان آباد گرم مهمیز ساخت - و تا رسیدن عظیم آباد فوجی گران اجتماع یافت - و از مهاجنان انجا بطریق باج زرها گرفته بر صوبه بهار مسلط گردید * اسباب سلطنت بهم رسانیده بر تخت نشست - و چترشاهی

بر سرگردانیده - ازان جا بتجمل و توزک سلطانی رایت نهضت
 افراشته - ظل امن و امان بر سکنای بنارس انداخت * و از
 نگر سیئه و غیره مهاجران عمده بنارس یک کروڑ روپیه بوعده سلطنت
 قرض گرفته - فوجی شایسته فراهم آورد * سید عبدالله خان و
 سید حسین علی خان هر دو برادر سادات بارهه - که ناظم صوبه
 اوده و اله آباد بودند و بشجاعت و دلوری نظیر و عدیل نداشتند -
 چون از سلطان معزالدین بهایه عزل رسیده دغدغه خاطر داشتند -
 برواقت سلطان فرخ سیر تن داده - کمر خدمت و جان فشانی
 بر میان جان بستند * و خزانه بنگاله موسوله نواب جعفر خان -
 که بسبب انقلاب سلطنت - شجاع الدین محمد خان - داروغه
 اله آباد - بباغ شهر اربابه گذاشته - با جمعیت سه صد سوار
 محافظت آن می کرد - بدست آورده فوج عظیم نگاه داشتند *
 فرخ سیر - از طرف خزانه و فوج خاطر جمع نموده - جیغه
 وزارت بر دستار سید حسین علی خان زد - و خطبه سلطنت بنام
 نامی خود ساخت * اذا اراد الله شیئاً هیأ له اسبابه * از آنجا
 که فرخ سیر از جعفر خان کوفته خاطر بود - رشید خان برادر کلان
 افراسیاب خان عرف میروزی اجمیری را - که از نسل امرای
 قدیم بنگاله و خانه زاد پادشاهی بود و بزور پهلوانی مانند رستم
 و اسفندیار بود (و) فیلان مست را بر زمین میزد - از تغیر
 جعفر خان بصوبه داری بنگاله مقرر فرمود * گویند وقتی که

سلطان فرخ سیر از اکبرنگر رایت انتهای بسمت عظیم آباد
 افراشت - نزدیک سکری گلی توپ ملک میدان - که یک
 من گوله می خورد و یک صد و پنجاه راس گاو و دو زنجیر
 فیل آنرا می کشید - در زمین نشیب در لای بند شد -
 هر چند گاو و فیلان زور کردند حرکت نکرد * فرخ سیر خود بر سر
 توپ رسیده از فرنگیان توپخانه حکمت بکار برد - مفید نیفتاد *
 میرزای اجمیری آداب بجا آورده عرض نمود که اگر حکم شود خانه زاد
 هم زور آزمائی نماید * سلطان دستوری داد * میرزای اجمیری -
 دامن بر کمر زده - هر دو دست در زیر رهکله برده - توپ را با
 رهکله با سینه برداشت - و عرض کرد که هر کجا حکم شود بنهد *
 سلطان بر بلندی اشارت کرد * میرزا توپ را از پستی بر بلندی
 گذاشت * از کثرت زور آزمائی قریب بود که قطرات خون از
 چشمان تقاطر کند * سلطان آفرینها (کرد) و حاضرین متعجب
 شده ندای تحسین و صدای آفرین بر فلک رسانیدند * میرزا
 همان وقت بمنصب سه هزار و خطات افراسیاب خان بلند مرتبه
 گردید * چون رشید خان با ساز و سامان شایسته عازم بنگاله شد -
 و از دره تیلیاگدهی و سکری گلی گذشته - داخل ملک بنگاله
 شد - جعفر خان - خبر آمدن او شنیده - اصلاً اعتنای او نکرده -
 و سوای جمعیت صوبه نگاهداشت سپاه هم نمی نمود - تا آنکه
 رشید خان بر سه گروهی مرشد آباک رسیده صف آرا گردید * صباح

روز دیگر نواب جعفر خان میربنگالی و سید انور جونپوری را -
 با جمعیت دوهزار سوار و پیاده - بمقابلۀ او تعیین ساخت - و
 خود بکتابت مصحف مجید بموجب ضابطۀ هر روزه مشغول
 ماند * چون فئتين مقابل شدند - جنگ درمیان آمد * سید انور
 در عین گرمی کازار شربت مرگ چشید - و میربنگالی - با
 جمعی قلیلی پای شجاعت افشوده - در میدان ماند - و افواج
 رشید خان پیرامن او محاصره کردند * هرچند این خبرها به نواب
 جعفر خان پیهم میرسید - اعتنا نکرده بکتابت مصحف مجید
 مشغول بود - تا آنکه خبر پس پا شدن میربنگالی رسید *
 محمد خان چیلۀ خاص را - که فوجدار مرشدآباد و صاحب رساله
 بود - اشارت به کومک او نمود - و او - بسرعت برق و باد
 به میربنگالی رسیده - لوازم کومک بظهور رسانید * و متعاقب
 جعفر خان هم - از کتابت قرآن شریف فراغ یافته - فاتحۀ خیر
 خوانده - سلاح جنگ بر خود راست کرد * بر فیل سوار شده -
 با جمعی از سواران و مصاحبان و برادران و غلامان ترک و گرجی
 و حبشی - در میدان کریم آباد بیرون شهر - با رشید خان دوچار
 شد - و دعای سیفی آغاز نهاد * گویند بر دعای سیفی آن قدر
 عامل بود که هرگاه شروع بخواندن می نمود سیف او خود بخود
 از نیام بیرون می آمد - و به امداد غیب بر اعدا ظفر می یافت *
 از رسیدن جعفر خان شجاعت و همت میربنگالی و سپاه از یکی

ده و از ده صد شد * بهیأت اجتماعی بر قول حریف حمله آوردند *
 و رشید خان - که جعفر خان را مرد میدان خود نمی شمرد - با
 دعوی شمشیرزنی و حریف افگنی - بر فیل مست سوار شده -
 با میر بنگالی - که هراول بود - مقابل شد * میر مذکور - که
 تیرانداز بی خطا بود - لمؤلفه -

یکی چوبه تیر - روی بزه بر نهاده -
 که - آن را کشید و بغل برکشاد *
 چو سوار تیر آمدش (تا) بگوش -
 رها کرد بر دشمن سخت کوش *
 به پیشانییش خورد تیر از قضا -
 گذر کرد پیدگان ز سوی قفا *
 سر پهلوانان ز پیدگان نخست -
 بر افتاد بر پیل آن شیر مست *
 دران گه همه فوج یکبارگی -
 برانندند بر دشمنان بارگی *
 زمین گشت از سم اسپان مغاک -
 ز توپ و سنان تند فلک چاک چاک *
 بشمشیر و خنجر و گرز و سنان

(۱) بجای و از ده در نسخه های قلمی آورده * (۲) در نسخه های قلمی

گاه * (۳) مؤلف او متحرکی اینجا جازد داشته - و یا بگز بجای و گرز باشد *

فتادند بر لشکر دشمنان *

زبس ریزش خون بمیدان جنگ

شده جمله روی زمین لاله‌رنگ *

جهانی براه عدم پا نهاد -

اگر زنده ماند او بقید افتاد *

بتاراج شد مال و اسباب شان -

ظفریاب شد خان با عز و شان *

نواب جعفر خان - مظفر و منصور مراجعت کرده - شادیانده

فتح نوازان - داخل قلعه شد - و حکم کرد که از سرهای کشتگان

بر شاهراه هندوستان مناره سازند - تا موجب عبرت مخالفان

گردد * اسیران لشکر رشید خان میگفتند که از مقابل شدن جعفر خان

یکبارگی افواج سبزپوشان با شمشیرهای علم از هوا رسیدند - و بر

فوج رشید خان میزدند - و قاتل از نظرها غائب بود * سلطان

فرخ سیر - که هنوز از مهم سلطان معزالدین فراغت نیافته بود -

در اثنای راه خبر فتح جعفر خان و کشته شدن رشید خان شنیده

متأسف شد * القصه چون قریب اکبرآباد با سلطان معزالدین

المخاطب جهاندار شاه جنگ سلطانی رو داد - سادات بارهه - در

رکاب محمد فرخ سیر جانفشانیها بکار برده - مصدر ترددات شایسته

شدند * از طرف معزالدین - خان جهان بهادر کوکلتاش خان -

که میر بخشی بود - بجهت مساهله^(۱) امیرالامرا ذوالفقار خان کشته شد * و امرای دیگر - خصوص امرای مغلیه - هر یکی با امرای فرخ سیر سازش نموده - در امور مکاربه دیده و دانسته مداهنه و وزیدند * لهذا خللی عظیم در لشکر معزالدین جهاندار شاه بوقوع آمد * و پادشاه بمشاهده^(۲) خان جهان بهادر فی الفور منهزم شده - راست به شاه جهان آباد در خانه^(۳) اسد خان آصف الدوله رکن السلطنت رسید * متصل آن - امیرالامرا پسر آصف الدوله نیز پیش پدر رسیده برای رفاقت پادشاه پدر را مرغب و محرک^(۴) شد * پدر - مصلحت وقت در رفاقت جهاندار شاه ندیده - شاه را نظر بند گذاشت * و سلطان محمد فرخ سیر - بی مزاحمت و منع - در اواخر سنه ۱۱۲۴ هجری - در اکبر آباد بر سریر سلطنت جلوس فرموده - ازان جا جلوریز به شاه جهان آباد آمده - جهاندار شاه و امیرالامرا را مقتول ساخت *

جلوس فرمودن سلطان فرخ سیر بسریر

سلطنت دهلی *

نواب جعفر خان - از استماع خبر جلوس پادشاه فرخ سیر مواسم اطاعت بجا آورده - ندور و پیشکش ارسال داشت - و خزانه^(۱) مستمره دام دام بیباق رسانیده - اصالت^(۲) بخدمت نظامت بنگاله - باضمیمه^(۳) خدمت دیوانی هر سه صوبه بدستور سابق -

(۱) در نسخه های قلمی مشاهدیده و آن بی معنی * (۲) در نسخه های قلمی متحرک *

سرفراز شده - بعطای خلعت خسروانه و خلّاع^(۱) و فرامین ممتاز گردید - و ملتمسات او بحضور سلطان - بدستور عهد سلاطین دیگر - پذیرا شده - محسود الاقران و الامائل گشت * چنانچه فتحچند^(۲) ساهو گماشته نگریسته - که همشیره زاده اش^(۳) بود - جعفر خان از حسن خدمات او راضی شده - التماس بحضور والا نموده - او را - بخطاب جگت سیته و فوطه داری خزانه بنگاله - سرفراز کنانید * سید حسین علی خان میر بخشی را - که برادر قطب الملک عبدالله خان وزیر بود - هوس خطاب ناصر جنگی - که جعفر خان داشت - در سرافتاد * چون دو کس بیک خطاب مخاطب شدن ضابطه پادشاهی نیست - لهذا فرمان در باب تبدیل خطاب بنام جعفر خان صدور یافت * خان مذکور - با وجود چندین وقار و اقتدار سادات مرقوم - عرق غیرت را بحرکت آورده - تبدیل خطاب قبول نه نمود - و باستغنائی تمام در جواب فوشت که پیر غلام^(۴) را آرزوی نام و خطاب نیست - خطابیی که بخشید پادشاه عالمگیر است آنرا نمی فروشم * چون سید رضی خان وفات یافت - باستدعای جعفر خان - از حضور سلطان فرخ سیر - دیوانی صوبه بنگاله به میرزا اسدالله - خلف شجاع الدین محمد خان ناظم اردیسد - که از بطن صبیغه جعفر خان بود - مفوض گردید - و میرزای مذکور خطاب سرفراز خان

(۱) تکرار بیکار * (۲) در نسخه های قلمی فتچند * (۳) بجای

خواهرزاده * (۴) شاید که غلام پیر باشد * صفحه ۲۶۱ حاشیه ۱ بنگرند *

مخاطب گشت * چون جعفر خان فرزند نداشت و سرفراز خان
 نواسه او بود - مآل اندیشی نموده - زمینداری بلده مرشد آباد
 قسمت چونه کهای^(۱) پرگنه کهلهر به (؟) - از محمد امان - تعلقه دار^(۲)
 قسمت مذکور - از زر جاگیر خود - بنام میرزا اسد الله سرفراز خان
 خریده - اسد نگر نام گذاشته - داخل دفتر پادشاهی و قانون گوئی
 ساخت - و به خاص تعلق مشهور شد - تا بعد زوال دولت وجه کفاف
 اولادش باشد - و بعد ادای مالگذاری پادشاهی انتفاع آن بآنها
 رسد * و در همان سال نیابت جهانگیر نگر به میرزا لطف الله - داماد
 شجاع الدین محمد خان - تفویض یافت - و بخطاب مرشد قلی خان
 مخاطب گردید * چون نهم ربیع الثانی سنه ۱۱۳۱ هجری پادشاه
 فرخ سیر - بسبب حرام نمایی عبدالله خان وزیر و حسین علی خان
 میر بخشی بشهادت رسید - سادات باره سلطان رفیع الدرجات - پسر
 شاهزاده رفیع الشان بن بهادر شاه - را بر تخت سلطنت نشاندند *
 چهار پنج ماه سلطنت عاریتی نموده بمرض دق در گذشت * بعد
 ازان برادر دویمش را - که سلطان رفیع الدوله نام داشت - از حبس
 برآورده - بر سر پر جهانداری جلوس دادند - و به شاه جهان ثانی
 ملقب گردید * او هم - بدستور برادر کلان - پنج شش ماه متکوی و ساده
 سلطنت بکمال بی استقلالی بود * در وقتی که عساکر پادشاهی -
 بر سلطان نیکوسیر - پسر سلطان اکبر بن عالمگیر پادشاه - که در اکبر آباد

(۱) در استوارت چونا کلی * (۲) بجای تعلقه دار * (۳) بجای تعلقه *

خروج کرده بود - متوجه شد - در اثنای راه واقعه شاهجهان
ثانی هم روداد * و سادات بارهه و دیگر امرای حضور - در اواخر
سنه ۱۱۳۱ هجری قدسی - سلطان روشن اختر بن شاهجهان^(۱) را
شبشب از قلعه شاهجهان آباد برآورده - به اکبرآباد رسانیده - در
اوایل سنه ۱۱۳۲ هجری بر تخت سلطنت نشاندند * (و) مخاطب
به ابوالفتح ناصرالدین محمد شاه غازی گردید * یکی از شعرا گفته -
روشن اختر بود - اکنون ماه شد -

یوسف از زندان برآمد شاه شد *

نواب جعفر خان - خبر جلوس پادشاه بر سریر سلطنت استماع^(۲)
کرده - ندور و پیشکش ارسال داشت - و بخلعت بحالی بدستور
سابق و مجدداً (به) صوبه دارعی اردیسه سرفراز (و) ممتاز گردید *
القصة چون - بسبب^(۳) کمال تصرف سید حسین علی خان و
عبدالله خان در سلطنت از عهد فروخ سیر تا آن وقت - امور
سلطنت بکمال بی رونقی بود - و از پادشاه گردی بذر و بست و
انتظام ممالک از هم ریخته - و مردم بنگاله از آفات^(۴) پادشاه گردی
مصئون و مامون بودند - و جعفر خان بکمال استقلال بامور نظامت

(۱) در نسخه های قلمی جهان شاه * (۲) در نسخه های قلمی - " خبر

جلوس پادشاه استماع کرده بر سریر سلطنت - الخ " * (۳) در نسخه های

قلمی - " بسبب کمال تصرف در سلطنت سید حسین علی خان و عبدالله

خان - الخ " * (۴) در نسخه های قلمی اوقات *

می پرداخت - و در زمان او از دست غنیم مرهته آسیبی بملک
 بنگاله نرسید - طائفه^(۱) نصارای الیمان - که در بنگاله کوتهی نداشتند -
 و معرفت فرانسیس کاربار تجارت میکردند - باتفاق فرانسیس -
 بقبول نذرانه درخواست مکان کوتهی در بانگی^(۲) بازار کرد - و سند
 از جعفر خان حاصل نموده - خانه های گلی آراسته - طرح اقامت
 انداخت - و بذای احداث کوتهی و بروج مشیده و خندق عمیق و
 پهناور - که آب دریا جاری و سلب از چهار طرف دائر و سائر باشد -
 ساخت - و بمحضت شباروزی و اخراجات بسیار به تیاری آن
 پرداخت - و کلاه نخوت بر تارک استکبار کج نهاده بر نصارای فرقه
 دیگر تفاخر میکرد - و می گفت سقولات و مخمل و مشجر به نرخ
 پلاس خواهم فروخت * نصارای انگریز و اولندیز - بملاحظه کسادیی
 بازار خود - در باب برداشتن کوتهی او متفق شده - بسازش تجاران
 مغلیه - نذرانه او بدمه خود گرفتند - و از احسن الله خان - فوجدار
 بندر هوگلی - شکایت خونریزی و فتنه او در بلاک فرنگ - و غمازی
 احداث قلعه و برج و خندق در بانگی بازار - و از قدیم شدن او
 تخیل در ملک پادشاهی - به جعفر خان نویسانیده - پروانه ممانعت
 کوتهی الیمان بنام فوجدار مذکور طلبیدند * احسن الله خان هر چند
 کسان فرستاده مانع آمد - اما الیمان باور نکرده ممانعت پذیر

(۱) شاید که لفظ سردار پیش لفظ طائفه قلم انداز شده - صفحه ۲۷۸ سطر

۲ بگردند * (۲) در استوارت بانگی بازار *

نشدند * تا آنکه فوجدار مسطور میرجعفر نائب خود را بر ایلمان
 تعیین کرد * سردار ایلمان - که ملقب به جنرل بود - توپها بر بالای
 حصار چیده - مستعد جنگ نشست * میر مرقوم - مقابل او
 مورچال بندی نموده - بجنگ توپ و بان و تیر و تفنگ پرداخت *
 اما کسان میر مذکور - از ضرب گوله و حقه بان - پیرامن کوتهی
 رفتن نتوانستند * و راه آمد و شد کشتیهایی تاجران بدریا مسدود
 گشت * و نصارای فرانسیس - خفیه بکومک ایلمان پرداخته -
 امداد و اعانت سرب و باروت و آلات حرب میکردند - و بظاهر
 معرفت خواجه محمد کامل پسر کلان خواجه محمد فاضل را - که
 بسواری کشتی آمد و رفت می کرد - باشاره فرانسیس گرفتار
 ساخت * بذا بران تمامی تجار مغلیه و ارمنیه و غیره در استخلاص
 او مساعی جمیله نمودند - و باندیشه هلاک ساختن او دو سه روز
 جنگ موقوف داشتند * تا آنکه خواجه مذکور - مبالغ خطیر
 قبول کرده - باقرار صالح کنانیدن رهائی یافته - از قید فرنگ بدر
 جست * و نصارای فرانسیس^(۳) هم - از تهدید فوجدار هراسان شده -
 از اعانت ایلمان دست بردار شده * میرجعفر - مورچال پیش
 برده - بضرب گوله و بان و تیر و تفنگ - کار بر محصوران تفنگ
 ساخت - و از خشکی و تری ابواب رسد مسدود کرده * چون

(۱) بعد لفظ شد در نسخه های قلمی و * (۲) عبارت بی ربط - استوارت

صفحه ۲۶۵ بنگون * (۳) پیش لفظ فرانسیس در نسخه های قلمی و *

آتش جوع در ابطان محصوران بالا گرفت - نوکران این ملک یکبار
 راه فرار پیمودند - و جنرل با سیزده کس الیمان در کوٲهی ماند *
 با^(۱) این حال از بارش گوله و حقهٔ بان - که بدست خود سر می کرد
 و می انداخت - فرصت سر بالا کردن بمردم مورچال نمی داد - تا
 (به) برآمدن از مورچال و یورش بر کوٲهی چه رسد * و چندگاه بهمین
 وتیره جنگ از طرفین قائم بود * قضا را گولهٔ توپ - از مورچال
 میرجعفر سر کرده - بر بازوی راست جنرل خورده بشکست - و
 دستش از کار رفت * ناگزیر جنرل با رفقای خود در دل شب از
 کوٲهی بدرزده - بر جهاز سوار شده - راه ولایت خود گرفت *
 علی الصباح کوٲهی مفتوح شده - سوی چند ضرب توپ و حقهٔ بان
 مال یک حبه بدست نیامد * میرجعفر - دروازه و برج کوٲهی را
 منهدم ساخته - مظفر و منصور مراجعت نمود * در همان ایام
 خبر رسید که شجاعت خان و نجات خان افغانان (و) زمیندار
 ٲونکی سروبپور - سرکار محمودآباد - که بشیوهٔ قطاع الطریق
 معروف و مشهور بود - خزانهٔ محمودآباد که شصت هزار روپیه
 به مرشدآباد می آمد بغارت بردند * نواب جعفر خان - که تشنهٔ
 خون دزدان و راه زنان بود - بدریافت این خبر امین و جواسیس
 تعیین نمود - (و) بعد تحقیقات و اثبات این معنی حکم دستگیر
 کردن آنها بزام احسن الله خان فوجدار چکلهٔ هوگلی نوشت *

خان مذکور - بطریق شکار سوار شده بیک ناگاه مانند بلای ناگهانی
 بدان جا رسیده - همه را اسیر و دستگیر کرده - مطوق و مغلول و اعصاب
 دست و پا سفته از بند دوال سخت و محکم بسته - بحضور نواب
 جعفرخان فرستاد * نواب - آنها را دائم الحبس نموده - اموال آنها را
 بضبط درآورد * بعد اخراج و استیصال آنها زمینداري به رامجیون
 مقرر ساخت - و خزانه مغروته از زمینداران سرحد متهوت کرده
 داخل خزانه عامره ساخت * در عهد او نام راه زنان و شبخونیان
 و حرامیان از صفحه قلمرو بنگاله حک شده بود - و سکناى شهر و
 دیهات در امنیت و آسایش بودند * تهانه^(۱) کثوه مرشد گنج - بر
 شاهراه بردوان - در اوائل نظامت که خطاب (مرشد) قلی خان
 داشت - بجهت امنیت مسافرین و مترددین - آباد کرده
 اوست * برای حفاظت شاهراه تهانه مقرر نمود - و بنا بر ضبط
 و ربط به محمد جان چیله^(۲) خاص تفویض کرد * چون در اطراف
 فناچهور (۹) - که بر سر راه ندیا و هوگلی واقع است - در باغیچه‌های
 کیله بروز روشن راه‌زنی می‌شد - لهذا محمد جان در پوپ تهل
 تهانه خود نشاندہ ضمیمه کثوه ساخت - و دزدان و راه‌زنان را گرفتار
 نموده دو پرکاله ساخته برای عبرت بر درختان شاهراه می‌آویخت *
 چون در سواری او تبرداران پیش پیش می‌رفتند بقاء علیه

(۱) در استوارت کثوه و مرشد گنج بحرف عطف نوشته * (۲) در استوارت

محمد جان * در نسخه‌های قلمی اینجا محمد خان و پائین محمد جان *

به محمد جان کولهازه^(۱) اشتہار یافت * زہرہ دزدان و راہ زنان از نام او
می‌ترکید * نواب جعفر خان در رواج اسلام و آئین دین‌داری و
اشراف‌پروری و مظلوم‌نوازی و ظالم‌گذاری ثانی امیرالامرا شایسته
خان بود * حکم ناطق و موثیق واثق داشت * نماز پنج‌گانه قضا
نمی‌شد - و روزه سه ماه می‌داشت - و ختم قرآن می‌کرد * ایام بیض
و شبهای جمعه صائم و قائم می‌بود * اکثر شبها باراد می‌گذرانید -
و خواب کمتر می‌کرد * و از چاشت تا نصف‌النهار در کتابت
مصحف مواظبت داشت * و مصاحف مکتوبه با نذر و اوقاف
و هدایا ہرسال با میرحاج و قافلہ ارباب زیارات بہ مکہ معظمہ و
مدینہ منورہ و نجف اشرف و کربلا معلی و بغداد و خراسان
و جدہ و بصرہ و دیگر عتبات عالیات و مکانهای متبرک مثل اجمیر
و پندہ و غیرہم می‌فرستاد - و در ہر جا نذر و اوقاف و قاریان
مقرر می‌نمود * فقیر حقیر یک قرآن مجزی - کہ ہر سہارہ او
علیحدہ بود - در مزار فائض الانوار حضرت مخدوم اخي سراج الدین
در سعداللہ پور بخط نواب جعفر خان - کہ بخط جلی بود - مشاہدہ
نمودہ است * دو ہزار و پانصد نفر قاری ملازم بودند کہ ہر روز ختم^(۲)
قرآنہا می‌کردند - و ہر قدر کہ نواب ہر روز می‌نوشت بصحت
آن می‌پرداختند * و ہر دو وقت طعام برای آنها از باورچی خانہ

---

(۱) در اسگوارٹ نوشتہ کہ چون او دزد را گرفتہ دوپارہ می‌کرد بنام

کولہازہ یعنی تبر مشہور گردیدہ * (۲) بجای ختمهای قرآن *

خاص مقرر بود * وحوش و طیور و انواع ذی روح از خوان نعمت او بهره یاب می شد * و بصحبت سادات و مشائخ و علما و فضلا رغبت تمام می داشت - و خدمت ایشان اکبر سعادت می دانست * و از غره تا دوازدهم ماه ربیع الاول - که ایام وفات حضرت رسول خدا محمد مصطفی صلعم است - هر روز ضیافت و دعوت اکابر و مشائخ و علما و فقرا و صلحا می نمود - و از اطراف طلب داشته باعزاز تمام و اکرام تام در مجلس می نشانید - و تا فارغ شدن از طعام خود بادب و بانیا از ایستاده بخدمت می پرداخت * و در هر شب از ان ایام از ماهی نگر تا لعل باغ بر لب دریا روشنی چراغان بصنعتی تمام ترتیب می کرد که از پرتو چراغان محراب مساجد و مقابر و اشجار آیات^(۱) قرآنی و اشعار ازین روی آب مردم می خواندند - و موجب حیرت تماشاگران می شد * گویند که باهتمام ناظر احمد زیاده بر یک لک مزدور بچراغ افروزی مامور بودند * بعد از شام همین که شلک یک توپ که برای روشنی چراغان مقرر بود می شد - یکبارگی چراغان بسرعتی میگردید که گویا چادری از نور برکشیده و یا زمین چون فلک مکتوب شده * و همواره اوقات او برضای خالق و رفاه خلایق مصروف می بود - و بداد مظلومان می پرداخت * و دستخط بقلم شگرفی جاری بود * و در ارزانی غله سعی موفور می داشت - و ذخائر بمردم متمول نمی گذاشت *

---

(۱) پیش لفظ آیات در نسخه های قلمی و *

و هر هفته نرخ نامۀ اجناس دریافت می کرد - از مردم غوام نرخ می طلبید - اگر یک دام از نرخ افزوده می شد بیوپاریان و محالداران و کیلان را بانواع عقوبت سیاست می کرد و تشهیر می نمود * و در عهد او نرخ برنج فی روپیه پنچ^(۱) شش من ارز بازار بود - و اجناس دیگر بهمین قیاس - چنانچه بخرج یک روپیه در ماه پلا و قلیه هر روز می خوردند * ازین ممر فقیر و مساکین مرفه الحال بودند * و ارباب جهازات سواي خوراک زیاده بر جهاز حمل کردن نمی توانستند * فوجدار بندر هوگلی داروغه ممانعت و قرق حمل غلات در موسم روانگی جهازات در معبر می گماشت - سواي مقدار آذوقه یک دانه نمی گذاشت * و آداب پادشاهی بعدی نگاه می داشت که بر کشتیهای بحر پادشاهی گاهی سواری نکرد * و در موسم برسات که نواره های بحر پادشاهی از جهانگیرنگر برای نمودار می آمد - استقبال نموده و رو بدرگاه والا آداب بجا می آورد - و نذر گذرانیده آستانه بوسی می کرد * و بنا بر تبعیت شرع گرد مسکرات و منهیات و رقص و سرود نمیگردید * و فی عمره سواي منکوحه خود زنی دیگر نخواست - و اصلا با زن دیگر مائل نشد * از کمال حمیت خواجه سرايان و زنان نامحرم را درون حرم سرا نمی گذاشت * اگر کنیزکی یکبار از محل بیرون می رفت - او را باز بخانه بار نمی داد * در جمیع علوم و حکمت و فنون مهارت کلی داشت * و از اطعمه

---

(۱) در نسخه های قلمی پنج و شش * (۲) صحیح آرده یا آزوده *

لذیذ و حظوظ جسمانی محترز بود - سوای آب برف و یخ پرورده نمی خورد * و خضر خان - نائب ناظر احمد - چهار ماه زمستان در کوهستان اکبرنگر برای یخ بذهبی مامور می بود - و ذخیره های برف دوازده ماه مملو می داشت و بکار می برد - و دالیهای برف از اکبرنگر می رسانید * همچنین در موسم فصل انبه - که بهترین میوه بنگاله است - داروغه انبه دالی در چکله اکبرنگر متعین می شد - و انبه درختان خاص را بشمار آورده داخل فرد حساب و جمع خرج می کرد - و نگهبان و حمال و غیره - اخراجات از زمینداران سرانجام داده - انبه های شیرین و نفیس از مالدیه و کوتوالی و حسین پور و ضلع اکبرنگر و محالات دیگر ارسال می نمود * و زمینداران یارای بریدن درخت انبه خاص نداشتند - بلکه انبه تمامی باغات چکله مذکور قرق می شد * و این رسم در عهد دیگر ناظران بنگاله زیاده ازان معمول شده * اکنون که ممالک بنگاله در عمل نصاری انگریز است - و نام نظامت بر نواب مبارک الدوله پسر نواب جعفر علی خان است - تا هم در موسم انبه داروغه انبه خاص از طرف نواب معزی الیه در مالدیه آمده انبه های درختان خاص را قرق نموده ارسال می نماید - و زمینداران نزدیک درختان خاص نمی روند * اما داروغه ارسال خرج از زمینداران نمی یابد - و بطور سابق وقار (و) اعتبار هم ندارد * و بغای ظلم در عهد نواب جعفر خان^(۲)

(۱) در نسخه های قلمی می بودند * (۲) در نسخه های قلمی جعفر علی خان *

بحدی مستاصل شد که وکلای زمینداران از نثار خانه تا چهل ستون
 به نجسس و تلاش مظلومان و مستغنیان می‌گردیدند * هر جا
 که مظلومی و مستغنی می‌دیدند او را رضامند می‌نمودند -
 و نمی‌گذاشتند که نالش بحضور کند * و اگر ارباب عدالت
 پاس خاطر ظالم می‌نمودند و نالش مظلوم بحضور جعفرخان
 میرسانید - همان وقت بداد خود میرسید * در امور عدالت
 رعایت و طرفداری احدی منظور نداشته اعلی و ادنی را بمیزان
 معدلت برابر می‌سنجید * چنانچه مشهور است که برای قصاص
 مظلومی پسر خود را بقتل رسانیده به عدالت‌گستر نام برآورده
 بود * بحکم کتاب‌الله بغدوای قاضی محمد شرف - که از حضور
 اورنگزیب منصب قضا داشت و مرد متدین و عالم بی‌ریا بود -
 اجرای عدالت و نصفت میکرد * و نقل است که فقیری
 سائل در چونه‌کهای از بندرابن تعلقدار سوال کرد * او را ناخوش
 آمد - از خانه او را بدر نمود * فقیر بر سر راه او خشتی چند
 جمع کرده بطریق بغای دیوار بر یکدیگر چیده نام مسجد گذاشت -
 و باذگ نماز می‌گفت * و هرگاه سواری بندرابن ازان راه
 میگذشت باآواز بلند اذان میگفت * بندرابن از دست او
 بتذگ آمده خشتی چند ازان بنیاد برانداخت - و فقیر را
 دشنام داده ازان جا بدر کرد * فقیر بمحکمۀ عدالت نواب جعفرخان
 مستغیث شد * قاضی محمد شرف بااجتماع فضلا بحکم شرع

بقتل بندر ابن حکم کرد * جعفرخان بقتل او راضی نشده برای
 رهایی او از قاضی پرسید - که بهیچ نوع این هندو از جان
 خلاص میتواند شد * قاضی جواب داد که این قدر مهلت در
 کشتن او میتواند شد که اول کسی را که ساعی او باشد بکشند -
 بعد ازان او را بقتل رسانند * و شاهزاده عظیم الشان هم سفارش
 بندر ابن نوشت - فائده نه بخشید * قاضی بزخم تیر از دست
 خود او را بکشت * عظیم الشان به عالمگیر نوشت که قاضی
 محمد شرف دیوانه شد - بندر ابن را ناحق بدست خود کشت *
 پادشاه بر عرضی شاهزاده دستخط کرد که هذا بهتان عظیم قاضی
 خدا کی طرف * تا عهد سلطنت عالمگیر قاضی شرف بر منصب
 قضا بحال بود * بعد شفقار شدن عالمگیر استعفای منصب قضا
 کرد - هر چند جعفرخان تکلیف داد قبول نه نمود * و در عهد
 عالمگیر پادشاه و نظامت جعفرخان - سواي مرد اشراف و طالب العلم
 و عالم و فاضل که بامتحان میرسید - منصب قضا بجاهل و
 اذال تفریض نمیشد * و تغییر و تبدیل قضات متدین و موروثی
 و اخذ خراج یعنی میران قضا و احتساب نبود * همچنین
 احسن الله خان فوجدار بندر هوگلی نبیره باقرخان کلان - که نان
 باقر خانی از وی مشهور است - نواخته نواب جعفرخان (بود) -
 و در حضور او اعزاز و امتیاز تمام داشت * در عمل او امام الدین
 نام کووال بندر مذکور - اعتبار و اقتدار کلی بهم رسانیده - دختر

مغلی از خانه اش برآورده بود * خان مذکور جانب حق فرو گذاشته
 برعایت و ضمانت کوتوال خود پرداخت * مردم مغلیه نالش
 به جعفر خان ^(۱) رسانیدند * جعفر خان بموجب حکم کتاب الله او را
 سنگسار کرد - و شفاعت احسن الله خان در حق او نشنید *
 در آخر عمر - در سواد شرقی شهر مرشد آباد - بر زمین خاص ^(۲) تعلق -
 تعمیر گنج و کترة و مسجد و مینار و حوض و باولی و چاه
 نمود - و پائین زینة مسجد مقبرة خود آراست - تا زود خراب
 نشود - و ببرکت مسجد فاتحة دوام بقام او جاری باشد * چون
 عمرش بآخر رسید و فرزندی نداشت - لهذا سرفراز خان را - که
 نواسه و پرورده او بود - وصی و قائم مقام خود ساخته - و خزینة
 و دفینة و غیرة اموال و عملة نظامت و پادشاهی باو تفویض نموده -
 در سنه ۱۱۳۹ هجری ودیعت حیات سپرد * ازین مصرعه تاریخ
 وفاتش مستفاد میگردد -

ز دارالخلافه جدار اوفتاد *

چون عدد لفظ جدار از دارالخلافه براندازند تاریخ حاصل آید *

سمند عزیمت بعقبه یی جهانند -
 برفت و نکونامی از وی بماند *
 بلی زین نکوتر چه خواهد کسی -
 که ماند پس از وی نکویی بسی *

(۱) در نسخه های قلمی رسانید * (۲) بجای تعلقه - صفحه ۳۲۴ بنگرند *

نظامت نواب شجاع الدین محمد خان که ناظم

صوبه اودیسه بود *

چون نواب جعفر خان رخت سفر آخرت بپوشید - سرفراز خان بموجب وصیت او را در مقبره پائین زیند مسجد کثره مدفون ساخت - و خود بر مسند نظامت جانشین او شد * عمل نظامت و بنده های پادشاهی را مستمال ساخته بدستور جعفر خان بانجام مالی و ملکی پرداخت * و سواي خزانه عامره و اموال پادشاهی نقود و اجناس متروکه جعفر خان را از قلعه بحویلی مسکن خود برد * و کیفیت سزج واقع بحضور محمد شاه پادشاه و قمرالدین حسین خان بهادر عرضداشت کرد - و به پدر خود شجاع الدین محمد خان که ناظم اودیسه بود نیز نوشت * شجاع الدین محمد خان از اطلاع این سانحه

بگفتا فلک گشت بر کام من -

زده سکه ملک بر نام من *

از بسکه حب جاه و دولت و نظامت بفکاله در دلش جا گرفت - مهر پدری و محبت فرزندی بر طاق نسیان گذاشته - محمد تقی خان پسر دیگر را - که از طرف حرم بود و بشجاعت و سخاوت عدیل نداشت - بنظامت صوبه اودیسه در بلده کتک بجای خود

(۱) پیش لفظ مالی غالباً لفظ مهم قلم انداز شده *

قائم مقام ساخته - با افواج شایسته سمند عزیمت را بجانب بنگاله مهمیز کرد * و برای حصول سند نظامت بنگاله - و هموار کردن مزاج ارکان سلطنت - رای بالکشن وکیل نواب جعفر خان را - که بحضور پادشاه و وزیر از سائر وکلا اعتبار و اقتدار و امتیاز تمام داشت - نوشته فرستاد - و بدیگر وکلای خود نیز نوشت * چون محمد شاه پادشاه از استماع خبر وفات جعفر خان صوبه داری بنگاله به امیرالامرا مصمّم الدوله خان دوران خان بهادر بخشی اول - که یار وفادار و ندیم خاص در خلا و ملا و انیس و جلیس و مشیر تدبیر بزم و رزم بوده - تفویض نموده بود - امیرالامرا بکارسازی وکلا سند و خلعت نیابت نظامت بنگاله بنام شجاع الدین محمد خان فرستاد * خان مذکور این طرف میدنی پور رسیده بود که سند بنام او رسیده - و این معنی را تفاؤل پنداشته آن مکان (را) مبارک منزل موسوم ساخت - و بتعمیر کثرت و سرای پخته حکم کرد * و چون خبر آمد آمد پدر به سرفراز خان رسید - از غرور جرانی بارادۀ انسداد راه - عازم بطرف کتوه شد * بیگم جعفر خان - که عاقله و دانایی وقت بود - و او را از جان عزیز می دانست - مانع آمده بسخنان نرم و شیرین خاطر نشان او می کرد - و گفت ^(۱) که پدر شما پیر است - بعد از او صوبه داری و ملک و مال از شماست - جنگ با پدر موجب خسران دنیا و آخرت و مضحکہ عالم است -

(۱) بجای می گفت *

قرین مصلحت آنست که تا حیات پدر بدیوانی بنگاله قانع باشی * سرفراز خان - که بی استصواب جدّه کاری نمی‌کرد - انگشت اقبال بر دیده نهاد - و استقبال نموده شجاع الدین محمد خان را به مرشدآباد آورد * و قلعه^(۱) و عمله نظامت باو سپرده در نکذاکهائی بحویلی خود استقامت گرفت * و هر روز بمجرای پدر حاضر شده اوقات بمرضیات پدر صرف می‌نمود * و قاریان و تسبیح‌خوانان و مولویان جعفرخانی را - برفاقت خود نگاه داشته - بعبادت و ختم قرآن بدستور جعفر خان مقرر داشت * و بعض اوقات به درپوزه دلها می‌پرداخت - و از درویشان و گوشه نشینان استمداد همت می‌نمود * القصه شجاع الدین محمد خان - که در شجاعت و همت یگانه عصر بود - و در فتوت و مروت و حید دوران - مولودش برهانپور بود * چون در ایام شیب برمسند حکومت نظامت بنگاله متمکن شد - اول بحال زمیندانانی - که از وقت جعفر خان در زندان بوده روی عیال و اطفال بخواب هم نمی‌دیدند - ترحم فرموده - نذرانه بر بند و بست جعفر خان افزوده - رخصت بارطان شان کرد * یک کرور و پنجاه لک روپیه - سوای جاگیرات و نذرانه و عمارات و کارخانجات - بسهولت معرفت کوتهی جگت سیئه فتح‌چند داخل خزانۀ عامره شد * و اسپان و گادان و غیره جانوران لاغر و زبون و فروش و سرپرده‌های مژدرس

(۱) بجای قلعه شاید که قلعه باشد * (۲) بجای مولد *

اموال جعفر خان - حواله زمینداران نموده قیمت آن مضاعف گرفته - چهل لک روپیه نقد از اموال جعفر خان سواي فيلان بحضور محمد شاه پادشاه ارسال داشت * و بعد مجمل سال تمام - زر معهود پیشکش نظامت و خزانه عامره پادشاهی بقاعده سابق مرسل دارالخلافه نمود * و حلقه های انیال و اسپان تانگن و پارچه خاص و قوشخانه و دیگر کارخانجات بروقت ارسال داشته - مجرای حسن خدمتی خود بظهور رسانیده - بخطاب مؤتمن الملک شجاع الدوله شجاع الدین محمد خان بهادر اسدجنگ مخاطب شد - و بمنصب هفت هزاره ذات - و هفت هزار سوار - و پالکبی چهاردار - و ماهی مراتب - و خلعت شش پارچه - و جواهر و شمشیر مرصع - و فیل و اسب خاصه - ذخیره مباحات اندوخت - و بنظامت مستقل شد * اسباب تجمل و حشم بیش از دیگران فراهم آورده - با وجود فقدان جوانی - بعیش و کامرانی میگذرانید * و عمارات جعفرخانی را - که بقدر حوصله او وسعت و فصحت نداشت - شکسته - دارالامارت عالی و وسیع - و توپخانه - و تربولیه - و دیوان خانه - و چلستون - و خلوتخانه - و مجلسرا - و جلو خانه - و کچهری خالصه - و فرمان بازی - مجدداً تعمیر ساخت - و داد عیش و کامرانی داد * و با ترک شاهانه سوار می شد * و دلداري فرقه سپاه بیش از بیش می کرد - و با دیگران

علی هذالقیاس * و عطای نقد^(۱) بکمترین ملازمان از هزار و پانصد کم
 نبود * و در عدالت و خداترسی تن داده بنیاد ظلم و بدعت
 را منهدم ساخت * و ناظر احمد و مراد فراش جعفرخانی را -
 که بظلم و بدعت شهره آفاق بودند - مقتول ساخته اموال آنها را
 ضبط ساخت * ناظر احمد - در ده پاره - بر کنار رودخانه بهاگیرتی -
 طرح مسجد و باغ انداخته بود * شجاع الدوله بعد کشتنش تعمیر
 باغ و مسجد بنام خود کرد * و مکانهای عالی با حیاض^(۲) و انهار
 و فواره های بسیار بزینت و زیب تمام آراست * طرفه باغی
 که بهارستان کشمیر در جنب آن باغ خزان می نمود - و گلستان
 ارم نصارت و فزنت ازان وام می کرد * شجاع الدوله اکثر بگلگشت
 آن مینو نشان می رفت - و مجلس عیش و عشرت آراسته داد
 عشرت و کامرانی می داد - و هر سال ضیافت اهل قلمان ملازم
 سرکار دران باغ بهار می کرد * گویند از کمال لطافت آن باغ
 پروان برای تماشا و گلگشت فرود می آمدند - و در تالابها
 غسل می کردند * نگهبانان ازین حال مطلع شده عرض
 کردند * شجاع الدوله بملاحظه آسیب جنیان تالابها را بخاک
 انباشته سیر و تماشای آن باغ را موقوف نمود * و چون
 عیش دوست و عشرت طلب بود مدار^(۳) کار نظامت بر رای

(۱) بعد لفظ نقد در نسخه های قلمی و نوشته * (۲) در نسخه های قلمی

احیاض * (۳) بجای بود مدار در نسخه های قلمی بودند از *

حاجي احمد و رای عالم چند دیوان و جگت سیئنه فتح چند گذاشته - تن بآسایش در داد * و رای عالم چند مختار در عهد نظامت اودیسه محروم بیونانی شجاع الدوله بود - درین وقت بدیوانی صوبه بنگاله اختصاص یافته - مدارالمهام و مختار کل امور نظامت و دیوانی شده - کفایت نمایان بظهور رسانید - و بمنصب هزارمی ذات و خطاب رای رایانی مخاطب گردید * و تا آن وقت احدی از متصدیان نظامت و دیوانی بنگاله باین خطاب مخاطب نشده بود * و حاجي احمد و میرزا بڈی^(۱) - پسران میرزا محمد - بکار اعظم شاه خلف جنت آرامگاه اورنگزیب عالمگیر - بودند * حاجي احمد بعد وفات پدر بمنصب بگولی و داروغگی جواهرخانه سلطان محمد اعظم شاه امتیاز یافت * چون اعظم شاه در جنگ سلطانی مقتول گردید - در هنگام پادشاه گردی هر دو برادر از دارالخلافه برآمده سمت دکن رفتند - و از آن جا به اودیسه افتادند - و با شجاع الدوله ملازمت کرده - بمقتضای دانائی و خردمندی که

یار ما چون آب در هر رنگ شامل میشود -

با مزاجش موافقتی بهم رسانیده * چون شجاع الدوله بنظامت

(۱) استوارت نوشته که میرزا محمد را دو پسر بودند پسر بزرگش حاجي

احمد و پسر کوچکش میرزا محمد علی که بخطاب علی وردی خان شهرت

صوبه بنگاله فائز شد - درین وقت حاجی احمد ندیم خاص و مشیر تدبیر رتق و فتق امور نظامت گشت * و میرزا بندی بمنصب و خطاب علی وردی خانی و فوجداری چکله اکبرنگر سرفراز شده * همچنین محمد رضا پسر کلان حاجی بخدمت داروغگی بچوتره^(۱) مرشد آباد - و آقا محمد سعید پسر اوسط به نیابت فوجداری رنگپور - و میرزا محمد هاشم پسر کوچک بمنصب و خطاب هاشم علی خان - امتیاز یافتند * پیر خان - که در زمان سکونت برهانپور با شجاع الدوله حقوق خدمتگاری اثبات کرده از هنگام شباب تا شیب در رفاقتش گذرانید - درین وقت بمنصب و خطاب شجاع علی خانی سرمایه افتخار اندوخت - و فوجداری بندر هوگلی از تغیر احسن الله خان بنام او مفوض گردید * آری - نباشد دخل در تحصیل دنیا قابلیت را -

موافق چون شود ایام هر عیبی^(۲) هنر گردد *

زرکشی و سخت گیری آغاز نهاد * بندر هوگلی از تعدی او رو بویرانی آورد * و با تجاران کلاه پوش کاوش شروع کرده - و به بهانه محصول بخشیدنر فوج از حضور طلب داشته با انگریز و اولدیز و فرانسیس خصومت برپا نموده - نذرانه و باج می گرفت * گویند نویتی بسته های ابریشم و پارچه انگریز از کشتیا در زیر قلعه

(۱) در بیان نظامت نواب علی وردی خان نیز همین لفظ مذکور است *

(۲) در نسخه های قلمی عیب - بجایش عیبی باشد یا عیبت *

فرود آورده قرق نمود * برقندازان انگریز - که باصطلاح ^(۱)چهولدار گویند - از کلکته تاخت آورده زیر قلعه رسیدند * شجاع قلی خان خود را مرد میدان شان ندیده پهلوتپی کرد - و آنها مال خود را برداشته بردند * خان مذکور به شجاع الدوله نوشته افواج بر انگریزان طلبید - و رسد قاسم بازار و کلکته مسدود کرده قافیۀ آنها تنگ ساخته * ناگزیر سردار کوتهپی قاسم بازار سه لک روپیۀ نذرانۀ شجاع الدوله قبول کرده صلح نمود * سردار کلکته نذرانۀ از مهاجنان کلکته بند و بست کرده به شجاع الدوله رسانید * القصه چون مجرای حسن خدمتی شجاع الدوله بحضور اقدس پادشاهی بوساطت خان دوران خان بظهور پیوست - نظر بران - نظامت صوبۀ بهار هم - از تغیر فخر الدوله برادر روشن الدوله طرۀ باز خان - از حضور والا بنام نواب شجاع الدوله تفویض یافت * نواب موصوف محمد علی وردی خان را - صاحب لیاقت این کار و سلیقه شعار دانسته به نیابت آن صوبه مقرر کرده با پنج هزار سوار و پیاده به عظیم آباد روانه فرمود * خان مذکور بصوبه رسیده - عبدالکریم خان جماعه دار و پیاده و سردار افغانۀ دربهنکه را رفیق خود ساخته - فوج شایسته فراهم آورد * و زمام اختیار تنظیم و تنسیق ملک در قبضۀ اقتدار خان مسطور سپرده - بر مهم بنجاره - که قوم غارتگر و سفاک بودند و بشیوۀ تجارت و سیاحت ملک و مال پادشاهی را تاراج می نمودند -

---

(۱) مخرب سولدر یا سولجر که لفظ انگریزی است بمعنی لشکری *

تعیین ساخت * عبدالکریم خان بر بنجاره مظفر شده غنیمت فراوان بدست آورد * محمد علی وردی خان از فتح بنجاره بلند نامی یافت - و بتقویت افاغنه بر ملک راجه های بتیا و بهواره^(۱) - که سرکش و باغی و زورطلب بودند و حوافر خیول ناظران سلف گاهی دران مرز و بوم نرفته و سراسنکبار آنها باطاعت (یکی) از صوبه داران فرود نیامده تن بادای باج و خراج سلطانی نمیدادند - لشکرکشی نموده بجنگهای متواتره و متکاتره مظفر و منصور گردید - و ملک آنها تاخت و تاراج نموده اموال لکوک از نقد و جنس بغنیمت گرفت * و از راجه های انجا بند و بست پیشکش و نذرانه و خزانه پادشاهی نموده زرهای فراوان گرفت * و سپاه هم از اموال غنیمت متمول شد - و قوت ملک برافزود * و بر قوم چکوار - که بغارتگری انگشت نمایی عالم شده بودند - لشکرکشی نموده مستاصل ساخت * و بر ملک زمینداران سرکش و زورطلب بهوجپور و راجه سندرسنگه زمیندار تگاری و نامدار خان مئین^(۲) - که بحمايت انبوهی جنگل و کوهستان حسابی از ناظران سلف نگرفته در تقدیم مراسم اطاعت و انقیاد تکاسل روا می داشتند - و بی جدگ و تردد تن بادای زر مالواجبی نمی دادند - تاخته به تذبیه و تادیب هریکی از آنها پرداخته - عمل و دخل کما ینبغي

(۱) همچنین در نسخه های قلمی - در استوارت پهلواره * (۲) همچنین

و زرکشی بوجه احسن نموده - نظم و نسق قرار واقعی کرد *

و همچنین دیگر نمرود پیشگان سرکش آن صوبه را گوشمال داده حلقه اطاعت در گوش شان انداخت * و باندک فرصت مالک خزانة و فوج شده قوت و عظمت او بیش از پیش گشت *

چون عبدالکریم خان - که در تمامی امورات مداخلت داشت - تسلط تمام پیدا کرده محمد علی وردی خان را موجود نمی دانست - لهذا از وی متشکی بوده - بدعا و حیل در مکان خود آورده - او را مقتول ساخته - اعلام ظفر بر افراشت * و بوساطت محمد اسحاق خان دیوان خالصه پادشاهی با قمرالدین خان وزیر و ارکان سلطنت راه و رسم دوستی پیدا کرده - بی تجویز نواب شجاع الدوله خطاب مهابت جنگی و بهادری بنام خود از حضور والا گرفت * و شجاع الدوله - که اطمینان کلی بر حاجی احمد و علی وردی خان داشت - ازین زیاده سری حسابی نگرفت * اما سرفراز خان ازین معنی بدمظنه می بود - و بهمین سبب در میان پسر و پدر شکررنجی می رفت * و محمد تقی خان پسر دیگر شجاع الدوله - که از طرف دیگر بود - و فیابست او دیسه داشت - مردی شجاع و جوانمرد و سپاهی درست بود *

حاجی احمد و علی وردی خان از وجود او حسابی گرفته می خواستند که بطوری در هر دو برادر جنگ واقع شود که از احد الحسینین خالی نخواهد بود * چون نقش مراد بمدعا نشست

با^(۱) رای رایان عالم چند و جگت سیئه فتح چند درساخته هر سه در صدد مطلب شده منتظر وقت نشستند * و شجاع الدوله بمشورت ارکان ثلثه اختیار هیچ کار به سرفراز خان نمی داد * و چون ریشه سوء مزاجی^(۲) در زمین دلهای پسر و پدر و هردو برادر جا گرفت - و قریب شد که گل کند - محمد تقی خان مآل حال را دریافته بعزم ملازمت پدر و برادر از اودیسه به بنگاله آمد * ارکان شجاع الدوله قابوی وقت برابر دیده در میان هردو برادر نثار (و) نقاض مرتفع ساختند - و نوبت بآن رسید که طرفین مستعد جنگ شدند * محمد تقی خان با افواج خود مصلح و مکمل سوار شده - آن طرف رودخانه بهاگیرنی محاذی قلعه بر ریگستان صف آرا شده - بملاحظه پدر برناخت و تاراج شهر یورش نمی کرد * و افواج سرفراز خان از ننگاکهالی تا شاه نگر پره بسته مستعد اشتعال نائره حرب و قتال بودند * و نیز مخفی بتطبیع انعامات سرداران و جماعه داران فوج محمد تقی را از خود ساخته - پیغام اسیر و دستگیر کردن او داده - از حریف انتظار داشت - که چون عساکر طرفین بمقابله هم صف آرا شوند اسیر نموده بیارند * محمد تقی خان - که در شجاعت رستم وقت بود - از حریف اعتنا نکرده * سوال و جواب صلح و جنگ از طرفین می رفت * نواب شجاع الدوله - چون

(۱) بجای باری در نسخه های قلمی باری * (۲) صفحه ۲۴۶

دید که کار از دست گذشت - در میان آمده مصالحه کرد -
و طرفین را از جنگ باز داشت * و پاس^(۱) خاطر سرفراز خان
و بیگمات - چندگاه بر محمد نقی خان اعترافی فرموده مجرا
و سلام خود منع کرد * آخر بشفاعت والدۀ سرفراز خان تقصیر او
معاف فرموده بصوبۀ اودیسۀ رخصت داد * اما بعد رسیدن
در صوبۀ اودیسۀ در سنه ۱۱۴۷ هجری بسحر و جادوی مدعی
مرحله پیمایی عدم گردید * و بعد ازان مرشد قلی خان - المتخلص
به مجبور - داماد شجاع الدوله - نائب نظامت جهانگیرنگر -
که تاجزادۀ بندر سورت بود و در املا و انشا و شاعری و خوشنویسی
استعداد کمال داشت - به نیابت صوبۀ اودیسۀ اختصاص یافت *
چون در عهد نواب جعفر خان - در حین اقامت مرشد قلی خان
در مرشد آباد - شخصی میر حبیب نام - که مولودش شیراز بود -
با وجود از خط سواد (و) بهره نداشت اما زبان فارسی افصح
می گفت - از اتفاق وقت در بندر هوگلی وارد شده بدست فروشی
اموال تاجران مغلیه اوقات گذاری می کرد * بمقتضای جنسیت
تاجری و خوش زبانی با مرشد قلی خان الفتی بهم رسانیده
بخدمتش می بود * و در هنگامی که نواب جعفر خان نیابت
جهانگیرنگر به مرشد قلی خان تفویض نمود - میر حبیب رفیق
او شده به جهانگیرنگر رفت - و بکار نیابت انجا مقرر گردید *

---

(۱) ای پاس * (۲) صفحہ ۲۹۰ سطر ۱۲ بنگرند *

و او بجزرسي و کفایت تمام اخراجات فواره و توپخانه و نقدیان باز یافت نموده مجرای نیکوخدمتی بظهور رسانید - و در اندک فرصت کارش بالا گرفت * ملک بی‌خار و سیر حاصل و لائق تجارت دیده - بدستور عهد عظیم‌الشان - رسم سودای خاص مقرر کرد - و بانواع ظلم نائب و منیب مالدار شدند * نورالله زمیندار پرگنه جلال‌پور را - که عمده زمینداران بود - به بهانه مالواجب با زمینداران دیگر در کچه‌ری نشانده - بحکمت عملی یک یک را گذاشته - تنها او را نگاه داشت - در دل شب حواله مغایبه‌های کابلی بمکانش رخصت کرد * آنها باشارت میرحبیب در کوچه تنگ و تاریک کارش تمام کردند * علی‌الصباح میرحبیب شهرت گریختن او داده چوکی بخانه او فرستاد * ^(۱) از نقود و جواهرات و امتعه و اقمشه و اموال لکوک او را (و) حبشی غلامان و کنیزان و خواصان را بضبط در آورده متصرف شد - و دستگاه امرایانه بهم رسانید * پس ازان آقا صادق زمیندار پات‌پسار را - که در فنون و تدابیر نظیر و عدیل او بود - رفیق خود ساخته بر مهم ملک تپه گماشت * قضا را برادرزاده راجه تپه - که از دست عمش اخراج شده آواره از وطن بوده در حدود ملک پادشاهی می‌بود - باو درخورده * آقاي موصوف رفاقت او را مغذم دانسته بوعده قائم کردن بر زمینداری همراه گرفت - و او بمقتضای آنکه -

(۱) از اینجا بمحل بجایش باید خواند - و یا و بعد لفظ اقمشه بیکار *

که خرگوش آن ملک را بی شکفت^(۱)
سگ آن ولایت تواند گرفت -

از گذرهای دره کوه و بندهای آب باسانی راه نموده در ملک تپه
رسانید * راجه تپه - که غافل و بی خبر از دخل افواج پادشاهی
بود - بیک ناگاه از درآمدن افواج دست و پا گم کرده - تاب
جنگ ندیده - بالای کوه گریخت - و ملک تپه بی درد سر
بتصرف میرحبیب درآمد * و قلعه چندی گده - مسکن راجه -
که حصانت و متانت داشت - بجنگ و جدل مفتوح ساخت -
و غنائم خارج از عد و حصر بدست آورده ملک داخل ممالک
محروسه ساخت * و بند و بست کما ینبغی نموده آقا صادق را
به فوجداری و برادرزاده راجه را - که رفیق او بود - به راجگی
معین کرده - با خزائن و اموال و حلقه های اخیال به جهانگیرنگر
مراجعت نمود * مرشدقلی خان فتح نامه تپه با امتعه و اقمشه
نفیسه غنائم آن ملک بحضور نواب شجاع الدوله فرستاد * نواب
آن شهر را روشن آباد نام گذاشت - و مرشدقلی خان را بخطاب
بهادری و میرحبیب را به خانی مخاطب ساخت * القصه
چون نیابت صوبه اودیسه به مرشدقلی خان تفویض یافت -
بتجریز شجاع الدوله بخطاب رستم جنگی از حضور والا سرفراز شد *
سرفرازخان بملاحظه کهن سالی پدر - باندیشه آنکه مبادا بعد وفات

شجاع الدوله رستم جنگ بر وی لشکر کشی نماید - یحیی خان پسر و در دانه بیگم زوجه اش را بطریق یرغمال در مرشد آباد نگاه داشت - و این معنی (باعث) کوفتگی خاطر مرشد قلی خان گردید - اما جز سلوک چاره ندیده * بهر کیف رستم جنگ با جمعیت خود بصوبه اودیسه رسیده - میر حبیب الله خان را بدستور^(۱) جهانگیرنگر به نیابت انجا ممتاز ساخت * و او بفنون و تدابیر شایان و تردادات نمایان به تنبیه و تادیب زمینداران سرکش پرداخته - به تنظیم و تنسیق آن ملک دقیقه فرو نگذاشته - کفایت بظهور رسانید * و جگرناته معبود هندوان (را) - که راجه پرسوتم در هنگامه محمد تقی خان از سرحد صوبه اودیسه (برده) عبور رودخانه چلکه بالای کوه نگاه داشته بود - و نه لک روپیه محصول پادشاهی که هر سال از جاتریان وصول می شد نقصان پذیرفته - راجه دند دیو - با حبیب الله خان سلوک انقیاد مرعی داشته - و مبالغ نذرانه بسرکار ناظم وقت داده - باز در پرسوتم طلبید * ازان باز پرستش جگرناته در پرسوتم رواج یافت * و کیفیت پرستش جگرناته در صدر کتاب^(۳) مذکور شده است * و چون نیابت اودیسه به مرشد قلی خان

(۱) ای چنانکه میر حبیب الله خان را به جهانگیرنگر نائب خود مقرر

کرده بود به نیابت اودیسه نیز او را ممتاز ساخت * (۲) استوارت

نوشته که بیرون سرحد صوبه اودیسه آن طرف رودخانه چلکه بالای کوه

نگاه داشته بود * (۳) صفحه ۱۸ بنگرند *

رستم جنگ مقرر شد - نیابت چکله جهانگیرنگر به سرفراز خان تفویض یافت * و او غالب علی خان را - که از نسل سلاطین ممالک ایران بود - به نیابت خود بچکله مذکور فرستاد - و جسونت راي منشی جعفرخاني را - که اتالیق او بود - دیوان و مدارالمهام انجا ساخته - برفاقت غالب علی خان گسیل کرد * و پاس خاطر نفیسه بیگم - که خواهر (او) بود - خدمت داروغگی نواره به مراد علی خان پسر سید رضی خان مقرر کرد - و امورات مالی و ملکی و بند و بست خالصه و جاگیرات و نواره و توپخانه و خاص نویسی و شهرامینی همگی به منشی جسونت راي متعلق گشت * از انجا که منشی موصوف تربیت کرده نواب جعفر خان بود - بدیانت و امانت و جزر سی و کاردانی تمام کفایت سرکار و رفاهیت رعایا بعمل آورد - و بنای رسم سودای خاص و دیگر ظلم و بدعت عهد مرشد قلی خان - که بانی آن میر حبیب بود - یکقلم منهدم و مستاصل ساخت * و در ارزانی غله مساعی جمیله بکار برده - دروازه مغربی قلعه را - که نواب امیرالامرا شایسته خان طلاق نوشته بند کرده بود که کسی که نرخ غله را بدستور سابق فی درم یک آتار ارز بازار ارزان نماید بکشد - و از آن وقت احدی توفیق ارزانی نرخ غله نیافته بود - ارزانی غله بهمان دستور کرده دروازه^(۱) را وا نمود -

و آن ملک را بآبیاری احسان و عدل و انصاف مانند بوستان ارم آراست * و سرفراز خان نیکنام زمره خواص و عوام گردید * اما چون بدرخواست نفیسه بیگم مراد علی خان داماد سرفراز خان شده بجای غالب علی خان به نیابت جهانگیرنگر مقرر گشت - راج بلب را که محرر نواره ها بود - به پیشکاری نواره مقرر کرد - و دست تعدی و ظلم دراز کرد * منشی جسونت رای - که نیکنام زمره انام بود - بملاحظه بدنامی استعفای خدمت دیوانی نمود - و آن ملک بسخت گیری حاکم اظلم دوست جفاپیشه رو بویرانی نهاد * و میرزا محمد سعید پسر اوسط حاجی احمد - که به نیابت سرفراز خان بفوجداری چکله گهوزاگاهات و رنگپور و کوچ بهار اختصاص داشت - محالات رنگپور را از خواطف جور و جفا بی چراغ کرد - و زرهای مظلومان فراهم آورده صاحب جمعیت گردید * و افواج از حضور طلب داشته بر راجه کوچ بهار و دیناجپور - که بغرور جمعیت موفور و انبوهی جنگل و رودخانه ها از ناظم اعتنا نکرده تن باطاعت نمی داد - لشکر کشید - و بدبیر و تزییر و جنگ و جدل بتسخیر آن ممالک پرداخته خزائن (و) دفائن و جواهر و اموال و امتعه راجه های سلف و حال را بتصرف خود آورد * و از بسیاری دولت که مال قارونی بدست آمد - بترقی کمال رسید - و بذریعه فتح کوچ بهار و پاس خاطر حاجی احمد -

بتجویز نواب شجاع الدوله و سرفراز خان - بخطاب خانی و بهادری
 ذخیره مباحثات اندوخت * و چون بدیع الزمان زمیندار بیدربهم -
 که بحمايت کوه و جنگل و هجوم افغانه سر بطاعت و فرمان
 ناظم فرود نمی آورد - و غیر از پیشکش مقرري باداي مالواجب
 تن نداده - خراج چهارده لک زمین مزروعه جریبی را تصرف
 فقرا و طلبه و اصراف رقص و تماشا نموده - بعیش و عشرت مشغول
 می بود - و (در) کذک کهبرا کوندي و لکرا کهونده و کویه ها و
 اشعاب مضیق جبال و اطوار و راه مزلفه خاردار یزکهای مستحکم
 نشانده - راه آمد شد افواج پادشاهی و عبور و مرور جواسیس^(۲)
 و سپاهی مسدود ساخته - جنگل و کوهستان را ایمن آباد پنداشته -
 احدي بی پروانگی از داخل آن ملک نمی شد - و اعظم خان و
 علي قلی خان برادر و خلف او - که متهور و شجاع بودند - بنظم
 و نسق امور زمینداري و سپه سالاري می پرداختند - و نوبت خان
 دیوان مرجع و مدار علیه جمیع امورات او بود - (و) بدیع الزمان
 بذات خود بهیچ کار نپرداخته اوقات در نای و نوش^(۳) میگذرانید -
 نواب شجاع الدوله - بمشورت ارکان ثلثه تذبیه و تادیب او را اهم

---

(۱) شاید که چنان باشد - چهارده لک خراج زمین مزروعه جریبی

تصرف فقرا و طلبه را اصراف رقص و تماشا نموده الخ * صفحه ۲۵۳

سطر ۴ و ۵ و ۶ و ۷ بنگرند * (۲) در نسخه های قلمی بعد لفظ مرور

واو عطف نوشته * (۳) در نسخه های قلمی نای نوشین *

دانسته - سرفراز خان را بران مهم برگماشت * خان مسطور نامه
 مشتمل بر انواع وعده و تخریص و ترغیب بر اطاعت نواب
 شجاع الدوله و تهدید و وعید در صورت نافرمانی و عدم امتثال
 مثال نوشت * متعاقب آن - میرشرف الدین بخشی دوم و
 و خواجه بسنت محرم خاص را - با عساکر جرار پیکار طلب -
 براه بردوان گسیل کرد * بدیع الزمان - مآل اندیشی نموده - از خواب
 فحوت بیدار شده - رقبه تسلیم و انکسار را بربقه امتثال مقید
 ساخته - انگشت قبول بردیده جان نهاد * و میر موصوف و
 خواجه مذکور را مربی و دستگیر خود ساخته - عرضی متضمن
 بر اطاعت و انقیاد مصحوب خواجه مسطور فرستاد - و متعاقب
 خود هم همراه میرشرف الدین ره گرای مرشدآباد گردید * و با
 سرفراز خان حصول ملازمت نموده - بوساطت خان مذکور بملازمت
 نواب شجاع الدوله سرفراز شده - بعفو جرائم و خلاع عذایات مخلع
 گردید * و سه لک روپیه مالواجب سرکار قبول نموده - و شیوه
 مالگذاری و فرمان پذیری اختیار کرده - بکفالت کرت چند زمیندار
 بردوان رخصت شده - بملک خود رفت * و در زمانی که
 در دارالخلافه هنگامه نادرشاهی روداد و مصمص الدوله خان دروان
 بجنگ نادر شاه مقتول شد - در اواخر سنه ۱۱۵۱ هجری نواب
 شجاع الدوله - صاحب فراش شده - یحیی خان و در دانه بیگم
 پسر و زوجه مرشدقلی خان (را) رخصت بسمت اودیسه کرد *

و سرفراز خان را ولیعهد خود نمود * و در باب تعظیم و تکریم حاجی احمد و رای رایان و جگت سیئه و خاطر آنها - وصیت بمبالغه تمام نموده - عمل نظامت بار تفریض ساخته - سیزدهم ذی الحجه سنه مذکور رخت هستی بر بست * سرفراز خان نعش او را در مقبره - که یک سال پیشتر در دهانه محاذی قلعه و دارالامارت مرشد آباد در مسجد ساخته بود - مدفون نموده بر مسند نظامت بجای پدر متمکن گشت *

نظامت نواب سرفراز خان *

چون نواب سرفراز خان متمکن و ساده نظامت ممالک بنگاله گردید - بموجب وصیت پدر بزرگوار - حاجی احمد و رای رایان و جگت سیئه را در امور مالی و ملکی مشیر کار و مختار داشت * و اینها - بیشتر از پیشتر مداخلت در امورات بهم رسانیده - نوکران قدیم سرفراز خان را - که امیدوار خدمات و ترقیات و مناصب بودند - مایوس گردانیده - در مدد ذلت و خواری آنها سعی شدند * هرچند نواب سرفراز خان و بیگمات خواهان ترقی نوکران قدیم بودند - اما از دست ارکان ثلثه پیش نمی رنت * و رای همدیگر بعهود و موثیق متفق شده - قرار برین یافت که علی وردی خان را - به بهانه ملازمت با افواج عظیم آباد طلبیده - سرفراز خان را از میان برداشته - بر مسند نظامت متمکن سازند * و در فکر این تدبیر شبها بوز و روزها بشب رسانیدند - و نقشی

بکرسی نمی نشست * چون دران وقت نادر شاه والی ایران -
 بر محمد شاه ظفر یافته - نظام الملک و برهان الملک و قمرالدین
 خان و محمد خان بنگش و غیره ارکان سلطنت را دستگیر کرده -
 با افواج قزلباش داخل شاه جهان آباد شده - خانه پادشاه و امرا
 را بجا روب غارت رفته بود - و زلزله^(۱) در تمامی قلمرو هندوستان
 واقع شده - ارکان ثلثه سرفراز خان را مصلحت داده سکه و خطبه
 نادر شاه در بنگاله مروج کردند * و اموال ضبطی شجاع الدوله
 و خزانة پیشکش مصحوب مرید خان - که از قبل قمرالدین خان
 پیش از هنگامه نادرشاهی درین جا آمده بود - مرسل داشت *
 حاجی احمد و علی وردی خان - با مرید خان در ساخته -
 با او یک جان در قالب شدند * و بعد مراجعت نادر شاه غمازی
 رواج سکه و خطبه نادرشاهی به نواب قمرالدین خان و نظام الملک
 نوشته - انواع اتهام بر سرفراز خان بستند * و بکارسازی ارکان
 سلطنت - فرمان استمالت و نظامت بنگاله و قتل سرفراز خان
 (به) جرم ترویج سکه و خطبه نادرشاهی بنام خود طلبیدند *
 چون تیر تدبیر آنها به هدف مراد رسید - قلت مداخل و کثرت
 مخارج خاطرنشان سرفراز خان نموده مصلحت تخفیف سپاه
 زیادتی دادند * و در باب نگاه داشتن فوج و تیاری آلات حرب
 برای مهم بنگاله خفیه به علی وردی خان تاکید تمام نوشتند *

(۱) پیش لفظ زلزله در نسخه های قلمی از نوشته *

و از فوج سرفراز خان هرکه برطرف میشد حاجی احمد مخفی نوکر علی وردی خان نموده به عظیم آباد می فرستاد - تا آنکه نیمی از فوج سرفراز خان برطرف شد * و علی وردی خان - ساز و سامان جنگ ساخته - افواج بحرامواج از افغانه و روهیله و بهلیه فراهم نموده - عازم بنگاله گردید * و حاجی احمد زرهایی اندوخته خود و پسران خود لکها روپیه برای صرف سپاه فرستاد * و چون سرفراز خان - از نوشته وکلای دربار معلی و اخبار جواسیس - (بر) حقیقت حریف دغلی مطلع شده - علاج واقعه پیش از وقوع واجب دانسته - در صدد انهدام بنای شرارت پیشگان گردید * و تجویز نیابت عظیم آباد - از تغیر علی وردی خان - به سید محمد حسن داماد - و نیابت فوجداری اکبرنگر و ضبط سانکری گلی و نیلیا گدھی - از تغیر عطاء الله خان داماد حاجی احمد - به میر شرف الدین بخشی - و بجای رای ریان - جسونت رای منشی را نمود * اما هنوز این معنی از قوه بفعل نیامده بود که ارکان ثلثه - باظهار خدمت قدیمی و باقیات زرهایی خطیر مالواجب پادشاهی و زیرباری آنها تا ایام مجمل - که سه ماه باقی بود - عزل و نصب آنها را در حیز توقف و تاخیر داشتند * سرفراز خان که از خام عقلی خود فریب آنها خورده باز خود را از دست داد -

(۱) ای تجویز نمود * حذف لفظ تجویز پیش لفظ نمود و حذف فعل

نمود یا کرد و غیره بعد لفظ بخشی صحیح نباشد *

علي وردی خان - فرصت وقت را غنیمت دانسته - مصطفی خان و شمشیر خان و سردار خان و عمر خان و رحیم خان و کرم خان و سرانداز خان و شیخ معصوم و شیخ جهان یار خان و محمد ذوالفقار خان و چهیدن هزاره‌ی بخشی بهلیه و بختدار سنگه و غیره سرداران و رساله داران فوج را با خود متفق ساخته - به بهانه ملاقات سرفراز خان کمیت عزیمت را بجانب بنگاله مهمیز کرد - و کوچ بکوچ یلغر ساخته از دره تیلیاگدهی و سانگری گلی عبور نموده - در سرحد بنگاله رسید * از آنجا که عطاءالله خان فوجدار^(۱) اکبرنگر بایمائی حاجی راه آمد و شد قاصد و جاسوس و اخبار و مراسلات عظیم آباد و بنگاله بدره تیلیاگدهی و سانگری گلی مسدود ساخته بود - تا عبور علي وردی خان ازان هر دو دره مذکور هیچ خبری و اثری به سرفراز خان نرسید * و چون فوج هراولی علي وردی خان در اکبرنگر رسید - بیک ناگاه از رسیدن او به سرفراز خان خبر شد - شهر و بازار متزلزل گردید * سرفراز خان - از دریافت این خبر متوحش شده - حاجی را محبوس کرد * هر چند رای رایان آمدن او را بازاده ملازمت ظاهر کرد^(۲) - مؤثر نیفتاد * و غوث خان و میر شرف الدین را - که نوکران قدیم بودند - بهراولی نامزد ساخته - حفیظ الله عرف مرزا امانی^(۳) خلف خود را با یسین خان

(۱) بعد لفظ فوجدار در نسخه‌های قلمی از نوشته * (۲) در نسخه‌های

قلمی کردند * (۳) همچنین در اسلواک . در نسخه‌های قلمی مانای *

فوجدار بحفاظت قلعه و شهر گذاشته - خود با غضنفر حسین خان و پسر محمد تقی خان - که هر دو داماد بودند - و میر محمد باقر خان و مرزا محمد ایرج خان و میر کامل و میر گدائی و میر حیدر شاه و میر دلیر شاه و بجی سنگه و راجه گهندرب سنگه و شمشیر خان قریشی فوجدار سلهت و شجاع قلی خان فوجدار بندر هوگلی و میر حبیب مرشد قلی خان فوجدار و مردان علی خان بخشی شجاع خانی و غیره - سرداران سپاه - با فوج بسیار و توپخانه آتشبار و منصبداران و زمینداران بنگاله - از شهر نهضت کرده بهمنیه را - که در کوهی مرشد آباد است - مخیم ساخت - و بکوچ دوم در سرای دیوان و روز سوم در کهمره نزول نموده - عرض لشکر و موجودات سپاه گرفت * از آنجا که نوکران شجاع خانی با حاجی احمد یکدل بودند - در توپخانه بجای گوله خشت و کلوخ از توپهای جنسی برآمد - لهذا شهریار خان برادر حاجی را - که داروغه جنسی بود - معزول کرده حواله چیلها نموده - بجای او پانچو پسر انتونی فرنگی را داروغه جنسی توپخانه مقرر ساخت * و افواج مهابت جنگ از اردنگ آباد - موهانه سوتی که مزار شاه مرتضی هندی ست - تا چرگاه بلکنه دائر (و) سائر بودند * روز چهارم چون خسرو زرین کلاه خورشید از خیمه مشرق با خنجر خطوط شعاعی در میدان فلک خرامید - و هندی ماه با هزاران افواج خود را حریف عرصه کارزار آن یکه تاز ندیده در

کوهستان خزید - سرفراز خان - بساعت سعید اهل تنجیم -
 بمقابله حریف شتافت * افواج مهابت جنگ از غایت رعب
 و هراس در حساب شدند - و قریب بود که بیک زد و خورد پس پا
 شوند * رای رایان - چون دید که کار از دست می‌رود - عرض نمود
 که آفتاب بسمت الراس رسید - اسپان و جوانان درین وقت از
 گرمی آفتاب و غلیان عطش هلاک خواهند شد - اگر امروز جنگ
 موقوف باشد فردا علی‌الصباح بهمین آش ضیافت مذاق آن
 تلخ کامان کرده خواهد شد * لمؤلفه -

عدوی تو این زهره دارد کجا

که پیشت فشارد پی جنگ پا *

بفیروزی بخت و اقبال تو

شود فرق بدخواه پامال تو *

هرچند اهل تنجیم - بر سعادت ساعت جنگ و استدلال فیروزی -
 اغراق و مبالغه می‌نمودند - و رساله داران بر جنگ اصرار و استبداد
 می‌کردند - مؤثر نیفتاد - و بزجر و عتاب مانع شده^(۱) بر رودخانه
 گریه مقام کرد * درین اثنا (عرضی) مهابت جنگ متضمن
 برسوخ عبودیت و آمدن بارادۂ حصول ملازمت رسید * سرفراز
 خان - که محض ناتجربه کار بود - از مطالعه مضمون عرضی مطمئن
 شده - یکبار غافل گردید - و حاجی احمد را - که مبنی این فساد

بود - بلاتامل از بند برآورده - نزد علی وردی خان مهابت جنگ فرستاد - تا برادر خود را مستمال ساخته بیارد * و شجاع قلی خان و خواجه بسنت محرم خاص را همراه کرد - تا از چگونگی احوال صلح و جنگ و وضع لشکر مطلع شده بیایند - و بی کم و کاست خبر رسانند * مهابت جنگ - که از قید حاجی و غیره متعلقان در گرداب اضطراب بوده - باندیشه کشته شدن آنها مبادرت بجنگ نمی کرد - رهایی حاجی را مغتنم بلکه فال فتح اول تصور نموده - خشتی بجای مصحف در غلاف پیچیده بر دست گرفته - بحالف و یمین اقرار کرد که فردا علی الصباح دست بسته حاضر شده - باستعفا جرائم خواهد پرداخت - و دو صد اشرفی به خواجه بسنت ضیافت کرد * این ساده لوحان - از آب زیر کاه مطلع نشده - شادان و فرحان مراجعت نموده - اظهار رسوخیت او به سرفراز خان رسانیده - آتش خشم او را سرد کردند * خان موصوف - بکاول را برای طیارچی اطعمه و ماکولات ضیافت حکم داده - مطمئن بر بستر استراحت - بلکه در مضجع الغوم^(۱) اخوالموت - بخواب غفلت رفت * و سپاهش نیز - سرشار کیفیت جام صلح شده - سر رشته حزم و احتیاط را از دست دادند * آرمی -

بر توافعیهای دشمن تکیه کردن ابلهی ست -

پای بوس سیل از پا افکند دیوار را *

---

(۱) در نسخه های قلمی اخ الموت - صفحه ۱۷ حاشیه ۲ بنگرند *

مهابت جنگ - بعد معاودت فرستاده‌ها - سرداران سپاه را - بانعام طلب دو ماه بعد حصول فتح و معافی غنائم - راضی و یکدل ساخته - بجنگ تحریر و ترغیب داده - سرب و باروت و آلات حرب تقسیم کرد * سرداران سپاه سرفراز خان - که از سابق متفق بودند - همه‌ها در نمک‌حرابی و خاوندکشی مستعد شدند * مگر محمد غوث خان و میر شرف‌الدین هراول فوج سرفراز خان بعبور ناله گریه مقام داشتند - کیفیت دغا از منہیان و جاسوسان دریافته - هر دو سردار نیم شب پیش سرفراز خان (۱) رسیده از آتش خس پوش اطلاع دادند - و خواستند که لوازم حزم مرعی داشته او را شب بخیمه خود برده بحفاظت کوشند - و صبح در رکاب او جانفشانی نموده مصدر ترددات نمایان شوند * از آنجا که در امور تقدیر سعی پیش نمی‌رود - و گره مقدر بناخن تدبیر نمی‌کشد - مشیت ایزدی سیماب تغافل در گوش سرفراز خان انداخت * حرف خیرخواهی را وقتی نه نهاده با آن دو سردار بزجر و توبیخ پیش آمد - و از روی عتاب آغاز نهاد که شما دکان خود فروشی چیده اراده دارید که مرا با مهابت جنگ - که خیرخواه من است - بجنگانید * آن هر دو سردار - نادم و منفعل برخاسته - بخیمه‌های خود معاودت کردند - و با جمعیت خود مسلح شده شب به بیداری گذرانیدند - و سرفراز خان بخواب غفلت سرشار باد نوم گردید * بر قندازان و

---

(۱) در نسخه‌های قلمی رسید * (۲) در نسخه‌های قلمی دوکان *

بهلیه‌های لشکر مهابت جنگ - بدست آویز مصالحه - بایمائی حاجی احمد - یک یک دو دو در دل شب - به بهانه ملاقات دوستان و خویشان - در لشکر سرفراز خان آمده - گرد و پیرامون سرابرده‌های خاص حلقه زده - قابو جو می‌بودند * و نوکران شجاع خانی - که سرفراز خان کمال اعتقاد بر آنها داشت - از روز اول با حاجی در ساخته بودند - (و) دیده و دانسته اغماص و تجاهل می‌کردند - و رفقای خیرخواه بملاحظه اعتراضی ساکت گشتند * القصه علی‌ردي خان و حاجی احمد - بیک پاس شب باقی مانده - افواج خود را دو غول نموده - یکی را بسرکردگی^(۱) نذلال جماعه دار با علم و نقاره و نشان و افيال بمقابله غوث خان و میر شرف‌الدین گذاشته - و خود با غول دیگر - که افواج افاغنه و بهلیه بودند - در ظلمت لیل براهنمائی کسان زمیذداری راماکنت زمیندار راجشاهی - بعزم شبخون بر سرفراز خان تاخت آورد * و قریب صبح در تاریکی شب که دوست از دشمن ممیز نمی‌شد - بیک ناگاه همچو اجل بر سر افواج سرخوش باده^(۲) الذوم اخوالموت ریخت - و شلک توپ کرد * نه‌مخواران قدیم از خواب غفلت بیدارش کردند - و از صورت واقعه آگاهش ساختند * از آنجا که اقبال از وی روی برتافته بود - بگوش اعتبار نشنیده آنها را

---

(۱) در نسخه‌های قلمی پیش لفظ بسرکردگی الفاظ بر سر نوشته * (۲)

در نسخه‌های قلمی آخر صفحه ۳۱۳ حاشیه ۱ بنگرند *

معائب ساخت - و باز به تداری طعام ضیافت تاکید نمود *
گفت که او برای ملازمت می آید * درین اثنا گولۀ دیگر در رسید -
و تا طلوع خورشید افواج مهابت جنگ بمقابلۀ نمودار گردید - و
توپ و بان و تیر و تفنگ صواعق محرقه بر خرمن وجود اجل رسیده
ریختن آغاز نهاد * و مردم لشکر مخمور بادۀ خواب سحری
سواسیمه از فراش خواب بر می جستند - و کمر بسته راه سلامت
سر می کردند * و اکثری همت کمر بستن و دست بسلاح زدن
نیافته جان شیرین را ازان ورطۀ بلا بساحل نجات کشیدند - و
رواروی در لشکر افتاد *

نوگفتی که از هیبت آن ستیز

زمین نیز بسپرده راه گریز *

گروهی که به پاس آبرو و شرط نمکحالی - علی الخصوص قدیمان
سفر از خان - صف آرای معرکۀ قتال گشته - به جاندهی و جانسپاری
مستعد شده - پای ثبات افشردند * فواج سرفراز خان - بعد
ادای فریضۀ فجر مسلح شده - مصحف بر دست گرفته - بر
فیل یک و تیز سرار گردید - و فیل سوار^(۱)ی مبارک را در پیش روی
خود گذاشته - بذات خود مرتکب حرب شده - شروع به تیراندازی
نمود * سرداران افغانۀ فوج مهابت جنگ - افواج برقندازان بهلیه
را پیش کرده - مقابل شدند * لمؤلفه -

چو از هر دو سو فوج صف برکشید -
 نوگفتی که شد روز محشر پدید *
 ز غریدن توپ و بندوق و بان
 بجنبش درآمد زمیـن و زمان *
 ترنگ کمان و نشافاش تیـر
 رسانید شورش بچرخ ائیـر^(۱) *
 سنان - چون اجل دست کرده دراز -
 به جان بودن از سینه زه کرد باز *
 زدست یلان تیغ پولاد تیـز
 به خونریز اعدا شده گرم خیـز *
 یلان گرم جان گیری و جان دهی -
 جهان گشته از پهلوانان تهی *

درین چپقلش که مصرر اجل جسدهای کشتگان را همچون اوراق اشجار
 برزمین فنا می‌ریخت - و سیلاب خون از هرطرف متموج گردید -^(۲)
 مردان علی‌خان بخشی شجاع خانی - که سالار فوج و مقدمه الجیش
 سرفراز خان بود - تاب جنگ نیاورده رو بهزیمت نهاد * از معانده
 این حال فوج سرفراز خان بشکست - و گریزگریز در لشکر افتاد *
 به جان برد خود هرکسی گشت شاد -
 کس از کشتن کس نیاورد یاد *

---

(۱) در نسخه‌های قلمی اسیر * (۲) اینجا نیز می‌گردید باید خواند *

غیر از غلامان گرجی و حبشی - و معدودی چند از رفقای قدیمی -
 احدی (از) جماعهٔ لاف‌زنان پیش فیل سواری نماند * فیلبان
 غلبهٔ مخالف بخاطر آورده - عرض نمود که اگر حکم شود در بیربوم
 پیش بدیع‌الزمان زمیندار رسانم * سرفرازخان - سیلی بر گردنش
 زده - فرمود که زنجیر در پایی فیل انداز که من از پیش این سگان
 رو نخواهم تافت * ناگزیر فیلبان فیل را پیش راند * بر قندازان
 و بهلیه‌های لشکر حریف - که از پیشتر پیرامن خیمه‌اش حلقه
 می‌داشتند - حلقه شده از هر چهار طرف گلولهٔ بندوق بر فیل
 او می‌انداختند - و بان و گولهٔ توپ و تیر^(۱) و تفنگ - که از لشکر
 مخالف متواتر می‌رسید - علاوهٔ آن * میر گدائی - که در خواصی
 نشسته بود - بزخم بان بکار آمد * میر کامل - برادر میر محمد باقر
 المشهور به باقر علی خان خواهرزادهٔ شجاع‌الدوله - و خلف مرزا
 محمد ایرج خان بخشی - که هنوز نوک‌خدا بود - و غیره رفقا -
 و بهرام و سعد و دیگر چيله‌ها - که از میدان جنگ عنان‌تاب نشده
 بودند - پیش فیل سرفرازخان بضرر بان و گوله و تفنگ - ساغر
 موت احمر چشیدند - و میرزا ایرج خان نیز جراحتهای کاری
 برداشت * میر دلیر علی - بدلیری تمام در صف افغانه حمله
 برده - داد شجاعت و دلاوری داده - بزخم شمشیر با جمعی
 از رفقای خود غازهٔ شهادت بر رخ مالید * و در همان حالت

سرفراز خان - گلوله بندوق از دست نمکحرام لشکر خودش بر پیشانی خورده - بر میکه^(۱)دنبیر بر افتاد - و طائر روحش بگلستان علیین پرواز نمود * میر حبیب و مرشدقلی خان و شمشیر خان قریشی فوجدار سلطت و راجه گهندرب سنگه - که با جمعیت خودها از جدال و قتال یکسوشده - از دور تماشای جنگ می کردند - بمجرد معائنۀ این حال راه فرار سر کردند * و میر حیدر شاه و خواجه بسنت - هر دو ردیف یکدیگر - بسواری رنه پرده نشین شده - نظر بر لاش خداوند نعمت نکرده - گریخته خود را بکنج سلامت رسانیدند *

نمـاند از رفیقـان او هیچ کس

که باشد نگهبان او یک نفس *

غوث خان و میر شرف الدین - که بمغالطۀ فموداری نشان و فیل در سیاهی شب غول ندلال جماعه دار را بمقابله خود دیدند - او را مهابت جنگ تصور کرده تگ و تاز نمودند - و بحمله های رستمـانه و ترددات دلیرانه ندلال را مقتول نموده - افواجش را طعمۀ تیغ خون آشام ساختند - و بقیۀ السیف را منہزم ساخته - علم و نقارۀ فیل و اشتراک و اسپان و اسلحۀ فراوان بغارت گرفته - مظفر و منصور بارادۀ خبرگیری سرفراز خان جلوریز شتافتند * چون تا رسیدن ایشان سرفراز خان کوس رحلت بعالم بقا نواخته

بود - و مهابت جنگ بعد فتح بملاحظه این دوسردار شجاع
 (و) نامی از میدان حرکت نمی کرد - و با جمعیت افزونتر
 از مور و ملخ در معرکه ایستاده بود - اینها - که از کشته شدن
 سرفراز خان هنوز اطلاع نداشتند - یکباره با جمعی قلیل از جوانان
 کارآمدنی - که پسران و برادران و خویشان و رفیقان باشند -
 بجرأت تمام اسبان برانگیخته بر فوج مخالف زدند - و بحمله های
 دلیرانه و مردانه صفها دریده - زده زده بقلب گاه رسیدند * قریب
 بود که افواج مهابت جنگ از صدمات آن شیر^(۱) عرصه و غا متزلزل
 شود - درین اثنا غوث خان زخمهای^(۲) کاری از گلوله تفنگچیان
 چپیدن هزاره بر سینه خورده - از کار باز ماند - و قطب و ببر
 هر دو پسرانش - که شیر بیشه شجاعت بودند و در شکارگاه شیر
 ببر را بشمشیر می زدند - شمشیرها آخته جمعی غفیر^(۳) از افغانه
 و بهلیه را مقتول ساختند *

نشد بر تنی تا نپرداختش -

نزد بر سری تا نینداختش *

بهرن که زد خنجر سخت کوش

در آمد سرش پای کوبان ز دوش *

چپیدن هزاره هم از دست اینها زخم شمشیر برداشت * بعد

(۱) شیر بصیغه واحد آورده - همچنان پائین - و هم جایی دیگر *

(۲) در نسخه های قلمی بزخمهای کاری * (۳) شاید که جمعی باشد *

کُشش و کُوشش بسیار بضرب گلوله‌های تَفَنگ^(۱) - همپای پدر بگلگشت ارغوان‌زار شهادت شتافتند * میر شرف‌الدین - با شصت سوار جرار - بمقابله مهابت جنگ رسیده - بجلاذات تمام تیر جگردوز بر سینه‌اش زد - قضا را بر کمان مهابت جنگ خورده و در گذشته به پهلویش رسید * تیر دیگر بزه آورده بود - که درین وقت شیخ جهان‌یار و محمد ذوالفقار - جماعه داران مهابت جنگ^(۲) - که با میر معزی الیه روابط و دوستیها داشتند - پیش آمده گفتند که نواب سرفرازخان بقتل رسید - حالا از مقابله ایشان چه می‌خیزد - و جان دادن بهر چیست * میر موصوف در جواب گفت قبل ازین بیاس نمک و حق رفاقت و اکنون برای ننگ و ناموس * اینها کفیل ننگ و ناموس شده باز گردانیدند * میر مرقوم با رفیقان باقی‌مانده راه بیربوم گرفت * و پانچو فرنگی - که داروغه نوپخانه بود - با وجود فرار شدن گوله‌اندازان - بذات خود مرتکب گوله‌اندازی شده - دست از شلک توپ بر نمی‌داشت * پس از رفتن میر شرف‌الدین - افاغنه بهیذات اجتماعی بر وی ریخته مقتولش ساختند * بجی‌سنگه - جماعه‌دار فرقه راجپوتان - که با فوج چنداولی در کهمره بود - بدریافت قتل ولی نعمت

---

(۱) در نسخه‌های قلمی همپای - پائین همپای - صفحه ۳۲۲ سطر ۴

بنگرنند * (۲) پیش ازین اکثر جا جمعدار و یک جا جماعدار نوشته

و اینجا جماعه دار - و همین صحیح *

عرق حمیتش بحرکت آمده - جریده اسپ را جولان داده -
و نیزه را برگوش راست اسپ داشته - بحملۀ مردانه فوجها را
دریده - محاذی مهابت جنگ رسیده - و خواست که بطعن
سنان جانستان او را از هودج فیل همپای آقای خود روانه
سازد * مهابت جنگ بمشاهدۀ جانبازی و جلالت او را بشناخت -
و به داورقلی داروغۀ توپخانه حکم کرد که زود دریابد * داورقلی
مقابل او شده گلولۀ تفنگ بر سینۀ اش زد * بجای سنگه بزخم
جانگزا بر زمین افتاد * ظالم سنگه - پسر نهم ساله اش - بشجاعت
جیللی که خامۀ قوم راجپوت است - تیغ از نیام کشید - (و)
جهت حفاظت پدر ایستاد^(۱) * (مردم) از اطراف و جوانب
او دائرۀ وار قرار گرفتند * نواب مهابت جنگ - از مشاهدۀ
جرات آن طفل آفرینها گفته - مردم را از کشتنش مانع آمده -
حکم کرد که لاش پدرش را از برداشتن متعرض نشوند * هزاریان
توپخانه لاش او را برداشته ظالم سنگه را بکتف حمایت خود
بردند * در اثنای زد و خورد غوث خان و میر شرف الدین
و بجای سنگه (و) پانچو فرنگی^(۲) - هر دو داماد سرفراز خان - که
غضنفر حسین و حسن محمد خان باشند - معه دیگر منصبداران
و منہرمان ازان مہلکہ بدرزدہ - در یک روز خود را به مرشد آباد
رسانیدند * و رای رایان - به نتیجہ نمکرامی گلولۀ زنبورک

(۱) در نسخہ های قلمی ایستادہ * (۲) بعد لفظ فرنگی در نسخہ های قلمی و -

بر دست خورده - خود را بآب در زد - و با نیم جانی که داشت
 بخانه خود رسیده - از کوفه خود نادم شده - بسوده الماس خود را
 هلاک ساخت * القصه - چون سرفراز خان بر میکه دمبر بر افتاد -
 فیلبان لاش او را شباشب به مرشدآباد رسانید * یسین خان
 فوجدار مرشدآباد - که بحفاظت شهر و قلعه و ننگ و ناموس
 با حفیظ الله خان پسر سرفراز خان متعین و مامور بود - نیم شب
 لاش آن مقتول را در نکمکهای مدفون ساخت * و حفیظ الله
 و غضنفر حسین خان - در صدد مورچال بندی شده - عازم قتال
 گردیدند * اما چون از سپاه هزیمت خورده حوصله نیافتند -
 تن برضا داده ساکت شدند * و از وقوع این حادثه زلزله عظیم
 در شهر و سپاه و سکنة آن نواح افتاد * حاجی احمد - اول بشهر
 مرشدآباد داخل شده - منادی امن و امان از طرف علی وردی
 خان در داد - و یسین خان فوجدار - حسب الامر حاجی - بر
 عمله سرفراز خان - و خزائن و دفائن - و جمیع کارخانجات - و
 محل سرا - و خواص پوره و کائن پوره - و همگی اهل و عیال
 و اقربای سرفراز خان - چوکیهای مستحکم نشاند - نگذاشت که
 متنفسی بدر رود * و این جنگ در سنه ۱۱۵۳ هجری واقع شده *

ایام نظامت دو سال و چند ماه بود *

(۱) در نسخه های قلمی اینجا دمبر و پیش ازین دمبر نوشته - صفحه ۳۱۹

سطر ۲ بنگرند * (۲) بجای و در نسخه های قلمی در *

نظامت نواب علي وردی خان مهابت جنگ *

علي وردی خان مهابت جنگ - بعد حصول فتح - بملاحظه تاراج شهر و غارت شدن اموال سرفراز خان از دست افغانان و بهلیه - سه روز بیرون شهر بر ناله گوبره مقام نموده - روز چهارم بدلجمعی تمام داخل قلعه شده - بر وساده نظامت بنگاله مربع نشست - و اموال سرفراز خان - که ناظران سلف بهزار خون جگر فراهم آورده بودند - بی دست رنج بضبط درآورد * از آنجا که نواب مهابت جنگ از صحبت زنان غیر مجتنب بود (و) ازین لذت محظوظ نبود - در فی عمر سواي یک منکوحه زن دیگر نداشته - بلکه اکثر این معنی را لاف زده تفاخر می کرد * حاجی احمد و پسران و خویشان او^(۲) خواصان سرفراز خان را که قریب یک هزار و پانصد اسامی زنان جمیله بودند - متصرف شدند * اما مهابت جنگ بیگمات منکوحه سرفراز خان را معه فرزندان بحفاظت تمام به جهانگیرنگر فرستاده - علوفه سد رمق آنها از تعلقه^(۳) خاص مقرر فرموده - و نفیسه خانم - خواهر سرفراز خان - که آقا بابا کوچک برادر^(۴) (زاده) را بفروزی گرفته بود - در محل سرای نوازش احمد خان - پسر کلان حاجی احمد - بصیغه خدمتگاری ملازمت اختیار کرده -

(۱) بجای در عمر خود یا فی عمره * (۲) در نسخه های قلمی و *

(۳) صفحه ۲۷۵ حاشیه ۳ بنگرند * (۴) در استوارت برادر زاده نوشته -

در نسخه های قلمی برادر - و آن غلط است *

موجب حیات برادرزاده‌ها گردید * اما چون خبر قتل سرفراز خان و متمکن شدن علی وردی خان مهابت جنگ برمسند نظامت بنگاله بحضور ناصرالدین محمد شاه پادشاه رسید - آب در دیده بگردانید - و فرمود که بسبب فادرشاه همگی ممالک محروسه برهم و ابترگشت * لیکن چون تدارک متعسر بود سکوت اختیار نمود * مهابت جنگ - بوساطت مرید خان^(۱) - از رفقای نواب قمرالدین خان وزیر که سابق ذکر آن گذشت - با وزیر و ارکان سلطنت ساختگی نموده - چهل لک روپیه بابت ضبطی اموال نواب سرفراز خان - و چهارده لک روپیه در وجه پیشکش - سوای خزانه معموله مستمره - بحضور والا قبول کرده - و سه لک روپیه به قمرالدین خان وزیر و یک لک روپیه به آصف‌جاه نظام‌الملک داده - و همچنین با هریکی از عمده‌های درگاه والا - علی قدر درجاتهم - بسلوک و مدارا پیش آمده - و راجه جوگل کشور وکیل سرفراز خان را از خود ساخته - سند نظامت هر سه صوبه بدستور سابق بنام خود حاصل کرد - و خزانه و نذرانه و پیشکش دو چندان از سابق از زمینداران بنگاله وصول کرد * و بقصد استیصال و اخراج مرشد قلی خان - و تسخیر صوبه اودیسه - همت مصروف داشته - بگردآوری سپاه و آلات حرب پرداخت * و خدمت میر بخشی به میر جعفر خان بهادر - که یزنه مهابت جنگ بود

(۱) همچنین در استوارت - در نسخه‌های قلمی مزید خان *

و در جنگ سرفراز خان مصدر ترددات نمایان شده بود - مقور فرموده - صاحب رساله و منصب و خطاب گردانیده - بوالاپایه امارت رسانید * و خدمت دیوانی و خطاب رای رایانی به چین رای - محرر جاگیرات جعفرخانی - که مرد بی ریا و بادیانت بود - بخشید * و محمد رضا خان - پسر کلان حاجی - که مسماء گهسیتهی خانم دختر مهابت جنگ در عقد ازدواج او بود - بخطاب ناصرالملک احتشام الدوله نوازش محمد خان بهادر شهامت جنگ - و دیوانی صوبه بنگاله - و نیابت جهانگیرنگر و چانگام و روشن آباد و سلهت - اختصاص یافت * و هاشم علی خان - پسر کوچک حاجی - که دختر خورده مهابت جنگ مسماء ایمنه خانم بحباله نکاح او بود - بخطاب زین الدین احمد خان هیبت جنگ و نیابت صوبه بهار عظیم آباد کلاه اعزاز و امتیاز بر تارک افتخار گذاشت * و دیگر خویش و اقارب را - بقدر مرتبه و حوصله آنها - بخدمات و مناصب و خطابات^(۱) و جاگیرات^(۲) لائقه بفواخت * اما افغانه و بهلیه - بغرور و نور جمعیت - خود را گم کرده - در تمامی امور بحدی مسلط و مامور شدند که حسابی از مهابت جنگ فرا نگرفته - در دستور آداب تخلف ورزیدند - و قوانین عدالت برطاق نسیان گذاشته مال و حیات^(۲) و ننگ و ناموس عالمی را بر باد دادند - و شیوه نمکرامی - که در عهد سلاطین ماضیه

(۱) در نسخه های قلمی خطاب * (۲) در نسخه های قلمی جهات *

بنگاله ایجاد یافته بود - مجدداً از عهد مهابت جنگ رواج گرفت *
 چون در ابتدای خصوصیت علی وردی خان مهابت جنگ -
 نواب سرفراز خان از مرشد قلی خان - نائب صوبه اودیسه - که
 یزنه او بود - استمداد نموده بود - و خان مذکور بسبب نفاق دلی -
 که سابق ازین سمت گذارش پذیرفته - خود از آمدن تهران و
 تساهل ورزیده - در مدد گسیل کردن فوجی بطریق کومک بود -
 ناگاه خبر قتل سرفراز خان و تسلط علی وردی خان بر صوبه
 بنگاله سامعه آشوب گشته - متنبه شده - سرمایه ندامت و
 تأسف اندوخت * آری -

دولت همه زانفـاق^(۱) خیـزد -

بیـدولتی از نفاق خیـزد *

بالجمله از خوف علی وردی خان بخودداری کوشید - و بتدبیر
 فراهم آوردن سپاه سرگرم گردید * و مخلص علی خان داماد حاجی
 احمد را - که از سابق برفاقتش می بود - برای استحکام مبانی
 مصالحت به مرشد آباد روانه کرد * بعد رسیدنش علی وردی خان
 و حاجی احمد - نامه تسلی آمیز و ابله فریب به مرشد قلی خان
 نوشته - مستمال و مطمئن ساختند * و مخلص خان را بجهت
 اغوای سرداران فوج او برگماشتند * و او پیش مرشد قلی خان
 رسیده ظاهراً بدلداری و اطمینان او پرداخت - و باطناً سپاه را

(۱) بجای زانفـاق در نسخه های قلمی از اتفاق *

بقرغیب و تطمیع مطیع و منقاد خود ساخت - و کیفیت ساختگی لشکر را به محمد علی وردی خان مهابت جنگ نوشت *

مهابت جنگ با افواج بسیار و توپخانه بی شمار یلغر متوجه صوبه اودیسه شد * مرشد قلی خان - از دریافت این خبر - دردانه بیگم و یحیی خان پسر خود را معه تمامی اموال بقلعه باره بائی گذاشته - خود با افواج شایسته و سامان بایسته - معه هر دو داماد خود - یکی میرزا محمد باقر خان شاهزاده ایران (و) دویم علاء الدین محمد خان - باراده جنگ از گنگ علم نهضت افراشته - به بندر بالیسر رسیده - برگهات پهلوار از کو تیل گدهی تا دریای جون مورچال بندی کرده - چشم بر راه حریف نشست - و از کج بازئی حریف بغلی - یعنی مخلص علی خان - غافل بوده - از شعله آن آتش خس پوش لوازم احتیاط بتقدیم نرسانید - و قول شیخ سعدی را (و قعی) نه نهاد - که فرموده است -

اگر خویش دشمن بود دوستدار

ز تلخیص ایم - مشو زینهار -

که گردد درونش بکی - تو ریش

چو یاد آیدش مهر پیوند خویش *

ازین طرف علی وردی خان - بکوچ متواتر - با افواج سنگین -

(۱) در نسخه های قلمی که یکی - اگر حرف که بجا دارند بعد لفظ ایران

فعل بود بیارند * (۲) صفحه ۳۱۴ سطر ۱۴ بنگرند *

که زیاده از یک لک سوار و پیاده بود - به میدنی پور رسیده -
 زمینداران آن ضلع را بخلعت و انعام از خود راضی ساخته -
 به جاليسر - که محل نهانۀ پادشاهی ست - رفته طرح اقامت
 انداخت * چون از طرف رود خانۀ سبن ریکها - برگذر راج گهاٹ -
 راجه جگردهر بهنچ - زمیندار موربهنچ - نهانۀ چواران و کهندتیا^(۱)
 خود نشانیده - مورچال بندی کرده بود - لهذا بوابی گذاشتن
 راه راج گهاٹ - که از وفور جنگل و تراکم اشجار مزلفۀ خاردار -
 عبور از آن طرق دشوارگذار^(۲) مشکل بود - از راجه استمداد نمود *
 راجۀ مذکور - که بغرور جمعیت موفور علی وردی خان را واقعی
 نه نهاده تن برفاقتش نداده - گذر راج گهاٹ را نگذاشت -
 علی وردی خان بمقابلۀ راج گهاٹ اربابۀ توپهای صاعقه بار چیده
 شلک شروع کرد * کسان راجه در مورچال راج گهاٹ تاب اقامت
 نیارده بجنگل خزیدند * علی وردی خان - معه افواج و توپخانه -
 از راج گهاٹ عبور کرده - در رام چندپور - بفاصلۀ یک و نیم کروزه
 از مورچال مرشدقلی خان - مضرب خیام ساخت * میانجیان
 و ایلیچیان به آوردن و بردن نامه و پیام جنگ و صلح سرگرم شدند -
 و این مبحث تا یک ماه طول کشید * و مرشدقلی خان از
 گهاٹ پهلوار عبور نکرد * علی وردی خان - زیرباری خرج سپاه -

(۱) در نسخہ های قلمی اینجا کهندتیا و جائی دیگر کهندتیا - صفحہ

۳۳۹ سطر ۳ بنگرند * (۲) در نسخہ های قلمی دشوار و گذار *

و قلت رسد - و قریب رسیدن برسات - و وسوسه غنیم مرهته
 بخاطر آورده - از روی مصلحت اراده صلح و مراجعت می کرد *
 اما مصطفی خان - که سپه سالار افغانه بود - بصلح راضی نشده
 ترغیب چهارونی در برسات می کرد * بعد کنگاش بسیار قرار
 برین یافت که نامه مصالح آمیز به مرشدقلی خان نوشته و
 معتمدی فرستاده - جواب آن باین مضمون بطلبند^(۱) که من شما
 را در صوبه اودیسه عمل و دخل نخواهم داد - باین دست آویز
 مراجعت بنگاله نمایند - و بعد برسات فوج کشی کرده باخراج
 و استیصال او پردازند * اگرچه عابد خان و غیره - سرداران افغانه -
 باغوای مخلص علی خان - میرزا باقر خان را - که هراول فوج
 مرشدقلی خان بود - ترغیب جنگ و برآمدن از مورچال
 می کردند - اما مرشدقلی خان خودداری کرده مانع می آمد *
 و چون اقامت مورچال بامداد کشید - میرزا باقر جهل جوانی را
 کارفرما شده^(۲) با فوج همراهی خود - که سادات باره بودند - یکباره
 از مورچال برآمده - صف آرا گردید * ناگزیر مرشدقلی خان هم
 بمقابله افواج علی وردی خان صف کشید - و از طرفین باستعمال
 آلات آتشبار پرداختند - پس بجنگ تیغ و سنان مبادرت کردند *
 میر عبد العزیز بخشی مرشدقلی خان - که باجمعیت سه صد
 سوار سادات باره یکدل و یکزبان و یکرور در هراولی بود - اسپان

بر انگيخته داد شیرمردی و شجاعت آبائی داده - بضرب
 سیف کالبرق خرمن بسیاری از اجل رسیده ها سوخت * افواج
 علی وردی خان - که خود را شیر^(۱) بیشه شجاعت می شمردند -
 چون رمه از هیجا رمیدند - و شکست فاحش^(۲) در فوج راه یافت *
 فیل سواری علی وردی خان و بیگم بقدر نیم فرسخ از میدان جنگ
 بعقب آمد * درین حالت مخلص علی خان و عابد خان -
 المخاطب به فرزند علی خان - که مرشد قلی خان را بر فدویت
 اینها اعتماد کمال بود - معه مقرب خان و دیگر جماعه داران صاحب
 الوس افغانه - کمر نمکرامی - که خاصه این قوم شرارت پیشه
 است^(۳) - بر میان بسته - حرف حقوق تربیت و نمک چندین
 ساله را از لوح خاطر شسته - از رفاقت مرشد قلی خان دست
 برداشته - پهلوی از جنگ تهی کردند * درین اثنا مانک چند -
 پیشکار راجه بردوان - که با فوج شایسته بجبهت کومک علی وردی
 خان آمده بود - از آنجا که جنگ دوسر دارد - مآل اندیشی
 نموده - مخفی با مرشد قلی خان نیز ساختگی کرده - نشان
 او را برای استمالت طلب داشته بود - خواست که خود را
 با فوج مرشد قلی خان ملحق ساخته مجرای جان نثاری (و)
 فدویت خود نماید * از پهلوی جنگل - برسمتی که فوج میرزا

---

(۱) بجای شیران * (۲) بجای فاش * (۳) در نسخه های

باقر خان بتعاقب علی وردی خان میرفت - نمودار شد - و نشان
 مرشد قلی خان در فوج خود برپا کرد * چون میرزای مذکور از
 اراده او مطلع نبود سد راه شد * مانک چند ناگزیر بجنگ پیش
 آمد * از آنجا که مردم کاری در تودعات جنگ مانده شده هریکی
 به زد و برد متفرق بودند - از نیرنگی روزگار فوج میرزا باقر شکست
 خورد * علی وردی خان - از اطلاع این حال - افواج مذهزم خود را
 بدلاسا باز گردانیده - باز بمقابله و مدافعه پرداخت * میر عبد العزیز
 با جمعیت خود که سه صد سوار سادات بودند - از اسپان فرود
 آمده - دامان همت بر کمر زده - پامیدان فشردند - و یک یک^(۲)
 بضرب گلوله های بندرق بهلیمه ها شربت فنا چشیدند *
 و مرشد قلی خان - هزیمت خورده - خود را به بذر بالیسر
 رسانیده - بسواری کشتی سلپ - که از عاقبت اندیشی مهیا
 داشت - راه دکن پیش گرفته - خود را پیش نواب آصف جاه
 رسانید - و فتح خداداد نصیب علی وردی خان مهابت جنگ
 شد * (و او) تا بذر بالیسر به تعاقب پرداخته - میرزا خیرالله
 بیگ و فقیرالله بیگ و نورالله بیگ را - برای دستگیر کردن
 یحیی خان و بیگم - و بدست آوردن اموال و امتعه - گسیل کرد -
 و تاکید نمود که شباشب یلغر کرده دران جا رسند - و خود متعاقب

(۱) در نسخه های قلمی میان شد و نشان الفاظ و نشان نمودار شد

زائد نوشته * (۲) در نسخه های قلمی یک و یک *

پاشنه کوب آنها شتافت * و چون خبر این سانحه و رفتن مرشد قلمی^(۱) خان بسمت دکه‌ن در کنگ رسید - مراد خان - بخشی راجه پرسوتم - که به حفاظت یحیی خان و بیگم در قلعه بازه باقی متعین بود - خواست که بر جناح استعجال بیگم و یحیی خان را - معه تمامی لوازم و نقود و اجناس از راه سیکا کل روانه دکه‌ن نماید * احوال و ائصال تیار کرده - جواهرات و اشرفی و خزائن و غیره اموال بوفیلان و شتران و ارابه ها بار می کردند - که بیک ناگاه افواج متعینه علی وردی خان در رسید * فیل بانان و شتر بانان و بهلبانان - نقود و اجناس محموله را معه بار بردار گذاشته - راه فرار پیمودند - و آن گنج باد آورد شائگان بدست میزایان در افتاد - و جواهرات قیمتی و نقود و امتعه نفیسه را یکدیگر قسمت کردند * چون علی وردی خان هم متعاقب در رسید - بقیه اموال را متصرف شده - بضبط اموال رفقای مرشد قلمی خان پرداخت * و منادی امن و امان در داده - عمال و زمینداران و اهل کاران را باستمال و دلاسا راجع بخود کرده - بند و بست مالواجب و نذرانه و پیشکش و جاگیرات نمود * و بعرض یک ماه از نظم و نسق صوبه اودیسه فارغ شده - سعید احمد خان برادرزاده^(۲) خود را - که پیش ازین به نیابت فوجدارچی رنگپور مامور بود - از حضور والا ب خطاب نصیر الملک سعید احمد خان بهادر صولت جنگ

(۲) در نسخه های قلمی سانحه این خبر * (۲) در استوارت سید احمد

بجای سعید احمد خان *

مخاطب ساخته - گوچر خان جماعه دار صاحب الوس را - با
 جمعیت سه هزار سوار و چهار هزار پیاده - برفاقت او در کنگ
 گذاشته - مظفر و منصور مراجعت بنگاله نمود * اما صولت جنگ -
 از دنائت طبع طمع را کاربرد شده - برای کفایت خرج سپاه -
 سلیم خان و درویش خان و نعمت خان و میر عزیز الله و غیره
 جماعه داران - ملازم مرشد قلی خان - را بموجب قلیل شرح کنگ -
 ملازم کرده - گوچر خان را رخصت به مرشد آباد نمود * جماعه داران -
 که در صدد انتقام ولی نعمت قدیم بودند - فرصت وقت یافته
 مصدر هنگامه پردازیا شدند * صولت جنگ - قاسم بیگ داروغه
 توپخانه و شیخ هدایت الله فوجدار کنگ را - برای تاسیس اساس
 مصالحه - پیش آنها فرستاد * جماعه داران قابو جو - هر دو را تفها
 یافته - قاسم بیگ را شربت مرگ چشانیدند - و هدایت الله
 زخم برداشته راه فرار پیمود * و سکناى شهر و سپاه بالتمام - در
 ظلمت لیل به بلوای عام محاصره نموده - صولت جنگ را معه
 انبعه و الحقه دستگیر کرده - همگی مال و متاع او را بتاراج بردند -
 و میرزا باقر خان داماد مرشد قلی خان را - از سیکاکل عبور رودخانه
 چاکه طلبیده - بر مسند نظامت نشانیدند - و لشکرکشی نموده
 تا میدنی پور و هجلی بتصرف در آوردند * و از خبر آمد آمد افواج^(۳)

(۱) در نسخه های قلمی بموجب * (۲) در نسخه های قلمی الحظه *

(۳) در نسخه های قلمی با *

کُتک زلزله در بنگاله افتاد * علی وردی خان - از وقوع این حادثه -
 افواج بحرامواج و توپخانه و غیره ضرب زن - زیاده از سابق - مرتب
 و مکمل ساخته - بعزم استخلاص صولت جنگ و انتزاع صوبه
 اردیسه - سمنند عزیمت را بسمت کُتک گرم مهمیز نمود - و بکوچ
 تواتر و توالی و طولانی از بردوان گذشته - در حدود میدنی پور
 خیمه گاه ساخت * و افواج کُتک و هجلی و میدنی پور - از صدمه
 آمد آمد مهابت جنگ - داخل میدنی پور و جالیسر شده - از
 گذر راج گهاٹ عبور نموده - از پهلوار گذشته - به بندر بالیسر مخیم
 ساخت * لشکر میرزا باقر - که طیش خورد^(۲) بهلیه بودند - بیکبار
 دل باخت - احوال و اقبال را به سیکاکل فرستاده جریده ماندند *
 مرزا باقر چون از بددلی و تنگ حوصلگی سپاه خود واقف شد -
 بحسب ظاهر آوازه کوچ بمقابله حریف داده - بباطن عزیمت
 دکن جزم کرد - و به تهیه نهضت پرداخته - فوجی برای سد راه
 مهابت جنگ بر گهاٹ چوپره معبر رودخانه مهندا - که مابین
 شهر کُتک جاری ست - گسیل کرد * و (خود با) صولت جنگ
 و غیره - جماعه آساری - معه بنگاه آن طرف - عبور رودخانه کتجوری
 نمود * مهابت جنگ بر رودخانه کمهریه - بفاصله چهل کوه از کُتک -
 خیمه داشت - که در دل شب منہیان خبر فرار حریف رسانیدند *
 فی الفور میر محمد جعفر بخشی و مصطفی خان و شمشیر خان

(۱) در نسخه های قلمی از * (۲) در نسخه های قلمی طیش خورده و بهلیه *

و سردار خان و عمر خان و بلند خان و سرانداز خان و بلیسر خان و غیره - جماعه داران افاغنه - را طلب داشته - بالاتفاق همان شب - بسرکردگی میرجعفر خان - بتعاقب مرزا باقر خان یلغر فرستاد * متعاقب خود هم - با تدمه افواج - پاشنه کوب آنها - علم نهضت افراشت * چون جماعه مذکور به پنج گروهی کتک رسیدند - میرزا باقر خان اطلاع یافته صولت جنگ را بر یک منزل رته پرده دار سوار کرد - و حاجی محمد امین برادر مرشد قلمی خان را با خنجر برهنه حریف و ردیف او گردانید - و دو سوار نیزه دار بر پهلوی رته متعین ساخته - حکم کرد که هرگاه افواج مهابت جنگ نزدیک رسد بخنجر و نیزه کار صولت جنگ تمام سازند و زینهار زنده نگذارند * و خود هم سوار شده - معه رته سواری صولت جنگ - از مکان لعل باغ واقع بلده کتک نهضت نموده تا مالیسار رسیده * درین اثنا بلیسر خان با پانزده سوار رفقای خود در رسید * بیرق سواران در جنگل نمودار شد * قضا را دران وقت - از وفور حرارت تابستان - صولت جنگ - درون رته تبدیل نشیمن کرده - خود بجائی که حاجی محمد امین نشسته بود نشست - و حاجی را بجای خود نشاند * بمجرد نمودار شدن^(۱) بیرق سواران بلیسر - آن هردو سوار نیزه دار از بیرون پرده بطعن نیزه های جانستان^(۲)

---

(۱) در نسخه های قلمی شدند * (۲) در نسخه های قلمی اینجا تیر دار

حاجي را - صولت جنگ تصور کرده - بگمان خود کارش تمام ساختند - و راه گریز پیش گرفتند * بحسب تقدیر بمجرد رسیدن سنان بر دست و بازوي حاجي - خنجرش از دست افتاد - و فریاد زدي زدي برکشید - (و) درون رته بغلطید - صولت جنگ - که پیمانۀ عمرش لبریز نشده بود - بسلامت ماند * چون افواج افغانه بغارت و تاراج منهزمان مشغول بودند - میر محمد جعفر خان بهادر و محمد امین خان بهادر - با معدودي چند - در قافلۀ فراریان رسیده - سعید احمد خان صولت جنگ جویان بهر طرف می گردیدند - و صولت جنگ از بیم جان - که مبادا حریفی جست و جو می کرده باشد - دم بر نمی آورد * چون محمد امین خان متصل شد - آوازش شناخته جواب داد * خان مذکور باستماع جواب - فی الحال پوده رته را دریده - و طنابها را بریده - او را برآورد - و از اسب فرود آمده معانقه کرد - و میر محمد جعفر خان هم رسیده در یکدیگر بغل گیر شدند - و بر سلامتی جان او شکر ایزدي بجا آورده مراتب شادمانیها بتقدیم رسانیدند * در حالتی که آنها بمعانقه و مصافحه مشغول بودند - حاجي محمد امین فرصت دیده - سبکتر از رته برآمده - بر اسب محمد امین خان سوار شده - بجنگل گریخته پنهان گردید * آنها - بعد از استفسار احوال صولت جنگ - چون بر اسپان خود سوار شدند - محمد امین خان از فقدان مرکب متحیر ماند * بعد از وقوف بران حال سرمایۀ

حسرت اندوختند * چون افواج افاغنه - از تاخت و تاراج مفروغ شده - نزد میر محمد جعفر خان فراهم شد - صولت جنگ را بحضور مهابت جنگ روانه نموده - بتعاقب میرزا محمد باقر پرداختند * میرزای مذکور - چون قافیهٔ رهایی تنگ دید - برگشته بمقابلۀ پرداخت - و بجنگ بان و تیر و تفنگ در پیوست * چون نوبت به نیرزه و شمشیر رسید - مراد خان - بخشی راجهٔ پرسوتم - که با جمعی کثیر رفیق میرزا باقر بود - بجد تمام عنان اسپ میرزا گرفته از میدان جنگ باز گردانید - و راهبری نموده از راه جنگل روانهٔ دکن ساخت * علی وردی خان - بملاقات صولت جنگ و حصول فتح مراسم شکرو سپاس بجا آورده - صولت جنگ را برای آسودگی به بلدهٔ کنگ رخصت نمود - و خود هم - چندی مقامات داشته - و از طرف حریف دلجمعی نموده - همقرین ظفر ریایات معاودت افراشته - داخل کنگ شد * و رفقا و دوستداران میرزا باقر را گوشمال کما ینبغی داده - و اسپان داغ میرزا باقر را هر قدر (که) یافت به ضبط در آورد - و شیخ معصوم را - که جماعه دار عمده بود - به نیابت نظامت صوبهٔ اودیسسه مقرر ساخته - بعد فراغ از نظم و نسق آن ممالک به بنگاله مراجعت کرد * چون جگت ایسر راجهٔ موربهنج - رفاقت میرزا باقر اختیار نموده - تن باطاعت و انقیاد مهابت جنگ نداده بود - از شوخی او خلجانی در دل داشت - لهذا بعد ورود به بندر بالیسر - بعزم استیصال او

کمر همت بر بست * راجه در هر پیر پور - که مسکن و ماوای او بود - مشغول جشن و طوی و رقص و تماشا بود - و بغرور کثرت جنگل و انبوه افواج چواران و کهندتیان پنبه غفلت از گوش هوش بر نه آورده - از افواج علی وردی حسابی فرو نگرفت * افواج علی وردی خانی - دست قتل و فہیب دراز کرده - بتاخت و تاراج رعایا پرداخته - ملکش را بجاروب غارت رفتند - و زن و بچه های کهندتیان و چواران به بند در آورده - سذگ نفرقه در جمعیت آن گروه انداختند * راجه - استیلای افواج بخاطر آورده - با تمامی اثاث البیت و اتبعه و الحقه بالایی کوه گریخته - در مامن خفیه که عساکر خیال و وهم از مرور و عبور انجا اعتراف بعجز نماید - ملجا گرفت * و آن ملک بتصرف افواج مہابت جنگ درآمد - و بقتل و غارت و سوختن دقیقہ نامرعی نگذاشتند * چون میر حبیب - بخشمی موشد قلی خان - بعد از شکست نزد رگھوجی گھوسله رفته او را همواره به تسخیر بنگاله ترغیب و تحریص می نمود - درین وقت که رگھوجی گھوسله - برادرزاده^(۲) راجه^(۳) دکن که مکاسه دار صوبه برار بود - گرفتاری مہابت جنگ بصوبه اودیسہ بخاطر آورده - (و) عرصه ممالک بنگاله را از تہمتیان جنگجو خالی دیده - بهاسکر پندت دیوان - سپہ سالار خود - و علی قراول (را) - که سردار عمدہ

(۱) در نسخه های قلمی اینجا کهندتیان و ازین پیش کهندتیان - صفحه ۳۱۹ حاشیه ۱

بنگرند * (۲) در نسخه های قلمی راجه ها * (۳) در نسخه های قلمی مکاسه دار *

بود - با جمعیت شصت هزار سوار مرهٔ از ناگپور همراه میرحبیب
 کرده - براه جنگل بجهت تاخت و تاراج این ملک گسیل کرد -
 مهابت جنگ - بدریافت خبر آمد آمد غنیم - از تعاقب راجه
 موربهنج دست بردار شده - متوجه ممالک بنگاله گردید * هنوز
 جنگلهای ملک موربهنج طی نکرده بود - که افواج غنیم بطرف
 چمکه بردوان نمودار شد * و مهابت جنگ - بسرعت برق و باد
 یلغر کرده - شباشب در سرای اوجالن متصل بردوان رسید * افواج
 غنیم - از اطراف و جوانب هجوم آورده - بغارت بهیر و بنگاله
 پرداخت * سپاه بنگاله - که جنگ غنیم ندیده بودند - و از قزاقی
 و ترکنازی آنها فسانها شنیده - بیکبار از محاصره و دست برد غنیم
 و زد و خورد آنها مانند افواج تصویر از کار ماندند * واحمال و انقال
 یکسر وقف تاراج گردید - و رسد غله مسدود بلکه مفقود گردید *
 اسپان و فیلان و شتران برای علف از لشکر برمی آمدند - (و) افواج
 غنیم خوش طبعانه می بردند ^(۱) * افواج مهابت جنگی از ترکناز و
 محاصره غنیم تنگ آمده از انتظام افتاد * مرهٔها بیکبار هجوم آورده
 بر فیل لند سوار می بیگم ریختند - و فیل را کشان کشان بلشکرگاه
 خود می بردند * مصاحب خان ^(۲) مهمند - پسر عمر خان جماعه دار -
 را عرق همت هندستان زائی بحرکت آمده - مقابل غنیم شده -
 پای جرأت و جلالت افشوده - بحمله مردانه و دست برد رستمانه -

---

(۱) یا بسر می بردند باشد * (۲) شاید که میمند باشد *

فیل را معه سواری از چنگ غنیم وارهانید * اما از بسیاری زخمهای کاری چهره افروز - با گروهی از رفیقان و برادران - گلگونه شهادت بر رخ مالید - و در همان مقتل مدفون گشت * و چون غنیم بچیرگی و خیرگی از اطراف نرغه کردند - ناگزیر مهابت جنگ بدره‌های زر کشاده در میدان ریخت - و غنیم را مشغول غارت گذاشته - فرصت غنیمت دانسته - بسرعت برق و باد عذر تاب شده - خود را به بردوان رسانید * افواج گرسنه - که از سه شبانروز روی دانه ندیده بودند - از ذخائر بردوان آتش جوع را فرو نشانیدند * متعاقب - افواج غنیم هم شتافتند - دیهات و قریات اطراف و جوانب را غارتیده - و بقتل و اسیر پرداخته - انبارهای غله را آتش دادند - و اثر آبادی دران نواح نگذاشتند * و چون ذخائر و انبار بردوان بآخر رسیده - و رسد آمدنی غلات بالکل مسدود گردیده - نوبت بآن رسید که آدمی به بیخ کیله - و حیوانات به برگ اشجار - سد رمق می نمودند - و آن هم میسر نمی شد * و چاشت و عشا جز قرص مهر و ماه جلوه افروز دیده نمی گردید * و شب و روز در نشیمن عالی خانه زین نشسته روی خواب بخواب هم نمی دیدند * افواج افغانه و بهیله - نقد کیسه همت و تهور درباخته - دل بمرگ نهادند * مهابت جنگ - آیه مغلوبیت از صفحه حال سپاه مطالعه نموده - با سران سپاه کنگاش کرده - قرار برین داد که توپخانه پیرامن لشکر چیده - و احوال و ائصال درمیان گرفته - ازین دارالقحط یلغر

شده - به کتوه باید رسید - که دران جا آذوقه انسان و علف حیوان دستیاب خواهد شد - از قرب (و) جوار مرشد آباد از راه تری و خشکی میتواند رسید - (و) فی الجمله رفاهیت سپاه خواهد گردید *
الغرض باین اراده از بردوان شبگیر زده بسمت کتوه جاده پیمای شدند *
و باندک عرصه بکوچ متواتر و طولانی به کتوه رسیدند * از آنجا که مادیان بادپای غنیم چهل کروه راه در روزه طی می کنند - پیش از رسیدن مهابت جنگ - آبادی و ذخائر و انبارهای غلات را سوخته بخاک یکسان کرده بودند * و افواج مهابت جنگ - بحالت یاس ندای الجوع بآسمان رسانیده - مضمون این بیت ادا کردند -
نشد که از سر ما فتنه دست بردارد -

بهر دیار که رفتیم آسمان پیدا است *

اما حاجی احمد نان پزان شهر را فراهم آورده نانها پزانیده با دیگر اطعمه و ماکولات بر کشتیها بار کرده روانه به کتوه می نمود - و رسد و غلات هم متواتر و متکثر بلشکر می رسانید * فی الجمله سپاه از گرسنگی نجات یافتند - و دواب هم از دانه و کاه مرفه شدند * مردم سپاه را - که خانه های هر یکی در مرشد آباد بود - حب الوطن در دل جا گرفت - و آهسته آهسته راه خانه ها سر کردند * چون میر شریف - برادر میر حبیب - با تمامی اموال و توابع و لواحق در مرشد آباد بود - باره برآوردن برادر و توابع و اثاث البیت میر حبیب با هفت صد سوار مرهته بر شهر مرشد آباد تاخت آورد * و شب شب

یلغر کرده علی الصباح در ده پازه و گنج محمد خان رسیده آتش در زد * و از محاذی قلعه رودخانه بهاگیرتی عبور نموده - در حویلی خود در آمد - و میر شریف را - باموال نقود و اجناس معه اتبعه و الحقه خود - برآورده همراه گرفت * و خانه های اکثر سکنه شهر را بجاروب غارت رفته - و از کوتاهی جگت سیئه نقود سرخ و سفید هر قدر که توانست برداشته * مراد علی خان - خویش سرافراز خان - و راجه دولبه رام - و میر شجاع الدین - داروغه سائر بچوتره - را دستگیر کرده - و تیوت کونه - که بجانب مغرب شهر بفاصله یک فرسخ واقع است - فرودگاه ساخت * حاجی احمد و نوازش احمد خان و حسین قلی خان - که در شهر بودند - بمجرد نمودن فوج مرهته یک در ضرب توپ شلک کرده - کوچه های شهر و دروازه قلعه را بند نموده - متحصن شدند - و یارای مقابله و مدافعه غنیم و حفاظت شهر نیافتند * چون روز دیگر مهابت جنگ با جمعیت خود شباشب داخل مرشد آباد شده - مرهته اراده یورش شهر نکرده - آبادی آن روی دریا را غارت کرده - مراجعت به کتوه کردند * چون موسم برسات رسید - طغیان دریا بخاطر آورده - جنگ موقوف نمودند - اما بنگاه در کتوه مقرر ساخته - بملک گیري پرداختند * بهاسکر پندت - میر حبیب را در هر امورات مطلق العنان نموده - خود در کتوه نشست - و انواع بهر طرف جهت ناخت

و تاراج می‌فرستاد * مهابت جنگ هم برای رفاهیت سپاه خود از شهر حرکت نه نمود * چون نشو و نمای میرحبیب از هوگلی بود - اکثری از خویشان و دوستان او در هوگلی بودند * میرابوالحسن سرخیل همه آنها در صدد تسخیر هوگلی شد * اکثری از مغلیه را با خود متفق ساخته - خفیه نامه و پیام با میرحبیب داشت * و میرمحمد رضا - نائب فوجدار - مدار کار خود را بصوابدید میرابوالحسن گذاشته - از حریف بغلی غافل بوده - شب و روز بسرخوشی^(۱) باده عیش و عشرت می‌گذرانید - تا آنکه میرحبیب - بایمائی میرابوالحسن - با جمعیت دو هزار سوار - که سرکرد آنها سیس راؤ بود - عزیمت هوگلی نمود * نیم شبان بر دروازه قلعه رسید - و به میرابوالحسن اطلاع داد * در حالی که محمد رضا بزم شراب آراسته مکو تماشای رقص لولیان بود - میرابوالحسن خبر داد که میرحبیب جریده باراده ملاقات شما رسیده - بر دروازه قلعه ایستاده - انتظار دارد * آن سرشار باده بیخبری - بی تأمل دروازه قلعه را وا کرده - باندرون طلبید * میرمذکور داخل شده - باتفاق میرابوالحسن - محمد رضا و میرزا پیارن را نظربند نموده - درون قلعه بند و بست خود کرد - و بر دروازه قلعه کسان خود را مسلط کرد * شرفا و سکنه شهر - همان شب در چوچره و غیره فرار نموده - در مساکن اولندیز و فرانسیس پناه گرفتند * صباح آن سیس راؤ با جمعیت خود

داخل قلعه شده - اکثری از مغلیه - آشنایان میر حبیب - بوساطت
 میر حبیب - با سیس راؤ ملاقات کردند * راؤ مذکور - بحسن اخلاق
 و سلوک و مدارا پیش آمده - هر یکی را مستمال ساخته - منادی
 امن و امان در شهر گردانیده - موهنه را از غارت و تاراج بازداشت *
 و زمینداران را رجوع به تشخیص و تحصیل مالواجب نمود * و
 قاضی و محتسب و ارباب دخل پادشاهی را بعدالت مامور
 ساخته - بدستور - فوجداری بقبضه اختیار میر ابوالحسن گذاشت *
 و میر حبیب - چند ضرب قوط و ذخیره سرب و باروت و یک منزل
 سب از هوگلی گرفته - نزد بهاسکر پنڈت در کتوه رسید * چون
 موسم برسات بود - میر مهدی را - با جمعیت تفنگچیان - بسوارچی
 کشتی - برای تحصیل محاللات عبور گزگ تعیین ساخت * لیکن
 میر موصوف از خوف مهابت جنگ از خشکی معارفت نه نمود *
 و کلاهی زمینداران - نزد میر حبیب رجوع شده - برای حفاظت
 و امنیت ملک از دست غارتگران موهنه - بخرج مبالغ خطیر -
 نگاهبانان می بردند * و شرفا و نجبای مدمول - بهاس (آبروی)
 خود جلاوطن شده - عبور گزگ سکونت گرفتند * و از اکبرنگر
 تا میدنی پور و جالیسر بتصرف غنیم درآمد * اما آن غارتگران
 سفاک عالمی را - گوش و بینی بریده و دستها تراشیده - توبره
 خاک بر دهنها بسته - در آب غرق کردند - و بسیاست غیر مکرر
 کشتند و سوختند - و نذگ و ناموس جهانی را بر باد دادند *

و مهابت جنگ - بفکر تغذیه و اخراج غنیم عاقبت و خیم سرگرم
تدابیر شده - در گردآوری سپاه و آلات حرب پرداخت * و کشتیهایی
فراوان - از اطراف جهانگیرنگر و جلنگی و مالد و اکبرنگر و غیره
به مرشدآباد طلبیده - ازین کنار بهاگیری بطرف کتوه راهی
می کرد * و دوازده هزار بیلدار برای پل بندی بر کشتیا تعیین کرد -
و بدلداری سپاه پرداخته بساز و یراق و اسب و فیل و شمشیر و انعام
اضافه دلہای سپاه را بدست آورده - ترغیب و تحریص جنگ می داد *
و غنیم را در معاملات زمینداران و زرکشی و ملک گیری غافل دیده -
و فرصت را غنیمت شمرده - بسرداران افغانه و بهلیه مشورت شبخون
در میان نهاد * و باین اراده - با افواج شایسته و سنگین جالوریز
شنافت - و بکوچہای طولانی نیم شبان محاذی کتوه رسید - و در
تاریکی شب بر کشتیا - که از پیشتر تیار داشته بود - پل بسته
بالشکر جرار از دریا عبور شروع کرد * هنوز خود با سرداران و چندی
از جوانان کارآمدنی از پل عبور نموده بودند - ^(۱) که از بار انبوهی گذار
لشکریان پل بشکست - و کشتی چند بآب فرورفت * بسیاری از
افغانه و بهلیه غریق بحر فنا گردیدند * مهابت جنگ از دریافت
این تخلل بدریای حیرت فروشد - و بگمان آنکه - چون تمامی لشکر
آن طرف دریا از گذر متعذر است - و خود با جماعهٔ قلیلی
این طرف دریا بمقابلۂ حریف است - اگر از عبور و مرور او غنیم

(۱) در چنین مقام اکثر صیغه جمع می آرد * (۲) در نسخه های قلمی آن *

واقف شود معلوم نیست که مآل حال بکجا انجامد - مشعلها یکسر خاموش گردانید - و بخبرگیری اعضای پل و عبور عساکر کل حکم کرد * از آنجا که غنیم سرشار باد غفلت بود - بخیر گذشت * کشور خان - نائب فوجدار - و منکنت - چودهری بیلداران - بچستی و چالاکئی تمام - کشتیها بخاک و خاشاک انباشته - به بستن آن شکسته حکمتهای لقمانی بکار بردند * و افواج بحرامواج بعجلت تمام از پل گذشته به مهابت جنگ و سرداران ملحق شدند * و بیکبار شمشیرها آهیخته - بهیأت اجماعی همچون آفت سمایی - بر فوج غنیم ریختند - و آوازه دهاو از هر طرف بلند گشت * لمؤلفه -

شب تار و تیغ درخشان درو

چو ابرسیه^(۲) برق رخشان درو *

زبس ریزش خون دزان دشت کین

شده ارغوان زار روی زمین *

زبس کشته افتاده بر کشته ها

نمودار شد هر طرف پشته ها *

میرحبیب و بهاسکر پندت و غیره - سرداران غنیم تاب اقامت نیاورده - سراسیمه دشت ادبار گشتند - و عالمی را همچو گاو بقصاب سپرده - خود راه گریز پیش گرفتند * شکست عظیم در لشکر غنیم افتاد - مهابت جنگ مظفر و منصور بتعاقب پرداخت *

(۱) در نسخه های قلمی بخبرگیر * (۲) بجای چو ابر در نسخه های قلمی جواهر *

بها سکر و غیوه سرداران مرهته - در رام گده جمع شده بانفاق یکدیگر
از راه جنگل بناخت و تاراج صوبه اودیسه یلغرشناقتند * و شیخ
محمد معصوم نائب انجا بعزم مدافعه غنیم از کنگ برآمده سد راه
شد - بعد تلاقی فئدین آتش قتال اشتعال یافت * چون زمینداران
از رفاقت پهلوتهی کردند - با جمعیت قلیل - که همگی چهار
پنج هزار سوار و پیاده بود - پای ثبات بمیدان افشرد * افواج غنیم -
که زیاده از مور و ملخ بودند - از اطراف مانند حلقه پرکار^(۱) دایره
شده - همچو نقطه در میانش گرفتند - و شیخ معصوم را با رفقای
او سیراب زلال شهادت ساختند * و صوبه اودیسه و قلعه باره بائی
و قلعه بلد کنگ بتصرف غنیم در آمد * نواب مهابت جنگ -
بسفوح این واقعه - جلوریز به بردوان رسید * دو ماه طلب
سپاه و انعام اضافه فتح کثوره بهر یکی داده - به کنگ شتافت -
و افواج مرهته را زده زده از کنگ اخراج کرده مظفر و منصور
داخل قلعه کنگ شد * و عبدالرسول خان جماعه دار را - که
ثانی مصطفی خان و عم زاده او بود - با جمعیت شش هزار سوار و
پیاده به نیابت کنگ ممتاز ساخته - اعلام مراجعت بصوبه بنگاله
برافراشت * و از دریافت خبر وقوع شکست بها سکر پندت - سیس راؤ
قلعه هوگلی را خالی کرده به بشن پور شتافت * و دیگر سرداران -
که به تحصیل زرها جابجا معین بودند - هر یکی راه فرار اختیار

(۱) بجای دایره شاید که دایره باشد *

کردند * و عمال و فوجداران مهابت جنگ - داخل ممالک مغروته شده - مجدداً به تردد و آبادی پرداختند * اما بهاسکر پندت - ازان طرف شکست خورده - تاراجیان برگی را باطراف اکبرنگر و بهاگلپور و صوبه بهار گسیل کرد * مهابت جنگ - که هنوز نفس درست نکرده بود - باز از بنگاله بآن طرف راه نورد شد * و هنوز بصوبه بهار نرسیده بود - که برگیان ازان طرفها برگشته بر مرشدآباد تاخت آوردند * مهابت جنگ - رجع القهقری^(۱) نموده - بتعاقب آنها بشتافت * آن غارتگران بتاراج بالوچر مشغول بودند - که صدای کوس و طبل افواج هراول مهابت جنگ مقرر دماغ آن شویده دماغان گردید * یکبار نقد کیسه همت در باخته - و احوال و ائقال غنیمت را برجا داشته - از شهر بدرزدند * مهابت جنگ - تا رام گده بتعاقب منهرمان شتافته - کوس معاودت فرو کوفت * الغرض این زد و خورد بسه سال کشید - و مبحث فتح و هزیمت بطول انجامید - و غالب از مغلوب ممیز نمی شد * نواب مهابت جنگ - مضمون الحرب خدعه را کاربند شده - با علی قراول - که یکی از سرداران مرهته و مشرف بشرف اسلام بود و به علی بهائی معروف است - بحکمت عملی طرح آشتی انداخته - سلسله جنبان درستی

(۱) در نسخه های قلمی رجع القهری - این سهو کاتب باشد - مؤلف غالباً

رجع - القهقری نوشته باشد - چه پیشتر نیز گذشت - صحیح رجعة القهقری *

گردید * و برای مصلحت او^(۱) را پیش خود طلبیده - برفق و ملاطفت پیش آمده - بدمد مه و لباسات و مدارا و مواسات او را برین آورد که از بهاسکر پندت و غیره سرداران ملاقات نماید * آن ساده دل - از بازی ایام غافل - فریب خورده - در دیک نگر رسید * بعهود (و) موثیق مهابت جنگ در باب بند و بست چونه - مصالحه^(۳) یکدیگر خاطرنشان بهاسکر و غیره سرداران نموده - برای ملاقات ترغیب داده * و آنها - بمقتضای اذا جاء القدر بطل البصر - انگشت اجابت بر دیده های نابینای خودها نهاده - راجه جانکی رام و مصطفی خان (را) برای تاسیس اساس عهد و پیمان و حلف و سوگند پیش خود طلبیدند * مهابت جنگ هردو سردار به پیش نهاد * و بعد رسیدن نزد بهاسکر قول و قسم بدستور دین و آئین خودها در میان آوردند * مصطفی خان بجای مصحف خشتی در غلاف پیچیده همراه داشت - گرفته اقسام مغلظه یاد کرد * علی بهائی و بهاسکر و غیره سرداران - بازی خورده بدام توزیر مهابت جنگ افتاده - اقرار مصالحه موکد کرده - وعده ملاقات یکدیگر در مقام مذکوره نموده * مصطفی خان و راجه جانکی رام را رخصت معارفت دادند * آنها پیش مهابت جنگ

(۱) بجای اورا پیش در نسخه های قلمی اورئس * (۲) بجای با -

صفحه ۴۳ سطر ۲ بنگرند * (۳) پیش لفظ مصالحه در نسخه های قلمی

و نوشته - اگر و بجا داشته شود بجای بعهود صرف عهد خوانند *

رسیده از نشستن نقش به مدعا و قول و قرار یکدیگر ذهن نشین ساختند * نواب اظهار بشاشت کرده - بحسب ظاهر بترتیب خلّاع فاخره و جواهرات و اقیال و افراس و دیگر تحائف نفیسه گران بها برای سرداران مذکور پرداخت - و بعوام اشتها مصلحت داده بباطن آماده دغا شده - با سرداران ضمیر دل خود را در میان نهاد * جوانان کاری و جنگ آزموده را از افواج خود منتخب ساخت - (و) در منکرة خیمه های طولانی و عریض - که فوج سنگین معه اسپان و فیلان درون آن مخفی تواند شد - نصب کرد * و خود داخل خیمه شده مجلس عالی از سرداران و بهادران سپاه - که انیس و چلیس بودند - آراست * و فوج جوانان انتخابی بطور اخفا درون خیمه ها تعبیه کرد - و به علی بهائی پیام نمود که بهاسکرا معه جمیع سرداران بحضور بیارد * القصه بهاسکر - تمامی افواج خود را در بنگاه گذاشته - باتفاق علی بهائی و بست و یک کس سرداران داخل خیمه شدند * فرشان حسب الاشارات پرده های سراچه را انداخته بطنابهای محکم بستند - و راه آمد و شد یگانه و بیگانه از اندرون و بیرون مسدود کردند * مهابت جنگ بمجرد دو چار شدن بهاسکر برفقای خود - که مستعد اشاره بودند - فرمود که بکشید این کفره فجرة را * فی الفور یکبارگی شمشیرها از هر طرف علم شده بر مرهقه ها افتادند - ندای ده و زن بر افلاک شد -

ز شمشیرها سینه‌ها چاک شد *

بهاسکر را با بست و یک سردار دیگر طعمه سیوف ساختند *
 و در عین چپقلش - مهابت جنگ - بر فیل سوار شده - حکم
 شادیانه فتح - و اشارت بلشکر انتخابی فرمود که فوج غنیم را
 علف تیغ خون آشام سازند * یک سردار غنیم - که با جمعیت
 ده هزار سوار بیرون خیمه ایستاده بود - بمعائنه این حالت با
 جمعیت همراهی راه گریز پیش گرفت * و افواج مهابت جنگی -
 همچو شیران جنگی در گله گوسپندان در افتاده ^(۱) - از کشته پشته‌ها
 ساختند - و بقیة السیف را اسیر و دستگیر نمودند * و دیگر
 افواج غنیم - که در ضلع بردوان و دیک‌نگر و غیره دایره و بنگاه
 داشتند - و از میدنی‌پور تا اکبرنگر دایره و سائر بودند - از
 سفرح این واقعه گریخته بطرف ناگپور رفتند * و چون ماجرای
 این سانحه سامعه آشوب رگه‌وجی گهوسله گردید - مؤلفه -

ز بس خشم برزد بر ابرو شکنج -

به پیچید چون مار از فکر گنج *

چنان آتش کینه در دل فروخت -

سرو پای خرد را تمامی بسوخت *

و بعد انقضای ایام بوسات - جمعی غفیر فراهم آورده - باراد
 انتقام بهاسکر و غیره سواران مقتول کمر عزیمت بسمت بنگاله

---

(۱) در نسخه‌های قلمی از بجای در *

استوار بست - و بقتل و اسیر و نهیب و غارت پرداخته بسیاری
از اسیران را مثله نمود * علی وردی خان باز - (با) افواج
بحر امواج - بعزم مقابله غنیم - رایت نهضت افراشت *
درین اثنا بالاجی راؤ - پسر (با) جی راؤ پندت - پردهان و مدارالمهام
و سپه سالار راجه ساهو که خورده سال بود - و با رگهوجی نفاق
داشت - بحکم محمد شاه پادشاه - با شصت هزار سوار مرهته
برای کومک علی وردی خان از دارالخلافه به بنگاله رسید *
مهابت جنگ - از دو طرف سیل بلا را متوجه بنگاله دیده -
مراتب حزم و مآل اندیشی را کاربند شده - وکلای سخن سنج
با تحف و هدایا نزد بالاجی راؤ فرستاده - بسلوک و مدارا او را
از خود ساخته - در ضلع بیروهم بیکدیگر ملاقاتها نموده - رابطه
پدری و فرزندی در میان آورد - و باتفاق یکدیگر باخراج رگهوجی
گهواره پرداختند * رگهوجی - دست قدرت خود را از وصول
گوهر مقصود کوتاه دیده - بی نیل مقصود از بنگاله معاودت بملک
خود کرد * و مهابت جنگ - از اخراج حریف فی الجمله اطمینان
بهم رسانیده - مبلغی خطیر تواضع بالاجی راؤ کرده - راضی و
شاکر رخصتش فرمود - و خود اعلام مراجعت به بنگاله افراشت *
اما خلجانی از طرف رگهوجی - که (در) ماده درخواست
چوته باشد - در دل داشته در مدد لشکر آرائی بود * درین وقت
با مصطفی خان سردار افغانه ناخوشی در میان آمد - و نوبت

بآن رسید که جمیع افغانه با وی متفق شدند - و او - طریق بغی
 ورزیده - بارادۀ تسخیر عظیم آباد و دستگیر کردن حاجی احمد
 و زین الدین احمد خان - با جمعی غفیر - عازم عظیم آباد شد -
 و در مونگیر رسیده قلعه را محاصره کرده - قلعه دار انجا مستعد
 بجنگ نشست * عبدالرسول خان - پسر عم مصطفی خان -
 بسپه مستوفی بادۀ شجاعت و تهور پورش کرده - خواست که
 دروازه قلعه را شکسته مقدح سازد * قلعه داران سنگی عظیم از
 بالا بر سرش انداختند * از ضرب آن سنگ سنگین کاسۀ دماغش
 شکسته بقعر سینه فرو شد * مصطفی خان - وقوع این حادثه را بفال
 بد شمرده - دست از تسخیر قلعه باز داشته - جلوریز به عظیم آباد
 شتافت - و بمحاصره شهر پرداخته - با زین الدین احمد خان
 طرح جنگ انداخت * اکثر افواج خان مذکور - از دست برد
 افغانه تاب اقامت نیارده - بشهریناه در آمدند - و خان مذکور -
 با معدودی از سواران و جزائراندازان و تفنگچیان بهلیه - پای
 ثبات افشوده بمقابله حریف ماند * درین وقت افغانه بغارت
 و تاراج بنگاه مذهبمان پرداختند * خان معزی الیه - چون مصطفی
 خان را با جمعی قلیل دید - جزائراندازان و (تفنگچیان)
 بهلیه را پیش نموده حمله کرد - و گوله های جزائر و بندوق مانند
 نگرگ باریدن گرفت * بسیاری از رفقای مصطفی خان شربت
 ناگوار مرگ چشیدند * و گلولۀ نفذک بر حداثۀ مصطفی خان

رسیده یک چشم او را کور ساخت * و جماعه منهرمه نیز از شهر برآمده برزمره غارتگران ریخته نه تیغ نمودند * مصطفی خان هزیمت خورده به جگدیش پور رفت * زین الدین احمد خان - مظفر و منصور شادیانه فتح نوازان - داخل قلعه شد - و بتدبیر تعاقب حریف پرداخت * مصطفی خان نامه^(۱) بنام رگهوجی گهوسله فرستاده استمداد نمود * رگهوجی - که خواهان این لطیفه بود - این معنی را فوزعظیم دانسته - در تهیه فرستادن فوج گردید - اما مهابت جنگ - از دریافت این خبر - جلوریز به عظیم آباد شتافت * افواج بنگاله و عظیم آباد یک جا شده بالاتفاق بمقابله مصطفی خان پرداختند * بعد زد و خورد بسیار - مصطفی خان - مجال اقامت ندیده - بهای هزیمت از سرحد عظیم آباد بسمت غازی پور بدر رفت - و مهابت جنگ همدوش فتح و نصرت به مرشد آباد مراجعت کرد * مصطفی خان - باز جمعی غفیر از سوار و پیاده فراهم آورده - بر عظیم آباد تاخت * زین الدین احمد خان - بحکم آنکه زده را می توان زد - با افواج نصرت امتزاج مقابل شد - و بمساعی بسیار و ترددات بیشمار - بعد کشش و کوشش فراوان - فتحیاب گردید - و مصطفی خان - به نتیجه کفران نعمت - در صف جنگ بقتل رسید * خان

---

(۱) در نسخه های قلمی نامه و پیام رگهوجی - اگر چنان باشد بعد لفظ

پیام حرف به باید خواند *

مذکور لاش آن بدمعاش را دو پرکاله کرده - برای عبرت برپای نیل
 بسته - در شهر بگردانید - و سر آن مایه شر را در دروازه آویخت *

فاعتبروا یا اولی الابصار^(۱) * درین عرصه رگهوجی گهوسله افواج مرهته را -
 بسرکردگی راجه جانوجی پسر و موهن سنگه متبذنه خود - و میر
 حبیب هزیمت نصیب را - باخذ چوته ممالک بنگاله روان کرد -
 و جمعی کثیر از رفقای مصطفی خان نیز بآنها در پیوستند - و مجدداً
 بازار جدال و قتال فیما بین مهابت جنگ و مرهته گرم گشت *

و صوبه اودیسه بتصرف جانوجی درآمد - و فتوری در ملک بنگاله
 روداد * و میر حبیب پیغام بند و بست دادن چوته ممالک بنگاله
 می نمود - و نوازش احمد خان و احسن قلبی خان^(۲) و جگت سیته
 و رای رایان در باب مصالحت بجد و جهد تمام سعی شدند * اما
 مهابت جنگ اقبال چوته را عار دانسته راضی نمی شد - و با جمعیت
 خود بمدافعه و مقابله می پرداخت * چون مهابت جنگ از
 شمشیر خان و سردار خان و مراد شیر خان و حیات خان وغیره -
 سواران افغانه دربهنکه - (که) در هنگامه پردازیا شریک مصاحت
 مصطفی خان بودند - متشکی بوده نفاقوی در دل داشت - و
 آنها نیز قابوی وقت جویان - و با میر حبیب و مرهته نامه
 و پیام داشتند - درین وقت در عین شورش غنیم - بطور مصطفی
 خان - به بهانه طلب و تنخواه شورش و بلوای عام نمودند *

(۱) در نسخه های قلمی او لوالا بصار * (۲) در صفحه ۳۴۳ سطر ۱۰ حسین قلبی خان *

مهابت جنگ - چون از آنها مطمئن نبود - طلب و تنخواه ببقا داد
 رخصت نمود * آنها به دربهنگه رسیده - بعد چندی باتفاق یکدیگر -
 بارادۀ دغا و خدیعت پیغام نوکری نزد زین الدین احمد خان فرستادند *
 چون خان مذکور سپاه درست بود - باستمال آنها پرداخته -
 باستصواب فواب مهابت جنگ استدعای آن بدخصالان پذیرا نموده -
 برفاقت خود طلب داشت * شمشیر خان و سردار خان و
 مراد شیر خان با جمعی از افغانه به حاجی پور رسیده آن روی دریا
 مقام کردند - و بموجب حکم زین الدین احمد خان - تمامی افواج را
 گذاشته - با جمعیت سه صد سوار از برادران و رفیقان یکدل - بعزم
 ملازمت از دریا عبور نموده بشهر در آمدند ^(۱) - و در چلستون - بعد
 حصول ملازمت و ادای شرائط آداب - در یمین و یسار به نشستند *
 زین الدین احمد خان - بر مسند تکیه زده - باستفسار احوال هر یکی
 پرداخت * مراد شیر خان - خواهرزادۀ شمشیر خان - او را غافل
 یافته - جمدهر از کمر کشیده - بر شکمش زد که احشایش بیرون
 افتاد - و بهمان ضرب کارش باتمام رسید * آن دغا پیشگان - شمشیرها
 علم کرده - رفقای حاضر را علف تیغ ساخته - تمامی اموال و
 امتعه حتی زن و دختر را متصرف شدند - و حاجی احمد را گرفته -
 معکوس در سه پایه آویخته - بضرب و شلاق مبالغه خطیر خزینۀ و
 دینۀ گرفته - بانواع عقوبت کشتند - و نسوان خانه را باموال

(۱) در نسخه های قلمی در آمد *

فراوان بغارت بردند * و همچنین خانه عمده‌های شهر بجاووب غارت
 رفتند * و افاغنه روهيله - بتاراج شهر و نواح پرداخته جان و مال
 و ناموس عالمي را برباد دادند * طرفه حشرات دران اطراف روداد *
 اعوذ بالله من شر الكفار و من غضب الجبار * شمشير خان قريب
 يك صد هزار سوار و پياده فراهم آورده - قانع بملك عظيم آباد نشده -
 هواي تسخير بذاکله در کاخ دماغش پيچيد * مهابت جنگ که
 به مهم غنيم در امانی گنج خيمه داشت - بيک ناگاه خبرهاي
 متوحش قتل زين الدين احمد خان و حاجي احمد و خروج افاغنه
 سامعه آشوب شد - و حالتي که بر هيچ کس مباد بر وي بلکه بر
 تمامي قبائل و عشائر طاري گشت - و از غايت غم و غصه خواست
 که از علائق دنيا تجرد گزيده شهر و بازار را وقف تاراجيان نمايد *
 سرداران سپاه بانواع تسلي و دلداري آيه مصابرت خواندند - و نطاق
 همت بعزم انتقام بر ميان جانها بستند * و چون بجهت کفايت
 اين مهم درخواست خرج سپاه کردند - مهابت جنگ اعتذار
 ناداريها نمود * نوازش محمد خان شهامت جنگ - متکفل
 اخراجات سپاه شده - هشتاد لک روپيه نقد از خانه خود بسپاه
 داده راضي کرد ^(۱) * بالجمله مهابت جنگ مطمئن شده - نوازش
 محمد خان شهامت جنگ را در مرشد آباد گذاشته - خود
 با جمعيت فراوان و سپاه گران و ضربزن شايان به عظيم آباد

شتافت * و میر حبیب (به) ایمای شمشیر خان - با فواج غنیم از راه جنگل پاشنه کوب بدنبال می‌رفت - و از یمین و یسار دیهات را آتش زده و غلات را سوخته - بتاخت بهیر و بنگاه قاصر نمی‌شد - و فرصت خواب و خور بسپاه مهابت جنگ نمی‌داد - و روزی بی تحریک سیف و سنان نمی‌گذاشت - (تا) از بازه پیشتر گذشتند * در میان بیکفته پور با افواج شمشیر خان مقابله واقع شد * راجه سذر سنگه زمیندار نگاری با جمعیت شایسته و بایسته (ملحق) گردید * و چون از طرفین آتش قتال اشتعال یافت - افواج غنیم - که همچو سایه دنبال فوج نمی‌گذاشتند - با فواج چنداول بحرب و ضرب پیش آمدند * افواج افغانه از پیش و لشکر غنیم از پس عساکر مهابت جنگی را در میان گرفتند * بهادران عساکر مهابت جنگ - از دو طرف سیل بلا را بخود متوجه دیده - دل بمرگ نهاده - لوازم جانستانی و جانفشانی بظهور آوردند * از آنجا که فتح خدا داد است - از اتفاق حسنه شمشیر خان و سردار خان و مراد شیر خان و غیرهم - سرداران افغانه - بضرب گوله‌های شلک توپخانه - بشامت کفران نعمت ماخلر گشته - بر خاک فنا افتادند * و افواج افغانه بشتر دلی تمام رو بگریز نهادند * سپاه مهابت جنگ - بحمله‌های مردانه بر فوج حریف دست یافته - بشمشیر و سنان و تیر و بندوق و بان دمار از روزگار آن بدنهادان برآوردند - و از کشته پشته‌ها ساختند * و افواج غنیم - از معاینه فتح شگرف پس پا شده - بذات الغش وار

متفرق شدند * مهابت جنگ - سجدهات شکر ایزدی بجا آورده -
 با فتح و فیروزی داخل عظیم آباد گردید - و ناموس زین الدین
 احمد خان و حاجی احمد را از شکنجه بدعت آن غارتگران ننگ
 و ناموس رهایی داده - زنان و دختران آن شوربختان نمکحرام را
 اسیر و دستگیر ساخت * آری -

زمانه تیغ بکف در پیی مکافات است -

چه حاجتست که کس فکر انتقام کند *

اما نواب مهابت جنگ - طریقهٔ مروت و فتوت مرعی داشته -
 زنانه‌های^(۱) افغانه را زاد راه داده با حرمت و آبرو به درپهنه رخصت
 فرمود - و مضمون احسن الی من اساء را کار بست * و سراج الدوله
 خلف زین الدین احمد خان را بصوبه داری عظیم آباد قائم مقام
 پدرش نموده - راجه جانکی رام را به نیابت او گذاشته * و خود بعد
 فراغ از نظم و نسق آن صوبه بتدبیر دفع غنیم عازم بنگاله شد * و
 چون ملک پورنیه از رفتن خان بهادر خلف نواب سیف خان
 بدارالخلافه خالی بود - سعید احمد خان صولت جنگ را - که داعیه
 نظامت بنگاله در دلش مضمر و خیال ایالت این ملک در سرش
 مخمر بود - بخدمت فوجداری پورنیه مقرر فرمود * و در ایامی
 که مهابت جنگ با شمشیر خان آویزش داشت - سراج الدوله (۱)
 با نواب اعزازالدوله عطاءالله خان ثابت جنگ داماد حاجی -^(۲)

---

(۱) بجای زنان یا زن‌ها * (۲) بعد لفظ حاجی در نسخه‌های قلمی را *

که فوجداری اکبرنگر بزمه او بود - سوءمزاجی (۱) رو نمود * و عطاءالله خان (را) شجاع و سپاه دوست و صاحب داعیه و عزم درست تصور نموده - در فکر ذلیل کردنش شده - به مهابت جنگ سخنان دور از کار خاطرنشان کرده - مزاج مهابت جنگ بران آورد که در اخراج او همت مصروف داشته پیام کرد که از ملک ما بدر رود اگر نافرمانی ورزد دست از حیات بشوید * خان مرقوم - چندی بخودداری پرداخته - آخر راه دارالخلافه پیش گرفت - و در رفاقت نواب وزیرالملک صفدرجنگ بوده - همراه راجه نبول رای در جنگ افاغنه در فرخ آباد رخت هستی بربست * چون بسبب هرج و مرج عظیم آباد غنیم در ممالک صوبه اودیسه متصرف گردیده مستقل شده بود - مهابت جنگ در بنگاله اقامت نه نموده متوجه مهم آن صوبه گشت * و افواج غنیم مرهته را ازان ملک اخراج نمود - وسید نور و سراندازخان را معه دیگر جماعه داران - رفقای غنیم - که در قلعه باره پائی تحصن داشتند - بدلاسا (و) تسلی مطمئن ساخته از قلعه برآورده بقتل درآورد * و اسبان و اسلحه رفقای آنها را گرفته - همگی را از کتک اخراج نموده - رایت مراجعت به بنگاله افراشت * و چون وجود میر حبیب خمیرمایه انواع فتن و فساد بود - مهابت جنگ - فکری اندیشده - خطی بطور در جواب بنام او نوشت - مضمونش آنکه خط

---

(۱) در نسخه های قلمی ره *

مرسوله رسید - آنچه از اراده استیصال جماعت غنیم نوشته بودند بر منظر استحسان جلوه نمود - بسیار بهتر است - شما ازان طرف و این جانب ازین طرف مستعد و منتظر است - بهر طوری که توانند آنها را باین طرف آرند - آن وقت آنچه مرکوز خاطر طرفین است از قوه بفعل خواهد آمد * و نوشته را بقاصد سپرد - و تاکید کرد که از طرفی که تهاغه غنیم نشسته باشد راه گرا گردد - و بطوری که این خط گرفتار شود سعی نماید * و چون تیر تدبیر بهدف تقدیر مقابل افتاد - مرهته از میر حبیب بدگمان شده - بقتلش مبادرت نمودند * القصه مدت دوازده سال آتش جدال و قتال فیما بین مرهته و مهابت جنگ اشتعال داشت - و مرهته بدون چوته دست بردار نمی شدند * و از کشته شدن حاجی احمد و زین الدین احمد خان زور بازویش کم شد - و ایام پیری و ضعیفی قوایش را مضمحل ساخت * ناگزیر - بمقتضای مصلحت بدرخواست نوازش احمد خان شها مت جنگ - بدادن چوته هر سه صوبه با غنیم مرهته صلح اختیار نمود - و بتوسط مصالح الدین محمد خان - همشیره زاده میر حبیب - و صدرالحق خان عهد و قول مصالحه و بند و بست چوته نموده - صوبه اردیسه در عوض چوته بغنیم وا گذاشت - و صدرالحق خان را بوکالت و نیابت مقرر ساخت * و خود بعد فراغ از مهم عظیم غنیم بفراغ خاطر بسیر و شکار پرداخت * و پس از نظامت شانزده سال - بتاریخ نهم شهر رجب روز شنبه سنه ۱۱۶۹ سال دوم جلوس

عالمگیر ثانی - بمرض استسقا طبل ارتحال بعالم آخرت کوفت -
و در خوش باغ مدفون گشت - و سراج الدوله - که قائم مقام بود -
بمسند نظامت نشست *

نظامت نواب سراج الدوله *

چون نواب علی وردی خان مهابت جنگ مرحله پیدمای
ممالک عدم گردید - نواب سراج الدوله - پسرزین الدین احمد خان
هیبت جنگ - که دخترزاده اش بود و نواب معزی الیه از پیشتر
او را بولیعهدی ممتاز فرموده بر وساد نظامت متکی ساخته خود
معه جمیع عمده ها آداب بجا آورده نذرانه ها گذرانیده بود - بر
مسند ایالت بنگاله و بهار و اودیسه متمکن گردید - و غرور و استکبار
که بدترین اعمال و ناپسندیده ایزد متعال است پیش گرفت * دران
عرصه بجهتی چند گهسیٹی بیگم زوجة مهابت جنگ - که در
موتی جهیل بود - بمقاومت ایستاده - و میر نظر علی را - که ملازم
و دست و پا گرفته و بانواع انعام و بخشش سرفراز کرده او بود -
مقدمة الجیش - و نواب بیرم خان را میر بخشى فوج - مقرر کرده - دست
زدن آغاز نهاد * چون بیگم مهابت جنگ و جگت سیئه فرستاده
سراج الدوله نزدش رسیده حرفی چند خاطر نشان او کردند - دست از
حرکت باز کشید * و نظر علی روپوش شد - و بیرم خان در پناه یکی از
جماعه داران رفته عار بدنامی اختیار کرد * فوج سراج الدوله رسیده

بیگم را معه امتعه و اثامی^(۱) کاینها (؟) کشیده بودند * نادیدنیها دید
و ناشنیدنیها شنید * و عمارت و مسکنش را مستاصل ساخته دفائن
برآورده به منصور گنج بردند * اما از درشتی مزاج و یاوه گوئی
سراج الدوله رعب و هراس در دل هر خاص و عام به نهجی جاگیر
شده بود که از سرداران سپاه و عمده های شهر هیچ کس ایمن نبود -
و از مجرائیان هر که برای سلام حضور او می رفت از جان و آبرو
دست می شست - و هر که با حرمت و آبرو باز می گردید در گانۀ
شکر الهی بتقدیم (می) رسانید * و با جمیع عمده ها و جماعه داران
مهابت جنگی بتمسخر و ظرافت پیش آمده هر یکی را بمناسبتی
قبیح - که لائق مرد آدمی و بحال شان نباشد - نسبت می کرد *
و هر چه سقط گوئی و دشنام بر زبانش می گذشت بلا تأمل بر روی
هر کس می گفت - و احدی مجال دم زدن نداشت * و موهن لعل
نام کاینه را - صاحب اختیار و مدار علیه امورات کرده - بخطاب
مهاراجه موهن لعل بهادر مخاطب ساخت - و رسالۀ سواران و پیدای
زیاده از حد بخشید - و همگی سرداران و عمده ها را برای مجرای او
حکم کرد - چنانچه بعمل آمد - الا میر محمد جعفر خان - که یزنۀ نواب
مهابت جنگ و بخشی فوج بود - از مجرای او ابا کرد - و چندی
از مجرای سراج الدوله هم موقوف ماند * اما راجه موهن لعل -
در مغز و پوست سراج الدوله درآمده - آن قدر خود را گم کرد که هیچ

(۲)

احدی را موجود نمیدانست - و اقارب و خویشاوندان خود را بکارهای خالصه و اختیار امورات مالی و ملکیتی هر سه صوبه تجویز نموده - عملیهایی سابق را از کار عاطل ساخت * چنانچه نواب غلام حسین خان بهادر را پیام کرد که اگر بدرماده دو صد روپیه راضی شوند باشند - والا از ملک برآیند * اوشان ناگزیر باظهار زیارت کعبه الله سمت هوگلی روانه شدند * و چون پیش از وفات مهابت جنگ - در اوائل همان سال - سیزدهم ربیع الاول - نواب نوازش احمد خان شهامت جنگ - که بخدمت دیوانی بنگاله اختصاص داشت - وفات یافته بود - نواب سراج الدوله راجه راج بلب پیشکار شهامت جنگ را بعلت اخذ مطالبه و محاسبه گرفتار ساخته * هر چند راج بلب میخواست که چیزی زر داده رفع مطالبه نماید - منظور نکرده نظربند داشت * و او عیال و اطفال خود را در کلکته بحمايت انگریزان فرستاده * سراج الدوله میخواست که عیال او را هم دستگیر نماید * مهابت جنگ در حالت بیماری مانع شده بود که بالفعل موقوف دارند - بعد حصول صحت من عیال او را خواهم طلبید * درین وقت راجه رام جماعه دار هرکارهها را حکم کرد که در کلکته رفته عیال و اطفال او را بر آورده بیارد * و خود در ماه شعبان بطریق سیر عازم سمت اکبرنگر گردید * تا دونه پور رسیده بر لب رودخانه کالپانی خیمه داشت که خبر رسید که سرداران انگریز - معترض شده - از آوردن عیال و اطفال راج بلب مانع گردیدند * بمجرد اصغای

این خبر آتش خشم در اشتعال آورده - سرداران لشکر را طلبیده - حکم کرد که من عزیمت مهم کلکته دارم - باید که احدی در مرشدآباد داخل نشده - از همین راه در چونه‌کهای دیره نمایند * و صبح روز دیگر کوچ کرده - به چونه‌کهای رسیده ازان جا کوچ بکوچ بر کلکته تاخت آورد * و در ماه رمضان با انگریزان جنگ کرده مظفر و منصور شد * و سردار آنها بر کشتی نشسته خود را ازان جا بدر زد * و سراج الدوله شهر کلکته را بجاوب غارت رفته - و شهر را علی‌نگر نام کرده راجه مانک چند را با جمعی غنیمت بحراست انجا گذاشته - و تهنات مستحکم در مکوه و بججیا و غیره طرق عبور و مرور کشتیهایی انگریز نشانده - اواخر ماه مذکور علم مراجعت افراشت * و چون صولت جنگ فوجدار پورنیه در همان سال - پیش از وفات مهابت جنگ - در ماه جمادی الاول وفات یافته - و پسرش شوکت جنگ - که ابن عم سراج الدوله باشد - قائم مقام پدر شده بود - درین وقت سراج الدوله - در فکر برانداختن او گشته - درخواست خزانه نمود * او جواب داد که شما مالک سه صوبه هستید و من درین گوشه افتاده بدان پاره قناعت دارم - اکنون شایان همت عالی نیست که دندان طمع برین نان پاره نیز نمایند * سراج الدوله - از حصول جواب بی نیل مقصود دیوان موهن لعل را - با دیگر سرداران - مثل

دوست محمد خان و شیخ دین محمد و میر محمد جعفر خان و غیره -
 با فوج عظیم بجنگ شوکت جنگ گسیل کرد * و به رام نرائن -
 صوبه دار عظیم آباد - نوشت که زود خود را در پورنیه رساند *
 از آن طرف شوکت جنگ شیخ جهان یار و کارگذار خان بخشی و
 میر مراد علی و غیره افواج را بمقابله نامزد نمود - و خود هم
 متعاقب عازم آن سمت شده - حیات پور گوله را تاخت و تاراج
 نموده وقف آتش کرده - مراجعت به پورنیه نمود * و چون
 افواج سراج الدوله در منهاری رسیده فروکش شدند - و فوج
 شوکت جنگ بمفاصله یک کروه در نواب گنج مورچال بفرستاده
 مستعد بجنگ نشستند - روز دیگر شوکت جنگ هم رسیده
 بلشکر خود ملحق گردید - و همان روز راجه رام نرائن صوبه (دار)
 عظیم آباد هم با افواج خود داخل لشکر سراج الدوله گشت * صبح
 روز دیگر راجه موهن لعل با جمعیت خود بعزم جنگ سوار شد -
 و نشان ماهی مراتب که داشت بکشد * شوکت جنگ بمعایفه
 ماهی مراتب - بگمان آنکه سراج الدوله داخل لشکر شده است
 و بعزم رزم می آید - با جمعیت خود سوار گردید * شیخ جهان یار
 هرچند مانع آمد که امروز ساعت جنگ احسن نیست -
 انشاء الله تعالی فردا علی الصباح پای جنگ قائم کرده هرچه
 شدنی ست خواهد شد - شنوا نشده بمیدان شتافت * ناگزیر
 شیخ معزی الیه هم - با جمعیت خود سوار شده بمقابله

حریف داد مردی و مردانگی داده - زخم گولی خورد * و شیخ
 عبدالرشید برادرش و شیخ قدرت الله داماد شیخ جهان یار - معه
 شیخ شهریار برادرزاده او - با چندی از برادران - در میدان جنگ
 مقتول شده - سرخروئی دارین حاصل نمودند * درین وقت
 چپقلش - شمشیری بر گردن اسپ شیخ جهان یار رسید و عفاش
 ببرد - اسپ بی اختیار او را از میدان در ربود - از بسکه زخمهای
 کاری داشت تا رسیدن بیرنگر راه آخرت پیمود * و دران حال
 شوکت جنگ خود مرتکب جنگ شده تیراندازی کفان در رسید -
 و با دوست محمد خان مقابل شد * خان مذکور گفت که
 بر فیل من بیایند که سلامتی درین است * شوکت جنگ قبول
 نکرده تیری - که پیکانش دل مرغ بود - بردندانش زد - دندان
 پیشین او بشکست * درین وقت همراه شوکت جنگ غیر از
 دو سوار - که یکی ازان حبیب بیگ بود - نمازده * حبیب بیگ
 از اسپ فرود آمده پیش فیل او بمیدان ایستاد * قضا را
 گولی بندوق از دست خواصی دوست محمد خان بر پیشانی
 شوکت جنگ خورد - طائر روحش پرواز نموده بشاخسار عدم نشست *
 و کارگذار خان بخشی و شیخ بهادر نازنوی و ابوتراب خان و
 مراد شیر خان - همشیره زاده شیخ جهان یار - و شیخ مراد علی -
 چیله نواب سیف خان - و میر سلطان خلیل تیرانداز و لوهاسنگ
 هزاری و میر جعفر الجو و غیره ترددات نمایان بظهور رسانیدند

و در میدان رزم شربت فزا چشیدند * و سراج الدوله تا اکبرنگر رسیده بود که خبر فتح رسید - و شادیانه نواخت * و رفقای شوکت جنگ را - هر که بدست آمد - بمسیاست غیر مکرر و انواع عقوبت و شدائد مبتلا و متذنی ساخت * راجه موهن اعل - پنجاه و یک زنچیر فیل و اسبان و شتران و غیره اموال شوکت جنگ را ضبط نموده - پسر خود را به زیابت فوجداری پورنیه گذاشته - مراجعت نمود * چون سراج الدوله از قتل پسر عم فراغت یافته به مرشدآباد رسید - شطرنج^(۱) روزگار بازی دیگر روی کار نهاد * انگریزان - که از دست سراج الدوله سرچنگ خورده و اموال لکوک را بغارت داده بقیة السیف گریخته بودند - در جزیره سکونت ورزیده - بولایت انگریز و دیگر بنادر خود مراسلات فرستادند^(۲) - و بفرصت اندک افواج بکومک رسیدند * بعد چند ماه سرداران انگریز - بسرکردگی کرنیل ثابت جنگ - با جمعیت سی هزار کس بر جهازات جنگی رسیدند - و افواج تهاجمات را - که جا بجا بودند - همه را گریزانیدند - و با راجه مانک چند جنگ درمیان آمد * راجه مذکور شکست فاحش یافت * و انگریزان تا هوگلی رسیده قلعه هوگلی را بضرب غلوله‌های توپ منهدم ساختند - و فوجدار قلعه گریخته رفت * سراج الدوله - از دریافت خبر غلبه انگریزان - از مرشدآباد عازم کلکته گردید -

(۱) شاید که شطرنجی باشد * (۲) در نسخه‌های قلمی فرستاد *

و متصل کلکته در باغ کره‌تی مضروب خیم ساخت * انگریزان وقت شب تاخت آورده شبخون زدند * روز دیگر سراج الدوله پاهی همت نتوانست افشود - و بظاهر شهرت صلح داده مضطربانه راه مرشد آباد پیش گرفت * و بعد رسیدن به مرشد آباد - از آنجا که جمیع عمده‌ها و رساله‌داران و نجیده‌خاطر بودند - خصوصاً میر (محمد) جعفرخان بهادر - که خدمت بخشی‌گری از خان مذکور تغیر نموده خواجه هادی‌علی خان را منصوب بران کار کرده بود - زیاده‌تر رنجیده - خانه نشینی اختیار کرده - سراج الدوله - توپهای کلان محاذی حویلی خان مشارالیه کرده - مستعد بود که کار او باتمام رساند - و پیام برآمدن از شهر کرد * خان مذکور - بعد از و معذرت بخودداری پرداخته - باتفاق رساله‌داران و سرداران بیلایه و جگت سیئه (به) تعهد و پیمان همدیگر - مخفی امیر بیگ را - که از رفقای معتمد او بود - با نوشته‌ها به کلکته فرستاده - درخواست آمدن افواج انگریز کرد * امیر بیگ مذکور - بانواع تسلی و استمالت مزاج - سرداران انگریز (را) بران آورد که از کلکته عازم شده تا به پلاسی رسیدند * چون کار از کار گذشت - سراج الدوله از دریافت خبر عزیمت افواج انگریزان از شهر برآمد * این مرتبه یغیة بیهرشی را از گوش برآورده - با خان معزی‌الیه تملق و گرم‌جوشیها در میان آورد - و بیگم مهابت‌جنگ را فرستاده ابواب عذرخواهی و استعفای خطای خود مفتوح داشت *

از آنجا که بر قول و فعل او اعتمادی نبود - مسموع نشد * بعد از آن که سراج الدوله از چونه‌کهای پیشتر روان شد - خان معزی‌الیه بهادر نیز کوچ کرده بفاصله فیم فرسخ از لشکر نواب سراج الدوله خیمه برپا ساخت * میرمدن داروغه توپخانه به سراج الدوله گفت که انگریزان حسب الطلب میرمحمد جعفر خان می‌آیند - قرین مصلحت آنست که اول کار میرمحمد جعفر خان تمام سازند - بعد کشته شدن خان مذکور انگریزان جرأت آمدن این طرف نخواهند یافت * از آنجا که دفع تیرتقدیر بسپر تدبیر ممکن نیست و مشیت ایزدی بطور دیگر رفته بود -

ز حرف (آن) خردمند خرد کرش

شد آن سیماب دل سیماب در گوش *

چون فردای آن به داؤدپور رسید - خبر آمد که انگریزان قصبه کتوه را آتش زدند * آن زمان موهن لعل بعتاب^(۱) پیش آمد - که تو مرا خراب و پریشان و اطفال مرا یتیم کردی اگر میر (محمد) جعفرخان و دولبه^(۲) رام را از تهانه بر نمی‌داشتی کار تا باین جا نمی‌رسید * القصه صباح آن روز - که پنجم شوال سنه ثلث عالمگیر ثانی بود - افواج انگریز از پلاسی این طرف - و سراج الدوله از داؤدپور آن طرف - بمقابله همدیگر رسیده - جنگ توپخانه شروع شد * میرمحمد جعفرخان با فوج خود بجانب چپ دورتر ایستاده بود -

(۱) شاید که باموهن لعل باشد * (۲) در تاریخ بنگاله لنهبرج رای دولبه رام *

هرچند نواب سراج الدوله طلب نمود از جا حرکت نکرد * در عین زد و خورد و گرمی هنگام قتال - که چیرگی و خیرگی از افواج سراج الدوله ظاهر می گردید - ناگاه میرمدن داروغه توپخانه بضرب گلوله توپ رخت هستی بر بست * بمعائنه این حال رنگ فوج بر گردید - و مردم توپخانه همراه نعش میرمدن به بنگاه رسیدند * آفتاب از نصف النهار گذشته بود - که مردم بنگاه راه فرار سر کردند * هنوز نواب در معرکه مشغول جدال و قتال بود - که مردم بهیر گریخته از داودپور آن طرف رسیدند - و آهسته آهسته افواج نیز راه سلامت پیش گرفتند * دو ساعت روز باقی مانده گریزگریز در لشکر افتاد - و پای ثبات سراج الدوله هم متزلزل شد - و راه هزیمت پیش گرفت * چون به منصور گنج - که تعمیر او بود - رسید - ^(۱) ابواب خزائن کشاده بر مردم سپاه زرباشی وزید * اما از غایت وسوسه مجال اقامت در آن جا نیافته - از اموال و تجملات دل برداشته - وقت شب جریده با زنان و اطفال بر کشتی سوار شده - و مبلغی از جواهر گرانمایه و اشرفیها همراهِ گرفته - بسمت پورنیه و عظیم آباد روان گردید * و میر محمد جعفر خان - بعد از شکست سراج الدوله - داخل خیمه شده - شب با سرداران انگریز گفتگو کرده علی الصباح پاشنه کوب افواج سراج الدوله شتافته - به مرشد آباد رسید *

(۱) پیش لفظ ابواب در نسخه های قلمی و نوشته *

و فلک را بکام خود دیده - داخل قلعه شده - کوس ایالت نواخت -
و منادی امن و امان در شهر گردانیده علم صاحب صوبگی
برافراخت * و میر محمد قاسم خان داماد خود را با جمعی از
فوج برای بدست آوردن سراج الدوله گسیل کرد * افواج انگریز
را در بنیة (؟) فروکش ساخت * اما سراج الدوله - شبگیر زده
از زیر مالدۀ بعجلت هرچه تمامتر گذشته - در بهرال رسید *
چون خبر یافت که موهانۀ ناظرپور مسدود است و کشتی ازان
طرف نمی تواند گذشت - ناگزیر از کشتی فرود آمده بخانۀ
دانشاه پیرزاده ^(۱) - که مسکن او همان جا بود - رفت * دانشاه - که
سابق ازین ازدست او متذنی شده بود - قابوی خود یافته -
وقت برابر دیده - بدلاسا و تسلی پیش آمده بمکان خود داشت -
و به تیاری طعام پرداخته به میر داؤدعلی خان فوجدار اکبرنگر -
که برادر میر محمد جعفر خان بود - خبر فرستاد * کسان داؤدعلی
خان - که بتفحص و تجسس بودند - فوزعظیم دریافته - بر جناح
استعجال رسیده - سراج الدوله را از خانۀ دانشاه گرفتار کرده به اکبرنگر
بردند - و ازان جا کسان داؤدعلی خان و میر محمد قاسم خان
همراه خود گرفته به مرشدآباد بردند * میر محمد جعفر خان او را
آن روز مکتوس داشته روز دیگر - بصوابدید سرداران انگریز و اصرار
و استبداد جگت سیئه - مقتولش ساخته - لاش آن مظلوم را

از هودج آویزان کرده در شهر گردانیده - در خوش باغ بمقبره نواب
مهابت جنگ مدفون ساختند * و بعد چندی مرزا مهدی علی
خان برادر خورد سراج الدوله را نیز در تخته کشیده از جان
کشتند - و به پهلوی برادرش بخاک سپردند * نظامت نواب
سراج الدوله یک سال و چهار ماه بود - و قتل او در آخر ماه
شوال سنه ۱۱۷۰ سبعین و مائه و الف هجری واقع شد *

(۱) نظامت شجاع الملک جعفر علی خان *

چون جعفر علی خان بر چاربالش نظامت بنگاله و بهار
و اودیسه مربع نشست - بداداری سپاه و غیره (و) عمده ها -
که در استیصال و قتال سراج الدوله همزیان بودند - پرداخته -
هر یکی را از خود راضی ساخت * و خادم حسین خان خواهرزاده
خود را بفوجداری پورنیه اختصاص بخشید * و رام نرائن را
بخلمت بحالی صوبه عظیم آباد ممتاز کرد * چون در همان ایام
شاه عالم پادشاه در صوبه عظیم آباد نزول اجلال فرمود - رحیم خان
و قادر داد خان و غیره - پسران عمر خان - و غلام شاه و دیگر
جماعه داران و رساله داران ملازم سراج الدوله - که جعفر علی خان از
حکمت آنها را از پیشتر متعین^(۲) صوبه عظیم آباد گذایده بود -
بلشکر پادشاهی پیوستند - و در فتوحه با رام نرائن جنگ واقع
شد * رام نرائن زخمی شده بهای هزیمت داخل قلعه گردید -

(۱) پیشتر میر محمد جعفر خان آورده * (۲) بجای متعین *

و افواج پادشاهی بمحاصره قلعه پرداختند * نواب جعفر علی خان - از دریافت این خبر - خلف خود نواب ناصرالملک صادق علی خان شہامت جنگ عرف میرن را معه افواج انگریز بآن طرف گسیل کرد - و برب نالہ^(۱) ادھو متصل بازہ با عساکر پادشاهی جنگ رو داد * و قادر داد خان و کامگار خان مئین (۹) وغیرہ در رکاب پادشاهی مصدر تردد نمایان شدند * محمد امین خان زخمی شدہ و راج بلب ہم پس پا گشتہ جنگ در گریز می کردند * قادر داد خان وغیرہ بحملہ های مردانہ درون توپخانہ درآمدند * قضارا توپ کلانی - کہ چار صد راس نرگار می کشیدند - محاذی بود * اینہا در میان گاران درآمدند * بسبب آنکہ از چپ و راست قطار گوان بود - در آمدن نتوانستند * درین عرصہ فیلبان قادر داد خان بضرب گلولہ بندوق کشتہ شد * قادر داد خان فیل را از پامی خود می راند - و تیراندازی می کرد * نواب صادق علی خان ہم زخم تیر برداشت^(۲) * درین اثنا غلولہ زنبورک بر پہلوی چپ قادر داد خان خورد - و کارش تمام گردید * از معاینہ این حال کامگار خان وغیرہ عذاب تاب شدہ بفوج خود ملحق شدند * و افواج صادق علی خان - از دریافت این حال مجدداً حملہ آور شدہ - بر افواج پادشاهی در افتادند - و شادیانہ

(۱) در نسخہ های قلمی اینجا دھوہ - و در صفحہ ۳۸۳ سطر ۷ ادھوہ

و در صفحہ ۳۸۴ سطر ۱۵ ادھوا * (۲) در نسخہ های قلمی انداشت *

فتح در دادند * افواج پادشاهی منهزم گردید * رحیم خان و
 زین العابدین خان - که از طرف پشت افواج صادق علی خان
 آمده بودند - از شنیدن آواز شادیانه فتح از جانب دست راست
 آمده بمقابله پرداختند * اما بضرب گول توپ انگریزان پای ثبات
 نیفشوده منهزم شدند * بعد شکست - افواج سلطانی بطرف
 بردوان عفان تاب شد * و صادق علی خان بتعاقب پرداخته از
 راه جکائی کهنائی و بیربهرم به بردوان رسید * ازین طرف
 جعفر علی خان هم جلوریز انجا رسید - و بر لب رودخانه -
 که زیر شهر بردوان واقع است - جنگ گول توپ شروع شد *
 افواج - دران اطراف هم مجال اقامت نیافته - به عظیم آباد
 رجع القهقري نمودند * و جعفر علی خان و صادق علی خان -
 بضبطی اموال (ر) اثاث البیت نواب سراج الدوله و همگی
 بیگمات مهابت جنگ و غیره کما ینبغي پرداخته - آنها را
 بقوت شبانه محتاج ساخته - بیگم مهابت جنگ را معه هردو
 دخترش - که یکی ایمنه بیگم مادر سراج الدوله و دیگر گهسیئی
 بیگم زوجه شہامت جنگ بود - معه دیگر زنانها علاقه دار
 مهابت جنگ به جهانگیرنگر^(۱) فرستاد * درین وقت باقر خان
 جماعه دار را با جمعیت یک صد سوار به جهانگیرنگر فرستاد -
 و جسارت خان فوجدار جهانگیرنگر را بتاکید تمام نوشت

که بمجرد رسیدن باقر خان گهسیّتی بیگم و ایمنه بیگم را دستگیر کرده حواله نماید * بعد رسیدن جماعه دار مذکور - جسارت خان لاعلاج شده پروانگی داد * آنها را برکشتی نشانده چند کوره از جهانگیرنگر آمده بدریا غرق ساخت * گویند چون آنها را در کشتی بردند و آنها ازین اراده مطلع شدند - هر یکی نماز دوگانه ادا کرده مصحف مجید در بغل گرفته هردو خواهر بغل گیر یکدیگر شده در آب افتادند * سبحان الله چه سنگدلی ست * آخر صادق علی خان هم نتیجه آن در دامن روزگار یافت * دران ایام چون از خادم حسین خان بعلت اخذ مالواجب و جهتی دیگر شکرآبی درمیان آمد - و صادق علی خان - در صدد اخراج و استیصال او سرگرم شده - بجانب پورنیه عزم جزم داشت - و خادم حسین خان هم - با جمعیت خود از پورنیه برآمده - در گنده گوله پای جنگ قائم ساخت - بیک ناگاه خبر رسید که افواج پادشاهی قلعه عظیم آباد را محاصره نموده - با رام نرائن جنگ شروع کردند * لهذا صادق علی خان - عزیمت پورنیه فسخ نموده - متوجه عظیم آباد گشت * خادم حسین خان - خود را مرد میدان او تصور نه نموده - عازم رفتن بطرف دارالخلافه گردید * ازین طرف دریای گنگ افواج صادق علی خان و ازان طرف خادم حسین خان قطع منازل می نمودند * و چون

(۱) در نسخه های قلمی گردید * (۲) در نسخه های قلمی فتح *

خبر آمد آمد صادق‌علی خان به عظیم‌آباد شائع شد - افواج پادشاهی - از محاصره قلعه دست‌بردار شده بجانب منیر جاده پیما گشتند * صادق‌علی خان - فرصت دیده - از دریا عبور کرده - بتعاقب خادم حسین خان شتافت * خادم حسین پیشاپیش بسرعت برق و باد قطع منازل می نمود - و صادق‌علی خان هم منزل بمنزل پاشنه کوب می رفت * درین اثنا طوفان باد و باران شروع شده راکب و مرکوب را از ترددات عاقل ساخت * خادم حسین خان بربل رودخانه رسید که معبر متعذر و عبور بی معبر متعسر بود * افواج خادم حسین خان - همچو بنی اسرائیل دریا از پیش و دشمن از پس دیده - دست از زندگی شستند * خادم حسین ناگزیر - راه گریز مفقود و مسدود دیده - خزائن و اسباب زیادتیی را بمردم سپاه وقف و تاراج ساخت - و خود متوکلاً علی الله - نظربور کارساز لا ربی - منتظر لطیفه غیبی نشست * افواج صادق‌علی خان - آن روز از کثرت گل ولای و طغیان بارش از ترک تازمانده - بفاصله دو کوه مقام کرده خیمه و خورگاه مرتفع ساختند * از اینجا (که) پیمانه عمر خادم حسین خان و همراهیانش لبریز نشده بود - نیم شب برق بر خرمن عمر صادق‌علی خان افتاد - و او را با خواصی - که در خدمتش بود - سوخت * و این واقعه در سنه ۱۱۷۳ هجری

واقع شد * و خادم حسین خان - از چنگ اجل نجات یافته -
 بسرعت برق و باد رهگرا شده - بصوبه اوده رفت * و پیمانۀ عمرش
 همان جا لبریز گردید * راج بلب و غیره رفقای او - خاکستر غم و
 الم بر مفارق روزگار خودها بیخنه - معه افواج انگریز معاودت کرده
 به عظیم آباد رسیدند * و بر افواج پادشاهی و مرهته - که رفیق
 رکاب پادشاهی بودند^(۲) و در هلسه مقام داشتند - متوجه شده هنگامه
 جنگ و جدل گرم ساختند * افواج پادشاهی باز (منهزم) شدند -
 و سردار فرانسیس که از رفقای رکاب بود گرفتار گردید - و راج بلب
 تا بهار بتعاقب پرداخت - و چون عساکر پادشاهی بسمت گیامانپور
 نهضت فرمود و کامگار خان بجانب کوه گریخت - عازم معاودت
 بود - درین اثنا خبر دستگیر شدن نواب جعفرعلی خان و مسلط شدن
 نواب قاسم علی خان در صوبه بنگاله معه نوشته های حضور رسید -
 چنانچه مذکور می شود * ایام نظامت میر محمد جعفر خان
 قریب سه سال بود *

نظامت عالی جاہ نصیرالملک امتیازالدوله

قاسم علی خان بهادر نصرت جنگ *

چون نواب جعفرعلی خان میر محمد قاسم خان خویش
 خود را - که پسرزاده نواب امتیاز خان - خالص تخلص - بود - و کالۀ
 بتقریب سوال و جواب ملکی و بزد و بست این معنی که ده آنه

(۱) در نسخه های قلمی اینجا راجه بلب * (۲) در نسخه های قلمی بود *

از جعفرعلی خان و شش آنه از انگریزان و خدمت دیوانی بزمه جعفرعلی خان باشد - بکلکته فرستاده برد - و بعد وفات صادق علی خان - مردم سپاه بدرخواست طلب و تنخواه خودها - که از چند سال نیافته بودند - بلوای عام کرده نواب را در چلستون گرد کردند - حتی که از طعام و آب مانع شدند - بناءً علیه نواب معزی الیه به میر محمد قاسم^(۱) خان نوشت که مردم سپاه بجهت طلب و تنخواه بسیار تنگ کرده اند * میر محمد قاسم خان باتفاق جگت سیئه - با سرداران انگریز ساختگی کرده - آنها را بران آورد که سرداران انگریز - تابع مرضی خان معزی الیه شده - به نواب جعفرعلی خان نوشتند^(۲) که هنگام طلب و تنخواه سپاه رو بطولانی دارد بهتر آنست قلعه و صوبه به میر محمد قاسم خان سپرده خود از قلعه برخاسته بکلکته بیایند * میر محمد قاسم خان بدلجمعی تمام با حصول مطالب مراجعت به مرشدآباد نمود * و سرداران سپاه انگریز - با وی موافق شده - نواب جعفرعلی خان را از قلعه برآورده برکشتی سوار کرده به کلکته رسانیدند * و میر قاسم خان داخل قلعه گردیده مسندآرایی نظامت شد - و منادی امنیت بنام خود گردانید * و در باب مراجعت کنانیدن رایات پادشاهی به عظیم آباد نوشته بنام راج بلب فرستاده - و خود متعاقب باستمال و دلجوئی سپاه پرداخته - بعد بند و بست طلب و

(۱) بعد حصول خطاب - قاسم علی - صفحه ۳۸۱ * (۲) در نسخه های قلمی نوشت *

تسخواه بعزم حصول ملازمت بندگان اقدس و اعلیٰ تیاری کوچ
 بسمت عظیم آباد نمود * و میر نواب علی خان عم خود را به نیابت
 نظامت در مرشد آباد گذاشته - خود همگی اسباب و لوازمات و
 فیلان و اسپان و خزائن و دفائن از نقود و اجناس و جواهرات و
 قورخانه و غیره حتی لوازم نفرونی و طلائی امام بازه - که مال
 لکوک (بود) - همراه برداشته ملک بنگاله را خیرباد گفته رهگرا
 گردید * بعد رسیدن به مونگیر با استحکام قلعه انجا پرداخته - بعزم
 ملازمت پادشاه عازم عظیم آباد شد * و تا رسیدن - رایات پادشاهی
 به عظیم آباد مراجعت فرموده بود و انگریزان استقبال نموده در
 کوتهی خود فرود آورده بودند - متعاقب قاسم علی خان هم رسیده
 بسعادت ملازمت فائز گردید - و بخطاب نواب عالی جاه نصیرالملک
 امتیاز الدوله قاسم علی خان نصرت جنگ مخاطب گردید * اما
 بندگان اقدس و اعلیٰ - مزاج خان مذکور را دگرگون دریافته -
 بی اطلاع رایات نهضت افراشته عازم بنارس شدند * نواب
 قاسم علی خان - بتعاقب پرداخته - تا حدود بکسر و جگدیش پور
 تاخت - و آن ملک را تاراج ساخته - مراجعت به عظیم آباد
 کرده - در حویلی رام نرائن فروکش شده - به نظم و نسق انجا
 پرداخت * و چون محصول اموال تجارت از نصاری انگریز طلب
 نموده - سرداران انگریز در دادن محصول ابا نموده استادگی
 ورزیدند * نواب قاسم علی خان محصول بالکل تاجران قلمرو بنگاله

و بهار معاف کرد - و فرمود که تا محصول از غالبان نگیرم از مغلوبان دست بردارم * بهمین سبب و بجبهتی چند دیگر با سرداران انگریز شکرآبی درمیان آمد - و در صدد استیصال ایشان سرگرم تدبیر شد * آخر رای او برین قرار گرفت که بعرضه یک روز همه را معرض تیغ سازد - لهذا به فائبان و فوجداران بنگاله برای هر یک نوشته ها فرستاده که در فلان تاریخ در هرجا که هر قدر نصاری انگریز باشند بخداع و فریب و جدال و قتال علف سیف و سنان سازند * و خود بسرداران سپاه در باب قتل و اسیر و نهیب (و) غارت آنها بتاریخ معینه بمبالغه تمام تاکید نموده - علم معاودت بسمت مونگیر افراشت * و چون بروز معهود افواج قاسم علی خان بکار ماموره مستعد شدند - با افواج انگریز جنگ درمیان آمد * آخر بحمله های متواتر غالب شده - بقتل و اسیر پرداخته - همگی را یکسر مقتول و کوتهیها را غارت ساخته - (۱) قتل جماعه اجل گرفته ها نمودند - و کوتهیهای انگریز در هرجا وقف ناراج کردند * مگر صدراعظم خان فوجدار دیناچپور و راجه بردوان دست ازین حرکت لغو باز داشتند * قاسم علی خان چون به مونگیر داخل شد - عملاً نظامت بنگاله را یکسر طلب داشته بامورات ضبط و ربط ممالک متوجه گردید * و رای رایان امیدرای را معه پسرش کالی پرشاد و رام کشن و راج بلب و جگت سیئه (و) مهتاب رای و راجه

سروپ چند برادر جگت سیئه و زمینداران دیفاجپور و ندیه و کهرک پور و بیروهم و راج شاهی و غیره و دولال رای دیوان بهوجپور و فتح سنگه و راجه ٹکاری پسر راجه سندر و رام نرائن نائب صوبه عظیم آباد (و) محمد معصوم منشی جگت رای و غیرهم را یک یک در مونگیر طلب داشته محبوس کرد * و قلعه را مستحکم تر ساخته افواج بیشمار به بنگاله گسیل کرد * و متصل اکبرنگر بر ناله ادهوه اجتماع سپاه گردید * و به فوجداران و نائبان بنگاله در باب ترغیب و تحریم جنگ با انگریزان بتاکید تمام نوشت * ازان جمله شیخ هدایت الله - نائب فوجدار ندیه - با جمعی فراران و جعفر خان و عالم خان جماعه دار ترک سواران متعینه حضور - بر جناح استعجال عازم شده تا کثره رسیده بود که ازان طرف افواج انگریز - نواب جعفر علی خان را بسالاری برگزیده - همراهش گرفته - بمقابله شتافته بفاصله دو کروه در دائین هات لشکرگاه ساختند * سیوم شهر محرم طرفین صف آراسته آتش قتال را اشتعال دادند * افواج قاسم علی خان - بعد قتل جمعی از اجل رسیده ها - شکست خورده بپای هزیمت در پلاسی نزد محمد تقی خان فوجدار بیروهم رسیدند * بعد دو سه روز که افواج بنگاله اجتماع یافت و سرداران انگریز همه تعاقب کنان رسیدند - محمد تقی خان - با جماعت کثیر در میدان رزم پای ثبات افشوده - بزخم گلوله

---

(۱) شاید که چنان باشد - " و محمد معصوم و منشی جگت رای " *

بندوق جام شهادت نوشید - و سپاه منهنم شده به مرشد آباد رسید *

سید محمد خان - که بعد رفتن میر تراب علی خان به مونگیر نیابت بنگاله تعلق باو داشت - با جماعت موجوده از شهر برآمده در چونه کهای مورچال آراست * و چرن خبر آمد آمد افواج انگریز سامعه آشوب خاطرش گشت - از آنجا که اکثر افواج نیش خورده حربه های انگریز شده بودند - بی وقوع جنگ و زد و خورد توپ و تفنگ مضطر شده - مورچال را خالی کرد - و عنان هزیمت منعطف ساخته در سوتی برد * افواج قاسم علی خانی - که شمرو فرنگی و غیره سرداران لشکر با افواج سنگین دران جا مقام داشت - رسید * اما انگریزان تعاقب از دست نداده بدنبال شتافتند - و جنگی عظیم در سوتی رو داد * از آنجا که ستاره دولت قاسم علی خان رو بانکطاط و طالع انگریزان در ترقی بود - بعد جنگ بسیار و مقابله بیدشمار درین جنگ هم انگریزان فتحیاب شدند * و افواج قاسم علی خان ناب ضرب غلوله های توپ و بندوق انگریزان نیاروده - شکست خورده - بر لب آب ادهوه - که پیشتر بنگاه سپاه بود - دران جا هم تمام عساکر فراهم شده بحرب و ضرب و جدال و قتال ورزیدند * آخر اکثری از سرداران فوج قاسم علی خان مثل گرگین خان - که سردار فوج پیاده های برقندازان بود - و غیرهم با انگریزان موافق شدند * و نصاری انگریز بدلجمعی تمام شیخون زده پای ثبات موافق و منافق را متزلزل گردانید - و گریز اگریز در لشکر افتاد * و شکست

عظیم رو داد * منظرمان بحال تباہ خود را به مونگیر رسانیدند *
 قاسم علی خان - از دریافت خبر این شکست - دل باخته^(۱) رنگ
 بر رو شکست * و نمکرامی و دغا بازی حریفان نمک پرورده بخاطر
 آورده - حوصله جنگ در خود نیافته - پهلوی از رزم تهی کرده -
 سراسیمه عازم بطرف عظیم آباد گشت * و گرگین خان را بشامت
 نمکرامی مقتول ساخت - و وجود هر دو برادر جغت سینه
 را - که در باب طلب جعفر علی خان و نصاری انگریز سعی شده
 خطوط نوشته بودند و آن نوشته ها بجنس گرفتار گردید - مایه
 فتنه و فساد انگاشته - معه دیگران (و) زمینداران و غیره - که از
 سابق محبوس بودند و هر یکی در فتنه سازی و هنگامه پردازی
 یگانه عصر بود - جملگی را مقتول و معدوم ساخت * و بعد رسیدن
 عظیم آباد دران جا هم جرأت اقامت در خود نیافته - با اضطراب تمام
 به پیشتر روان گردید - و زنانه های خود را در رهناس گده گذاشته -
 بصوبه اوده پیش وزیر الممالک نواب شجاع الدوله بهادر رفت * و
 دران جا هم با نواب وزیر صحبت برهم خورده - و نواب اکثر اموال او را
 ضبط درآورد * و ازان جا هم روان شده در اطراف کوه رسید - و چند
 سال دران نواح بانواع ناکامی بسر برده آخر ودیعت حیات سپرد *

نظامت بار ثانی جعفر علی خان بهادر *

بعد هزیمت قاسم علی خان - سرداران انگریز باز نواب جعفر علی

---

(۱) در نسخه های قلمی بعد لفظ باخته حرف و نوشته *

خان را بر مسند مستعار نظامت بنگاله متمکن ساختند * و ده آنه با ضمیمه خدمت دیوانی انگریز و شش آنه به نواب جعفر علی خان مقرر شد * این بار هم بکمال تزلزل مدت سه سال نظامت عاریتی کرده - در سنه ۱۱۷۸ یک هزار و یک صد و هفتاد و هشت هجری - از تنگنای جسمانی بوسعت آباد روحانی شتافت * سرداران انگریز نجم الدوله پسرش را بجای او متمکن ساختند - و نواب محمد رضا خان بهادر مظفر جنگ را به نیابت نظامت مقرر نمودند * او هم در سه سال متمکن و سادۀ نظامت بوده راه سفر آخرت پیمود * پس از وفات نجم الدوله برادر خورد او سیف الدوله بجای برادر جانشین مسند نظامت گردید - و نواب مظفر جنگ بدستور به نیابت نظامت بحال ماند * او هم بعد نظامت در سه سال به بیماری چیچک درگذشت * و برادر دیگرش مبارک الدوله بهادر مسند آرای نظامت گردید * ^(۱) سرداران انگریز - نواب محمد رضا خان مظفر جنگ را از نیابت معزول کرده - نواب مبارک الدوله را شانزده لک روپیه سالیانه در وجه نظامت مقرر کرده سال بسال می دهند * و خود بر هر سه صوبه مساط شده - ضلعداران جا بجا فرستاده - در کلکته کچهری خالصه مقرر کرده تشخیص و تحصیل و عدالت و بحالی و معزولی عمال و غیره امور ^(۲)

(۱) لفظ گردید در نسخه های قلمی بعد الفاظ سرداران انگریز نوشته *

(۲) در نسخه های قلمی اعمال *

نظامت و حکومت را باختیار خود می‌کنند * و تا حالت تحریر
این رساله - که سنه ۱۲۰۲ یک هزار و دویست و دو هجری و سنه ۳۱
جلوس عالم‌شاه پادشاه است - ^(۱) دخل و عمل انگریزان درین هر سه
صوبه جاری ست *

روضهٔ رابع در ذکر مسلط شدن نصاری انگریز در

ممالک دکن و بنگاله و دران دو خیابان است *

خیابان نخستین در ذکر آمدن نصاری فرقهٔ

پرتگیس و فرانسیس و غیره در دکن و بنگاله *

بر ضمائور خورشید نظائر صیرفیان نقود آثار و گهرسنجان جواهر
اخبار مخفی و محتجب مباد که طائفهٔ یهود و نصاری پیش
از ظهور اسلام در اکثر بنادر ممالک دکن - مثل ملیبار و غیره -
برسم بازرگانی از راه دریا آمد و رفت داشتند - و با مردم آن ملک
مالوف شده - در بعضی از شهرها سکونت ورزیده - مکانها و
باغیچه‌ها ساختند - و برین نهج سالهایی دراز بسر بردند * و چون
نیر اعظم دین محمدی طلوع فرموده - و پرتو شعاع آن آفتاب بر
مشارق و مغارب تابان - و رفته رفته ممالک هندوستان و دکن نیز
فیضیاب انوار مهر شرع احمدی گردید - و تردد اهل اسلام دران
ممالک شد - و اکثری از ملوک و حکام آن دیار بحلیهٔ اسلام محلی

(۱) پیش لفظ دخل در نسخه‌های قلمی و نوشته *

شدند - و راجه‌هایی بنادر گوه و دابل و جبول و غیره بطور حکام
 اهل اسلام مسلمانانی^(۱) را - که از ممالک عرب می‌آمدند - در سواحل
 دریا مساکن داده - لوازم اعزاز و احترام آنها بجا می‌آوردند - لهذا
 یهود و نصاری در آنش حسد و رشک می‌سوختند * و چون
 ممالک دکن و گجرات بحوزه تصرف سلاطین دهلی درآمد و اسلام
 دران ممالک دکن قوی گردیده بود - مهر سکت بر درجک دهان
 نهاده حرف عداوت و مخالفت بر زبان نمی‌آوردند - تا آنکه
 در سنه ۹۰۰ هجری اضعف و تخلل در سلطنت دکن راه یافت *
 دران وقت نصاری پرتگال از جانب پادشاه ملک خود بتعمیر
 قلاع در سواحل بحر هند مامور شدند * و در سنه ۹۰۴ چهار منزل
 جهاز نصاری پرتگال در بندر قذرینه و کالیکوت آمده - کماهی
 حقائق آن مرزبوم را بخاطر آورده - بملک خود برگشتند - و سال
 دیگر شش منزل در کالیکوت آمده فروکش شدند - و با حاکم اینجا -
 که مخاطب به سامری^(۲) بود - استعدائی کردند که مسلمانان را از
 سفر عرب مانع شوید که از جانب ما منافع بیشتر از مسلمانان بشما
 عائد خواهد شد * سامری گوش برین سخن نه نهاد * اما نصاری
 در معاملات داد و ستد تعدی بر اسلامیان آغاز نهادند - تا آنکه
 سامری بخشم درآمد - حکم بقتل و غارت آنها نموده - هفتاد نفر

---

(۱) در نسخه‌های قلمی مسلمانانی * (۲) در نسخه‌های قلمی اینجا سامری

معتبر نصاری را مقتول ساخت * ما بقی بر سلپها برنشسته راه سلامت گرفتند - و نزد بلد کچی - که حاکم انجا با سامری منازعت و خصومت داشت - توطن گرفته - رخصت احداث قلعه حاصل کردند - و در اندک ایام بعجلت تمام قلعه مختصر طیار نمودند - و مسجدی را که ساحل دریا بود شکسته کلیسا ساختند * و این اولین قلعه است که نصاری در دیار هند تیار کرده اند * و در همان زودی اهالی بذور کزور نیز با ایشان اتفاق ورزیدند * ایشان دران جا هم قلعه بسته - بجمعیت خاطر بتجارت نفل و زنجبیل اشتغال نمودند - و دیگران را ازین تجارت مانع آمدند - لهذا سامری لشکرکشی نموده پسر پادشاه کچی را بقتل درآورده - و آن ولایت را ویران ساخته - معادلت کرد * و ورثه حکام مقتول - باز جمعیت نموده علم حکومت افراشته - ولایت را بحال آبادی آوردند - و بقول فرنگیان جهاز را بدریا متروک کردند - و حاکم کزور نیز بهمین آئین جهازات متروک ساخت * سامری - ازین ممر غصه خورده - جمیع خزائن و دفائن بصرف لشکر داده - دو سه دفعه بر کچی لشکرکشی نموده - چون فرنگیان هر بار لوازم امداد و اعانت بظهور می رسانیدند - بر کچی دست نیافته - بی نیل گوهر مقصود رجع القهقری می نمود * و چون عاجز شد ایلچیان نزد حکام مصر و جدّه و دکن و گجرات فرستاده از تعدی نصاری شکایتها نموده استمداد کرد - و احوال بدعت نصاری بر اهل اسلام

ضمیمه آن ساخته - عرق غیرت و حمیت آنها را بحرکت آورد *

چنانچه سلطان قابصور غوری امیر حسین نام سرداری را با سیزده منزل غراب مملوئ مردم جنگی و آلات کارزار روانه ساحل هند ساخت - و سلطان محمود گجراتی و سلطان محمود بهمنی دکنی نیز از بندر دیو و سورت و کوله و دابل و جبول بعزم جنگ با فرنگیان جهازات در غایت استعداد مرتب ساختند * اول جهازات مصر به بندر دیو آمدند - و باتفاق سفائن گجرات متوجه جبول - که محل اجتماع فرنگیان بود - عازم شدند * و چهل منزل غراب سامری و چند منزل غراب گوه و دابل هم بایشان پیوسته - نائره جنگ را مشتعل ساختند * بیک ناگاه یک غراب مملوئ فرنگیان - بی آنکه ایشان را خبر شود - از عقب در رسید * لوازم آتشباری بظهور رسانیدند - و عرصه بحر را پر از آتش کردند * ملک ایاز حاکم دیو و امیر حسین ناگزیر بجنگ ایشان مبادرت نمودند - اما کاری از پیش نبردند - و چند غراب مصر گرفتار گشت - و مسلمانان شربت شهادت چشیدند - و فرنگیان بفیروزی به بقادر خود شتافتند * چون در همان ایام سلطان سلیم خنکار روم بر سلاطین غوری مصر استیلا یافت و سلطنت آن طائفه سپری شد - سامری که بانی آن کار بود بیدل گردید - و فرنگیان تسلط تمام پیدا کردند - تا آنکه در رمضان سنه ۹۱۵ به کالیکوت آمده مسجد جامع را

سوختند - و شهر را نیز بجاروب غارت رفتند * اما روز دیگر ملیباریان
 هجوم آورده بر سر نصاری ریختند - و پانصد کس فرنگی معتبر را
 کشته - و بسیاری را در آب غرق کردند * و بقیة السیف گریخته
 در بندر کولم درآمدند - و با زمیندار انجا ساختگی کرده - در
 نیم فرسخی آن شهر حصاری مختصر احداث کرده - گردآوری خود
 نمودند * و در همان سال حصار گوه را از تصرف یوسف عادل (شاه)
 برآوردند * اما یوسف عادل شاه - باندک فرصت - خوش طبعانه
 از دست اوشان برآورد * ولیکن پس از ایام معدود - فرنگیان -
 باز حاکم^(۱) انجا را بزرهای فراوان فریفته - بران حصار متصرف شدند -
 و آن قلعه را - که متانت و حصانت تمام دارد - حاکم نشین خود
 ساخته - باستحکام پرداختند * و ساموی ازین غیرت و اندوه در
 سنه ۹۲۱ عرضۀ مرگ شد * و برادرش - قائم مقام گردیده - بساط
 مذاذعت در چید^(۲) - و با فرنگیان طریقه مصالحت پیموده - نزدیک
 شهر کالیکوت اجازت احداث قلعه داد * و از ایشان قول گرفت که
 هر سال چهار منزل کشتی فلفل و زنجبیل به بغداد عرب می فرستاده
 باشد * فرنگیان چندی تعهد و قول خود وفا نمودند * و چون قلعه
 باتمام رسید - از تجارت اجناس مرقوم مانع آمده - بر اهل اسلام
 انواع تعدی و بدعت شروع کردند * و همچنین طائفۀ یهود - که
 در کد تکلور بودند - ضعف سامری دریافته - پای از اندازه بیرون

(۱) در نسخه های قلمی حکم * (۲) بجای برچید *

نهاده - اکثری از اهل اسلام را شریعت شهادت چشاندند * و
 سامری - از کرده خود نادم گشته - نخست در کدنگلور رفته -
 نوعی استیصال یهود نمود که ازان فرقه دران دیار اثری نماند *
 پس ازان - باتفاق تمامی مسلمانان ملیبار - به کالیوکوت رفته قلعه
 فرنگیان محاصره نموده - بسعی فراوان مغلوب ساخت - و حصار را
 مفتوح گردانید * ازین ممر قوت و شوکت ملیباریان برافزود - و
 جهازات را بی قول فرنگ مملو از زنجبیل و فلفل و غیره به بنادر
 عرب متروک ساختند * و در سنه ۹۳۸ فرنگیان در جالیات - که شش
 کروهی کالیوکوت است - قلعه بستند - و تردد کشتیهایی ملیبار
 دشوار گردید * و همچنین ترسایان در همان سنوات در عهد برهان نظام
 شاه در ریکونده قریب بندر جبول قلعه ساخته متوطن گشتند *
 و در سنه ۹۴۱ در عهد سلطان بهادر گجراتی بندر روسن و دمن
 (و) دیو را - که بسلاطین گجرات تعلق داشت - قابض شدند *
 و در سنه ۹۴۳ در کدنگلور هم قلعه احداث کرده استیلای تمام بهم
 رسانیدند * و درین وقت سلطان سلیمان بن سلطان سلیم رومی
 اراده کرد که فرنگیان را از بنادر هند برآورده خود دران بنادر متصرف
 شود - لهذا در سنه ۹۴۴ وزیر خود سلیمان پاشا را با یک صد غراب
 جنگی به بندر عدن فرستاد (که) اول آن را که سر راه است

---

(۱) در نسخه های قلمی اوان * (۲) در نسخه های قلمی ترسان - مؤلف

ترسان جمع ترسا خیال کرده *

منتزع ساخته به بندر هند رود * و او در همان سال بندر عدن را از شیخ داؤد انتزاع نموده - و او را مقتول ساخته - به بندر دیو روانه شد - و طرح جنگ انداخت * نزدیک بود که مسخر سازد - لیکن بسبب کم شدن آذوقه و خالی شدن خزانه بی نیل مقصود مراجعت به روم کرد * و در سنه ۹۴۳ ترسایان بر بندر هرموز^(۱) و مسکت و سمطره^(۲) و ملوکه و میلافور و ناک و فتن و ناشکور و سیلان و بنگاله تا سرحد چین مسلط شدند - و در هر جا طرح قلعه انداختند * اما سلطان علی اخی قلعه سمطره را مفتوح گردانید * و حاکم سیلان هم - فرنگیان را مغلوب ساخته - آسیب ایشان از ملک خود دفع ساخت * و سامری حاکم کالیکوت - به تذک آمده - ایلچیان نزد علی عادل شاه فرستاد - و ایشان را بغزای فرنگیان و اخراج از ممالک خود ترغیب و تحریص کرد * و در سنه ۹۷۹ سامری قلعه جالیات را مسخر و محاصره کرده - و نظام شاه و عادل شاه به ریکونده و گوه چسپیدند * سامری بزور بازوی شجاعت و همت قلعه جالیات را مسخر ساخت * و نظام شاه و عادل شاه از شامت نوکران نادرلخواه - که به تطمیع فرنگیان فریب خوردند - بی حصول گوهر مقصود مراجعت کردند * و ازان وقت نصاری - در ایذا و تعدی بر مسلمانان راسخ شده - بحدی دست دراز کردند که بعضی جهازهای جلال الدین محمد اکبر پادشاه - که بی قول فرزگ

---

(۱) هرمز نیز خوانند * (۲) غالباً مسقط باشد *

به مکه معظمه متردد بودند - در هنگام مراجعت از بندر جدّه
 بغارت برده - انواع ایذا و اهانت کمال به اهل اسلام رسانیدند *
 و بندر عادل آباد و فرابین - که تعلق به عادل شاه داشت -
 وقف آتش و خراب مطلق کردند * و بطریق تجارت در بندر
 دابل آمده خواستند که بخداع و فریب بران نیز دست
 تصرف دراز کنند * اما حاکم انجا خواجه علی الملک تاجر
 شیرازی - بر اراده شان مطلع شده - یک صد و پنجاه کسان
 فرنگیان معتبرا را مقتول ساخته - باطفای آتش فتنه پرداخت *

خیابان دویم در ذکر مسلط شدن نصاری

انگریز دو ممالک بنگاله و دکهین وغیره *

معلوم ضمیر دانشوران اخبار پرتوه باد که ازان تاریخی که
 جهازات جلال الدین محمد اکبر پادشاه بدست نصاری گرفتار شد -
 فرستادن جهاز به بنادر عرب و عجم یکقلم موقوف کرد - زیرا که
 قول گرفتن از فرنگیان نیل ننگ و عار بر چهره همت عالی
 تصور کرد - و بی قول فرستادن باعث هلاک نفوس و تضییع اموال
 بود * اما امرای او مثل نواب عبدالرحیم خان خانانان
 وغیره قول از فرنگیان گرفته سفائن را به بنادر روانه می کردند *
 و چند گاه برین منوال گذشت * چون نورالدین محمد جهانگیر
 بر سر بر سلطنت دهلی جلوس فرمود - فرقه نصاری انگریز را -
 که در معتقدات از فرقه نصاری پرتگال (و) فرانسیس وغیره

تخالف تمام دارند و تشنه خون یکدیگر شده نسخه منسوخه
 عداوت را در همدیگر می خوانند - علی الرغم آنها در ولایت
 سورت - که از جمله ممالک گجرات است - جای سکونت داد *
 نخستین جایی که نصاری در سواحل بئادر هند جهت توطن اختیار
 کردند این بود * پیش ازین نصاری انگریز هم کشتیهایی تجارت
 در بئادر هند آورده اجناس را فروخته معاودت بولایت خود
 می کردند * و بعد ازان بتدریج در ممالک دکن و بنگاله جا بجا
 کوهیهایی تجارت نصاری انگریز هم بدستور نصاری پرتغال و
 فرانسیس و غیره قائم گردید - و محصول بطور دیگران می دادند *
 چون در عهد سلطنت اورنگزیب عالمگیر مصدر خدمات شایسته
 شدند - و فرمان احداث کوهیهایی تجارت در ممالک محروسه
 علی الخصوص احداث کوهی در بنگاله معه فرمان معافی محصول
 جهازات کمپنی انگریز و گرفتن سه هزار روپیه در وجه محصول
 بخشبندر حاصل کردند - چنانکه در ذکر آبادی کلکته گذارش
 یافت - ازان وقت در ممالک بنگاله اقتدار نمایان پیدا کردند *
 و چون در سنه ۱۱۶۲ نواب مظفر جنگ نواسه نظام الملک
 آصف جاه باغواي حسین دوست خان عرف چند - که از
 رؤسای ارکات بود - نصاری فرانسیس ساکن بولچری را رفیق
 خود ساخته - بر سر انورالدین خان شہامت جنگ گویاموی -

که از عهد نواب نظام الماک آصف‌جاه ناظم ارکات بود - بعزم
 انتزاع ملک ارکات شتافت - و جنگ عظیم درمیان آمد *
 نواب شهامت‌جنگ در میدان رزم پایی شجاعت افشوده داد
 مردانگی داده مقتول گردید * و نواب نظام الدوله - خلف دریم نواب
 آصف‌جاه - که بعد وفات پدر بمسند ریاست ممالک دکن جانشین
 بود - از اطلاع مخالف خواهرزاده با جمعیت هفتاد هزار سوار و یک
 لک پیاده بعزم تنبیه مظفر جنگ بر مسند عزیمت بر نشست * و به
 بقدر بولچری رسیده - بست و ششم ربیع الآخر سنه ۱۱۶۳ - صف جنگ
 آراسته فتحیاب گردید - و مظفر جنگ زنده دستگیر گردید * نظام الدوله
 موسم بوسات در ارکات گذرانید * نصاری بولچری - با همت خان و غیره
 سرداران افغانه کرناٹک - که نوکران نظام الدوله بودند - ساختگی کرده -
 بطمع ملک و اموال فریب داده - چشم دل را از ملاحظه حقوق
 تربیت نابینا ساختند * آن نمک‌حرامان کمر غدر و دغا بسته -
 باتفاق نصاری بولچری - شب شانزدهم محرم سنه ۱۱۷۴ -
 شبخون زده - نواب نظام الدوله را (جام‌پیمایی) رحیق مختوم
 شهادت ساختند * بعد شهادت نواب نظام الدوله افغانه و نصاری
 نواب مظفر جنگ را بر مسند نشاندند * و مظفر جنگ با جماعه
 افغانه به بولچری رفته - و جمعی کثیر نصاری فرانسیس را
 نوکر گرفته - ^(۱) اعتقاد خود ساخت * و هم در سال مذکور جمعیت

(۱) شاید که اعتقاد باشد - صفحه ۳۹۹ سطر ۱ بنگرند *

غفیر از افغانه و نصاری گرفته عازم حیدرآباد شد * و بر سر ارکات
 مرور نموده - بملک افغانه در آمد * از نیرنگی تقدیر - در میان
 مظفر جنگ و افغانه اختلاف واقع شده - بجنگ و پرخاش
 منجر گشت * و هفدهم ربیع الاول سنه مذکور بهمدیگر معرکه
 قتال آراستند * از یک طرف مظفر جنگ و نصاری فرانسیس
 و از طرف دیگر افغانه صف آرا شدند * همت خان و غیره
 سرداران افغانه - نتیجهٔ نمکحرامی یافته - مقتول شدند * و
 مظفر جنگ هم بزخم تیری - که در حلقهٔ چشم رسیده بود -
 سالک مسالک فدا گردید * بعد ازان نصاری فرانسیس در
 رکاب امیرالممالک صلابت جنگ پسر سیوم آصف جاه اختیار
 ملازمت کردند * و سیکاکل و راج بندری و غیره باقطاع یافته -
 اقتدار کمال بهم رسانیدند * و در ممالک دکن حکم ایشان نافذ
 و جاری گشت * فرقهٔ نصاری فرانسیس - که از مدتها در
 بنادر دکن آمد رفت می کردند - پیش ازان کسی ایشان را
 نوکر نداشته بود * این مظفر جنگ است ^(۱) که نصاری فرانسیس
 را نوکر کرده بدیار اسلام آورد * چون نصاری فرانسیس باین اقتدار
 رسیدند - نصاری انگریز - که تشنهٔ خون گروه فرانسیس اند -
 نیز حوصلهٔ دخل در ممالک پادشاهی بهم رسانیدند - و بر
 بعضی ممالک دکن متصرف شدند - و قلعهٔ بندر سورت را

بقبض اختیار خود آوردند - و در ممالک بنگاله کوهپایه‌های مستحکم
 قائم کردند * و از آنجا که فرانسیسیان - نواب انورالدین خان
 گویاموی صاحب صوبه ارکات را بقتل در آورده و شخصی را
 برای نام بسرداری برگزیده - در ممالک دکهن مسلط شده بودند -
 نواب محمد علی خان پسر نواب انورالدین خان با سرداران انگریز
 ساختگی نمود * و ایشان - بکومک و امداد نواب محمد علی خان
 پیش آمده - دقیقه از لوازم امداد و اعانت فرو نگذاشتند - و باستیصال
 فرقه فرانسیس کماذبغی پرداختند * و در سنه ۱۱۷۴ قلعه بولچری را
 محاصره نموده از دست فرانسیس انتزاع نموده عمارات بولچری را
 منهدم ساخته قاع و هموار گردانیدند * و سیکاکل و راج بندری
 و غیره اماکن جاگیرات فرانسیس - که قیاس خلاص آن مکانات
 از رهم بیرون بود - خود مستخلص گردید * نواب محمد علی
 خان - بتوجهات سرداران انگریز بجای پدر بر مسند ایالت
 ارکات متمکن گشته - بخطاب والایه امیرالهند محمد علی خان
 منصور جنگ مخاطب گردیده - باطاعت سرداران انگریز تن
 داده مدت العمر بعیش و عشرت می‌گذرانید * اکنون ملک ارکات
 هم بطور بنگاله بتصرف سرداران انگریز است * و چنانکه سابقاً
 مرقوم شد - چون سراج الدوله ناظم بنگاله از نانچریه کاری خود
 سنگ در زنبورخانه زد - ناگزیر نتیجه آن دید آنچه دید *

و نواب جعفر علی خان - اینها را ^(۱) اعتقاد خود ساخته در نظامت ممالک بنگاله سهیم و شریک خود نموده - در امورات ملکی دخیل ساخت * چون در سلطنت دهلی ضعیف تمام راه یافته بود - در هر صوبه امرایان قابض شده دم استقلال می زدند * اکنون از مدت یک قرن تمامی ولایت بنگاله و بهار و اودیسه در قبض و تصرف سرداران انگریز در آمده است * و در کلکته سرداری مخاطب به گورنر جنرل از ولایت ایشان آمده اقامت می کند ^(۲) * و نایبان تحصیل و عدالت و فوجداری (و) تجارت از حضور خود تجویز نموده در هر جا می فریسد - و کچه ری خالصه در کلکته مقرر داشته تشخیص هر ضلع از قبل خود بند و بست می کند - و نایبان و ضلعداران زرها تحصیل کرده ارسال کلکته می نمایند * و چون در سنه ۱۱۷۸ بر نواب وزیر الممالک شجاع الدوله ناظم صوبه اوده و اله آباد ظفریاب شدند - باز بهمدیگر مصالحه نموده ملک وزیر را باو مسلم داشتند * ازان وقت دران ملک هم دخیل شده - و ملک بنارس را ازان صوبه علیحدّه کرده گرفتند * و افواج ایشان در ممالک وزیر بطور نوکر حاضر بوده - در همگی امورات دخل دارند * واللّه اعلم - مآل این حال بکجا انجامد * همچنین در ممالک دکن در قلعه مندراج کوئهی قدیم و افواج سنگین می باشد * و صوبه ارکات در تصرف دارند * شهر گنجام

(۱) صفحه ۳۹۶ سطر ۱۹ بگرد * (۲) در نسخه های قلمی می کرد *

و برمپور و ایچپاپور و سیکاکل و اسحاق پتن و قلعه قاسم کوه
و راج بندر^(۱) و ایلور و مچھلی بندر و بجواره و قلعه کوند بلی
و غیرهم بطور جاگیر از نظام علی خان گرفته در تصرف دارند *
و زمینداران این ملک پیش ایشان حاضر بوده مالگذاری می نمایند *
و هرگاه نظام علی خان را احتیاج بکومک می شود - افواج سفیدین
همراه می دهند - و بحسب ظاهر از حکم او سرنمایی نمی ورزند *
اما فرقه نصاری انگریز بحلیه^(۲) دانائی و هنرمندی آراسته و
و بحله مررت و اخلاق پیراسته اند * بدرستی عزم و کمال حزم
و تدبیر و زیادت بزم بی عدیل - و به آئین عدالت گستری
و رعیت پروری و ظالم گذاری و مظلوم نوازی پی نظیر اند * درستی
قول بحدی که اگر سر برود زبان تغییر نکنند - و دروغ گو را در
مجلس خود راه ندهند * سراسر فتوت و وفا و سراپا حلم و وقار اند *
حرف دغل نیاموخته اند - و صحیفه شرارت نخوانده اند * و با وجود
مخالفت دینی متعرض دین و آئین و اسلام احدی نیستند *
گفته سویی کفر و دین آخر به یکجا می کشد -
خواب یک خوابست - باشد مختلف تعبیرها *

---

(۱) پیش ازین راج بندری آورده * (۲) در نسخه های قلمی کلبه *

BIBLIOTHECA INDICA :

^

LECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY

THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

•NEW SERIES. Nos. 755, 764, 771, 775.

THE

RIYÁZU-S-SALÁṬÍN

OF

GHLUAM-I-ḤUSAIN, SALĪM.

EDITED BY

MOULAVI ABDUL HAK ABID,

CALCUTTA MADRASAH.

CALCUTTA :

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

1890.

